

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
NAMANGAN MUHANDISLIK-QURILISH INSTITUTI

“IQTISODIYOT VA BOSHQARUV” FAKULTETI

“ IQTISODIYOT” KAFEDRASI

MUSAXON ISAKOV

INNOVATSION IQTISODIYOT

FANI BO‘YICHA
O‘QUV-USLUBIY MAJMUA

Ma’ruza mashg’uloti uchun

Namangan – 2023

«Innovatsion iqtisodiyot» fanidan o'quv-uslubiy majmua. – Namangan .,
NamMQI, 2023 yil 268 bet.

Tuzuvchi:

M. Isakov - “Iqtisodiyot” kafedrası dotsenti, i.f.n.

Taqrizchilar:

Saidboyev Sh. - NamMTI professori, i.f.d.;

I.Sirojiddinov - NamMQI «Iqtisod» kafedrasining dotsenti, i.f.n.

NamMQI “Iqtisodiyoti” kafedrasining 2023-yil 11-avgustdagi 1-sonli
majlisida muhokama qilingan.

O'quv-uslubiy majmua Namangan muhandislik-qurilish instituti O'quv
uslubiy Kengashining 2023 yil “30” 08 dagi 1-sonli qaroriga
muvofig o'quv jarayoniga tatbiq etish uchun tavsiya etilgan.

© Namangan, 2023-yil

O'QUV-USLUBIY MAJMUANING TARKIBIY TUZILISHI

(ma'ruza mashg'uloti uchun)

№	Majmuaning tarkibiy qismlari	betlar
	Majmuaning qisqacha annotatsiyasi.....	4
I.	Fanning me'yoriy-uslubiy ta'minoti.....	6
1.	Fan dasturi.....	6
2.	Fanning sillabusi.....	17
3.	Ma'ruza mashg'ulotlari rejasi.....	32
II.	Fanning mazmuni va axborot-resurs ta'minoti.....	44
1.	Mavzular bo'yicha matn annotatsiyasi va oxirgi yangiliklar(<i>Mavzuga oid adabiyotlar, jurnallar va internet tarmog'idan olingan tarqatma materiallar, maqolalar</i>).....	44
2.	Mavzular bo'yicha taqdimot slaydlari va video roliklar.....	164
III	Fanni o'qitishning interaktiv texnologiyalari.....	201
1.	Qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar sharhi.....	201
2.	Mustaqil ta'limga oid topshiriqlar.....	215
3.	Glossariylar.....	218
4.	Tavsiya etiladigan elektron jurnallar va internet saytlar.....	221

MAJMUANING QISQACHA ANNOTATSIYASI

O'quv-uslubiy majmua –bakalavriat ta'lim bosqichilarining o'quv rejalarida aks etgan fanlar bo'yicha professor-o'qituvchining dars jarayoniga o'quv-uslubiy tayyorligini tasdiqlovchi eng muhim mezon, me'yoriy-uslubiy hujjatdir.

Majmuaning asosiy maqsadi – avvalombor fanning o'qituvchisi, xuddi shuningdek talaba uchun, fanni har tomonlama sermazmun, chuqur nazariy, uslubiy va amaliy tarzda etkazish (talaba uchun – o'zlashtirish) uchun yagona o'quv-uslubiy va axborot-resurs manbaini yaratish hisoblanadi.

O'quv-uslubiy majmua bakalavriat ta'lim yo'nalishlari uchun mo'ljallangan bo'lib, u jumladan quyidagi tarkibiy tuzilishga ega:

- *fanning me'yoriy-uslubiy ta'minoti,*
- *fanning mazmuni va axborot-resurs ta'minoti,*
- *fanni o'qitishning interaktiv texnologiyalari,*
- *talabalarning bilimini baholash uslubiyoti,*
- *qo'shimcha elektron ta'lim resurslarini o'z ichiga olgan.*

Ilg'or xorijiy tajriba bilan uzviylik.

Mazkur majmua ilg'or xorijiy tajribani keng o'rganish, umumlashtirish va undan ta'lim va tadqiqotlar jarayonida samarali foydalanish mahsulidir.

Mamlakatda qisqa muddatda innovatsiyaga yo'naltirilgan iqtisodiyotni shakllantirishga va innovatsiyalarni keng joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratishga qaratilgan keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi.

Respublikani innovatsion va ilmiy-texnik rivojlantirish sohasida yagona davlat siyosatini amalga oshiruvchi organ tashkil etilganligi, uning huzurida Innovatsion rivojlanish va novatorlik g'oyalarini qo'llab-quvvatlash jamg'armasi shakllantirilganligi mazkur yo'nalishdagi muhim bosqichlardan biri bo'ldi.

Oliy o'quv yurtlari jahonning rivojlangan mamlakatlaridagi etakchi universitetlar va oliy o'quv yurtlari bilan qalin hamkorlik doirasida keng ko'lamda ishtirok etgan holda barcha o'quv rejalar va dasturlari tubdan qayta ishlab chiqilishini nihoyasiga etkazishni ta'minlasin, fanlarni o'qitishning eskirgan, umrini o'tab bo'lgan yondashuv va uslublaridan batamom voz kechishni, bakalavriat va magistraturada jahon fani va ilg'or pedagogik texnologiyalarning zamonaviy yutuqlariga asoslangan yangi o'quv rejalar va dasturlarini joriy etishni, shuningdek, ta'lim jarayonida ularni amalga oshirish hamda oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirish uchun etakchi xorijiy olimlar va o'qituvchilarni jalb etishni nazarda tutiladi.

Ushbu belgilangan vazifalarni amalga oshirish maqsadida ta'lim va tadqiqotlarning mazkur axborot-resurs manbaini ishlab chiqishda Dankin Universiteti, Massachusetts Texnologiya instituti va N'yu-York Davlat Universiteti (AQSH), Oksford Universiteti, Bat Universiteti va London Metropoliten Universiteti (Buyuk Britaniya), Bremerxafen Universiteti (Germaniya), Vaseda

Universiteti (YAponiya), Kemyong Universiteti (Koreya Respublikasi), SHanxay Universiteti (XXR) va boshqa etakchi xorijiy universitetlar boy ijobiy tajribasidan samarali foydalanildi.

Majmuani takomillashtirish masalalari.

Elektron o'quv-uslubiy majmua o'quv yili mobaynida xalqaro va milliy iqtisodiyot tizimidagi o'zgarishlar va tendentsiyalar, yangi qabul qilingan qonunlar, farmonlar va qarorlarni, xorijda va respublikada chop etilgan yangi o'quv va ilmiy adabiyotlarni, fan-texnika va texnologiya borasida erishilgan yangi yutuqlarni hisobga olgan holda muntazam takomillashtirilib boriladi.

“Innovatsion iqtisodiyot” fani o'z ichiga quyidagi vazifalarni oladi:

- ***birinchidan***, innovatsiyalar to'g'risida tushunchani hosil qilish va mamlakatimizda innovatsion faoliyatni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish;

- ***ikkinchidan***, innovatsion muhit to'g'risida umumiy tushuncha hosil qilish va yirik ishlab chiqaruvchi korxonalarga investitsiyalarni jalb qilish yo'llari va usullarini bilish;

- ***uchinchidan***, innovatsion faoliyat samaradorligini aniqlash va istiqboldagi vaziyatni baholashni amalga oshirish;

- ***to'rtinchidan***, investorlar va ishlab chiqaruvchilar o'rtasida vujudga kelishi mumkin bo'lgan turli vaziyatlarni mantiqiy evristik va iqtisodiy matematik modellar orqali tahlil qilish va istiqbollashni amalga oshirishni;

Shuningdek, “Innovatsion iqtisodiyot” fani fundamental fanlardan biri bo'lib, boshqa iqtisodiy fanlarni chuqur o'rganishda asos bo'lib xizmat qiladi.

FAN DASTURI

I. O‘quv fanining dolzarbligi va oliy kasbiy ta’limdagi o‘rni

Ushbu fan mamlakatimizda milliy iqtisodiyotni innovatsion taraqqiyot dasturini amalga oshirishdagi roli, innovatsion rivojlanishini belgilovchi omillari, innovatsion faoliyatni boshqarishning muhim muammolari, sanoat korxonalarida ilmiy loyihalarning mohiyati va ularni ishlab chiqarishga joriy etish, innovatsion taraqqiyotni ta’minlovchi omillar, sanoatda innovatsion taraqqiyotni harakatga keltiruvchi kuchlar, barqaror iqtisodiy yuksalishini ta’minlovchi omillar, zamonaviy iqtisodiyotda innovatsion jarayonlarni rivojlantirishning prinsipial xususiyatlari va yo‘nalishlari kabi masalalarni qamrab oladi.

Ilm-fan va texnika yutuqlarini keng qo‘llagan holda iqtisodiyot tarmoqlariga, ijtimoiy va boshqa sohalarga zamonaviy innovatsion texnologiyalarni tezkor joriy etish O‘zbekiston Respublikasi jadal rivojlanishining muhim sharti hisoblanadi.

Jamiyat va davlat hayotining barcha sohaları shiddat bilan rivojlanayotgani islohotlarni mamlakatimizning jahon sivilizatsiyasi etakchilari qatoriga kirish yo‘lida tez va sifatli ilgariylashini ta’minlaydigan zamonaviy innovatsion g‘oyalar, ishlanmalar va texnologiyalarga asoslangan holda amalga oshirishni taqozo etadi.

Sanoatni innovatsion rivojlanishida mavjud iqtisodiy qonunlarni bilish va ularning amal qilishiga ongli munosabatda bo‘lishda, mamlakatni demokratlashtirish va iqtisodiyotni bozor tamoyillari asosida isloh qilish jarayonlarining mohiyatini tushunishda talabalarni zarur bo‘lgan bilimlar bilan qurollantiradi. Mehnatni bilimlar bilan almashtirish talabalarga mehnat faoliyatini ijodkorlik, innovatsiyalar, g‘oyalarni ishlab chiqish bo‘yicha ajralib turadigan yangi faollik turiga almashtirish orqali ma’naviy yo‘naltirilgan faoliyat – intellektual faollikni oshirishga xizmat qiladi.

«Innovatsion iqtisodiyot» fani umumkasbiy fani hisoblanib, IV va V semestrlarda o‘qitilishi maqsadga muvofiq. Bu dasturni amalga bajarish uchun talabalar “Industrial iqtisodiyot”, “Mikroiqtisodiyot”, “Iqtisodiy matematik modellar”, “Marketing”, “Menejment” fanlaridan etarlicha ma’lumotga ega bo‘lishlari lozim. “Institutsional iqtisodiyot” fani “Biznes rejalashtirish” fanlarini o‘rganishda asos bo‘lib xizmat qiladi.

II. O‘quv fanining maqsadi va vazifasi

Fanni o‘qitishdan maqsad - talabalarda bozor iqtisodiyoti sharoitida mamlakatimiz milliy iqtisodiyotni innovatsion tizimida sanoat korxonalarining egallagan o‘rnini tavsiflash, iqtisodiyot va aholining sanoat mahsulotlariga bo‘lgan ehtiyojlarini to‘laroq qondirish, fan-texnika taraqqiyotini jadallashtirish va sanoatda innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarishining samaradorligini oshirishning nazariy va amaliy masalalari to‘g‘risida nazariy bilimlarni shakllantirish va amaliyotda tatbiq etish ko‘nikmasini hosil qilishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun fan talabalarni nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalalar, iqtisodiy hodisa va jarayonlarga uslubiy yondashuv hamda ilmiy dunyoqarashini shakllantirish vazifalarini bajaradi.

Fan bo'yicha talabalarning bilim, ko'nikma va malakalariga qo'yidagi talablar qo'yiladi. **Talaba:**

- mamlakatning xalqaro maydondagi raqobatbardoshligi darajasini va innovatsion jihatdan taraqqiy etganini belgilovchi asosiy omil sifatida inson kapitalini rivojlantirish to'g'risida **tasavvurga ega bo'lishi**;

- sanoat majmuasiga kiruvchi tarmoqlar va korxonalarda innovatsion faoliyatni tashkil etish va boshqarishning samarali usullarini, tarmoqlar o'rtasidagi uzviy aloqalarning rivojlanish tendensiyalarini; ilm fanga oid iqtisodiy kategoriyalarning mohiyatini; mamlakat sanoat tarmoqlaridagi innovatsion jarayonlardagi mavjud muammolar va ularni echimini aniqlashni, O'zbekiston Respublikasining sanoat innovatsion siyosatining mohiyatini **bilishi va ulardan foydalana olishi**;

- talaba innovatsion iqtisodiyotga oid iqtisodiy statistik va hisobot ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash va tahlil qilish, milliy tarmoqlar, hududiy va korxona iqtisodiyotini o'zaro aloqadorligini tushunish **ko'nikmalarga ega bo'lishi**;

- talaba sanoat integratsiyasi, mamlakat sanoatining tarkibi, uning innovatsion rivojlanib borishi, sanoat tarkibiga kiruvchi tarmoqlarning innovatsion rivojlanishini hozirgi holati, ilmiy-innovatsion faoliyatning qonuniy va normativ huquqiy asosini bilish va qo'llash bo'yicha echimlar qabul qilish **ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak**.

III. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

1-Modul. "Innovatsion iqtisodiyot" fanning nazariy asoslari

1-mavzu. "Innovatsion iqtisodiyot" faniga kirish

Fanning vazifalari. Innovatsion iqtisodiyot - fan va o'quv kursi sifatida. Ushbu fanning ob'ekti. Innovatsiyaning ta'rifi va tavsifi. "Innovatsion iqtisodiyot" kursining predmeti. "Innovatsion iqtisodiyot" fanining o'rganish uslubiyati va usullari. Kursning tuzilishi va uning iqtisodiy fanlar tizimida tutgan o'rni hamda boshqa o'quv fanlari bilan bog'liqligi. "Innovatsion iqtisodiyot" fanining bozor iqtisodiyoti sharoitiga mosligi.

2-mavzu. Iqtisodiyotda innovatsion faoliyatni o'ziga xos xususiyatlari

Innovatsiyaning hayotiylik davri. Innovatsion davr tushunchasi. Korxona inovatsion faoliyatida iqtisodiy usullarni ahamiyati. Innovatsion faoliyatni boshqarish konsepsiyasi. Innovatsion faoliyat infratuzilmasi va innovatsion rivojlanish. YAngi tejankor texnologiyalarni qo'llash holati. Innovatsiya bozorining boshqarish uslubiyoti: "Texnologik turtki" gipotezasi va "Bozor talabi bosimi". Ilmiy-texnologik rivojlanishda iqtisodiy holati. Mahsulotning hayot bosqichlari va texnologiyalarning integrallashgan rivojlanishi o'rtasidagi qonuniyatlar.

3-mavzu. Innovatsion iqtisodiyotning ilmiy-uslubiy asoslari

Innovatsiya faoliyat infratuzilmasini ahamiyati. Innovatsion infratuzilmani shakllantirish. Ilmiy-texnologik va innovatsion salohiyat. Innovatsion ishlanmalar va texnologiyalar transferi. Innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash infratuzilmasi. Ta'lim muassasalari, ilmiy-tadqiqot institutlari, injiniring markazlari, texnoparklar, biznes-inkubatorlar, tajriba markazlari, ekspertiza markazlari, kichik innovatsion firmalar, intellektual mulkchilik bo'yicha axborot markazlari.

4-mavzu. Innovatsion faoliyat infratuzilmasini tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari

Fan, ta'lim va ishlab chiqarish tizimlari innovatsiyasi. Ilmiy va ilmiy-texnik faoliyat. Innovatsion faoliyat infratuzilmasini tashkilish-iqtisodiy mexanizimi. Innovatsion ishlanmalarni loyihali moliyalashtirish. Innovatsion klaster faoliyatini konsession mexanizimi. Innovatsion mahsulotlarni raqobatbardolikka ta'sirini baholash. Innovatsion ishlanmalar va texnologiyalar transferini rivojlantirish. Innovatsion bozorni rivojlantirish. Innovatsion iqtisodiyotda samarali integratsion aloqalarni tashkil etish va risklarni samarali boshqarish.

5-mavzu. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirish omillari

Korxonada innovatsion faoliyatda iqtisodiy usullarni ahamiyati. Innovatsion boshqarish konsepsiyalari. Innovatsion faoliyatni moliyalashtirish manbalari. Mehnat motivatsiyasining ijtimoiy-iqtisodiy usullarini tadbqiq etish. Innovatsion faoliyatni iqtisodiy samaradorligi. Korxonaning innovatsion salohiyati. Innovatsiyalarning mamlakat iqtisodiyotidagi o'рни. Korxonaning innovatsion salohiyati va uning elementlari.

6-mavzu. Innovatsion iqtisodiyotda inson omilini faollashtirish

Innovatsion tizimda inson omili. Inson omilining tarkibiy-tashkiliy tuzilmasi. Inson omilining faollik darajasini baholash mezonlari. Inson omilini faollashtirishning tashkiliy-iqtisodiy samaradorligini baholash. Inson resurslarini boshqarish konsepsiyasi. Innovatsion sohada personalni boshqarish xususiyatlari. Kadrlarni boshqarish startegiyasining mohiyati va turlari. Inson omili startegiyasi. Kadrlarni tanlash, baholash va vazifalarga tayinlash tizimi. Moddiy va ma'naviy rag'batlantirish tizimi. Malakali kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimi.

7-mavzu. Innovatsion iqtisodiyotda xizmatlar bozorini rivojlantirish

Innovatsion iqtisodiyotda xizmatlar bozorini faoliyati shartlari va asosiy tamoyillari. Innovatsion xizmatlar bozorining salohiyatini aniqlash yo'llari. Innovatsion xizmatlar bozorini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari. Hududda

innovatsion xizmatlar faolligini ta'minlovchi va to'sqinlik qiluvchi omillarni aniqlash. Innovatsion xizmatlar faoliyatini rag'batlantirish mexanizimini shakllantirish. Innovatsion xizmatlar faoliyatini rivojlantirish strategiyasini shakllantirish yo'llari.

8-mavzu. Innovatsiyalarning sohalar bo'yicha turlari

Innovatsion siyosat. Innovatsion loyihalar. Innovatsion jarayonlarda aloqalarni tarmoqli modeli. Iqtisodiy sohasidagi innovatsiyalar. Innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash infratuzilmasi. Texnologik innovatsiyalar. Marketing innovatsiyalari. Narxlarni shakllantirishdagi innovatsiyalar. Tashkiliy va biznesni yuritishdagi innovatsiyalar. Innovatsion hamkorlikda shartnoma munosabatlarini belgilash.

9-mavzu. Iqtisodiyotda innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish

Innovatsion texnologiyalar va ulardan korxonalarda foydalanish zarurati. Davlatning innovatsion texnologiyalarni rivojlantirish bo'yicha ustuvor yo'nalishlari. Korxonalarda innovatsion texnologiyalar salohiyatini oshirishga ta'sir qiluvchi omillar. Ilmiy-texnika taraqqiyotini boshqarishning huquqiy asoslari. Korxonada innovatsion texnologiyalar salohiyatini oshirishda innovatsion klaster strategiyalaridan foydalanish. Innovatsion texnologiyalarni rivojlantirish modellari. Innovatsion rivojlanish indekatorlari. Innovatsion texnologiyalarni erkin iqtisodiy va kichik sanoat zonalarini rivojlanishiga ta'siri.

10-mavzu. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishda xorijiy tajribalardan foydalanish

Faol innovatsion-investitsion siyosat. Ilg'or mamlakatlar innovatsion faoliyatini o'rganish. AQSH, Buyuk Britaniya, Fransiya, Germaniya, MDH va boshqa mamlakatlarini tajribalari. "Fan – innovatsiya – investitsiya - ishlab chiqarish" zanjiri ekspremental va amaliy ishlanmasi.

11-mavzu. Korxonalarda eksport salohiyatni oshirishda innovatsion marketing texnologiyalaridan samarali foydalanish

Korxonalarga innovatsion marketing joriy etishning nazariy-uslubiy asoslari. Innovatsion marketing turlari va uni eksport amaliyotiga joriy etish. Innovatsion marketing texnologiyalarini joriy etish muammolari. Korxonalarda eksport imkoniyatlarini kengaytirishda innovatsion marketing texnologiyalaridan foydalanish yo'llari. Innovatsion marketingni joriy etish istiqbollari. Korxonalarni eksport faoliyatida innovatsion marketingni rivojlantirishning institutsional asoslarini takomillashtirish.

12-mavzu. O'zbekiston milliy innovatsion tizimi

O'zbekiston iqtisodiyotini innovatsion rivojlanish yo'liga o'tishning dolzarbliligi. Bilim, yaratish va innovatsiya iqtisodiy tizim raqobatbardoshligini ta'minlashning bosh omili sifatida. Mamlakatning innovatsion rivojlantirish strategiyasi va 2030 yilgacha global innovatsion rivojlanish indeksini belgilovchi ko'rsatkichlarni yaxshilash bo'yicha chora-tadbirlar tizimi. Fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi. O'zbekistonning jahon bozoridagi fan sig'imi yuqori mahsulotlardagi roli va o'rni. O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligining milliy innovatsion tizimdagi roli. Innovatsiyalarni moliyalashtirish manbalari. Innovatsion g'oyalar, texnologiyalar va loyihalar respublika yarmarkasi. Innovatsion faoliyatni axborot ta'minoti. Kadrlar ta'minoti. Davlat ilmiy texnik dasturi va uni bajarilishini muvofiqlashtirish va monitoring tizimi. Intellektual mulk huquqini himoyalash tizimi.

13-mavzu. Intellektual kapital, intellektual mulkni shakllantirish va boshqarish

Intellektual kapitalning mohiyati va tarkibiy tuzilishi. Insondagi intellektual qobiliyat. Insonning rivojlanishi, bilim olishi, ixtiro qilishiga tabiiy intilishi va ijodi mahsulidan iqtisodiy samara olishi. Ijodiy salohiyat. Jahon-moliyaviy iqtisodiy inqiriozi sharoitida iqtisodiy rag'batlantirishning eng maqbul usuli. Intellektual salohiyat natijalariga va mulkchilik huquqiga ega bo'lish. Intellektual ijod natijalari. Intellektual mulkni tijoratlashtirishning mohiyati va amalga oshirish bosqichlari. Intellektual kapitalning qiymat modeli. Intellektual mulkni innovatsiyaga aylantirish jarayoni. Intellektual mulkni yaratish, baholash, huquqiy muhofazasini ta'minlashning o'ziga xos jihatlari. Ixtiro, patent, sanoat namunalari, tovar belgilari huquqiy himoyasini tashkil etish. Intellektual mulk ob'ektlarini muhofazalash. Intellektual mulk fuqarolik huquqining kichik sohasi sifatida. Patent huquqi va fuqaro munosabatlari ishtirokchilarining individuallashtirish vositalarini muhofazalash. Noan'anaviy ob'ektlarni muhofazalash. Mualliflik huquqi va sanoat mulki. Intellektual mulkni boshqarish tizimi. O'zbekistonda intellektual mulk ob'ektlarini huquqiy muhofazalash sohasidagi amaldagi qonunchilik. Xalqaro shartnomalar va kelishuvlar.

14-mavzu. Ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar va litsenziyalash

Ilmiy kashfiyotlarning mohiyati va asosiy turlari. Ilmiy kashfiyot ustunligi. Kashfiyotlarni aniqlash. Ixtiro va litsenziyalash. Yangi g'oya. Texnik echim. Ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar va litsenziyalash innovatsion loyihalarni boshqarishning o'ziga xos ob'ekti sifatida. Ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar va litsenziyalash bozori. Ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar va litsenziyalashni innovatsiyalashtirish strategiyasi va ular bo'yicha to'lovlar tartibi. Ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar va litsenziyalash huquqi, tijorat sirlari va ularning turkumlanishi. Ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar va litsenziyalashga O'zbekiston Respublikasida talabnoma tuzish qoidalari.

15-mavzu. Innovatsion iqtisodiyotda menejment strategiyalari

Zamonaviy innovatsion strategiyalarning mohiyati va turlari. Innovatsiyalar menejment konsepsiyasi. Ilmiy tadqiqot, ishlanma va texnologiyalarni natijalarini tijoratlashuvi strategiyasini ishlab chiqishda maqsadli bozor tahlili. YAngi mahsulot va texnologiyalarni bozorga kirish strategiyasi. YUqori texnologik mahsulotlarning menejment xususiyatlari. Bozorga kirishning diffuziya modeli. YUqori texnologik mahsulotlar xaridorining xususiyatlari. Bozorni baholash. CHegaraviy narx. Narxni belgilash usuli. Intellektual mulk bozori parametrlari innovatsiyaning tijorat potensialini baholash va boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun axborot sifatida.

16-mavzu. Innovatsion marketing faoliyatini takomillashtirish

Innovatsion marketingni mazmun-mohiyati. Innovatsion faoliyatni tashkil etish jarayonlari. Innovatsion marketing tushunchalari. Innovatsion marketingga ta'sir etuvchi omillar tahlili. Innovatsion marketingni qo'llash uslubiyoti. Innovatsion marketin faoliyati samaradorligini tavsiflovchi ko'rsatkichlar tukumi. Innovatsion marketing salohiyatini baholash. Innovatsion marketing faoliyati samaradorligini oshirish. Innovatsion mahsulotlar bozorida narxning shakllanishi va ularga ta'sir ko'rsatuvchi omillar. Ilmiy tadqiqot va texnologik hujjatlarni tijoratlash tizimi va ularning huquqiy muhofazasi. Innovatsiya bozorida marketing jarayonida raqobatchilar ta'sirini bashoratlash va raqobatni bartaraf etish choralari.

17-mavzu. Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish tizimi

Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish tizimi. Innovatsion kompaniyalar ustav kapitalini shakllantirishning xususiyatlari. Innovatsiyalarning turli hayot bosqichlarida moliyalashtirishning tartibi. Davlat innovatsion dasturlarini moliyalashtirish va uning asosiy bosqichlari. Davlat tomonidan moliyalashtiriladigan innovatsion loyihalar. Moliyalashtirish manbalari. Davlat grantlari. Vunchur fondlarning tashkil etilishi va faoliyatini boshqarish. Moliyalashtirish darajasini aniqlash usullari. Korxonaning o'z mablag'lari hisobidan innovatsion loyihalarni moliyalashtirish. Joriy xarajatlar. Kapital xarajatlar. Ilmiy-tadqiqot ishlarini moliyalashtirish manbalari. Loyihalar va ularning turlari. Fundamental, amaliy va innovatsion loyihalar. Innovatsion loyihalarni moliyalashtirishda xalqaro tashkilotlarning roli. Innovatsion loyihalarni moliyalashtirishning xorij tajribasi.

18-mavzu. Iqtisodiyotda innovatsion klasterlarni shakllantirish zaruriyati

Innovatsion iqtisodiyotda klasterlar siyosati. Innovatsion texnologiyalarni amalga oshirishda klaster usullarni qo'llashni ahamiyati. Innovatsion faoliyatni klaster usulida qo'llashda uni davlat tomonidan boshqarish. Innovatsion klasterlar va ularni qo'llab-quvvatlash infratuzilmasi. Mintaqa va xalqaro innovatsiyalar almashinuvi. SHartnoma munosabatlarini belgilash. Istiqbolli ishlab chiqarish va

texnologiyalar sxemasi. Innovatsion klasterlarni turlari. Innovatsion klasterlarni tashkil etish afzalliklari. Intellektual klasterlar. Sanoat klasterlari. Texnologik klasterlar. Innovatsion klasterlar bo'yicha strategik dasturlar ishlab chiqish va amaliyotga tadbiq etish.

IV. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. "Innovatsion iqtisodiyot" faniga kirish.
2. Iqtisodiyotda innovatsion faoliyatni o'ziga xos xususiyatlari.
3. Innovatsion iqtisodiyotning ilmiy-uslubiy asoslari.
4. Innovatsion faoliyat infratuzilmasini tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari.
5. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirish omillari.
6. Innovatsion iqtisodiyotda inson omilini faollashtirish.
7. Innovatsion iqtisodiyotda xizmatlar bozorini rivojlantirish.
8. Innovatsiyalarning sohalar bo'yicha turlari.
9. Iqtisodiyotda innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish.
10. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishda xorijiy tajribalardan foydalanish.
11. Korxonalarda eksport salohiyatni oshirishda innovatsion marketing texnologiyalaridan samarali foydalanish.
12. O'zbekiston milliy innovatsion tizimi.
13. Intellektual kapital, intellektual mulkni shakllantirish va boshqarish.
14. Ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar va litsenziyalash
15. Innovatsion iqtisodiyotda menejment strategiyalari.
16. Innovatsion marketing faoliyatini takomillashtirish.
17. Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish tizimi.
18. Iqtisodiyotda innovatsion klasterlarni shakllantirish zaruriyati.

Amaliy mashg'ulotlar multimedia qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada bir akadem. guruhga bir o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi lozim. Mashg'ulotlar faol va interfaol usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi.

V. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Innovatsion faoliyatni bugungi infratuzilmasi.
2. Innovatsion bozor tuzilmasi va uning yangi texnologiyalar rivojlanishiga ta'siri .
3. Endogen o'sish nazariyasi va kapital jamlanishga ta'siri.
4. Bilimlar diffuziyasi.
5. Texnologiyalar ko'rinishidagi innovatsiyalar va ularni samaradorligi.
6. Innovatsiyalarni amalga oshirishda tanlovlarni ahamiyati.

7. Intellektual kapital, intellektual mulkni shakllantirish va boshqarish.
8. Texnologiyalar konsortsumning innovatsiyalarga ta'siri.
9. O'zbekistonda patent huquqini rivojlantirish tarixi.
10. Butun jahon intellektual mulk tashkiloti.
11. O'zbekiston Respublikasida ilmiy kashfiyotlarni muhofazalash yo'llari.
12. Sanoat na'munasini patentga layoqatlilik shartlari.
13. Sanoat tovar belgilarini turlari va ularga talabnomalar tuzish.
14. Ilmiy tadqiqot, ishlanmalar va texnologiyalarni natijalarini tijoratlashtirish bosqichlari.
15. Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish tizimi.
16. Innovatsion dasturlar va ularni amalga oshirish.
17. Jarayon innovatsiyalarini shakllantirish va rivojlantirish usullari.
18. Innovatsiya strategiyalarini ishlab chiqish yo'llari.
19. Innovatsion jarayonlarda klaster usullaridan foydalanish.
20. Innovatsion sohada kadrlarni boshqarish tizimi.
21. Innovatsion loyihalar portfelini shakllantirish.
22. Zamonaviy innovatsion strategiyalar va innovatsiyalar marketingi.
23. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishda xorij tajribasi.
24. Innovatsion faoliyatni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimi.
25. Patent, litsenziya va sertifikatlar olish uchun shartnomalar tuzish.
26. Sanoat tarmoqlarini rivojlantirishda innovatsion loyihalarning ahamiyati.

Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar tayyorlash va uni taqdimot qilish tavsiya etiladi.

VI. Asosiy va qo'shimcha o'quv adabiyotlar hamda axborot manbaalari

Асосий адабиётлар

1. Салихов С.А. ва бошқалар. Инновацион фаолиятни бошқариш. Дарслик. Тошкент “Иқтисодиёт”, 2013 йил.
2. Эргашходжаев Ш. Инновацион маркетинг. Дарслик. Тошкент “Чўлпон”, 2014 йил.
3. Акабиров Д.Н. Инновационная стратегия. Учебное пособие. Тошкент Иқтисодиёт, 2011.
4. Ишмухамедов А. Э. Инновацион стратегия. Ўқув қўлланма. Тошкент, ТДИУ, 2007.
5. Подсорин В.А. Экономика инноваций: учебное пособие. для магистрантов по направлению «Экономика». – М.: МИИТ, 2012. – 123 с
6. Кураков Л.П., Краснов А.Г., Назаров А.В. Экономика инновационные подходы: Учебное пособие. – М.: Гелиос, 2008. -600 с.

7. Aliev Ya.E. Innovatsion iqtisodiyot. O'quv qo'llanma. Toshkent, TDIU, 2019 yil. – 236 bet.

Қўшимча адабиётлар

1. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. // Халқ сўзи газетаси. 2017 йил 16 январь.

2. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Тошкент : Ўзбекистон, 2016. - 56 б.

3. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. – Тошкент: “Ўзбекистон”, 2017. – 48 б

4. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Тошкент: : “Ўзбекистон”, 2017. – 488 б.

5. Мирзиёев Ш.М. 2017 йил 19 сентябр Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 72-сессиясидаги нутқи.// Халқ сўзи, 2017 йил 20 сентябрь.

6. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. // Халқ сўзи, 2018 йил 29 декабрь.

7. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисга Мурожаатномасини кенг жамоатчилик ўртасида тарғиб этишга бағишланган илмий-оммабоп қўлланма./Нашр учун масъул Р.С. Қосимов. – Т: “Маънавият”, 2018. - 320 бет.

8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 июндаги ПҚ-3775-сонли “Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Қарори.// Халқ сўзи, 2018 йил 6 июнь.

9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йилнинг 7 июньдаги “Ҳар бир оила — тадбиркор” дастурини амалга ошириш тўғрисидаги Қарори// "Халқ сўзи", 2018 йил 8 июнь

10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони “Ўзбекистон республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида” 2017 йил 7 февраль, ПФ-4947-сон.

11. Ўзбекистон Республикасининг 2014-2018 йилларда ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг асосий кўрсаткичлари. <http://www.stat.uz>.

12. Х.Н. Абдусаттарова, Д.Н. Акабирова, И.А. Расулова “Инновацион стратегия” фанидан ўқув қўлланма. “Иқтисодиёт”. Тошкент-2007й.

13. Кураков Л.П.и др. Экономика инновационной подходы: Учебное пособие. – М.: Гелиос, 1998. – 600 с

Интернет сайтлари

14. <http://www.mineconomy.uz> (O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot vazirligi)
 15. <http://www.mehnat.uz> (O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi)
 16. <http://www.mf.uz> (O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi)
 17. <http://www.stat.uz> (O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi)
 18. <http://www.ima.uz> (O'zbekiston Respublikasi Intellektual mulk agentligi)
 19. <http://www.academy.uz> (Fanlar akademiyasi)
 20. <http://www.semi.rssi.ru>– Россия Федерацияси Марказий-иқтисодий математика институти сайти.
 21. <http://www.nber.com>– AQSH iqtisodiy tadqiqotlar milliy byuroси сайти.
 22. <http://www.webofscience.com>- Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.
 23. <http://www.scopus.com> – Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.
- <http://www.elibrary.ru> – Россия ilmiy maqolalar indeksi.

FANNING SILLABUSI

O'QUV KURSINING SILLABUSI

(2023/2024 o'quv yili)

O'quv kursining to'liq nomi:	INNOVATSION IQTISODIYOT		
Kursning qisqacha nomi:	II	II	
Kafedra:	Iqtisodiyoti		
O'qituvchi haqida ma'lumot:	-		-
Semestr va o'quv kursining davomiyligi	4-5 semestr, 32 hafta		
O'quv soatlari xajmi:	jami:	176	
	shuningdek:		
	ma'ruza	48	
	seminar		
	amaliy	48	
	mustaqil ta'lim	80	
Yo'nalish nomi va shifri		Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)	
O'quv kursining statusi	Asosiy o'quv kursi		
Dastlabki tayyorgarlik:	“Real sektor iqtisodiyoti”, “Korxonalarning rivojlanish strategiyasi”, “Marketing”, “Statistika”		
Kursning predmeti va mazmuni: O'zbekistonda real sektorni jadal sur'atlar bilan rivojlantirish, tarmoq korxonalarida istiqbolli loyihalarni amalga oshirish orqali yangi zamonaviy texnika, dastgoh va uskunalar, texnologiya va nou-xaularni joriy etish eng avvalo samarali investitsion faoliyatni tashkil etishni va to'g'ri yo'naltirilgan investitsion siyosatni olib borishni taqozo etadi. Bunda investitsiya manbalarining ichki imkoniyatlaridan to'la foydalanish va investitsion jozibadorlikni oshirish orqali xorijiy investorlarni keng jalb etish asosiy vazifa hisoblanadi.			
"Innovatsion iqtisodiyot" fani iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida sodir bo'layotgan ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarini nazariy va amaliy masalalarini o'rganish va uni mo'tadil rivojlantirishning echimlarini topishda hamda magistratura ta'limi “real sektor” yo'nalishi mutaxassislarini shakllanishida katta ahamiyatga ega va bu iqtisodiyot yo'nalishidagi talabalar, ushbu soha bo'yicha bilim va ko'nikmalarining yuksak darajada shakllangan bo'lishini taqozo etadi.			

Kursni o'qitishning maqsadi va vazifalari: "Innovatsion iqtisodiyot" fanini o'qitishdan maqsad - talabalarda bozor iqtisodiyoti sharoitida mamlakatimiz milliy iqtisodiyotni innovatsion tizimida sanoat korxonalarining egallagan o'rnini tavsiflash, iqtisodiyot va aholining sanoat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojlarini to'laroq qondirish, fan-texnika taraqqiyotini jadallashtirish va sanoatda innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarishining samaradorligini oshirishning nazariy va amaliy masalalari to'g'risida nazariy bilimlarni shakllantirish va amaliyotda tatbiq etish ko'nikmasini hosil qilishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun fan talabalarni nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalalar, iqtisodiy hodisa va jarayonlarga uslubiy yondashuv hamda ilmiy dunyoqarashini shakllantirish vazifalarini bajaradi.

Fan bo'yicha talabalarining bilim, ko'nikma va malakalariga qo'yidagi talablar qo'yiladi. **Talaba:**

- mamlakat sanoatining tarkibi, sanoatga kiruvchi tarmoqlarni innovatsion rivojlantirish bo'yicha qonunlar va qonuniyatlar, sanoat korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligi to'g'risida **tasavvurga ega bo'lishi;**

- sanoat majmuasiga kiruvchi tarmoqlar va korxonalarda innovatsion faoliyatni tashkil etish va boshqarishning samarali usullarini, tarmoqlar o'rtasidagi uzviy aloqalarning rivojlanish tendentsiyalarini; ilm fanga oid iqtisodiy kategoriyalarning mohiyatini; mamlakat sanoat tarmoqlaridagi innovatsion jarayonlardagi mavjud muammolar va ularni echimini aniqlashni, O'zbekiston Respublikasining sanoat innovatsion siyosatining mohiyatini **bilishi va ulardan foydalana olishi;**

- talaba innovatsion iqtisodiyotga oid iqtisodiy statistik va hisobot ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash va tahlil qilish, milliy tarmoqlar, hududiy va korxona iqtisodiyotini o'zaro aloqadorligini tushunish **ko'nikmalarga ega bo'lishi;**

- talaba sanoat integratsiyasi, mamlakat sanoatining tarkibi, uning innovatsion rivojlanib borishi, sanoat tarkibiga kiruvchi tarmoqlarning innovatsion rivojlanishini hozirgi holati, ilmiy-innovatsion faoliyatning qonuniy va normativ huquqiy asosini bilish va qo'llash bo'yicha echimlar qabul qilish **ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.**

**Kursning tematik tarkibi va mazmuni
4-semestr**

№	Mavzular	Ma'ruza	Amaliy (seminar)	Mustaqil ish
1	“Innovatsion iqtisodiyot” faniga kirish	2	2	2
2	Iqtisodiyotda innovatsion faoliyatni o'ziga xos xususiyatlari	2	2	4
3	Innovatsion iqtisodiyotning ilmiy-uslubiy asoslari	2	2	4
4	Innovatsion faoliyat infratuzilmasini tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari	2	2	4
5	Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirish omillari	4	4	4
6	Innovatsion iqtisodiyotda inson omilini faollashtirish	2	2	4
7	Innovatsion iqtisodiyotda xizmatlar bozorini rivojlantirish	2	2	4
Jami		16	16	26

5-semestr

№	Mavzular	Ma'ruza	Amaliy (seminar)	Mustaqil ish
8	Innovatsiyalarning sohalar bo'yicha turlari	4	4	4
9	Iqtisodiyotda innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish	4	4	4
10	Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishda xorijiy tajribalardan foydalanish	4	4	6
11	Korxonalarda eksport	2	2	4

	salohiyatni oshirishda innovatsion marketing texnologiyalaridan samarali foydalanish			
12	O'zbekiston milliy innovatsion tizimi	4	4	6
13	Intellectual kapital, intellektual mulkni shakllantirish va boshqarish	2	2	6
14	Ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar va litsenziyalash	2	2	4
15	Innovatsion iqtisodiyotda menejment strategiyalari	2	2	4
16	Innovatsion marketing faoliyatini takomillashtirish	2	2	6
17	Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish tizimi	4	4	6
18	Iqtisodiyotda innovatsion klasterlarni shakllantirish zaruriyati	2	2	4
Jami		32	32	54

1-mavzu. “Innovatsion iqtisodiyot” faniga kirish

Fanning vazifalari. Innovatsion iqtisodiyot - fan va o'quv kursi sifatida. Ushbu fanning ob'ekti. Innovatsiyaning ta'rifi va tavsifi. “Innovatsion iqtisodiyot” kursining predmeti. “Innovatsion iqtisodiyot” fanining o'rganish uslubiyati va usullari. Kursning tuzilishi va uning iqtisodiy fanlar tizimida tutgan o'rni hamda boshqa o'quv fanlari bilan bog'liqligi. “Innovatsion iqtisodiyot” fanining bozor iqtisodiyoti sharoitiga mosligi.

2-mavzu. Iqtisodiyotda innovatsion faoliyatni o'ziga xos xususiyatlari

Innovatsiyaning hayotiylik davri. Innovatsion davr tushunchasi. Korxona inovatsion faoliyatida iqtisodiy usullarni ahamiyati. Innovatsion faoliyatni boshqarish konsepsiyasi. Innovatsion faoliyat infratuzilmasi va innovatsion rivojlanish. Yangi tejamkor texnologiyalarni qo'llash holati. Innovatsiya bozorining boshqarish uslubiyoti: “Texnologik turtki” gipotezasi va “Bozor talabi bosimi”. Ilmiy-texnologik rivojlanishda iqtisodiy holati. Mahsulotning hayot bosqichlari va texnologiyalarning integrallashgan rivojlanishi o'rtasidagi qonuniyatlar.

3-mavzu. Innovatsion iqtisodiyotning ilmiy-uslubiy asoslari

Innovatsiya faoliyat infratuzilmasini ahamiyati. Innovatsion infratuzilmani shakllantirish. Ilmiy-texnologik va innovatsion salohiyat. Innovatsion ishlanmalar va texnologiyalar transferi. Innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash infratuzilmasi. Ta'lim muassasalari, ilmiy-tadqiqot institutlari, injiniring markazlari, texnoparklar, biznes-inkubatorlar, tajriba markazlari, ekspertiza markazlari, kichik innovatsion firmalar, intellektual mulkchilik bo'yicha axborot markazlari.

4-mavzu. Innovatsion faoliyat infratuzilmasini tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari

Fan, ta'lim va ishlab chiqarish tizimlari innovatsiyasi. Ilmiy va ilmiy-texnik faoliyat. Innovatsion faoliyat infratuzilmasini tashkilish-iqtisodiy mexanizimi. Innovatsion ishlanmalarni loyihali moliyalashtirish. Innovatsion klaster faoliyatini konsession mexanizimi. Innovatsion mahsulotlarni raqobatbardolikka ta'sirini baholash. Innovatsion ishlanmalar va texnologiyalar transferini rivojlantirish. Innovatsion bozorni rivojlantirish. Innovatsion iqtisodiyotda samarali integratsion aloqalarni tashkil etish va risklarni samarali boshqarish.

5-mavzu. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirish omillari

Korxonada innovatsion faoliyatda iqtisodiy usullarni ahamiyati. Innovatsion boshqarish konsepsiyalari. Innovatsion faoliyatni moliyalashtirish manbalari. Mehnat motivatsiyasining ijtimoiy-iqtisodiy usullarini tadbiiq etish. Innovatsion faoliyatni iqtisodiy samaradorligi. Korxonaning innovatsion salohiyati. Innovatsiyalarning mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni. Korxonaning innovatsion salohiyati va uning elementlari.

6-mavzu. Innovatsion iqtisodiyotda inson omilini faollashtirish

Innovatsion tizimda inson omili. Inson omilining tarkibiy-tashkiliy tuzilmasi. Inson omilining faollik darajasini baholash mezonlari. Inson omilini faollashtirishning tashkiliy-iqtisodiy samaradorligini baholash. Inson resurslarini boshqarish konsepsiyasi. Innovatsion sohada personalni boshqarish xususiyatlari. Kadrlarni boshqarish startegiyasining mohiyati va turlari. Inson omili strategiyasi. Kadrlarni tanlash, baholash va vazifalarga tayinlash tizimi. Moddiy va ma'naviy rag'batlantirish tizimi. Malakali kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimi.

7-mavzu. Innovatsion iqtisodiyotda xizmatlar bozorini rivojlantirish

Innovatsion iqtisodiyotda xizmatlar bozorini faoliyati shartlari va asosiy tamoyillari. Innovatsion xizmatlar bozorining salohiyatini aniqlash yo'llari.

Innovatsion xizmatlar bozorini rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari. Hududda innovatsion xizmatlar faolligini ta‘minlovchi va to‘sqinlik qiluvchi omillarni aniqlash. Innovatsion xizmatlar faoliyatini rag‘batlantirish mexanizimini shakllantirish. Innovatsion xizmatlar faoliyatini rivojlantirish strategiyasini shakllantirish yo‘llari.

8-mavzu. Innovatsiyalarning sohalar bo‘yicha turlari

Innovatsion siyosat. Innovatsion loyihalar. Innovatsion jarayonlarda aloqalarni tarmoqli modeli. Iqtisodiy sohasidagi innovatsiyalar. Innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash infratuzilmasi. Texnologik innovatsiyalar. Marketing innovatsiyalari. Narxlarni shakllantirishdagi innovatsiyalar. Tashkiliy va biznesni yuritishdagi innovatsiyalar. Innovatsion hamkorlikda shartnoma munosabatlarini belgilash.

9-mavzu. Iqtisodiyotda innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish

Innovatsion texnologiyalar va ulardan korxonalarda foydalanish zarurati. Davlatning innovatsion texnologiyalarni rivojlantirish bo‘yicha ustuvor yo‘nalishlari. Korxonalarda innovatsion texnologiyalar salohiyatini oshirishga ta‘sir qiluvchi omillar. Ilmiy-texnika taraqqiyotini boshqarishning huquqiy asoslari. Korxonada innovatsion texnologiyalar salohiyatini oshirishda innovatsion klaster strategiyalaridan foydalanish. Innovatsion texnologiyalarni rivojlantirish modellari. Innovatsion rivojlanish indekatorlari. Innovatsion texnologiyalarni erkin iqtisodiy va kichik sanoat zonalarini rivojlanishiga ta‘siri.

10-mavzu. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishda xorijiy tajribalardan foydalanish

Faol innovatsion-investitsion siyosat. Ilg‘or mamlakatlar innovatsion faoliyatini o‘rganish. AQSH, Buyuk Britaniya, Fransiya, Germaniya, MDH va boshqa mamlakatlarini tajribalari. “Fan – innovatsiya – investitsiya - ishlab chiqarish” zanjiri ekspremental va amaliy ishlanmasi.

11-mavzu. Korxonalarda eksport salohiyatni oshirishda innovatsion marketing texnologiyalaridan samarali foydalanish

Korxonalarga innovatsion marketing joriy etishning nazariy-uslubiy asoslari. Innovatsion marketing turlari va uni eksport amaliyotiga joriy etish. Innovatsion marketing texnologiyalarini joriy etish muammolari. Korxonalarda eksport imkoniyatlarini kengaytirishda innovatsion marketing texnologiyalaridan foydalanish yo‘llari. Innovatsion marketingni joriy etish istiqbollari. Korxonalarni eksport faoliyatida innovatsion marketingni rivojlantirishning institutsional asoslarini takomillashtirish.

12-mavzu. O'zbekiston milliy innovatsion tizimi

O'zbekiston iqtisodiyotini innovatsion rivojlanish yo'liga o'tishning dolzarbliligi. Bilim, yaratish va innovatsiya iqtisodiy tizim raqobatbardoshligini ta'minlashning bosh omili sifatida. Mamlakatning innovatsion rivojlantirish strategiyasi va 2030 yilgacha global innovatsion rivojlanish indeksini belgilovchi ko'rsatkichlarni yaxshilash bo'yicha chora-tadbirlar tizimi. Fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi. O'zbekistonning jahon bozoridagi fan sig'imi yuqori mahsulotlardagi roli va o'rnini. O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligining milliy innovatsion tizimdagi roli. Innovatsiyalarni moliyalashtirish manbalari. Innovatsion g'oyalar, texnologiyalar va loyihalar respublika yarmarkasi. Innovatsion faoliyatni axborot ta'minoti. Kadrlar ta'minoti. Davlat ilmiy texnik dasturi va uni bajarilishini muvofiqlashtirish va monitoring tizimi. Intellektual mulk huquqini himoyalash tizimi.

13-mavzu. Intellektual kapital, intellektual mulkni shakllantirish va boshqarish

Intellektual kapitalning mohiyati va tarkibiy tuzilishi. Insondagi intellektual qobiliyat. Insonning rivojlanishi, bilim olishi, ixtiro qilishiga tabiiy intilishi va ijodi mahsulidan iqtisodiy samara olishi. Ijodiy salohiyat. Jahon-moliyaviy iqtisodiy inqiriozi sharoitida iqtisodiy rag'batlantirishning eng maqbul usuli. Intellektual salohiyat natijalariga va mulkchilik huquqiga ega bo'lish. Intellektual ijod natijalari. Intellektual mulkni tijoratlantirishning mohiyati va amalga oshirish bosqichlari. Intellektual kapitalning qiymat modeli. Intellektual mulkni innovatsiyaga aylantirish jarayoni. Intellektual mulkni yaratish, baholash, huquqiy muhofazasini ta'minlashning o'ziga xos jihatlari. Ixtiro, patent, sanoat namunalari, tovar belgilari huquqiy himoyasini tashkil etish. Intellektual mulk ob'ektlarini muhofazalash. Intellektual mulk fuqarolik huquqining kichik sohasi sifatida. Patent huquqi va fuqaro munosabatlari ishtirokchilarining individuallashtirish vositalarini muhofazalash. Noan'anaviy ob'ektlarni muhofazalash. Mualliflik huquqi va sanoat mulki. Intellektual mulkni boshqarish tizimi. O'zbekistonda intellektual mulk ob'ektlarini huquqiy muhofazalash sohasidagi amaldagi qonunchilik. Xalqaro shartnomalar va kelishuvlar.

14-mavzu. Ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar va litsenziyalash

Ilmiy kashfiyotlarning mohiyati va asosiy turlari. Ilmiy kashfiyot ustunligi. Kashfiyotlarni aniqlash. Ixtiro va litsenziyalash. Yangi g'oya. Texnik echim. Ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar va litsenziyalash innovatsion loyihalarni boshqarishning o'ziga xos ob'ekti sifatida. Ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar va litsenziyalash bozori. Ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar va litsenziyalashni

innovatsiyalashtirish strategiyasi va ular bo'yicha to'lovlar tartibi. Ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar va litsenziyalash huquqi, tijorat sirlari va ularning turkumlanishi. Ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar va litsenziyalashga O'zbekiston Respublikasida talabnoma tuzish qoidalari.

15-mavzu. Innovatsion iqtisodiyotda menejment strategiyalari

Zamonaviy innovatsion strategiyalarning mohiyati va turlari. Innovatsiyalar menejment konsepsiyasi. Ilmiy tadqiqot, ishlanma va texnologiyalarni natijalarini tijoratlashuvi strategiyasini ishlab chiqishda maqsadli bozor tahlili. YAngi mahsulot va texnologiyalarni bozorga kirish strategiyasi. YUqori texnologik mahsulotlarning menejment xususiyatlari. Bozorga kirishning diffuziya modeli. YUqori texnologik mahsulotlar xaridorining xususiyatlari. Bozorni baholash. CHegaraviy narx. Narxni belgilash usuli. Intellektual mulk bozori parametrlari innovatsiyaning tijorat potensialini baholash va boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun axborot sifatida.

16-mavzu. Innovatsion marketing faoliyatini takomillashtirish

Innovatsion marketingni mazmun-mohiyati. Innovatsion faoliyatni tashkil etish jarayonlari. Innovatsion marketing tushunchalari. Innovatsion marketingga ta'sir etuvchi omillar tahlili. Innovatsion marketingni qo'llash uslubiyoti. Innovatsion marketin faoliyati samaradorligini tavsiflovchi ko'rsatkichlar tukumi. Innovatsion marketing salohiyatini baholash. Innovatsion marketing faoliyati samaradorligini oshirish. Innovatsion mahsulotlar bozorida narxning shakllanishi va ularga ta'sir ko'rsatuvchi omillar. Ilmiy tadqiqot va texnologik hujjatlarni tijoratlashtirish tizimi va ularning huquqiy muhofazasi. Innovatsiya bozorida marketing jarayonida raqobatchilar ta'sirini bashoratlash va raqobatni bartaraf etish choralari.

17-mavzu. Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish tizimi

Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish tizimi. Innovatsion kompaniyalar ustav kapitalini shakllantirishning xususiyatlari. Innovatsiyalarning turli hayot bosqichlarida moliyalashtirishning tartibi. Davlat innovatsion dasturlarini moliyalashtirish va uning asosiy bosqichlari. Davlat tomonidan moliyalashtiriladigan innovatsion loyihalar. Moliyalashtirish manbalari. Davlat grantlari. Vunchur fondlarning tashkil etilishi va faoliyatini boshqarish. Moliyalashtirish darajasini aniqlash usullari. Korxonaning o'z mablag'lari hisobidan innovatsion loyihalarni moliyalashtirish. Joriy xarajatlar. Kapital xarajatlar. Ilmiy-tadqiqot ishlarini moliyalashtirish manbalari. Loyihalar va ularning turlari. Fundamental, amaliy va innovatsion loyihalar. Innovatsion loyihalarni moliyalashtirishda xalqaro tashkilotlarning roli. Innovatsion loyihalarni moliyalashtirishning xorij tajribasi.

18-mavzu. Iqtisodiyotda innovatsion klasterlarni shakllantirish zaruriyati

Innovatsion iqtisodiyotda klasterlar siyosati. Innovatsion texnologiyalarni amalga oshirishda klaster usullarni qo'llashni ahamiyati. Innovatsion faoliyatni klaster usulida qo'llashda uni davlat tomonidan boshqarish. Innovatsion klasterlar va ularni qo'llab-quvvatlash infratuzilmasi. Mintaqa va xalqaro innovatsiyalar almashinuvi. SHartnoma munosabatlarini belgilash. Istiqbolli ishlab chiqarish va texnologiyalar sxemasi. Innovatsion klasterlarni turlari. Innovatsion klasterlarni tashkil etish afzalliklari. Intellektual klasterlar. Sanoat klasterlari. Texnologik klasterlar. Innovatsion klasterlar bo'yicha strategik dasturlar ishlab chiqish va amaliyotga tadbiq etish.

Ta'lim berish va o'qitish uslubi:	Ma'ruza, amaliy mashg'ulotlar, mustaqil ishlar (dumaloq stol, keys stadi, master-klasslar)		
Mustaqil ishlar:	O'quv loyihalar, guruxli taqdimot, referatlar, keyslar, dokladlar, krossvordlar, poster, prospekt, esse va x.z		
Maslahatlar va topshiriqlarni topshirish vaqti	Dushanba	09.00-10.20	Aud. 1/239
	Juma	13.30-14.50	Aud. 1/239

Bilimlarni baholash usullari, mezonlari va tartibi:

Talabalarning bilim, ko'nikma va malakalarini nazorat qilishning reyting tizimi asosida har bir fan bo'yicha o'zlashtirish darajasi ballar orqali ifodalanadi.

Har bir fan bo'yicha talabaniing semestr davomidagi o'zlashtirish ko'rsatkichi 100 ballik tizim asosida butun sonlar bilan baholanadi.

Ushbu 100 ball nazorat turlari quyidagicha taqsimlanadi:

joriy va oraliq nazoratlarga – 70 ball, shundan, joriy nazoratga – 40 va oraliq nazoratga – 30 ball, yakuniy nazoratga – 30 ball.

Talabaniing fan bo'yicha o'zlashtirish ko'rsatkichini nazorat qilishda quyidagi namunaviy mezonlar tavsiya etiladi:

a) 86-100 ball uchun talabaniing bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

- xulosa va qaror qabul qilish;
- ijodiy fikrlay olish;
- mustaqil mushohada yurita olish;
- olgan bilimlarini amalda qo'llay olish;
- mohiyatini tushunish;
- bilish, aytib berish;

– tasavvurga ega bo‘lish.

b) 71-85 ball uchun talabaning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

- mustaqil mushohada yurita olish;
- olgan bilimlarini amalda qo‘llay olish;
- mohiyatini tushunish;
- bilish, aytib berish;
- tasavvurga ega bo‘lish.

v) 55-70 ball uchun talabaning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

- mohiyatini tushunish;
- bilish, aytib berish;
- tasavvurga ega bo‘lish.

g) quyidagi hollarda talabaning bilim darajasi 0-54 ball bilan baholanishi mumkin:

- aniq tasavvurga ega bo‘lmaslik;
- bilmaslik.

Joriy nazoratda talabalar seminar, laboratoriya va amaliy mashg‘ulotlarda og‘zaki, test, suhbat, yozma ish, kollokvium hamda ***mustaqil ta’lim topshiriqlarini*** bajarib boradilar. Talabalar davomati va olgan ballari professor-o‘qituvchi tomonidan mashg‘ulot tugagandan so‘ng shu kunning o‘zida to‘liq rasmiylashtirilishi kerak. Mashg‘ulotni qayta o‘zlashtirish keyingi bir hafta davomida amalga oshiriladi. Talabalar tomonidan belgilangan muddatda o‘zlashtirilmagan mashg‘ulotlar dekanat tomonidan qayta o‘zlashtirishga ruhsat beriladi.

Joriy nazorat o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari bo‘yicha baholash mezonlari:

№	Joriy nazorat topshiriqlari	Maksimal yig‘ish mumkin bo‘lgan ball
<i>Amaliy mashg‘ulotlarda</i>		
I.	Talabaning mavzular bo‘yicha bilimlarini og‘zaki (interfaol shaklda) so‘rash, berilayotgan material va topshiriqlarning o‘zlashtirganlik darajasini baholash, sh.j:	10 ball
1.1.	Mavzu doirasida qo‘yilgan savollarga bergan javobi va munozaralarda o‘z bilim saviyasini namoyon etganligiga	5 ball

1.2.	Mashg'ulotlarda faol qatnashganligi hamda mavzuni o'zlashtirganlik darajasiga	5 ball
Mustaqil ta'lim bo'yicha berilgan topshiriqlarning bajarganligi¹		
II.	Mustaqil ta'lim uchun berilgan topshiriqlarni baholash, sh.j.:	30 ball
2.1.	Talabani mavzular bo'yicha mantiqiy bog'langan va mustaqil bajarilgan uy vazifasi hamda topshiriqlarni bajarishiga	10 ball
2.2.	Mustaqil fikrlashga hamda analitik qobiliyatni shakllantirishga xizmat qiladigan yozma esse, kollokvium, taqdimot, sharhlar yozish va referatlarni himoya qilishiga	10 ball
2.3.	Fan bo'yicha mavzularni qamrab olgan testlarni echishiga	5 ball
2.4.	Muammoli vaziyat (keys-stadi) yoxud amaliy topshiriq (masalalar)larni bajarishiga	5 ball
Jami (I+II)		40 ball

Talabalar mustaqil ta'limini tashkil etish, nazorat qilish hamda akademik guruh jurnalida to'g'ri rasmiylashtirilishiga fan bo'yicha ma'ruza mashg'ulotlarini o'tadigan professor-o'qituvchi mas'ul deb belgilanadi.

Oraliq nazorat turi semestr davomida bir marotaba o'tkaziladi va maksimal **30** ball beriladi.

Fan bo'yicha joriy va oraliq nazoratlarga ajratilgan umumiy ballning **55** foizi (**39** ball) saralash ball hisoblanib, ushbu foizdan kam ball to'plagan talabalar yakuniy nazoratga kiritilmaydi.

Yakuniy nazoratni "Yozma ish" asosida o'tkazish

MEZONI

Yakuniy nazorat turlari oliy ta'lim muassasasi Kengashi qarori asosida belgilanadi.

Yakuniy nazoratdagi yozma ishlarni baholash mezonlari har bir topshiriq (savol) uchun maksimal 10 balldan belgilanadi.

Talabani semestr davomida fan bo'yicha to'plagan umumiy bali har bir nazorat turidan belgilangan qoidalarga muvofiq quyidagi formula orqali hisoblanadi:

$$UB = JN + ON + YaN$$

bu erda: JN – joriy nazorat; ON – oraliq nazorat; YaN – yakuniy nazorat.

Axborot resurs baza:

Asosiy adabiyotlar:	1. Салихов С.А. ва бошқалар. Инновацион фаолиятни бошқариш. Дарслик. Тошкент "Иқтисодиёт", 2013
----------------------------	---

¹ Мустақил таълим бўйича берилган топшириқларнинг бажарилиши маъруза ва амалий машғулоти олиб борган профессор-ўқитувчилар томонидан E-universitet электрон платформаси орқали қабул қилинади ва баҳолаб борилади.

	йил. 2. Эргашходжаев Ш. Инновацион маркетинг. Дарслик. Тошкент “Чўлпон”, 2014 йил. 3. Акабирова Д.Н.Инновационная стратегия. Учебное пособие. Тошкент Иқтисодиёт, 2011. 4. Ишмухамедов А. Э. Инновацион стратегия. Ўқув қўлланма. Тошкент, ТДИУ, 2007. 5. Подсорин В.А. Экономика инноваций: учебное пособие. для магистрантов по направлению «Экономика». – М.: МИИТ, 2012. – 123 с 6. Кураков Л.П., Краснов А.Г., Назаров А.В. Экономика инновационные подходы: Учебное пособие. – М.: Гелиос, 2008. -600 с. 7. Aliev Ya.E. Innovatsion iqtisodiyot. O’quv qo’llanma. Toshkent, TDIU, 2019 yil. – 236 bet.
Qo’shimcha adabiyotlar:	1. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo’lishi kerak. // Xalq so’zi gazetasi. 2017 yil 16 yanvar’. 2. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik o’zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent : O’zbekiston, 2016. - 56 b. 3. Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – Toshkent: “O’zbekiston”, 2017. – 48 b 4. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent: : “O’zbekiston”, 2017. – 488 b. 5. Mirziyoev Sh.M. 2017 yil 19 sentyabr Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 72-sessiyasidagi nutqi.// Xalq so’zi, 2017 yil 20 sentyabr’. 6. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. // Xalq so’zi, 2017 yil 23 dekabr’. 7. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning O’zbekiston Respublikasi Oliy Majlisga Murojaatnomasini keng jamoatchilik o’rtasida targ’ib etishga bag’ishlangan ilmiy-ommabop qo’llanma./Nashr uchun mas’ul R.S. Qosimov. – T:

	“Ma’naviyat”, 2018. - 320 bet. 8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 iyundagi PQ-3775-sonli “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta’minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Qarori.// Xalq so‘zi, 2018 yil 6 iyun’. 9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yilning 7 iyun’dagi “Har bir oila — tadbirkor” dasturini amalga oshirish to‘g‘risidagi Qarori// "Xalq so‘zi", 2018 yil 8 iyun’ 10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni “O‘zbekiston respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida” 2017 yil 7 fevral’, PF-4947-son. 11. O‘zbekiston Respublikasining 2014-2017 yillarda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining asosiy ko‘rsatkichlari. www.stat.uz. 12. Bocharov V.V. Investitsii: Uchebnik.- 2-e izd – SPb: Piter 2009- 384 str. Mil’nera B.Z..Innovatsionnoe razvitie: ekonomika, intellektual’nye resursy, upravlenie znaniyami. Uchebnik. – M.: 2010. – 624 str. 13. Shevchuk D.A. Organizatsiya i finansirovanie investitsiy. – Rostov n/D.: Feniks, 2006. – 272 str.
Normativ-huquqiy hujjatlar:	1. O‘zbekiston Respublikasining «Xususiy korxonalar to‘g‘risida»gi Qonuni. Qonun va qarorlar. -T.: O‘zbekiston, 2012., №3 2. O‘zbekiston Respublikasining 1999 yil 14 apreldagi «Lizing to‘g‘risida»gi qonuni // Xalq so‘zi, 1999 yil 15 aprel. 3. O‘zbekiston Respublikasi «Bankrotlik to‘g‘risida» gi qonuni 05.05. 1994 yil. 4. O‘zbekiston Respublikasining “Standartlashtirish to‘g‘risida” gi Qonuni. 28.12.1993 y. 5. O‘zbekiston Respublikasining “Metrologiya to‘g‘risida” gi Qonuni. 28.12.1993 y. 6. O‘zbekiston Respublikasining “Oziq-ovqat mahsulotining sifati va xavfsizligi to‘g‘risida” gi Qonuni. 30.08.1997 y. 7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 11 fevraldagi “2015 -2019 yillarda tayyor mahsulot,

	butlovchi qismlar va materiallarni ishlab chiqarishni mahalliyashtirish Dasturi to'g'risida"gi qarori. www.lex.uz 8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 4 martdagi PF-4707-sonli "2015-2019 yillarda ishlab chiqarishni tarkibiy o'zgartirish, modernizatsiya va diversifikatsiya qilishni ta'minlash chora-tadbirlari Dasturi" to'g'risidagi farmoni. www.lex.uz 9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 6 martdagi PP-2313-sonli "2015-2019 yillarda ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirish va modernizatsiya qilish Dasturi" to'g'risidagi qarori. www.lex.uz 10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 7 maydagi PQ-3698-son li qarori. www.lex.uz
Ilmiy jurnallar:	"Ekonomicheskoe obozrenie", "Iqtisodiyot va ta'lim", "Bozor, Pul", "Voprosy ekonomiki"
Davriy nashrlar:	"Xalq so'zi", "Kar'era"
Statistik nashrlar:	1. Statisticheskiy ejegodnik regionov Uzbekistana. 2017. – T.: Goskomstat Uzbekistana. 2017. - 130 str. 2. Statisticheskoe obozrenie Uzbekistana. 2014-2017. 3. Uzbekistan v tsifrax. 2017. – T.: Goskomstat Uzbekistana 2017. – 188 str.
Internet resurslar:	8. www.mineconomy.uz (O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot vazirligi) 9. www.mehnat.uz (O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi) 10. www.mf.uz (O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi) 11. www.stat.uz (O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi) 12. www.ima.uz (O'zbekiston Respublikasi Intellektual mulk agentligi) 13. www.academy.uz (Fanlar akademiyasi) 14. http://www.semi.rssi.ru– Rossiya Federatsiyasi Markaziy-iqtisodiy matematika instituti sayti. 15. http://www.nber.com– AQSH iqtisodiy tadqiqotlar milliy byurosi sayti. 16. http://www.webofscience.com- Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi. 17. http://www.scopus.com – Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

	18. http://www.elibrary.ru – Rossiya ilmiy maqolalar indeksi.
--	--

MA'RUZA MASHG'ULOTLARI REJASI

MA'RUZA MASHG'ULOTLARI REJASI

1-mavzu: “Innovatsion iqtisodiyot” faniga kirish (2 soat)

Reja:

1. “Innovatsion iqtisodiyot” kursining ob’ekti va predmeti.
2. “Innovatsion iqtisodiyot” fanining o’rganish uslubiyati va usullari.
3. “Innovatsion iqtisodiyot” fanining bozor iqtisodiyoti sharoitida o’ziga xos ahamiyati.

Qo’llaniladigan pedagogik texnologiyalar: Ma’ruza, «aqliy hujum», namoyish etish.

1-mavzu bo’yicha tavsiya etilgan adabiyotlar

1. “Investitsiya faoliyati to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasining Qonuni. Toshkent, 2014 yil 9 dekabr.
2. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “O’zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo’yicha harakatlar strategiyasi to’g’risida» gi №PF-4947 sonli Farmoni. //Xalq so’zi. 2017 yil 8 fevral.
3. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2017 yil 22 dekabr.
4. Sengupta J.Theory of Innovation, A New Paradigm of Growth, 2014 by Pearson Education, Inc.p.154.
5. Smits Ruud. Innovation studies in the 21st century: Questions from a user's perspective. Technological Forecasting & Social Change 69, 2002.
6. Aliev Ya.E. Innovatsion iqtisodiyot. O’quv qo’llanma. Toshkent, TDIU, 2019 yil. – 236 bet.
7. www.webofscience.com - Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.
8. www.search.ebscohost.com Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

2-mavzu: Innovatsion iqtisodiyot tushunchasi va o’ziga xos xususiyatlari (2 soat)

Reja:

1. Innovatsion iqtisodiyot tushunchasi.
2. Endogen va ekzogen innovatsiyalar haqida tushuncha.
3. Innovatsaviy nazariyani asosiy rivojlanish bosqichlari.

Qo’llaniladigan pedagogik texnologiyalar: BBB, aqliy hujum, guruhlarda ishlash.

2-mavzu bo’yicha tavsiya etilgan adabiyotlar

1. “Investitsiya faoliyati to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasining Qonuni. Toshkent, 2014 yil 9 dekabr.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida» gi №PF-4947 sonli Farmoni. //Xalq so'zi. 2017 yil 8 fevral.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2017 yil 22 dekabr.

4. Sengupta J.Theory of Innovation, A New Paradigm of Growth, 2014 by Pearson Education, Inc.p.154.

5. Smits Ruud. Innovation studies in the 21st century: Questions from a user's perspective. Technological Forecasting & Social Change 69, 2002.

6. Aliev Ya.E. Innovatsion iqtisodiyot. O'quv qo'llanma. Toshkent, TDIU, 2019 yil. – 236 bet.

7. www.webofscience.com - Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

8. www.search.ebscohost.com Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

3-mavzu: Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishning ilmiy-uslubiy asoslari (2 soat)

Reja:

1. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishning ilmiy asoslari.
2. Innovatsion faoliyatni asosiy kategoriyalari.
3. Korxonalarda innovatsion faoliyatni samarali tashkil etish.

Qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar: insert texnikasi, nilufar guli, guruhlarda ishlash, T jadvali.

3-mavzu bo'yicha tavsiya etilgan adabiyotlar

1. "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni. Toshkent, 2014 yil 9 dekabr.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida» gi №PF-4947 sonli Farmoni. //Xalq so'zi. 2017 yil 8 fevral.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2017 yil 22 dekabr. M.Laranjaa, E.Uyarrab, K.Flanaganb. Policies for science, technology and innovation: Translating rationales into regional policies in a multi-level setting. Research Policy, 37, R.823-835.

4. Shumpeter Y. Business Cycles. Vol. 1, 2. New York, 1939.

5. Sorokin P. Sotsial'naya i kul'turnaya dinamika. SPb.: RGXU, 2000.

6. Kuznets S. Secular Movements in Production and Prices. New York, 1930.

7. Aliev Ya.E. Innovatsion iqtisodiyot. O'quv qo'llanma. Toshkent, TDIU, 2019 yil. – 236 bet.

8. www.webofscience.com - Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

9. www.search.ebscohost.com. Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

**4-mavzu. Innovatsion faoliyat infratuzilmasini tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari
(2 soat)**

Reja:

1. Innovatsion faoliyatni rivojlantirish infratuzilmasi.
2. Innovatsion faoliyat infratuzilmasini rag'batlantirish yo'llari.
3. Innovatsion infratuzilmani davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash yo'llari.

Qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar: "Qanday?" usuli, nilufar guli.

4-mavzu bo'yicha tavsiya etilgan adabiyotlar

1. "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni. Toshkent, 2014 yil 9 dekabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida» gi №PF-4947 sonli Farmoni. //Xalq so'zi. 2017 yil 8 fevral.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2017 yil 22 dekabr.
4. Frascati Manual Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development, Paris 2002, 8-r.
5. Oslo Manual, Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data, Third edition, A joint publication of OECD and Eurostat, 2005, 16-r.
6. Hospers Gert-Jan. Joseph Schumpeter and His Legacy in Innovation Studies. Knowledge, Technology, Policy, Fall 2005, Vol. 18. №3. P.20-37.
7. Aliev Ya.E. Innovatsion iqtisodiyot. O'quv qo'llanma. Toshkent, TDIU, 2019 yil. – 236 bet.
8. www.webofscience.com - Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.
9. www.search.ebscohost.com Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

5-mavzu. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirish omillari (4 soat)

Reja:

1. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar.
2. Innovatsion faoliyatni rivojlantirishning tarkibiy qismlari.
3. Korxonani innovatsion salohiyati va uni aniqlash yo'llari.

Qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar: "Nima uchun?", jamoada ishlash, baliq skeleti.

5-mavzu bo'yicha tavsiya etilgan adabiyotlar

1. "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni. Toshkent, 2014 yil 9 dekabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida» gi №PF-4947 sonli Farmoni. //Xalq so'zi. 2017 yil 8 fevral.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2017 yil 22 dekabr.
4. Frascati Manual Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development, Paris 2002, 8-r.
5. Oslo Manual, Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data, Third edition, A joint publication of OECD and Eurostat, 2005, 16-r.
6. Hospers Gert-Jan. Joseph Schumpeter and His Legacy in Innovation Studies. Knowledge, Technology, Policy, Fall 2005, Vol. 18. №3. P.20-37.
7. Aliev Ya.E. Innovatsion iqtisodiyot. O'quv qo'llanma. Toshkent, TDIU, 2019 yil. – 236 bet.
8. www.webofscience.com - Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.
9. www.search.ebscohost.com Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

6-mavzu. Innovatsion iqtisodiyotda inson omilini faollashtirish (2 soat)

Reja:

1. Innovatsion iqtisodiyotda inson omilini o'rni.
2. Innovatsion iqtisodiyotda kadrlar tayyorlash tizimi.
3. Korxonada inson kapitali va uni baholash.
4. Innovatsion iqtisodiyotda inson omilini faollashtirish yo'llari.

Qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar: BBB, Venn diagrammasi, baliq skeleti.

6-mavzu bo'yicha tavsiya etilgan adabiyotlar

1. "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni. Toshkent, 2014 yil 9 dekabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida» gi №PF-4947 sonli Farmoni. //Xalq so'zi. 2017 yil 8 fevral.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2017 yil 22 dekabr.
4. Sengupta J.Theory of Innovation, A New Paradigm of Growth, 2014 by Pearson Education, Inc.p.154.
5. Christine G. Mark R. Innovation, intellectual property, and economic growth, 2014 by Pearson Education, Inc.p.385.
6. Salixov S.A. Innovatsion faoliyatni boshqarish. Darslik. T.: TDIU, 2013 y.
7. Kuznets S. Secular Movements in Production and Prices. New York, 1930.
8. Aliev Ya.E. Innovatsion iqtisodiyot. O'quv qo'llanma. Toshkent, TDIU, 2019 yil. – 236 bet.
9. www.webofscience.com - Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.
10. www.search.ebscohost.com-Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

7-mavzu. Innovatsion iqtisodiyotda xizmatlar bozorini rivojlantirish (2 soat)

Reja:

1. Iqtisodiyotni rivojlantirishda innovatsion xizmatlar bozorini ahamiyati.
2. Innovatsion xizmatlar bozorini asosiy tarkibi.
3. Hududiy innovatsion xizmatlar bozorini rivojlantirish yo'llari.
4. Innovatsion xizmatlar bozori infratuzilma elementlarining o'zaro aloqasi.

Qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar: jamoada ishlash, baliq skeleti, keys stadi, pinbord.

7-mavzu bo'yicha tavsiya etilgan adabiyotlar

1. "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni. Toshkent, 2014 yil 9 dekabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida» gi №PF-4947 sonli Farmoni. //Xalq so'zi. 2017 yil 8 fevral.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2017 yil 22 dekabr.
4. Sengupta J.Theory of Innovation, A New Paradigm of Growth, 2014 by Pearson Education, Inc.p.154.
5. Salixov S.A. Innovatsion faoliyatni boshqarish. Darslik. TDIU, 2013 y.
6. Kuznets S. Secular Movements in Production and Prices. New York, 1930.
7. Aliev Ya.E. Innovatsion iqtisodiyot. O'quv qo'llanma. Toshkent, TDIU, 2019 yil. – 236 bet.
8. www.webofscience.com - Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.
9. www.search.ebscohost.com Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

8-mavzu. Innovatsiyalarning sohalar bo'yicha turlari (4 soat)

Reja:

1. Xizmatlar sohasidagi innovatsiyalar.
2. Marketing innovatsiyalari.
3. Narxlarini shakllantirishdagi innovatsiyalar.
4. Tashkiliy va biznesni yoritishdagi innovatsiyalar.

Qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar: Jamoada ishlash, baliq skeleti, keys stadi.

8-mavzu bo'yicha tavsiya etilgan adabiyotlar

1. "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni. Toshkent, 2014 yil 9 dekabr.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida» gi №PF-4947 sonli Farmoni. //Xalq so'zi. 2017 yil 8 fevral.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2017 yil 22 dekabr.

4. Sengupta J.Theory of Innovation, A New Paradigm of Growth, 2014 by Pearson Education, Inc.p.154.

5. Salixov S.A. Innovatsion faoliyatni boshqarish. Darslik. T.: TDIU, 2013 y.

6. Brain C. Twiss Managing Technological Innovations, London, 1974.

7. Aliev Ya.E. Innovatsion iqtisodiyot. O'quv qo'llanma. Toshkent, TDIU, 2019 yil. – 236 bet.

8. www.webofscience.com - Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

9. www.search.ebscohost.com Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

9-mavzu. Iqtisodiyotda innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish (4 soat)

Reja:

1. Iqtisodiyotda innovatsion texnologiyalarni ahamiyati.

2. Innovatsion texnologiyalar faoliyatini shakllantirish.

3. Innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish yo'llari.

Qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar: Pinbord, jamoada ishlash, keys stadi.

9-mavzu bo'yicha tavsiya etilgan adabiyotlar

1. "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni. Toshkent, 2014 yil 9 dekabr.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida» gi №PF-4947 sonli Farmoni. //Xalq so'zi. 2017 yil 8 fevral.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2017 yil 22 dekabr.

4. Sengupta J.Theory of Innovation, A New Paradigm of Growth, 2014 by Pearson Education, Inc.p.154.

5. Christine G. Mark R. Innovation, intellectual property, and economic growt, 2014 by Pearson Education, Inc.p.385.

6. Salixov S.A. Innovatsion faoliyatni boshqarish. Darslik.T.TDIU, 2013y.

7. Brain C. Twiss Managing Technological Innovations, London, 1974.

8. Aliev Ya.E. Innovatsion iqtisodiyot. O'quv qo'llanma. Toshkent, TDIU, 2019 yil. – 236 bet.

9. www.webofscience.com - Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.
10. www.search.ebscohost.com Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

10-mavzu. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishda xorijiy tajribalardan foydalanish (4 soat)

Reja:

1. Innoatsion iqtisodiyotni rivojlantirishda xorijiy tajribalar.
2. Iqtisodiyoti yuqori darajada rivojlangan mamlakatlar tajribasi.
3. O'tish iqtisodiyoti mamlakatlari – MDH tajribasi.
4. Xorijiy davlatlardagi innovatsion klasterlarning rivojlanishi tahlili.

Qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar: Jamoada ishlash, baliq skeleti, keys stadi.

10-mavzu bo'yicha tavsiya etilgan adabiyotlar

1. "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni. Toshkent, 2014 yil 9 dekabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida» gi №PF-4947 sonli Farmoni. //Xalq so'zi. 2017 yil 8 fevral.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2017 yil 22 dekabr.
4. Sengupta J.Theory of Innovation, A New Paradigm of Growth, 2014 by Pearson Education, Inc.p.154.
5. Christine G. Mark R. Innovation, intellectual property, and economic growt, 2014 by Pearson Education, Inc.p.385.
6. Salixov S.A. Innovatsion faoliyatni boshqarish. Darslik. T.: TDIU, 2013 y.
7. Aliev Ya.E. Innovatsion iqtisodiyot. O'quv qo'llanma. Toshkent, TDIU, 2019 yil. – 236 bet.
8. www.webofscience.com - Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.
9. www.search.ebscohost.com Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

11-mavzu. Korxonalarda eksport salohiyatni oshirishda innovatsion marketing texnologiyalaridan samarali foydalanish (2 soat)

Reja:

1. Innovatsion marketing texnologiyalarini o'ziga xos xususiyatlari.
2. Eksportni amalga oshirishda tarmoq marketingi.
3. Eksport tovarlarni brendlashni ahamiyati.
4. Butun jahon intellektual mulk tashkiloti.

Qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar: Jamoada ishlash, baliq skeleti, keys stadi.

11-mavzu bo'yicha tavsiya etilgan adabiyotlar

1. "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni. Toshkent, 2014 yil 9 dekabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida» gi №PF-4947 sonli Farmoni. //Xalq so'zi. 2017 yil 8 fevral.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2017 yil 22 dekabr.
4. Sengupta J.Theory of Innovation, A New Paradigm of Growth, 2014 by Pearson Education, Inc.p.154.
5. Christine G. Mark R. Innovation, intellectual property, and economic growt, 2014 by Pearson Education, Inc.p.385.
6. Salixov S.A. Innovatsion faoliyatni boshqarish. Darslik. T.: TDIU, 2013 y.
7. Brain C. Twiss Managing Technological Innovations, London, 1974.
8. Aliev Ya.E. Innovatsion iqtisodiyot. O'quv qo'llanma. Toshkent, TDIU, 2019 yil. – 236 bet.
9. www.webofscience.com - Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.
10. www.search.ebscohost.com Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

12-mavzu. O'zbekiston milliy innovatsion tizimi (4 soat)

Reja:

1. O'zbekiston milliy innovatsion tizimi va uning ahamiyati.
2. Fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi.
3. O'zbekistonning jahon bozoridagi fan sig'imi yuqori mahsulotlardagi roli va o'rni.
4. O'zbekiston Respublikasida texnologik va sotsiogenetik innovatsiyalar.

Qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar: Ma'ruza, «aqliy hujum», namoyish etish.

12-mavzu bo'yicha tavsiya etilgan adabiyotlar

1. "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni. Toshkent, 2014 yil 9 dekabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida» gi №PF-4947 sonli Farmoni. //Xalq so'zi. 2017 yil 8 fevral.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2017 yil 22 dekabr.
4. Sengupta J.Theory of Innovation, A New Paradigm of Growth, 2014 by Pearson Education, Inc.p.154.
5. Christine G. Mark R. Innovation, intellectual property, and economic growt, 2014 by Pearson Education, Inc.p.385.

6. Salixov S.A. Innovatsion faoliyatni boshqarish. Darslik. T.: TDIU, 2013 y.
7. Brain C. Twiss Managing Technological Innovations, London, 1974.
8. Aliev Ya.E. Innovatsion iqtisodiyot. O'quv qo'llanma. Toshkent, TDIU, 2019 yil. – 236 bet.
9. www.webofscience.com - Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.
10. www.search.ebscohost.com Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

13-mavzu Intellektual kapital, intellektual mulkni shakllantirish va boshqarish (2 soat)

Reja:

1. O'zbekiston Respublikasining intellektual mulk sohasidagi strategiyasi.
2. Patent huquqining rivojlanish tarixi.
3. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida intellektual mulkni O'zbekistonda muhofazalash.
4. Butun jahon intellektual mulk tashkiloti.

Qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar: Jamoada ishlash, baliq skeleti, keys stadi.

13-mavzu bo'yicha tavsiya etilgan adabiyotlar

1. "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni. Toshkent, 2014 yil 9 dekabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida» gi №PF-4947 sonli Farmoni. //Xalq so'zi. 2017 yil 8 fevral.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2017 yil 22 dekabr.
4. Sengupta J.Theory of Innovation, A New Paradigm of Growth, 2014 by Pearson Education, Inc.p.154.
5. Christine G. Mark R. Innovation, intellectual property, and economic growt, 2014 by Pearson Education, Inc.p.385.
6. Salixov S.A. Innovatsion faoliyatni boshqarish. Darslik. T.: TDIU, 2013 y.
7. Aliev Ya.E. Innovatsion iqtisodiyot. O'quv qo'llanma. Toshkent, TDIU, 2019 yil. – 236 bet.
8. Kuznets S. Secular Movements in Production and Prices. New York, 1930.
9. www.webofscience.com - Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.
10. www.search.ebscohost.com - Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

14-mavzu. Ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar va litsenziyalash (2 soat)

Reja:

1. “Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasi Qonuni.

2. Ilmiy kashfiyotlar. Kashfiyot obektlari. Kashfiyotni aniqlash tartiblari.

3. Sanoat mulki ob’ektlarining huquq sub’ektlari.

4. Patent berish haqidagi talabnomani ekspertizadan o’tkazish.

Qo’llaniladigan pedagogik texnologiyalar: Ma’ruza, «aqliy hujum», namoyish etish.

14-mavzu bo’yicha tavsiya etilgan adabiyotlar

1. “Investitsiya faoliyati to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasining Qonuni. Toshkent, 2014 yil 9 dekabr.

2. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “O’zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo’yicha harakatlar strategiyasi to’g’risida» gi №PF-4947 sonli Farmoni. //Xalq so’zi. 2017 yil 8 fevral.

3. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2017 yil 22 dekabr.

4. Sengupta J. Theory of Innovation, A New Paradigm of Growth, 2014 by Pearson Education, Inc. p.154.

5. Christine G. Mark R. Innovation, intellectual property, and economic growth, 2014 by Pearson Education, Inc. p.385.

6. Salixov S.A. Innovatsion faoliyatni boshqarish. Darslik. T.: TDIU, 2013 y.

7. Kuznets S. Secular Movements in Production and Prices. New York, 1930.

8. Aliev Ya.E. Innovatsion iqtisodiyot. O’quv qo’llanma. Toshkent, TDIU, 2019 yil. – 236 bet.

9. www.webofscience.com - Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

10. www.search.ebscohost.com Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

15-mavzu. Innovatsion iqtisodiyotda menejment strategiyalari (2 soat)

Reja:

1. Zamonaviy innovatsion strategiyalar va innovatsiyalar marketingi.

2. Innovatsion marketingni shakllantirishning kontseptual asoslari.

3. Ilmiy tadqiqot, ishlanma va texnologiyalarni natijalarini tijoratlashuvi strategiyasini ishlab chiqishda maqsadli bozor tahlili.

4. Yangi mahsulot va texnologiyalarni bozorga kirish strategiyasi.

5. Yuqori texnologik mahsulotlarning marketing xususiyatlari.

Qo’llaniladigan pedagogik texnologiyalar: jamoada ishlash, muammoli yondashuv.

15-mavzu bo’yicha tavsiya etilgan adabiyotlar

1. “Investitsiya faoliyati to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasining Qonuni. Toshkent, 2014 yil 9 dekabr.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida» gi №PF-4947 sonli Farmoni. //Xalq so'zi. 2017 yil 8 fevral.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2017 yil 22 dekabr.

4. Sengupta J.Theory of Innovation, A New Paradigm of Growth, 2014 by Pearson Education, Inc.p.154.

5. Christine G. Mark R. Innovation, intellectual property, and economic growt, 2014 by Pearson Education, Inc.p.385.

6. Salixov S.A. Innovatsion faoliyatni boshqarish. Darslik. T.: TDIU, 2013 y.

7. Brain C. Twiss Managing Technological Innovations, London, 1974.

8. Aliev Ya.E. Innovatsion iqtisodiyot. O'quv qo'llanma. Toshkent, TDIU, 2019 yil. – 236 bet.

9. www.webofscience.com - Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

16-mavzu. Innovatsion marketing faoliyatini takomillashtirish (2 soat)

Reja:

1. Innovatsion marketing faoliyatini ahamiyati.

2. Innovatsion marketingni o'ziga xos jihatlari.

3. Innovatsion marketing faoliyatini takomillashtirish.

Qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar: Jamoada ishlash, baliq skeleti, keys stadi.

16-mavzu bo'yicha tavsiya etilgan adabiyotlar

1. "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni. Toshkent, 2014 yil 9 dekabr.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida» gi №PF-4947 sonli Farmoni. //Xalq so'zi. 2017 yil 8 fevral.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2017 yil 22 dekabr.

4. Sengupta J.Theory of Innovation, A New Paradigm of Growth, 2014 by Pearson Education, Inc.p.154.

5. Christine G. Mark R. Innovation, intellectual property, and economic growt, 2014 by Pearson Education, Inc.p.385.

6. Salixov S.A. Innovatsion faoliyatni boshqarish. Darslik. T.: TDIU, 2013 y.

7. Brain C. Twiss Managing Technological Innovations, London, 1974.

8. Aliev Ya.E. Innovatsion iqtisodiyot. O'quv qo'llanma. Toshkent, TDIU, 2019 yil. – 236 bet.

9. www.webofscience.com - Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

17-mavzu. Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish tizimi (4 soat)

Reja:

1. Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish tizimining ahamiyati.
2. Innovatsion dastur.
3. Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish manbalari.

Qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar: jamoada ishlash, keys stadi.

17-mavzu bo'yicha tavsiya etilgan adabiyotlar

1. "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni. Toshkent, 2014 yil 9 dekabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida» gi №PF-4947 sonli Farmoni. //Xalq so'zi. 2017 yil 8 fevral.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2017 yil 22 dekabr.
4. Sengupta J.Theory of Innovation, A New Paradigm of Growth, 2014 by Pearson Education, Inc.p.154.
5. Christine G. Mark R. Innovation, intellectual property, and economic growt, 2014 by Pearson Education, Inc.p.385.
6. Salixov S.A. Innovatsion faoliyatni boshqarish. Darslik. T.: TDIU, 2013 y.
7. Brain C. Twiss Managing Technological Innovations, London, 1974.
8. Aliev Ya.E. Innovatsion iqtisodiyot. O'quv qo'llanma. Toshkent, TDIU, 2019 yil. – 236 bet.
9. www.webofscience.com - Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.
10. www.search.ebscohost.com Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

**18-mavzu. Iqtisodiyotda innovatsion klasterlarni shakllantirish zaruriyati
(2 soat)**

Reja:

1. Innovatsion texnologiyalarni amalga oshirishda klaster usullarni qo'llashni ahamiyati.
2. Innovatsion faoliyatni klaster usulida qo'llashda uni davlat tomonidan boshqarish.
3. Innovatsion klasterlarni rag'batlantirish yo'llari.

Qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar: jamoada ishlash, klasterlar, BBB.

18-mavzu bo'yicha tavsiya etilgan adabiyotlar

1. "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni. Toshkent, 2014 yil 9 dekabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida» gi №PF-4947 sonli Farmoni. //Xalq so'zi. 2017 yil 8 fevral.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2017 yil 22 dekabr.
4. Sengupta J. Theory of Innovation, A New Paradigm of Growth, 2014 by Pearson Education, Inc. p.154.
5. Christine G. Mark R. Innovation, intellectual property, and economic growth, 2014 by Pearson Education, Inc. p.385.
6. Salixov S.A. Innovatsion faoliyatni boshqarish. Darslik. T.: TDIU, 2013 y.
7. www.webofscience.com - Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

MAVZULAR BO‘YICHA MATN ANNOTASIYASI VA OXIRGI YANGILIKLAR

1-mavzu: “INNOVATSION IQTISODIYOT” FANIGA KIRISH

Reja:

1. “Innovatsion iqtisodiyot” kursining obykti va predmeti.
2. “Innovatsion iqtisodiyot” fanining o’rganish uslubiyati va usullari.
3. “Innovatsion iqtisodiyot” fanining bozor iqtisodiyoti sharoitida o’ziga xos ahamiyati.

1. “Innovatsion iqtisodiyot” kursining obykti va predmeti.

Innovatsiya - mavjud tizimlar rivojlanishini boshqarish jarayoni bo’lib, unda innovatsiyaviy mahsulot amaliy qo’llanilish bosqichigacha olib kelinadi va bozor muvaffaqiyatini ta’minlaydi.

Mamlakatlar raqobatdoshligini baholashning ko’rsatishicha, sanoat korxonalarini innovatsion rivojlanishining asosiy strategiyasi bo’lib, quyidagi tamoyillarga asoslangan boshqaruv siyosatini amalga oshirish uchun xizmat qiladi (1.1-rasm).

1.1-rasm. Sanoat korxonalarini innovatsion rivojlanishining asosiy strategiyasi²

Shu munosabat bilan, sanoat korxonalarida innovatsiyaviy boshqaruvning samarali rivojlanishi va raqobat ustunliklarini shakllantirish omili sifatidagi roli yanada oshadi.

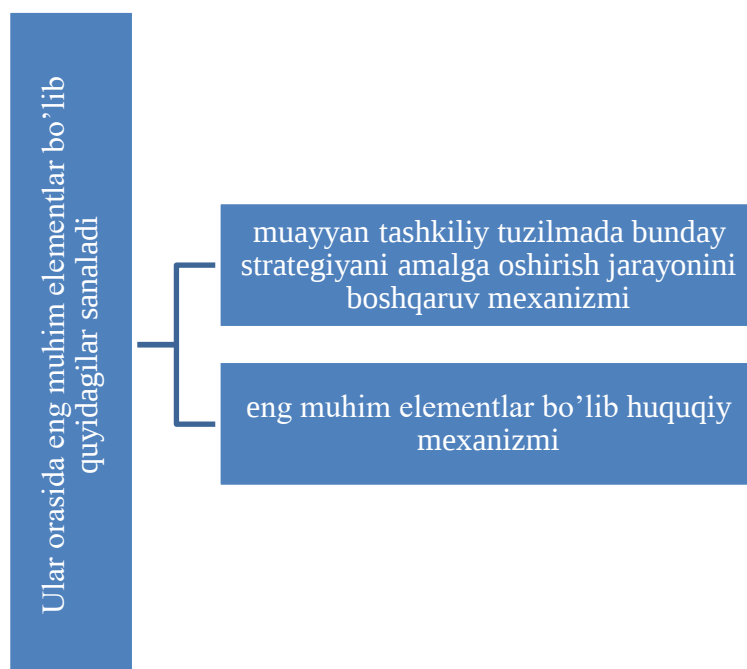
² Jati Sengupta. Theory of innovation. A new paradigm of growth. Springer International Publishing.

Sanoat korxonalarida innovatsiyaviy boshqaruvning eng muhim amaliy vazifalaridan biri - innovatsiyaviy jarayonlarni boshqarishning samarali tizimini shakllantirishdir va u quyidagilarni amalga oshirishni nazarda tutadi:

- innovatsiyaviy boshqaruvning tegishli nazariy bazasini ishlab chiqish;
- innovatsiyaviy boshqaruv sohasida mavjud muammolarni yechish uslublarini asoslash;
- innovatsiyaviy jarayonlar samaradorligini baholash uslubiyoti va ularga ta'sir ko'rsatish vositalarini ishlab chiqishdan iboratdir.

2. “Innovatsion iqtisodiyot” fanining o'rganish uslubiyati va usullari

Sanoat korxonada ro'y berayotgan innovatsiyaviy jarayonlarning samaradorligi, innovatsiyaviy strategiyani shakllantirishda qo'llaniladigan usul va uslublarga, innovatsiyaviy mahsulot kategoriyasiga, ishlab chiqilayotgan innovatsiyalar turlariga, ilmiy-tadqiqot ishlari natijalarining ishlab chiqarishda qo'llanilishiga bog'liq bo'ladi (1.2-rasm).

1.2.-rasm. Innovatsion jarayonlarni samaradorligini oshirishga ta'sir etuvchi omillar.

Tadbirkorlik, ishlab chiqarish, ilmiy-texnik va marketing strategiyalari bilan bir qatorda yuqorida qayd etilgan innovatsiyaviy strategiya, korxonani umumiy iqtisodiy strategiyasining muhim bo'g'ini sifatida qaraladi.

Boshqaruvning innovatsiyaviy nazariyasi va innovatsiyaviy strategiyasini uslubiy jihatlarini o'rganish davri o'tgan asr boshlariga to'g'ri keldi va ko'pgina yirik olimlar tomonidan amalga oshirildi.

Hozirgi kunda ilmiy-texnik taraqqiyot va bozor ehtiyojlari, mahsulot nomenklaturasi va sifatiga yangi talablarni shakllantirgan holda, talab va taklif kon'yunkturasidagi o'zgarishlarga olib kelmoqda. Ishlab chiqaruvchilarning bunday o'zgarishlarga nisbatan loqaydligi, raqobatdoshlarning ilgarilab ketishidan dalolat beradi. Sanoat korxonalar ushbu o'zgarishlarga kech moslashuvining salbiy iqtisodiy oqibatlari, tanazzul holatga va hattoki bankrotlikka olib kelishi mumkin. Ushbu munosabat bilan, ishlab chiqarish faoliyatining deyarli barcha sohalarida, innovatsiyalarga, istiqbolli rivojlanish vositasi sifatida, qiziqish oshadi. Korxonalarni boshqarish amaliyotida bunday strategiyaning shakllanishi, innovatsiyaviy jarayonlarni samarali boshqaruv tizimlarini yaratish zaruriyatini yana bir marta ta'kidlaydi.

Bozor iqtisodiyotida innovatsiyalarni tizimli taqdim etish uslubiyoti xalqaro standartlarga asoslangan, va ularga muvofiq innovatsiya deganda, bozorga kirib kelgan yangi yoki takomillashtirilgan mahsulot, amaliyotda qo'llanilayotgan yangi yoki takomillashtirilgan texnologik jarayon yoki ijtimoiy xizmatlarga bo'lgan yangicha yondashuv ko'rinishidagi innovatsiyaviy faoliyat natijasi tushuniladi.

Ushbu muammo bo'yicha ko'p sonli tadqiqotlar amalga oshirilgan bo'lishiga qaramasdan, bugungi kunda innovatsiyaviy faoliyat sohasida yagona, umumiy tarzda qabul qilingan terminologiya mavjud emas. Shuning uchun ham adabiyotlarni qisqacha tahlilini keltirish va innovatsiyaviy faoliyat sohasidagi asosiy tushunchalarni aniqlashtirish maqsadga muvofiq bo'ladi.

3. “Innovatsion iqtisodiyot” fanining bozor iqtisodiyoti sharoitida o'ziga ahamiyati

Innovatsiyaviy asosga ega bo'lgan iqtisodiy rivojlanish masalasini yechish jarayonida, sanoat korxonalarini innovatsiyaviy maqsadlar tizimini ifodalashi lozim. Bu ayniqsa, o'z rivojlanishining faol strategiyasini amalga oshirayotgan sanoat korxonalar uchun muhimdir.

Bunday strategiyani sanoat korxonalarida amalga oshirish umumiy ko'rinishi bir nechta omillarga bog'liq bo'lib, ularning mazmuni va yo'nalishi quyidagilar bilan belgilanadi:

- oldinroq qaror topgan ishlab chiqarishni rivojlanish darajasi;
- boshqaruv mexanizmi va tizimining ahvoli;
- iqtisodiy obyektning moddiy-texnik salohiyati darajasi;
- tashkiliy tuzilmalarning turi va yo'nalishi;
- o'zgarishlarga ehtiyoj sezish va xodimlarning ularga tayyorligi.

Innovatsiyaviy jarayonni boshqarish zaruriyati va imkoniyatlarini aniqlash, uni amalga oshirish sharoitlarini ifodalash imkonini beradi. Bularga birinchi navbatda turli

xil ehtiyojlar kiradi. Ularni ichki va tashqi muhit ehtiyojlari, shaxsiy ehtiyojlarga ajratish mumkin.

Birinchi guruhni biror tovar ishlab chiqaruvchi uchun bo'lgan mak-rodaraja ehtiyojlari shakllantiradi. Ular mazkur mahsulot bozorining shakllanishi va faoliyati xususiyatlari, raqobatdoshlar, etkazib beruvchilar va iste'molchilar hatti-harakati, ushbu soha yoki tarmoqdagi davlat siyosati, umumjahon bozor tendentsiyalari va hokazolar bilan aniqlanadi.

Ikkinchi guruh, sanoat korxonasini moliyaviy-xo'jalik faoliyatining turli jihatlarini, umumxo'jalik siyosatining istiqboli va tendentsiyalarini, ilmiy-texnik va resurs salohiyatini aks ettiruvchi korxona ehtiyojlaridan tashkil topgan bo'ladi.

Va nihoyat, uchinchi guruh, murakkab tizim sifatidagi sanoat korxonalarida innovatsiyaviy jarayonning rivojlanishini ta'minlovchi, ichki ehtiyojlar yig'indisidan iborat bo'ladi. Bu erda innovatsiyaviy jarayon ayrim elementlarining (tashkiliy, texnik, texnologik, kadr va hokazo) holati va o'zaro aloqalarini ko'rib chiqish lozim.

Ko'rsatilgan omillarni hisobga olgan holda, sanoat korxonalarida innovatsiyaviy jarayonlarni boshqarishning samarali tizimini yaratish, zaruriy nazariy ishlanmalar mavjudligini talab qiladi. Bu erda, tegishli tushunchalarni ta'riflash zaruriyati muammosi alohida turadi. Uning tarkibiga umumiy boshqaruv usul, uslub va vositalari bilan bir qatorda, faqatgina innovatsiyaviy boshqaruv tizimida samarali bo'lgan o'ziga xos elementlar ham kirishi lozim. Innovatsiyaviy boshqaruv ta'minotining uslubiy muammolarini hal etish, undan samarali foydalanish shartlaridan biri hisoblanadi.

Sanoat korxonalarida yangi mahsulotlarning o'ziga xosligini tadqiq etgan holda, innovatsiyaviy faoliyatni boshqarishni tashkil etish bo'yicha bir qator cheklashlarni ifodalash mumkin:

- ilmiy-texnik taraqqiyot rivojlanishini tashkil etishning universal shaklini barpo etishni murakkabliligi;
- innovatsiyaviy va kundalik ishlab chiqarish jarayonining sifat farqi;
- innovatsiyaviy jarayonning turli bosqichlarida turli xil boshqaruv tizimlarini qo'llash zaruriyati;
- bozor ehtiyojlariga adekvat javob qaytaradigan, innovatsiyaviy faoliyatni boshqarishning egiluvchan tizimini barpo etish zaruriyati.

Shunday qilib, iqtisodiy tizimlarda innovatsiya boshqaruvining samarali tashkil etilishi, uni uzoq muddatli, raqobatdosh rivojlanishining asosiy shartlaridan biriga aylanib qoladi. Shu munosabat bilan, innovatsiyaviy boshqaruv sohasidagi yig'ilgan jahon tajribasini milliy xususiyatlarga moslashtirgan holda foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. "Innovatsion iqtisodiyot" fani nima uchun o'qitiladi?

2. “Innovatsion iqtisodiyot” fanining obykti deganda nimalarni tushunasiz?
3. “Innovatsion iqtisodiyot” fani yordamida qanday qonunlar va qonuniyatlar o‘rganiladi?
4. “Innovatsion iqtisodiyot” fani qanday fanlar bilan chambarchas bog‘liq?

2-mavzu	INNOVATSION IQTISODIYOT TUSHUNCHASI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI
----------------	--

Reja:

1. Innovatsion iqtisodiyot tushunchasi.
2. Endogen va ekzogen innovatsiyalar haqida tushuncha.
3. Innovatsaviy nazariyani asosiy rivojlanish bosqichlari.

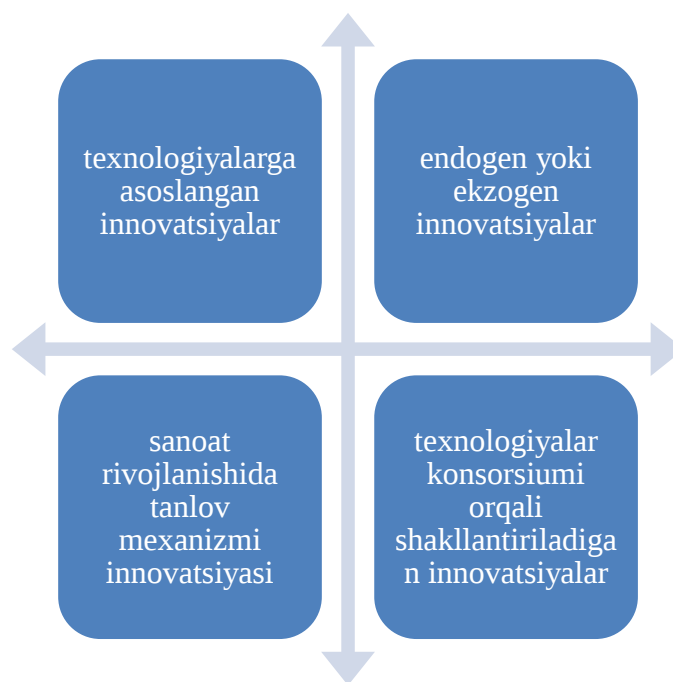
1. Innovatsion iqtisodiyot tushunchasi.

Bozor iqtisodiyotini rivojlantirishning hozirgi bosqichida, innovatsiyalarni joriy etish, milliy korxonalar raqobatdoshligini oshirish, ularning iqtisodiy mustaqilligini va bozordagi mavqeini mustahkamlashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Mamlakatimiz rivojlanishining hozirgi bosqichida innovatsion faoliyatni rivojlantirish insoniyat taraqqiyoti va iqtisodiy o'sishning muhim omiliga aylanmoqda. Innovatsion faoliyatni doimiy rivojlanib borishi insoniyat va ijtimoiy hayot o'zgarishiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda.

“Innovatsion iqtisodiyot” fani “Ilmiy tadqiqot metodologiyasi”, “Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning innovatsion modellari”, “Axborot tizimlari”, “Huquqshunoslik”, “Innovatsion marketing” va “Innovatsion menejment” kabi fanlar bilan o'zaro aloqadorlikda o'rganiladi.

Ushbu sohada eng yangi va zamonaviy ilmiy izlanishlarni olib borgan va shu sohaga oid ilmiy asarlar muallifi bo'lgan Jati Senguptaning innovatsiyalarga bergan ta'rifiga to'xtalib o'tsak. “Texnologiyalarga asoslangan innovatsiyalar mahsulot innovatsiyasi, sanoatda “ilmiy izlanish va rivojlanish” ko'rinishidagi investitsiyalar va taqlid va takomillashtirishni o'z ichiga olgan texnologiyalar transferini o'zida mujassam etadi. Innovatsiyalar turli shakllarda bo'lishi mumkin, ammo har qanday shaklda u mahsulot tannarxini kamaytirish yoki bozor talabini kengaytirishga yordam qiladi.

2.1-rasm. Innovatsiyalarning ba'zi bir muhim turlari.

Fanning vazifasi – o'rganuvchida innovatsion faoliyatning mohiyati, roli, asosiy elementlari va bosqichlari bo'yicha tizimli tushunchalarni shakllantirish, innovatsion jarayonlarni boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi mohiyatini ochib berish, intellektual mulk ob'ektlarini yaratish, huquqiy muhofazasini ta'minlash, ixtiro, kashfiyotlar tizimini tashkil qilish va boshqarish sohasidagi asosiy tushunchalar, O'zbekiston va boshqa davlatlarning innovatsion tizimi va shu sohaga tegishli bo'lgan me'yoriy hujjatlarni o'rgatishdan iboratdir.

2. Endogen va ekzogen innovatsiyalar haqida tushuncha.

Endogen innovatsiyalar esa o'z ichiga innovatsiyalarga investitsiya kiritishga moyillikni bozor tomonidan rag'batlantirishni qamrab oladi. Bozor rag'bati deganda monopoliyadan patentlash qonunlari orqali himoyalalanish va texnologik musobaqada g'olib chiqishni nazarda tutadi.

Mamlakatimizda innovatsion faoliyatni rivojlantirish, intellektual mulk huquqini yaratish, ularni muhofaza qilish, huquqiy egalarining manfaatlarini himoya qilish, innovatsiya sohasiga oid xalqaro integratsiyalashuvini jadallashtirish, xalqaro shartnomalarga kirish orqali milliy mualliflarining huquqlarini butun dunyoda muhofaza qilish kabi muhim masalalar davlat ustuvor yo'nalishi sifatida belgilab olindi. Hozirgi globallashtirish jarayonlarida "Innovatsion iqtisodiyot" fanining

ahamiyati benihoya kattadir. Iqtisodiyotni rivojlantirishda intellektual mulk, ixtirolar, yangi kashfiyotlar hamda ularni patentlash, litsenziyalash va sertifikatlashning o'zni salmoqlidir. Chunki, dunyoning qaysi burchagida bo'lmasin bunyod etilgan ixtiro bu mulk hisoblanib, undan barcha xalqlar foydalanishi mumkin. Bu masala o'z navbatida patent olish va uni sotish orqali tartibga solinadi.

Ekzogen innovatsiyalarni ilmiy va notijorat institutlar tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlar natijasini misol sifatida keltirish orqali yoritadigan bo'lsak, innovatsiyalarning bu turi ba'zan yangi mahsulot va yangi jarayonga sababchi bo'lishi mumkinligi aniqlangan. Solounni iqtisodiy o'sish modelida barcha texnologik rivojlanishlar ekzogen innovatsiya sifatida qaralgan bo'lsada, pirovardida sanoatda va butun bir mamlakat uchun ishlab chiqarish imkoniyatlarini keskin o'zgartirdi.

Innovatsiyalarning keyingi ikki turi kamroq e'tiborga sazovor bo'lishi mumkin. Evolyusion tanlov mexanizmi firmalarni dinamik bozor samaradorligi va patent tizimi orqali tanlaydi. Bu mexanizm texnologik o'zgarishlarning o'ziga xos xususiyatini ham bozor strukturasining endogen aspektlarini hisobga oladi.

Patentlash tizimi texnologik tanlovning ikkinchi instrumentlar tizimidir. U mulkchilik huquqini aniqlashtirib texnologik innovatsiyalarni rag'batlantiradi.

Innovatsion faoliyat ishlab chiqarish va inson hayotiy faoliyatining boshqa sohalari ehtiyojlarini qondirishning muhim uslublaridan biri hisoblanadi. U foydalaniladigan mahsulotlarning sifat o'zgarishlari, faoliyat vositalari va uslublarini yangilash yo'li bilan amalga oshiriladi. Ammo sifat o'zgarishlari faqatgina fundamental bilimlar asosida o'zgartirish mumkin bo'lib, ular texnik bosqichdan ishlab chiqarish sohasiga o'tgan holda, unda progressiv o'zgarishlarni keltirib chiqaradi. Ushbu sohadagi tadqiqotlarning ko'rsatishicha, sanoati rivojlangan mamlakatlarda innovatsion faoliyat mahsulotlarini sotish hisobiga milliy daromadning 20% gacha o'sishini ta'minlashi mumkin.

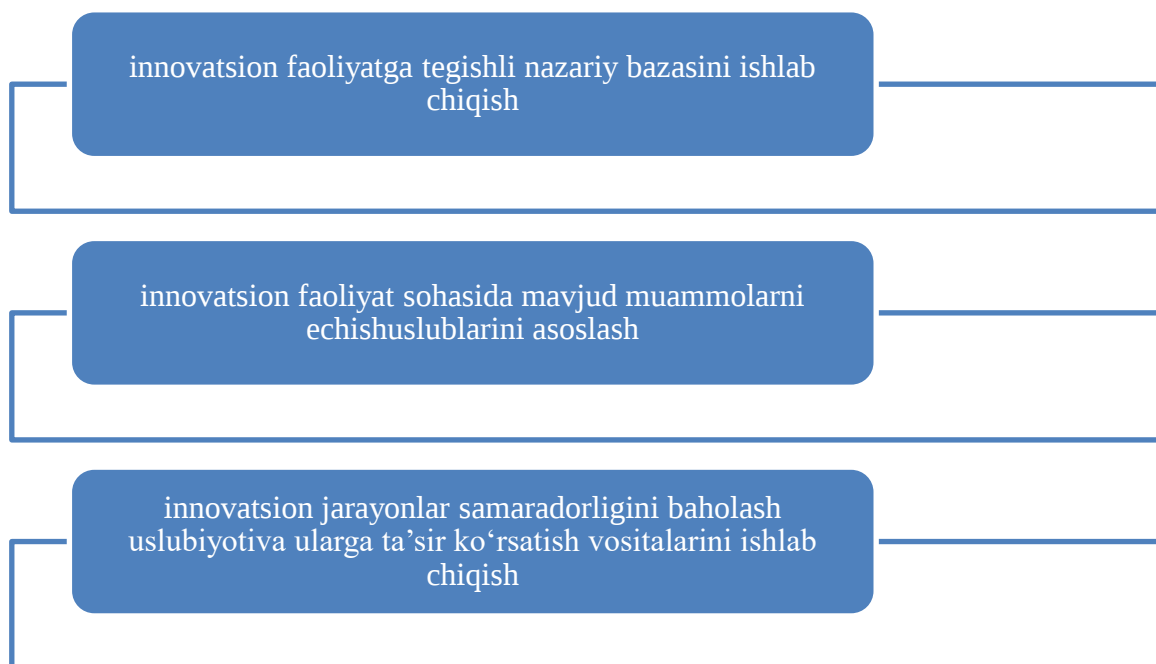
Innovatsion faoliyat O'zbekiston iqtisodiyoti uchun nisbatan yangi tushuncha bo'lib, fan-texnika taraqqiyotini boshqarish jarayonlari va ilmiy-texnik yutuqlarni ishlab chiqarishga joriy etishning asosiy jihatlarini qamrab oladi.

Innovatsiya - mavjud tizimlar rivojlanishini boshqarish jarayoni bo'lib, unda innovatsiyaviy mahsulot amaliy qo'llanilish bosqichigacha olib kelinadi va bozor muvaffaqiyatini ta'minlaydi.

Mamlakatlar raqobatdoshligini baholashning ko'rsatishicha, korxonalar rivojlanishining asosiy strategiyasi bo'lib, quyidagi tamoyillarga asoslangan boshqaruv siyosatini amalga oshirish uchun xizmat qiladi:

- tabiiy va iqlim resurslardan oqilona foydalanish;
- jamg'arilgan boyliklardan o'z o'rnida foydalanish;
- investitsiyalarni faol jalb qilish;
- innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash.

Innovatsion faoliyatning eng muhim amaliy vazifalaridan biri - innovatsiyaviy jarayonlarni amalga oshirishning samarali tizimini shakllantirish va u quyidagilarni amalga oshirishni talab etadi (2.2-rasm).

2.2-rasm. Innovatsion faoliyatning eng muhim amaliy vazifalari.

Korxonada ro'y berayotgan innovatsion jarayonlarning samaradorligi, innovatsiyaviy strategiyani shakllantirishda qo'llaniladigan usul va uslublar, innovatsiyaviy mahsulot kategoriyasi, ishlab chiqilayotgan innovatsiya turlari, ilmiy-tadqiqot ishlari natijalarining ishlab chiqarishga jalb etish va uni qo'llanilishiga bog'liq bo'ladi. Ular orasida eng muhim elementlar bo'lib quyidagilar sanaladi:

- innovatsiyaviy xarakterdagi echimlarni ishlab chiqish va amalga oshirishning samarali strategiyalari;
- muayyan tashkiliy tuzilmada bunday strategiyani amalga oshirish jarayonini boshqaruv mexanizmi.

Innovatsion faoliyat nazariyasi va innovatsion strategiyani uslubiy jihatlarini o'rganish davri o'tgan asr boshlariga to'g'ri keldi va ko'pgina yirik olimlar

tomonidan amalga oshirildi.

Hozirgi kunda ilmiy-texnik taraqqiyot va bozor ehtiyojlari, mahsulot nomenklaturasi va sifatiga yangi talablarni shakllantirgan holda talab va taklif kon'yukturasidagi o'zgarishlarga olib kelmoqda.

Innovatsion faoliyatni asosiy qoida va kategoriyalarini o'rganish uchun «innovatsiya» tushunchasining iqtisodiy mazmuni va mohiyatini to'liq o'rganishimiz lozim. Iqtisodiy adabiyotlarda “innovatsiya (ingl. innovation) potensial ilmiy-texnik taraqqiyotni (ITT) yangi mahsulot va texnologiyalar ko'rinishida real taraqqiyotga aylanishi” deb ta'riflanadi.

Bozor iqtisodiyotida innovatsiyalarni tizimli taqdim etish uslubiyoti xalqaro standartlarga asoslangan va unga muvofiq innovatsiya deganda bozorga kirib kelgan yangi yoki takomillashtirilgan mahsulot, amaliyotda qo'llanilayotgan yangi yoki takomillashtirilgan texnologik jarayon yoki ijtimoiy xizmatlarga bo'lgan yangicha yondashuv ko'rinishidagi innovatsiyaviy faoliyat natijalari tushuniladi.

Ushbu muammo bo'yicha ko'p sonli tadqiqotlar amalga oshirilgan bo'lishiga qaramasdan, bugungi kunda innovatsion faoliyat sohasida yagona, umumiy tarzda qabul qilingan terminologiya mavjud emas. Shuning uchun ham shu sohadagi ilmiy adabiyotlarni qisqacha tahlilini keltirish va innovatsion faoliyat sohasidagi asosiy tushunchalarni aniqlashtirish maqsadga muvofiq bo'ladi.

3. Innovatsiyaviy nazariyani asosiy rivojlanish bosqichlari.

Innovatsiyaviy nazariyani asosiy rivojlanish bosqichi V.Zombart, V.Mitcherlix, Y.Shumpeter ishlariga to'g'ri kelgan. Innovatsiyalar nazariyasini shakllanishi va rivojlanishiga avstriyalik olim Y.Shumpeter katta hissa qo'shgan.

1930-yillarda Y.Shumpeter tomonidan innovatsiya tushunchasi kiritildi va u mahsulot ishlab chiqarish, sotish, etkazish jarayonlarida yangi yoki takomillashtirilgan texnik, texnologik, tashkiliy xarakterdagi qarorlarni qo'llash oqibatida mumkin bo'lgan o'zgarishlarni o'z ichiga oladi deb ta'kidlaydi. Y.Shumpeter tomonidan innovatsiyaga berilgan ushbu ta'rifda ishlab chiqarish omillarining yangi kombinatsiyalari to'g'risidagi konsepsiyasi, innovatsiyalar nazariyasiga bo'lgan ikkita eng tarqalgan yondashuvdan birining asosini tashkil etadi. Birinchi yondashuvda yangi omillardan foydalanish to'g'risidagi tushunchaga, ikkinchi yondashuvda esa yangi yaratilgan mahsulot va yangi yaratilgan texnologiyaga asoslangandir.

Y.Shumpeter “Iqtisodiy rivojlanish nazariyasi” (Theory of Economic Development) nomli mashhur asarida innovatsion jarayon natijasidagi o‘zgarishlarni besh yo‘nalishga ajratib ko‘rsatib bergan.

Bu yo‘nalishlar quyidagilardan iboratdir:

-yangi texnik va texnologik o‘zgarishlar yoki ishlab chiqarish jarayonini yangi bozor talablari asosida tashkil etish;

-yangi o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lgan mahsulot turlarini deversifikatsiyalash;

-ishlab chiqarish jarayonlarida yangi xom-ashyolardan foydalanish;

-ishlab chiqarishni tashkil etishda innovatsion boshqaruv usullaridan foydalanish;

-yangi iste’mol bozorlarini shakllantirish.³

“Innovatsiya” tushunchasiga bo‘lgan ikkinchi yondashuv ishlab chiqarishda muayyan turdagi texnika, texnologiya va boshqa yangi mahsulotlardan foydalanishga asoslanadi. Ushbu yondashuvga asoslanib ayrim olimlar ishlab chiqarish faoliyatini innovatsiyaviy va ilmiy-texnik jihatlaridan biri deb biladilar. Bundan kelib chiqqan holda «innovatsiya» tushunchasi jarayon hamda natija sifatida tushuniladi.

Innovatsiyalar iqtisodiy samaradorligini ta’minlash zaruriyatini hisobga olgan holda, bir qator Rossiyalik iqtisodchilar (M.Ionov, A.Kulagin, V.Loginov) innovatsiyani «xarajatlar tejallishini yoki bunday tejash uchun sharoit yaratilishini ta’minlovchi yangi mahsulot yoki xizmat, ishlab chiqarish uslubi, tashkiliy, moliyaviy, ilmiy-tadqiqot va boshqa sohalaridagi yangilik» sifatida ko‘rishganlar.

Fikrimizcha, “innovatsiya” yangicha g‘oya, ishlab chiqarishga tadbiiq etilgan yangicha yondashuv, yangi texnologiya va ishlab chiqarilgan yangi mahsulot, boshqaruvdagi yangicha usul, umuman, barcha jabhalardagi yangi islohotlardir. Bunda innovatsiya nafaqat so‘nggi yangilik, balki hayotga tadbiiq etilgan, jamiyat a’zolariga iqtisodiy va ijtimoiy naf keltiruvchi vosita bo‘lishi lozim. Innovatsion faoliyatning maqsadi, vazifalari va uslublarining tadqiqotini davom ettirish uchun, innovatsiyaviy boshqaruv ob’ektini ifodalash va uning asosiy tavsiflari va xususiyatlarini aniqlash kerak. Buning asosiy zaruriyati shundaki, innovatsion faoliyat korxonaning raqobat asosida rivojlanishi strategiyasining asosiy elementlaridan biri bo‘lib, boshqaruv infratuzilmasini yaxshilash va faoliyat maqsadlariga yanada samaraliroq erishish imkonini beruvchi turli xil yangiliklardir.

³Шумпетер Й. Теория экономического развития. М 1982 год 388 стр.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Innovatsion faoliyat konsepsiyasi tushunchasini sharhlab bering.
2. Korxonaning innovatsion salohiyati va uni amaliyotda foydalanish qobiliyatini qanday aniqlash mumkin?
3. Intellektual salohiyat qanday aniqlanadi va uni innovatsion salohiyati bilan qanday farqi bor?
4. Korxonaning innovatsion salohiyati qanday baholanadi?

3-mavzu	INNOVATSION IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-USLUBIY ASOSLARI
----------------	--

Reja:

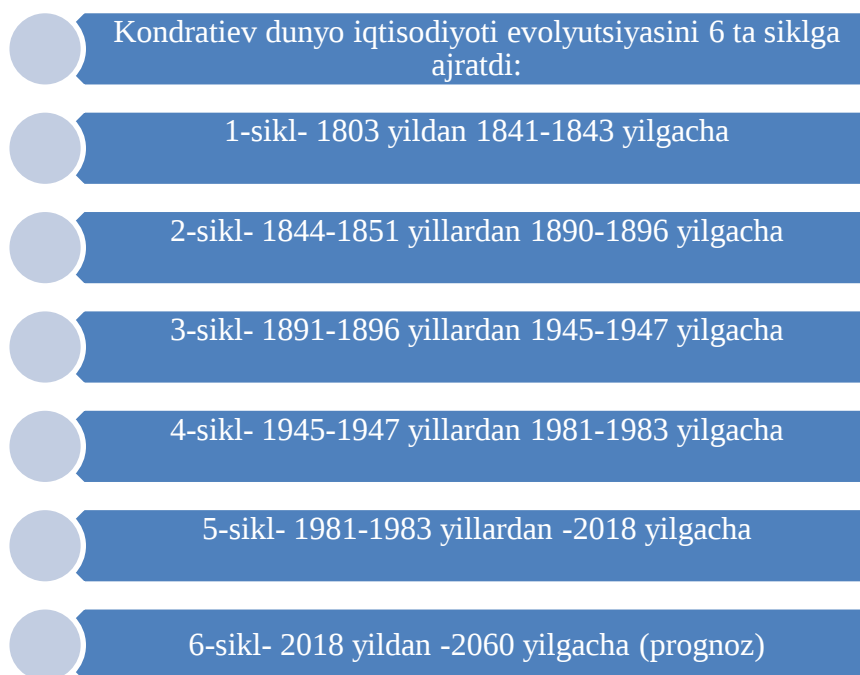
1. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishning ilmiy asoslari.
2. Innovatsion faoliyatni asosiy kategoriyalari.
3. Korxonalarda innovatsion faoliyatni samarali tashkil etish.

1. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishning ilmiy asoslari.

Innovatsiyalar nazariyasi holatini va korxonalarda innovatsion jarayonlarni boshqarishni tashkil etish sharoitlarining tahlili ko'rsatishicha, innovatsion faoliyatning samaradorligi u qanchalik to'g'ri tashkil etilganligiga bog'liq bo'ladi. Muayyan korxonada innovatsion faoliyat jarayonlarni tashkil etishning o'zi jiddiy muammolardan biriga aylanadi. Hozirgi kunda innovatsion jarayonni tashkil etishning ko'plab modellari ishlab chiqilgan bo'lib, ularning har biri korxona rivojlanishi darajasidan kelib chiqqan holda to'liq yoki qisman foydalanilishi mumkin.

Innovatsion faoliyatning nazariy uslubiy asoslari iqtisodchi olimlar tomonidan atroflicha o'rganilgan bo'lib ular tomonidan tarli xil fikrlar bildirilgan. Innovatsiya nazariyasini ishlab chiqishda yana bir texnologik bosqichlarning evolyusiyasi bilan bog'liq muammolarni birinchi marta rus olimi N.D.Kondratiev o'zining "Uzun to'lqinlar nazariyasi" asarida o'z izlanishlari natijasida olingan fikrlarini bildirgan(3.1-rasm).

Uning nazariyasiga ko'ra davrlarning dastlabki 4 sikli sanoatning rivojlanish davriga, 5-to'lqin sanoatdan keying postindustrial davrga, 6-to'lqin elektronika, biotexnologiyalar, nanotexnologiyalar va genetikaning rivojlanish davrlariga to'g'ri keladi.

3.1-rasm. Kondratiev dunyo iqtisodiyoti evolyusiyasini 6 ta siklga ajratdi

Amerikalik iqtisodchi olim J.Brayt “Innovatsiya jarayoni ilm va texnika, tadbirkorlik va boshqaruvni o‘zida birlashtiruvchi innovatsiyalarning tijoratlashuviga qaratilgan iqtisodiy faoliyatdir”⁴ degan g‘oyalarni ilgari surgan. Uning fikricha, “innovatsiya jarayoni g‘oya paydo bo‘lishidan boshlab, tijorat asosida hayotga tadbiq etish jarayonigacha bo‘lgan barcha bosqichni o‘z ichiga oladi” deb ta’kidlaydi.

Yana bir rus olimi B.A.Makarenko ishlarida innovatsiyalar mohiyatini to‘liq va atroflicha yoritib berilgan. U bergan tarifga ko‘ra:

Innovatsiyani mazmun va mohiyati:

-texnika va texnologiya avlodi almashinuvini ta’minlash maqsadida iqtisodiyotga mablag‘ yo‘naltirish;

-fan-texnika taraqqiyotining mas’uli bo‘lgan yangi texnika, texnologiyadan samarali foydalanish;

-yangi g‘oyalarni ishlab chiqish, sintezlash, yangi nazariya va modellarni yaratish va ularni hayotga tatbiq etishdan iboratdir.⁵

⁴ Очковская М.С. Инновации как качественный фактор экономического роста. Автореф. диссертации из соискание ученой степени кандидата экономических наук. – М.: Дело, 2006 - С.4

⁵Макаренко В.А Современный словарь В 2т.- М-2000

Korxonalarining innovatsion rivojlanishning ichki va tashqi bozorlarda raqobatbardoshlikni ta'minlashning zaruriy sharti ekanligi barchamizga ma'lum. Bu borada P.Drukerning quyidagi fikriga alohida to'xtalib o'tish lozim. Uning fikricha "biznesning asosiy maqsadi mijozlarni jalb qilish bo'lganligi sababli korxonani ikkita asosiy funksiyasi mavjud marketing va innovatsiya"dan iborat deb hisoblaydi.⁶

Albatta dunyo iqtisodchi olimlarining innovatsiyaga bergan tariflari va yondashuvlari tulicha bo'lib, ularning izlanishlarida o'ziga xoslikni ko'rishimiz mumkin bo'ladi.

Innovatsion faoliyat va innovatsion texnologiyalarni rivojlantirishda jahon olimlari bilan bir qatorda yurtimiz iqtisodchi olimlari o'zlarini bir qator tadqiqotlarini olib borishgan. M.Saidovning fikricha, innovatsion faoliyat iqtisodiyotni rivojlantirishga qo'yilmalarning samaraliligi bilan tavsiflanadi, ishlab chiqarishda mavjud bo'lgan oldingi avlod texnikasi va texnologiyasini ancha samarali, ekologik sof va resurslarni tejashga imkon beruvchi ishlab chiqarish vositalari bilan almashtirish jarayonini ifodalaydi. Bu jarayon g'oyaning paydo bo'lishi, uning maqsadini aniqlash va amalga oshirishdan tortib ishlab chiqarishni tashkil etish, mahsulot ishlab chiqarish, uni sotish va iqtisodiy samara olishgacha bo'lgan faoliyatni o'z ichiga oladi deb ta'kidlaydi⁷.

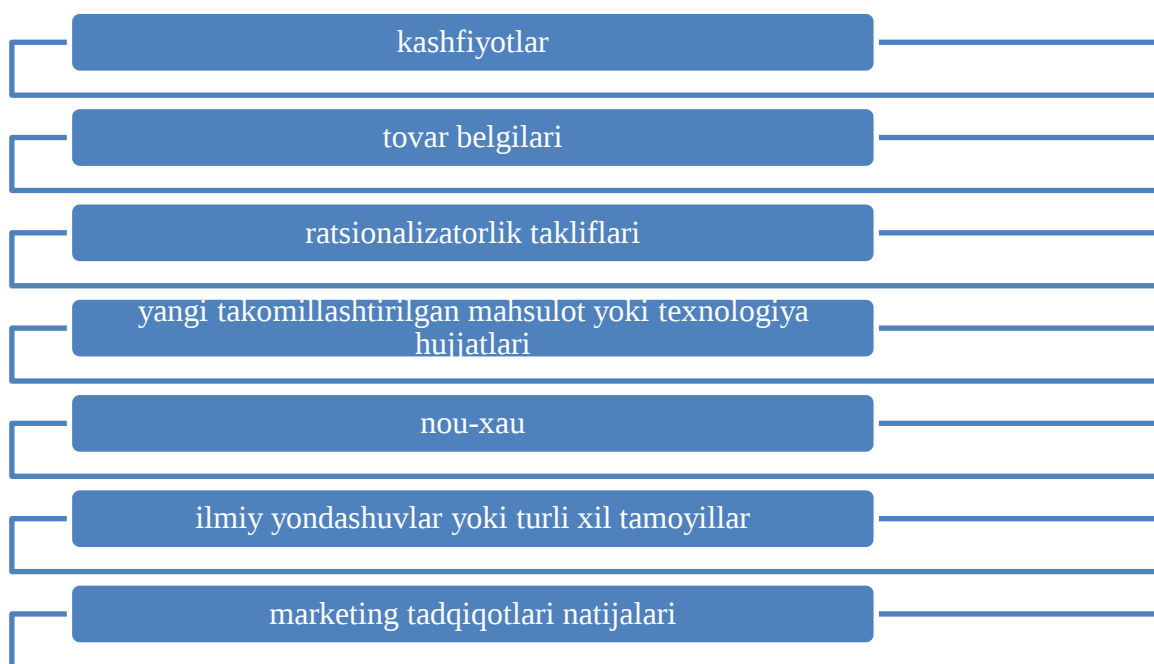
2. Innovatsion faoliyatni asosiy kategoriyalari.

Innovatsion faoliyatning asosiy kategoriyalarini aniqlashga bo'lgan yondashuvlarning ko'pligi tufayli, innovatsiyaviy boshqaruv atamalarini izohlashga bo'lgan yagona yondashuvni shakllantirish lozim. Shudan kelib chiqqan holda innovatsion faoliyat nazariyasiga berilgan turli xil fikrlarni hisobga olgan holda quyidagicha fikr bildirish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Yangilik bu - samaradorlikni oshirish bo'yicha faoliyatning biror sohasidagi fundamental va amaliy tadqiqotlar, ishlanma va tajribalar natijasidir (3.2-rasm).

⁶ Drucker P.F 2007. Management: tasks, responsibilities, practices. Transaction Publishes, New Branswick, N.J.: London.

⁷ Drucker P.F 2007. Management: tasks, responsibilities, practices. Transaction Publishes, New Branswick, N.J.: London.

3.2-rasm. Yangiliklar quyidagi ko‘rinishlarda bo‘lishi mumkin.

Asosiy maqsad - yangilikni joriy etgan holda uni innovatsiya shakliga aylantirish, ya’ni innovatsion faoliyatni tugallash va ijobiy natijaga ega bo‘lgan holda innovatsiyalar diffuziyasini muntazam davom ettirish jarayonidir.

Innovatsion faoliyat bu - boshqaruv ob’ektini o‘zgartirish va iqtisodiy, ijtimoiy, ekologik, ilmiy-texnik va boshqa yo‘nalishlar bo‘yicha samaradorlikni oshirish maqsadida yangilikni joriy qilish natijasidir.

“Innovatsion faoliyat” tushunchasini izohlashga bo‘lgan nazariya va amaliyotdagi ayrim farqlarni ta’kidlab o‘tish lozim. Buning asosiy sababi shundaki, zamonaviy sharoitlarda innovatsion faoliyat innovatsiyalarni boshqarish tizimining asosiy elementlaridan biri hisoblanadi. Demak, uning tuzilmasi, funksiyalari, boshqarish uslub va vositalariga hamda faoliyat maqsadlariga o‘zining katta ta’sir ko‘rsatadi.

Ammo innovatsion faoliyat to‘g‘risida, innovatsiya ob’ekti sifatida to‘laroq tasavvur shakllantirish uchun berilgan fikrlarni atroflicha o‘rganish lozim bo‘ladi:

- birinchidan, bu ob’ektiv iqtisodiy qonunlar asosidagi fan-texnikaning o‘zaro bog‘liq rivojlanishi jarayonidir. U xo‘jalik amaliyotida yangi ilmiy bilimlarni yaratish, tarqatish va amaliy qo‘llash yo‘li bilan, jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi muammolarini hal etishga yo‘naltirilgan jarayon bo‘lib, ishlab chiqarish bazasini tubdan yangilanishini nazarda tutadi;

- ikkinchidan, bu ishlab chiqarish innovatsion salohiyatini tashkil etuvchi elementlar majmuasidan foydalanishdir. Bu erda yuqori malakali ilmiy va ishlab chiqarish kadrlarini ekspluatatsiya qilish sohasidagi jarayon va hodisalar hamda xodimlarning korxona innovatsiyaviy faoliyati natijalariga bo'lgan qiziqishini rag'batlantiruvchi tashkiliy, ijtimoiy, ekologik, huquqiy tadbirlar ko'ribchiqiladi.

Shunday qilib, umumiy ko'rinishda innovatsion faoliyat asosini fundamental nazariy tadqiqotlar tashkil etadi. Bunday tadqiqotlarning natijasi - oldin noma'lum bo'lgan qonunlar, ob'ektiv mavjud hodisa va jarayonlarning ilmiy kashf etilishidir. Keyinchalik, yangi bilimlarni amaliyotda qo'llash imkoniyatlari o'rganilishi natijasida ularni moddiylashtirish usul va shakllari ishlab chiqiladi.

Bu jarayonlarda yangilikni tarqatish to'g'risida qaror qabul qilingandan so'ng u yangi sifat darajasiga chiqadi hamda innovatsiyaga aylanadi. Innovatsion ishlanmalarni bozorga kiritish jarayonini bevosita tijoratlashtirish faoliyatidan iborat bo'ladi. Yangilikni paydo bo'lishi va uni amaliyotda innovatsiyaga aylanishi o'rtasidagi vaqt oralig'i innovatsiyaviy lag deb ataladi.

Innovatsion faoliyat ilmiy, ilmiy-texnik natija va intellektual salohiyatni, yangi yoki takomillashtirilgan mahsulot (xizmat) olish maqsadida qo'llashga yo'naltirilgan bo'ladi. Bozor sharoitlarida innovatsion faoliyatning asosiy komponentlari bo'lib, innovatsion faoliyat sohasini tashkil etuvchi g'oya, yangiliklar, o'zlashtirilgan investitsiyalar xizmat qiladi.

Iqtisodiyot real sektoridagi ko'pchilik korxonalarda innovatsion faoliyatini boshqarish, bevosita innovatsiyaviy jarayon orqali kelajakdagi natijalarga erishishga qaratilgan bo'ladi.

Innovatsion jarayon - juda ham keng tushuncha bo'lib, uni turli nuqtai nazardan turlicha talqin qilish maqsadga muvofiq bo'ladi. Birinchidan, bu ilmiy-tadqiqot, innovatsion ishlab chiqarish va marketing faoliyatini belgilangan talablar asosida amalga oshirilishidir. Ikkinchidan, uning yangilik darajasini hayotiy siklining vaqtinchalik bosqichlari sifatida ko'rish mumkin. Uchinchidan, mahsulot yoki xizmatlarni yangi turlarini ishlab chiqish va tarqatishni moliyalashtirish va investitsiyalash jarayonlaridan iborat bo'ladi. Bunday holatda u innovatsion loyiha sifatida o'zini namoyon qiladi.

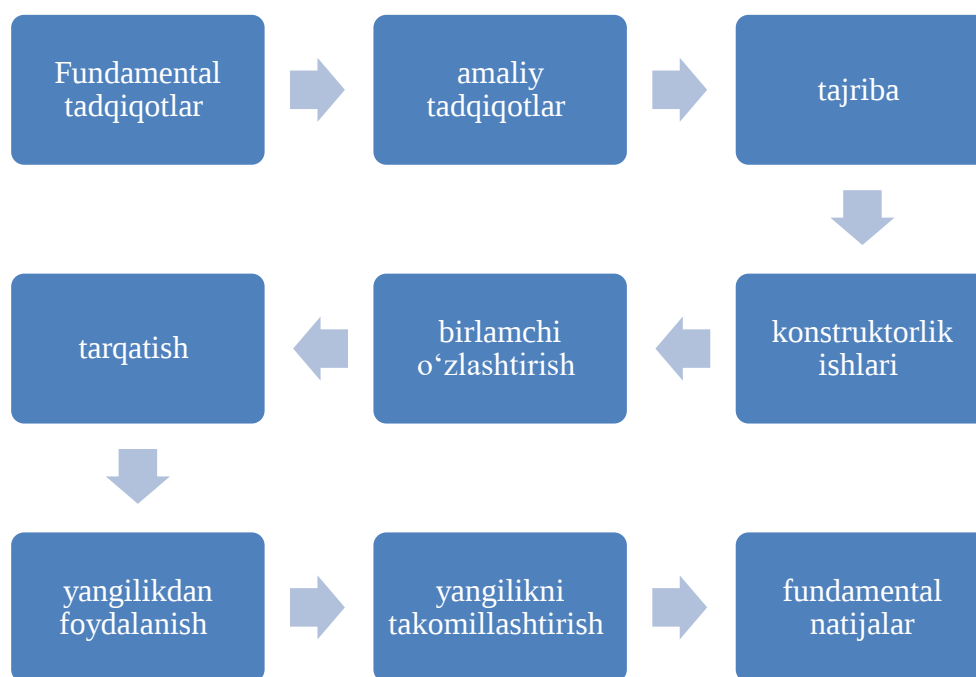
Innovatsion faoliyatni asosini biz ilmiy bilimni innovatsiyaga aylanish jarayonini tushunamiz, ya'ni hodisalarning shunday ketma-ketligiki unda innovatsion faoliyat g'oyadan tortib oxirgi pirovard mahsulotga aylanish jarayonlarini ham o'z ichiga oladi.

Innovatsion jarayon faqatgina innovatsiya joriy etilishi bilan tugamaydi balki

yangilikni amaliyotga kirib borishi bilan olinadigan mahsulotlar takomillashtiriladi va natijada uning samarasini oshirishga olib keladi.

Innovatsion faoliyat quyidagi tuzilmalar asosida ta'riflanishi mumkin bo'ladi. Fundamentam tadqiqotlar, amaliy tadqiqotlar, tajriba, konstruktorlik ishlari, birlamchi o'zlashtirish, tarqatish, yangilikdan foydalanish, yangilikni takomillashtirish va yangi fundamental natijalarga bo'lgan zaruriyati hisoblanadi (3.3-rasm).

Har bir bosqich, boshqaruvning turli xil shakli va uslublarini qo'llash zaruriyatini aniqlovchi o'ziga xos xususiyatlariga ega bo'ladi. Ammo bunda ushbu bosqichlarning integratsiyalashuvigina innovatsion jarayonlarni muvaffaqiyatini ta'minlashiga xizmat qiladi. Shuni ham hisobga olish lozimki, alohida bitta bosqichda boshqaruv mexanizmini takomillashtirish butun innovatsion faoliyat natijasini samardorligini oshirishga xizmat qilmasligi ham mumkin (3.3-rasm).

3.3-rasm. Innovatsion faoliyatni o'ziga xos tavsiflanishi

Ayrim bosqichlardagi asosiy natijalar boshqa bosqichlarda o'z qiymatini yo'qotadi va butun ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashuviga xizmat qilmasligi ham mumkin. Shuning uchun ham butun jarayonlarni uzluksizligi, egiluvchanligi va dinamikasini ta'minlovchi bosqichlarni o'zaro birlashmasi shakllantirishga e'tibor qaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Innovatsion faoliyat samardorligini oshirishda boshlang'ich marketing tadqiqotlarini olib borish va bozorni tahlili qilish juda

muhim omillardan hisoblanadi.

Innovatsion jarayonlarni boshqarishda ilmiy-texnika g'oyalarini shakllanishidan tortib uni tijorat asosida amalga oshirilishigacha bo'lgan barcha bosqichlar (boshqaruv sikllari) yig'indisini o'z ichiga qamrab oladi. Natijada har bir yangilik g'oyasini yaratilishidan tortib uni amalga oshirilishigacha bo'lgan vaqt davri innovatsion sikl deb ataladi.

Innovatsion jarayonlar amalga oshirishining samardorligi ko'pgina omillarga bog'liq bo'ladi. Ya'ni, boshqaruv sifatini ta'minlanishi, boshqaruv tizimidagi har bir alohida bo'g'in ishining o'zaro bir biriga muvofiqligi, axborot-uslubiy ta'minotlar bilan ta'minlanganligi shular jumlasidandir. Innovatsion faoliyatni boshqarish tizimi yuqorida qayd etilgan barcha elementlar shakllantirilganda va ularni o'zaro muvofiqlashtirilganda, ma'lum bir ilmiy-texnik natijalarga ega bo'lishi va ularni o'zlashtirish muddatlarini qisqarishini ta'minlanishiga olib keladi.

Innovatsion faoliyatni tashkil etish, boshqaruv jarayonining barcha elementlarini yagona tizimga birlashtiradi va u innovatsiyani yaratish hamda amalga oshirishda innovatsiyaviy jarayonning o'zida shakllantiradi.

3. Korxonalarda innovatsion faoliyatni samarali tashkil etish.

Korxonada innovatsion faoliyatni boshqarishning samarali tizimlarini yaratish va rivojlantirish imkoniyati ko'pgina omillarga bog'liq bo'lib, ishlab chiqarish jarayonlarini shakllanganlik darajasi, boshqaruv tizimi va mexanizmlarini holati, boshqaruvning tashkiliy tuzilmasining turlari va yo'naltirilganligi, xo'jalik va innovatsion siyosat tendensiyalari va boshqalar shular jumlasidan hisoblanadi.

Innovatsion jarayonning mohiyati shunda namoyon bo'ladiki u innovatsiyalar tashabbusi bilan chiqish, yangi mahsulot va operatsiyalar ishlab chiqish, ularni bozorda sotish va diffuziyalash bo'yicha maqsadli yo'naltirilgan harakatlar zanjirini ifodalaydi. Innovatsion jarayon ettita elementni o'z ichiga oladi, ularning umumiy bir ketma-ketlikdagi zanjirga birlashuvi innovatsion jarayon strukturasini tashkil etadi.

Vaqtinchalik monopol foydani qo'llab quvvatlanishi ustundir. Ortiqchalikni inkor etilishi ta'siri firmalarning investitsiyaviy qarorlarini keskinlik bilan qabul qilishiga olib keladi. Chunki, kutilgan daromad aslida yuqoriroq bo'ladi. Shu ortiqchalik samarasiga bog'liq holda bilimlar diffuziyasi dasturiy ta'minotlar texnologiyasi va transmilliy kompaniyalar tomonidan ko'paytirilgan bevosita investitsiyalar orqali sur'atlar tezlashtiriladi.

Fan-texnika taraqqiyotining asosiy tarkibiy qismlaridan biri innovatsion faoliyat, iqtisodiy rivojlanishning mazkur yo'nalishida faollikni ta'minlovchi omillarni,

shuningdek, innovatsion jarayonlarni qo'llab-quvvatlovchi va tartibga soluvchi tashkiliy tuzilmalar xususiyatlari o'rganish va ulardan foydalanish hisoblanadi.

Shunday qilib, hozirgi paytda mamlakatda investitsion faoliyat amalga oshirilayotgan sharoitlar quyidagicha tavsiflanadi:

- qonunchilik tomonidan yaqin, o'rta va uzoq istiqbollarga belgilangan milliy maqsadlar va ularga erishish bo'yicha aniq ifodalangan mexanizmlarning yaratilganligi;

- makroiqtisodiy barqarorlik vazifalariga bo'ysundirilgan davlat strukturalari faoliyati natijalari doim ham texnologik rivojlanish va innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash maqsadlariga mos kelavermasligi, ayrim hollarda esa unga zid kelishi;

- mamlakatning milliy xavfsizligi, iqtisodiy barqarorligi va rivojlanishi manfaatlarini ta'minlash vositasi sifatida innovatsion faoliyatni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashni amalga oshirish ehtiyojlarining hozirgi siyosiy darajada aniq ifodalanmaganligidir.

Mamlakatning milliy maqsadlarini amalga oshirishga ko'maklashuvchi innovatsion siyosat o'tkazishni quyidagicha ifodalash mumkin:

- milliy xavfsizlikni ta'minlash;

- iqtisodiy barqarorlikka erishish, iqtisodiyotning imkoniyatlarini kengaytirish va umumiy quvvatini oshirish;

- sanoatni texnologik qayta jihozlash, jahon bozorida mamlakatimiz tovar va xizmatlari raqobatbardoshligini oshirish;

- tabiiy resurslarni asrash va ulardan oqilona foydalanish, atrof-muhit muammolarini hal qilish;

- aholining ijtimoiy muammolarini hal qilish, munosib turmush tarzini ta'minlash, soliqni saqlash va ta'lim olish uchun imkoniyatlar yaratish;

- oziq-ovqat, xomashyo, material va energiyaga bo'lgan milliy ehtiyojlarni kafolatli ta'minlashdan iborat.

Boshqa mamlakatlar tajribalaridai kelib chiqqan holda innovatsion jarayonning tarkibiy qismlarini quyidagicha aks ettirish mumkin:

- maxsus tarmoqlar, institutlar, universitetlar va firmalarning ilmiy-tadqiqot bo'linmalarini davlat tomonidan moliyalashtiriluvchi yoki boshqa turda qo'llab-quvvatlanuvchi fundamental ilmiy-tadqiqotlar va izlanish loyihalari uchun mas'ul bo'ladi. Sanab o'tilgan korxonalar hisobotlar, turli hujjatlar, ixtirolar, ilmiy maqolalar shaklida intellektual mahsulot ishlab chiqaradi hamda ilmiy kadrlar tayyorlash bilan shug'ulladi;

- texnik va sanoat-texnik korxonalar innovatsion nou-xauga ega bo'lib, boshlang'ich loyihalar ustida ishlaydilar, sinov namunalari yaratish va ularni sinab ko'rish bilan shug'ullanadilar, texnik tavsiflar, patentlar, standartlar va reglament tayyorlaydilar. Mazkur tuzilmalar namunalarni tayyorlash uchun kuchli ishlab chiqarish quvvatlari, professional va texnologik markazlarga ega bo'lishi kerak;

- ilmiy va muhandis texnik xodimlar, shuningdek, innovatsion faoliyatning joriy muammolarini echishda talab qilinuvchi malakali kadrlar uchun ta'lim va o'qitish tuzilmalari;

- tadqiqot va loyihalarning bajarilishini nazorat qiluvchi hamda ularning sanoat sektori bilan o'zaro aloqalarini muvofiqlashtiruvchi korxonalar;

- mahsulot va xizmatlarga talabni va ularning tarqalishini o'rganish bilan shug'ullanuvchi konsalting korxonalari;

- ilmiy-texnik axborot xizmatlari istiqbolli loyihalar haqida ma'lumot to'plash, tayyorlash va tarqatish bilan shug'ullanadi;

- iste'molchilar va mahsulotni sotish masalalari bilan shug'ullanuvchi professionallarni birlashtiruvchi bozor strukturalaridan tashkil topadi.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Bozor tuzilmasi va uning yangi texnologiyalar rivojlanishiga ta'siri qanday?
2. Endogen o'sish nazariyasi va kapital jamlanishi tushunchasiga ta'rif bering?
3. Bilimlar diffuziyasi tushunchasiga ta'rif bering?
4. Innovatsiyaning hayotiylik davri nechiga bo'linadi.

4-mavzu INNOVATSION FAOLIYAT INFRATUZILMASINI TASHKILIIY-IQTISODIY MEXANIZMLARI

Reja:

1. Innovatsion faoliyatni rivojlantirish infratuzilmasi.
2. Innovatsion faoliyat infratuzilmasini rag'batlantirish yo'llari.
3. Innovatsion infratuzilmani davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash yo'llari.

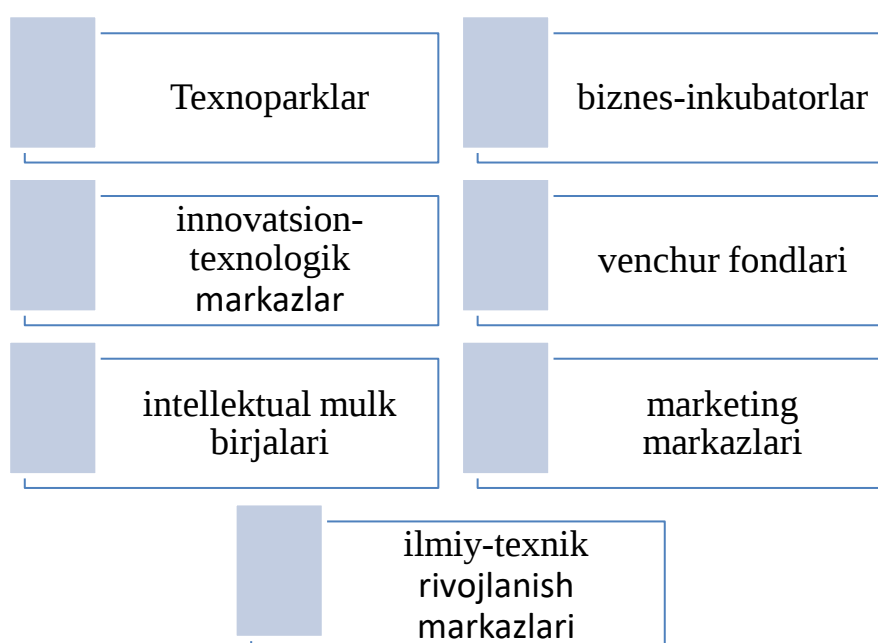
1. Innovatsion faoliyatni rivojlantirish infratuzilmasi.

Innovatsion faoliyatni rivojlantirish infratuzilmasining asosiy tamoyillarini shakllantirishda milliy iqtisodiyot talablari va imkoniyatlariga mosligini, moslashuvchanlik holati, xalqaro iqtisodiyotda raqobatbardoshlikni ta'minlashga

xizmat qilishi lozim. Bunda milliy innovatsion tizimning bir segmenti sifatida funksional-to'laqonli innovatsion tuzilma yaratish zarurhisoblanadi (4.1-rasm).

Texnik jihozlanish kadrlar tarkibi bo'yicha raqobatbardosh ilmiy texnik mahsulot va texnologiyalar ishlab chiqish va tijoratlashtirish, ularni ichki va tashqi bozorlarda amalga oshirishni ta'minlay oladigan, innovatsion sohaning amaldagi va sifat jihatidan yangi sub'ektlarini yaratish va qo'llab-quvvatlash ko'zda tutilishi zarur.

Innovatsion tadbirkorlik infratuzilmasi alohida bo'lib o'tadigan va innovatsion deb nomlangan turga moslashib oladigan tadbirkorlikni ta'minlovchi tizimni ifodalaydi. U innovatsion sohaning tadqiqotchilik-loyihalash sektorini iqtisodiyotning real sektori va yakuni iste'molchi bilan birlashtiradi (4.1-rasm).

4.1-rasm. Innovatsion faoliyatni tashkiliy infratuzilmasi

Bevosita innovatsiyalash, ya'ni innovatsiyalarni taklif sifatida yaratish uchun va innovatsion tadbirkorlik, ya'ni bu takliflarni amalga oshirish va ilgari surish uchun infratuzilma elementlarining mazmun-mohiyatiga kengroq e'tibor qaratish zarur (4.1-jadval).

4.1-jadval

Infratuzilma elementlarining qiyosiy jadvali

Innovatsion tadbirkorlik uchun	Bevosita innovatsiyalash uchun
--------------------------------	--------------------------------

Joriy qiluvchi firmalar Muhandislik markazlari Injeniring firmalari Axborot xizmati ko'rsatuvchi firmalar Konsalting firmalari Reklama faoliyati bo'yicha firmalar Banklar va boshqa kredit korxonalari Innovatika ixtisoslashgan auditorlik firmalari Ilmiy-texnik shirkatlar Kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlash markazlari Sertifikatsiya markazlari Lizing kompaniyalari Patent-litsenziyalik korxonalar Biznes-inkubatorlar Texnologiyalar transferi markazlari Sug'urta kompaniyalari	Sanoat universitetlari va xalq xo'jaligining boshqa sektorlari Tadqiqotchilik majmualari Fanlar akademiyasi Kutubxonalar va ma'lumotlar to'plamlari Sinov tariqasidagi ishlab chiqarishlar Tajriba laboratoriyalari va markazlari Axborot xizmati ko'rsatuvchi firmalar Patent-litsenziyalik korxonalar Ilmiy parklar Innovatsion markazlar Innovatsion-ishlab chiqarish komplekslari
---	---

Mazkur infratuzilma turlarining ayrim elementlari mos kelishi yoki umumiy bo'lishi mumkin, bu - axborot xizmatlari ko'rsatuvchi firmalar, tajriba va muhandislik markazlari, moliyaviy strukturalar, patentli-litsenziyalik korxonalardir.

Korxonalarni innovatsion rivojlantirish chora-tadbirlarini amalga oshirish quyidagilarga imkon beradi:

yangi yoki takomillashtirilgan texnologiyalar, mahsulotlar, asbob-uskunlarni joriy qilish hisobiga mahsulot (tovar, xizmat) ishlab chiqarishning o'sishini ta'minlash;

innovatsion mahsulot hajmi ulushini innovatsion faol korxonalar mahsulotlari umumiy hajmining 20% foizga etkazish;

fan-texnika va ishlab chiqarish sohalaridagi qo'shimcha ish o'rinlarini yaratish;

ITTKI innovatsion loyihalarni moliyalashtirishning yangi usullarini joriy qilish hisobiga innovatsion loyihalarni amalga oshirish uchun qo'shimcha resurslar jalb qilish;

zaruriy innovatsion infratuzilma (texnologiyalar, innovatsion texnologik markazlar, kichik innovatsion-texnologiya, korxonalar va boshqalar) innovatsion faoliyat sub'ektlariga iqtisodiy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari yaratish va rivojlantirish;

innovatsion faoliyat qatnashchilarining munosabatlarini tartibga soladigan qonunchilik va normativ-huquqiy asoslar shakllantirish;

innovatsion sohada yuqori malakali kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlash tizimlari yaratish;

korxonalar innovatsion faolligini oshirishni ta'minlaydigan, samarali faoliyat ko'rsatadigan, bozorga yo'naltirilgan innovatsion tizim yaratish;

yangiliklar kiritish asosida ishlab chiqarishda jadal tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish;

mahsulot (tovar, xizmat) raqobatbardoshligi va ishlab chiqarishning texnik darajasini oshirish;

ichki va tashqi bozorlarda sanoat va fan-texnika yangi birlamchi mahsulotlarni ishlab chiqarish uchun sharoitlar yaratish;

innovatsion faoliyat sohasida xalqaro hamkorlik va tarmoqlararo kooperatsiya ilg'or tajribalari va ustunliklaridan maksimal darajada foydalanish.

Bizga ma'lumki, yangi tovar ishlab chiqarishda muvaffaqiyat keltirishning uchta omili mavjud. Ya'ni o'z raqobatchilariga nisbatan tovarlarining ustunligi, iste'molchilar tomonidan qabul qilish uchun ajralib turuvchi xususiyatlarining mavjudligi, firmaning innovatsion marketing, yuqori ITTKI va ishlab chiqarish, ya'ni texnologik nou-xauning mavjudligidir. Shunday qilib, yuqorida keltirilgan muvaffaqiyat keltiruvchi omillar innovatsion marketingda muhim o'rin tutadi.

Ma'lumki, ishlab chiqaruvchi korxonalarida savdo vasof foyda hajmini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirishga harakat qiladi. Bunda ular marketing faoliyatini yanada rivojlantirishga, unda yangi tovarlar ishlab chiqarish, yangi xizmat turlarini joriy etish asosiy masalalardan hisoblanadi. Shuning uchun ham bu o'rinda korxonalar faoliyatiga yangiliklarni kiritish, yangi tovar ishlab chiqarish, innovatsion marketing usullarini ishlab chiqish va uni hayotga tadbqiq etish muhim ahamiyat kasb etadi.

2. Innovatsion faoliyat infratuzilmasini rag'batlantirish yo'llari.

Hozirgi kunda innovatsion faoliyatni amalga oshirishni rag'batlantiruvchi asosiy kuch sifatida, tovar bozorlaridagi keskin raqobat sharoitidagi potensial daromad miqdori xizmat qilishi mumkin. Innovatsion faoliyat o'zgarishi omillari o'rtasida uskunalar xarid qilish, loyiha-konstruktorlik va texnologik ishlar keng tarqalgan. Ichki va tashqi bozorlarda keskin raqobat mavjudligi innovatsiyalarning asosiy maqsadlarini belgilab beradi.

Innovatsion jarayonlarning iqtisodiy rivojlanishdagi roli texnologik bazani yangilash, yangi mahsulotlar ishlab chiqarish, yangi bozorlarni egallash va bu bilan iqtisodiy o'sishning yanada yuqori sur'atlariga erishishda o'z aksini topadi. Innovatsion rivojlanish omillari iqtisodiy o'sishning asosini tashkil etgan holda ishlab chiqarish sohasining ko'pgina xususiyatlarini ham belgilaydi (4.2-rasm).

Paydo bo'lishiga qarab ular ichki va tashqi omillar bo'lishi mumkin.

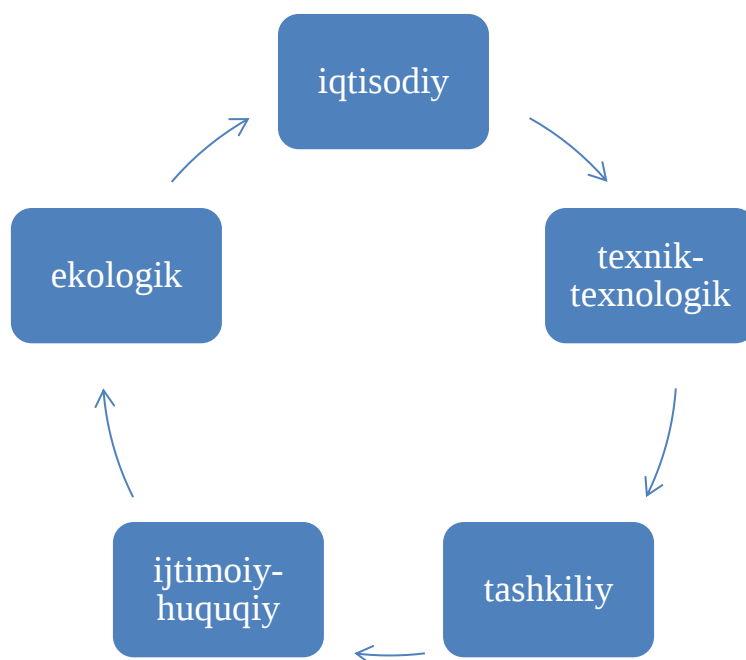
Ichki omillar:

- ishlab chiqarish rivojlanishining moddiy-texnik bazasi;
- korxona ixtisosligi va ishlab chiqarilayotgan mahsulotning maqsadi;
- boshqaruv turi va tashkiliy tuzilmasi;
- boshqaruv uslubi va uslubiyoti;
- ishlab chiqarishning yangilik darajasi;
- turli xil xodimlarning talab qilingan va mavjud malakaviy darajasi;
- xodimlarni rag'batlantirish tizimi;
- xodimlarning innovatsiyaviy faolligi darajasi;
- tashkiliy madaniyat va boshqalar.

Tashqi omillarga quyidagilarni kiritish mumkin:

- bozor tuzilmalari;
- soliq tizimi;
- qonuniy-huquqiy tizim;
- moliya-kredit tizimi;
- umumiqtisodiy, ijtimoiy va tashqi siyosiy xarakterga ega omillar;
- tarixiy va milliy omillar.

Innovatsion asosga ega bo'lgan iqtisodiy rivojlanish masalasini echish jarayonida, korxonada innovatsion faoliyatning asosiy maqsadlar tizimini ifodalashi lozim. Bu ayniqsa, o'z rivojlanishining faol strategiyasini amalga oshirayotgan korxonalar uchun muhimdir (4.2-rasm).

4.2-rasm. Innovatsion faoliyat infratuzilmasini rivojlanishgata'sir etuvchi omillari

Bunday strategiyani amalga oshirish umumiy ko'rinishda bir nechta omillarga bog'liq bo'lib, ularning mazmuni va yo'nalishi quyidagilar bilan belgilanadi:

- ishlab chiqarish jarayonlarini rivojlanish darajasi;
- boshqaruv mexanizmi va tizimining holati;
- korxonaning moddiy-texnik salohiyati darajasi;
- tashkiliy tuzilmalarning turlari va yo'nalishlari;
- o'zgarishlarga ehtiyoj sezish va xodimlarning ularga tayyorgarlik darajasi.

Innovatsiyaviy jarayonni boshqarish zaruriyati va imkoniyatlarini aniqlash, uni amalga oshirish sharoitlarini ifodalash imkonini beradi. Bularga birinchi navbatda turli xil ehtiyojlar kiradi. Ularni ichki va tashqi muhit ehtiyojlari hamda shaxsiy ehtiyojlarga ajratish mumkin bo'ladi.

Birinchi guruhni biror yangi tovar ishlab chiqarish uchun zarur bo'lgan makrodarajadagi ehtiyojlarni shakllantiradi. Ular mazkur mahsulot bozorining shakllanishi va faoliyati xususiyatlari, raqobatbardoshlik darajasi, etkazib beruvchilar va iste'molchilar hatti-harakati, ushbu soha yoki tarmoqdagi davlat siyosati, umumjahon bozor tendensiyalari va hokazolar bilan aniqlanadi.

Ikkinchi guruh korxona moliyaviy-xo'jalik faoliyatining turli jihatlarini, umumxo'jalik siyosatining istiqboli va tendensiyalarini, ilmiy-texnik va resurs salohiyatini aks ettiruvchi korxona ehtiyojlaridan iborat.

Uchinchi guruh murakkab tizim sifatidagi innovatsion jarayonni rivojlanishini ta'minlovchi, ichki ehtiyojlar yig'indisidan iborat bo'lib, innovatsion jarayonlarni ayrim elementlarini (tashkiliy, texnik, texnologik, kadrlar va hokazo) holati va o'zaro aloqalarini ko'rib chiqish lozim.

Ko'rsatilgan omillarni hisobga olgan holda, innovatsion jarayonlarni boshqarishning samarali tizimini yaratish, zaruriy nazariy ishlanmalar mavjudligini talab qiladi. Bu erda, tegishli tushunchalarni ta'riflash zaruriyati muammosi alohida turadi. Uning tarkibiga umumiy boshqaruv usul, uslub va vositalari bilan bir qatorda, faqatgina innovatsion boshqaruv tizimida samarali bo'lgan o'ziga xos elementlar ham kirishi lozim. Innovatsion faoliyat ta'minotining uslubiy muammolarini hal etish, undan samarali foydalanish shartlaridan biri hisoblanadi.

Yangi mahsulotlarning o'ziga xosligini tadqiq etgan holda, innovatsion faoliyatni boshqarishni tashkil etish bo'yicha bir qator muammolarni mavjudligini ko'rishimiz mumkin:

ilmiy-texnik taraqqiyot rivojlanishini tashkil etishning universal shaklini shakllantirishning murakkabliligi;

innovatsion va kundalik ishlab chiqarish jarayonini amalga oshirishda boshqaruv sifatini turli-tumanligi;

innovatsion jarayonlarni amalga oshirish bosqichlarida turli xil boshqaruv tizimlariga bo'lgan talabi;

bozor ehtiyojlarida kelib chiqqan holda innovatsion faoliyatni boshqarishning moslashuvchan tizimini barpo etish mexanizmini murakkabliligi.

Iqtisodiyotni rivojlantirishda innovatsion siyosatni amalga oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmiga quyidagilarni kiritish mumkin:

- innovatsion faoliyatni shakllantirish va rivojlantirish bo'yicha huquqiy-me'yoriy bazani yaratish;

- innovatsion tizimda sof raqobatli muhitni shakllantirish;

- xususiy korxonalar tomonidan amalga oshirilgan innovatsion-texnologik ishlanmalarni rag'batlantirish;

- raqobatbardosh mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqarish hamda sotishni ta'minlashga xizmat qiluvchi innovatsion loyihalarni ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish;

- innovatsion sohadagi kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish va ularni malakasini nazoratini ta'minlash;

- innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan moliyaviy-iqtisodiy mexanizmlarini shakllantirish;

- ilmiy va ilmiy-texnik mahsulot uchun davlat buyurtmalar tizimini takomillashtirish;

- soliq, bojxona va boshqa imtiyozlarni joriy etish hisobiga mablag' kiritilayotgan investorlarni va yuqori texnologiyali ishlab chiqarishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash;

- innovatsion faoliyatni amalga oshirish uchun qulay sharoitlarni yaratish maqsadida innovatsion loyihalarga investitsiyalar kiritish manbasi sifatida ammortizatsion jamg'armalarga ajratmalar miqdorlarini bozor talabidan kelib chiqqan holda o'zgartirish;

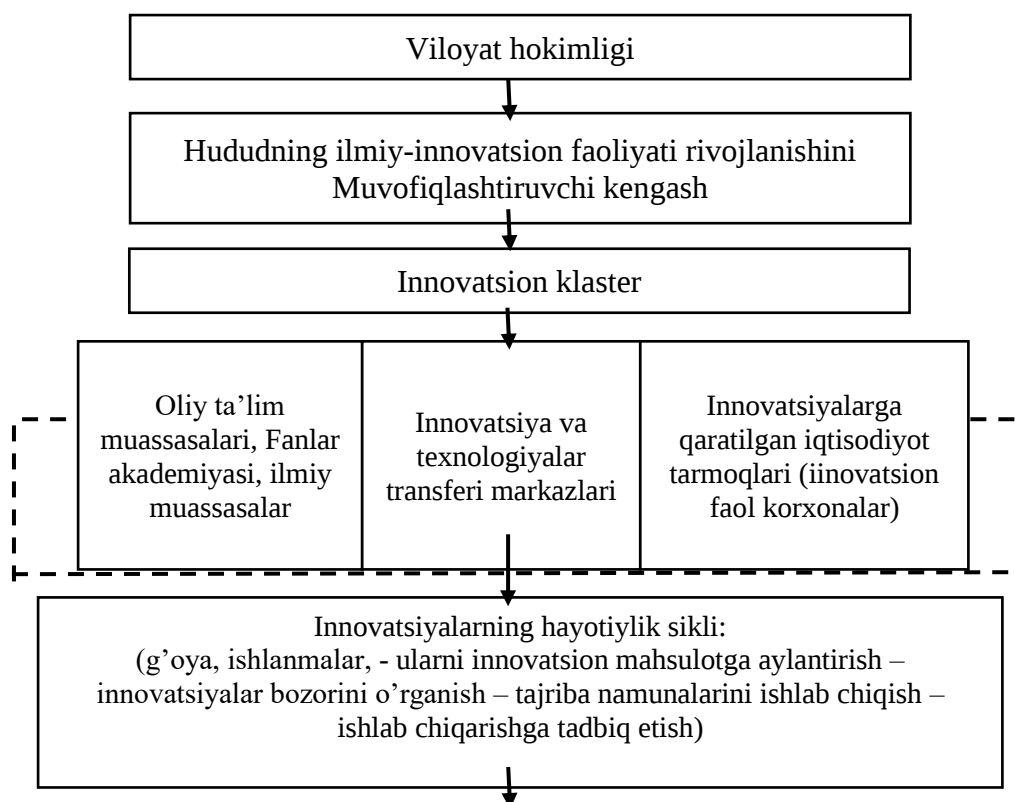
- chet ellik hamkorlar bilan birga ilm talab mahsulotlarni ishlab chiqarish bo'yicha qo'shma korxonalarni tashkil etish maqsadida qulay sharoitlarni yaratishni ko'zda tutuvchi chora-tadbirlarni amalga oshirish;

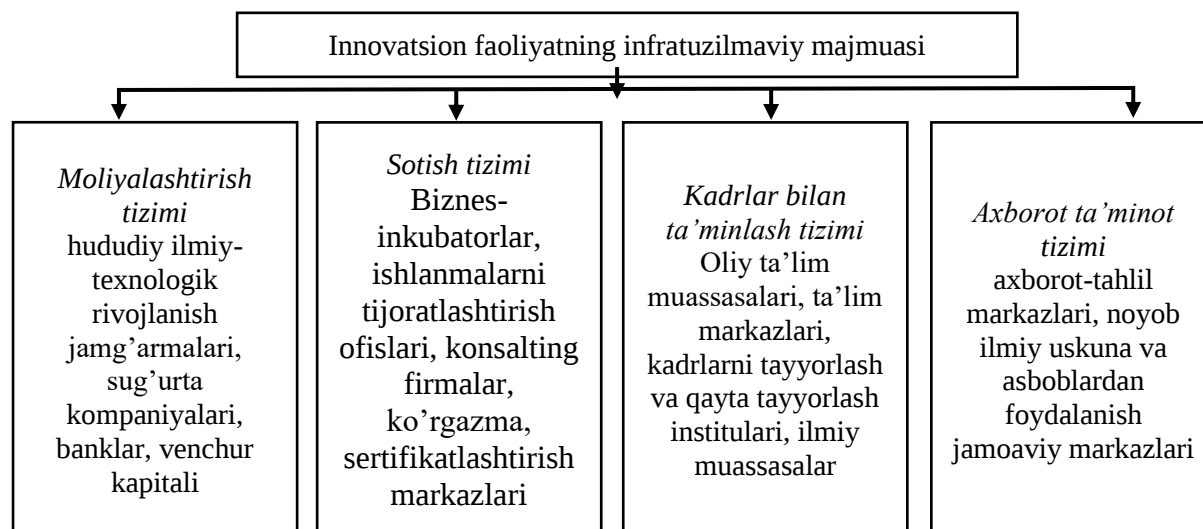
- rivojlangan turli mamlakatlar bilan hamkorlikda ko'rgazma va yarmarkalar faoliyatini muntazamligini ta'minlash;

- milliy innovatsion loyihalarni amalga oshirish bo'yicha turli mamlakatlar bilan axborot almashishi uchun xalqaro innovatsion axborot tizimiga kirish;

- ilmga oid texnika va tajriba-sinov parklarini shakllantirishda innovatsion uskunalar lizingini rivojlantirish zarur.

Mamlakatimiz innovatsion tizimini shakllantirishda hududiy ilmiy-innovatsion tizimi (HIIT) asosiy elementlardan hisoblanadi (4.3-rasm).

4.3-rasm. Hududiy ilmiy-innovatsion tizim strukturasi

Milliy innovatsion tizimining asosiy qismi sifatida ta'lim, fan va ishlab chiqarish tizimlarini rivojlantirishning integratsion va tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi sifatida innovatsion klaster orqali butun hududning innovatsion salohiyatidan foydalanishga qaratilgan barcha innovatsion infratuzilmalarni o'z ichiga olishi lozim.

Ushbu maqsadlarda qonunchiliklarga muvofiq holda respublikada hududiy ilmiy-innovatsion tizimining Muvofiqlashtiruvchi Kengashini tashkil etish lozim. Ushbu Kengash ilmiy-texnik ishlanmalarni innovatsion loyihaga o'tishdan boshlab ularning ishlab chiqarishda o'zlashtirish, kichik innovatsion tadbirkorlikni (texnoparklar, biznes-inkubatorlar, innovatsion-texnik markazlarni) qo'llab-quvvatlashga asosiy innovatsion faoliyat bosqichlarini amalga oshirish uchun zaruriy sharoitlarni ta'minlab beradi.

3. Innovatsion infratuzilmani davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash yo'llari.

Innovatsion faoliyatni faollashtirish barcha sub'ektlar harakatlarini davlat tomonidan boshqarish, manfaatdor tuzilmalarning innovatsion jarayonlarning rivojlanishiga hamda fan-texnika yutuqlarining mintaqa iqtisodiyotiga joriy etishga ko'maklashuvchi innovatsion loyihalarni amalga oshirish sharoitlarini yaratish uchun innovatsion klasterlarni shakllantirishni talab etadi.

Innovatsion faoliyatning pirovard natijasi bo'lib innovatsion mahsulot (texnologiya) hisoblanadi. Innovatsion mahsuloti (texnologiyasi) o'zining hajmi bilan farqlanadi, u yangi texnologiyani joriy etilishi evaziga korxona ishlab chiqarish imkoniyatlarini o'sishini ifodalovchi ko'rsatkichlarda o'z aksini topadi.

Innovatsion faoliyat o'z ichiga ma'lum bosqichli jarayonlarni oladi. Ushbu bosqichli jarayonlar o'rtasidagi bog'liqlikni quyidagicha ifodalash mumkin

Innovatsion faoliyatni mazmun va mohiyatiga, pirovard olinadigan natijasiga ko'ra korxonalar tomonidan olib boriladigan ichki investitsiya faoliyatining tarkibiy qismi, ya'ni uning bir bo'lagi deb hisoblash mumkin. Ichki investitsiya faoliyati innovatsion faoliyatdan tashqari kapital qurilish, yangi texnika va texnologiyalarni sotib olish, mavjud ishlab chiqarish quvvatlarini modernizatsiyalash, kengaytirish, rekonstruksiya qilish kabi ishlarni ham bevosita o'z ichiga oladi. Demak, ichki investitsion faoliyat innovatsion faoliyatga nisbatan mazmunan keng tushuncha hisoblanadi. Innovatsion faoliyatga sarflangan mablag'lar jami kapital investitsiyalarini yangi g'oya, ishlanmalar, jarayonlar, mahsulot, xizmat turlarini yaratish, o'zlashtirish va tatbiq etishga taalluqli bo'lgan qismidir.

Shunday qilib, innovatsion faoliyat makon va zamonda yuz bergan va berayotgan, o'zining moddiy va nomoddiy ko'rinishdagi hamda pulda baholanadigan mulk shaklidagi pirovard mahsuliga ega bo'lgan, bunga erishish uchun ma'lum sarf-xarajatlarni talab qiladigan xo'jalik faoliyatining bir turi hisoblanadi. Aynan shu mazmunda korxonalarning innovatsion faoliyati ularda yuritilayotgan buxgalteriya hisobi hamda o'tkaziladigan audit predmetini tashkil qiluvchi ob'ektlardan biri hisoblanadi.

Innovatsion faoliyat sub'ektlari quyidagilardan iborat:

- innovatsion faoliyat bilan shug'ullanadigan yuridik va jismoniy shaxslar;
- innovatsiyalarni amalga oshiruvchi turli mulkchilik shaklidagi innovatsion korxonalar;
- innovatsion faoliyat jarayonida amalga oshiriladigan intellektual mulk egalari, korxonalar loyihalari, qurilmalar, sanoat namunalari, texnologik jarayonlar, "nou-xau", kashfiyot va ixtirolar mualliflari, dizaynerlar;
- innovatsiyalar amalga oshirishga kapital kirituvchi investorlar hisoblangan banklar, fondlar, korporatsiyalar, lizing firmalari va h.k.;
- innovatsion jarayonga xizmat ko'rsatadigan va uning infratuzilmasini ta'minlaydigan vositachilar: konsalting va injiniring firmalari, texnologik inkubatorlar, texnoparklar, texnopolislar, axborot markazlari va h.k.;
- innovatsion faoliyatni boshqarish, muvofiqlashtirish va tartibga solishda ishtirok etadigan davlat organlari va mahalliy o'zini-o'zi boshqarish organlari.

XXI asrda innovatsion loyihalar va yangi g'oyalarning hayotga keng tatbiq etilishi jamiyat va insoniyat taraqqiyoti uchun samarali hisoblanadi. Texnologiya

taraqqiyoti asrida ilmiy loyihalarni ishlab chiqarish va hayotga joriy etish, mamlakat iqtisodiyotining yuksalishida va yangilanishida muhim omil sanaladi. Innovatsion faoliyat infratuzilmasining rivojlanish darajasi innovatsion siyosatni amalga oshirishga ta'sir etuvchi asosiy omillardan biridir.

Xorijiy adabiyotlarda "innovatsion infratuzilma" atamasi yangi yoki takomillashtirilgan mahsulotni, texnologik jarayonni yaratish, ishlab chiqarishda o'zlashtirish va amaliyotda qo'llash bo'yicha xizmatlar ko'rsatadigan korxonalar yig'indisi sifatida ta'riflanadi.

Innovatsion faoliyat infratuzilmasi - innovatsion faoliyat sub'ektlariga innovatsion faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan xizmatlar ko'rsatuvchi korxonalar jamlanmasidir.

Xulosa qilib aytganda, iqtisodiy tizimlarda innovatsion faoliyatning samarali tashkil etilishi, uni uzoq muddatli, raqobatdosh rivojlanishining asosiy shartlaridan biriga aylanib qoladi. Bu esa o'z navbatida innovatsion faoliyat sohasidagi yig'ilgan jahon tajribasini milliy xususiyatlarga moslashtirgan holda iqtisodiyotimizda foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Innovatsiyalarni amalga oshirishda tanlovning ahamiyati nimada.
2. Innovatsion faoliyatning bugungi infratuzilmasini tushuntiring.
3. Iqtisodiyotning tarmoq korxonalari faoliyatini rivojlantirish, ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning raqobatbardoshligini ta'minlash bo'yicha qanday davlat dasturlari ishlab chiqilgan.

5-mavzu INNOVATSION IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH OMILLARI

Reja:

1. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar.
2. Innovatsion faoliyatni rivojlantirishning tarkibiy qismlari.
3. Korxonani innovatsion salohiyati va uni aniqlash yo'llari.

1. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar

Xizmatlar sohasidagi mahsulotlar bo'yicha innovatsiyalar o'z ichiga quyidagi jarayonlarni olib, prinsipial jihatdan yangi xizmatlarni ishlab chiqish va joriy etish,

mavjud xizmatlarga yangi funksiyalar va xususiyatlar qo'shish orqali uni takomillashtirish, xizmatlar bilan ta'minlashda (masalan, ularning samaradorligi va tezligi nuqtai-nazaridan) sezilarli darajada yaxshilanishlarni kiritish mumkin.

Xizmatlar sohasidagi jarayonlar bo'yicha innovatsiyalar xizmatlarni ishlab chiqarish va taqdim etishning yangi yoki sezilarli darajada takomillashtirilgan usullarini ishlab chiqish va joriy etishni o'z ichiga oladi⁸.

Innovatsion faoliyatda agar ular yangi yoki sezilarli yaxshilangan xizmatlarni, ularni ishlab chiqarish va etkazib berish usullarini joriy etishga bevosita bog'liq bo'lmasa, bular texnologik innovatsiyalar hisoblanmaydi. Tashkiliy va boshqarish bo'yicha o'zgartirishlar (boshqarishning ilg'or usullariga o'tish, jiddiy o'zgartirilgan tashkiliy tuzilishni joriy etish, korxonaning iqtisodiy strategiyasida yangi yoki sezilarli o'zgartirilgan yo'nalishlarni amalga oshirish) hamda sifat standartlarini joriy etish bilan bog'liq bo'ladi.

Shu sohada faoliyat yuritayotgan ekspertlarning hisoblashicha, korxonalarni yangi mahalliy va xorijiy texnologiyalarni joriy qilishga rag'batlantiruvchi, asosiysi buning uchun imkoniyat taqdim etuvchi tashkiliy va institutsional muhit yaratish birlamchi ahamiyat kasb etadi deb hisoblashadi. Innovatsion bozorda faqat hukumatgina innovatsiyalar ruhini uyg'otishi mumkin degan yolg'on tasavvur vujudga kelishi mumkin. Faqat uning strategik muammosi kuchli iroda, real foyda va resurslar bilan ta'minlangan holda tadbirkorlikning rivojlanishida yangi bosqichni boshlab berishi mumkin.

Demak, davlatning iqtisodiy siyosatida top-down va bottom-up yondashuvlari imkoniyatlarini birlashtiruvchi kompleksli innovatsion siyosat zarur bo'ladi. Mahalliy kompaniyalar, ilmiy-tadqiqot muassasalari va oliy o'quv yurtlari bu faoliyat jarayonlarida faollikni oshirishi lozim.

“Sanoat evolyusiyasi asosan innovatsiyalar va bozor strukturasi dinamikasi orqali tanlov mexanizmiga bog'liqdir. Bu erda yangi texnologiyalar va firmalarning kirish va chiqishi muhim ahamiyat kasb etadi”.

Umumiy jihatdan innovatsion jarayon bu voqea-hodisalarning ketma-ketlikdagi zanjiri bo'lib, uning davomida yangilik oddiy bir g'oyadan muayyan mahsulot, texnologiya yoki xizmatgacha “pishib etadi”⁹ va xo'jalik amaliyotida tarqaladi.

Bu jarayonni quyidagi sxema ko'rinishida aks ettirish mumkin:

$Ft \leftrightarrow At \leftrightarrow I \leftrightarrow L \leftrightarrow Q \leftrightarrow O' \leftrightarrow Si \leftrightarrow M \leftrightarrow S;$

bu erda:

⁸Салихов С.А. Инновацион фаолиятни бошқариш. Дарслик. – Т.: ТДИУ, 2013. 296.

⁹Салихов С.А. Инновацион фаолиятни бошқариш. Дарслик. – Т.: ТДИУ, 2013. 34-6.

Ft - fundamental tadqiqotlar;

At - amaliy tadqiqotlar;

I - ishlanmalar;

L - loyihalashtirish;

Q - qurilish;

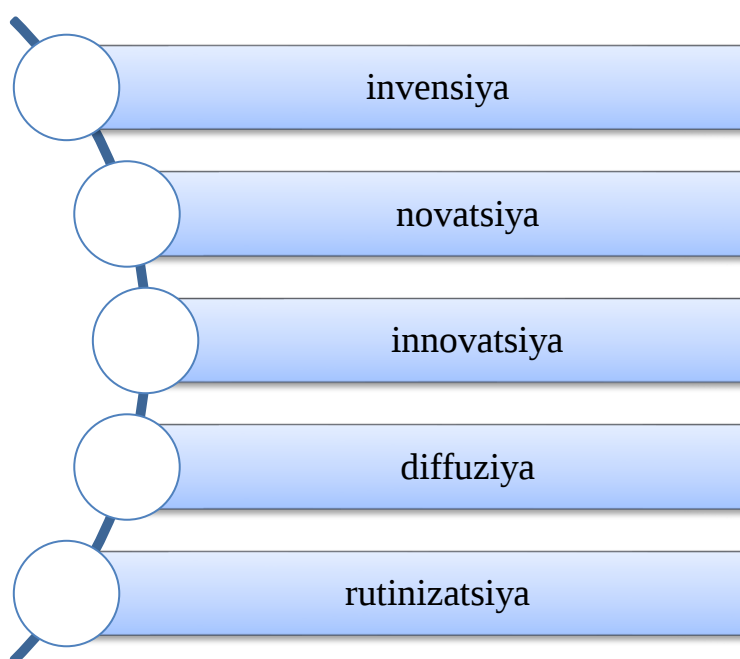
O' - o'zlashtirish;

Si - sanoat ishlab chiqarishi;

M - marketing;

S - sotuv.

Iqtisodiyotda har qanday tizimning innovatsion faoliyati uning rentabelligini yuqori suratlarda amalga oshirishini va raqobatbardoshligini ta'minlovchi asosiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ta'kidlash joizki, innovatsion faoliyatni amalga oshiruvchi korxonalar innovatsiya hayotiy sikli bo'yicha turli xil vazifalarni bajaradilar. Innovatsion faoliyat jarayonni o'zi ham 5 ta bosqichdan tashkil topadi (5.1-rasm).

5.1-rasm. Innovatsion jarayonlarni amalga oshirish bosqichlari.

Bugungi kunda eng keng tarqalgan variantda tadqiqot va texnik bosqich vazifalari ilmiy-tadqiqotlarni amalga oshirishga mo'ljallangan korxonalar tomonidan amalga oshirilsa, ishlab chiqarish korxonalari innovatsiyalarni ishlab chiqarishga joriy etish vazifalarini bajaradi.

Korxonaning tadqiqot va tajriba konstruktorlik ishlarini amalga oshirish imkoniyatlarini, ularning ko‘lami va qamrovini aniqlovchi omil sifatida korxonaning inson kapitali (intellektual, ta’lim saviyasi va kadrlar malakasi) maydonga chiqadi, ish o‘rinlarining texnik jihozlanganligi, ishlab chiqarish fondlari va eksperimental baza holati, innovatsion jarayonlarni moliyalashtirish – bular barchasi korxonaning asosiy resurslaridan hisoblanadi.

Bir qator bajarilgan ilmiy ish natijalarida turli olimlar tomonidan innovatsion salohiyat tushunchasi korxona, soha, mintaqa va davlat tomonidan innovatsion faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan resurslarning umumlashgan xususiyatlarini qayd etish maqsadida qo‘llaniladi. Turli olimlar tomonidan “innovatsion salohiyat” tushunchasiga turlicha ta’riflar berilgan (5.1-jadval).

“Innovatsion salohiyat” tushunchasiga berilgan ta’riflar

Mualliflar	Ta’rif
Abramishin A.Y Voronina T.P Molchanova O.P Tixonova Y.A SHlenov YU.V	Innovatsion faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo’lgan moddiy, moliyaviy, intellektual, ilmiy-texnik va boshqa resurslar yig’indisi
Kovalyov G.D	Ishlab chiqarishda yangiliklar yaratishga yo’naltirilgan yangi va takomillashgan mahsulotlarni olish texnologiyalarini joriy qilishga zarur bo’lgan o’z ichiga intellektual, moddiy va moliyaviy resurslarni qamrab olgan innovatsion resurslar majmui
Sarev V.V Kanorovich A.A CHernish V.V	Korxona oldida turgan ilmiy-texnik rivojlanish muammolarini hal qilishga mo’ljallangan kadrlar, moddiy- texnik va axborot resurslarining yig’indisi
Mazen A.	Korxonaning innovatsion faoliyatini amalga oshirish imkoniyatlarini ifodalovchi ko’rsatkich
Lisin B.K Fridlyanov V.N	Innovatsiyalarni joriy qilish va yangiliklarni kiritishni ta’minlash bo’yicha ilmiy-texnik, texnologik, infratuzilmaviy, moliyaviy, huquqiy, ijtimoiy-madaniy va boshqa imkoniyatlardir
Gunin V.N Baranchiev V.P Fatxuddinov R.A Gorfinkel V.YA CHernishev B.N Porshnev A.G	Korxonaning innovatsion maqsadlariga erishish uchun innovatsion loyiha yoki innovatsion o’zgarishlar dasturini amalga oshirish bo’yicha tayyorgarligi o’lchovi
Boven A.A. CHerednikova L.Y YAkimovich V.YA	Korxonani ham o’zining (ITTKI bo’limlarida o’z kuchi bilan yaratilgan) ham bironing (patent, litsenziya, nau-xau ko’rinishida sotib olingan) loyihasini amalga oshirishga tayyorgarlik darajasi
Jids G.I	Nafaqat yangiliklarni yaratish, balki ularni samarali qo’llash bo’yicha ijtimoiy ishlab chiqarishning tayyorgarlik darajasi
SHlyaxto I.V	Nafaqat yangiliklarni yaratish imkoniyati, balki ularni izchillik bilan jahon andozalar darajasida samarali qo’llashga tayyorgarlik imkoniyati
Bazilevich A.I	Ishlab chiqarish, boshqaruv, marketing, moliyaviy va boshqa faoliyat sohalarida innovatsiyalarni ishlab chiqish hamda joriy qilish qobiliyati
Kochetkov S.V	Amalda mavjud resurslar doirasida qo’yilgan innovatsion maqsadlarga erishish qobiliyati
YUldoshev N.K. Mirsaidova SH.A Goldman Y.D	Innovatsion salohiyat – o’z ichiga innovatsion faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo’lgan moddiy, moliyaviy, aqliy, axborot, ilmiy-texnik resurslarni oluvchi turli xildagi majmuadir
Zaynutdinov SH.N.	Innovatsionsalohiyat mamlakatning texnik va texnologiyasi yangilanishi, unda ilmiy texnika rivojlanishidagi darajasini, diversifikatsiya siyosatining kuchayishini anglatadi

V.P. Baranchieva va V.N.Guninaning ilmiy ishlarida innovatsion salohiyat – korxonaning innovatsion maqsadlariga erishish uchun innovatsion loyiha yoki

innovatsion o'zgarishlar dasturini amalga oshirish bo'yicha tayyorgarligi o'lchovi deb talqin etiladi.

2. Innovatsion faoliyatni rivojlantirishning tarkibiy qismlari.

Bizning fikrimizcha, innovatsion salohiyat – sub'ektning qaysi tarmoq, sohada faoliyat ko'rsatishidan, mulkchilik shaklidan, tashkiliy huquqiy maqomida qat'iy nazar istalgan bir xo'jalik yurituvchi sub'ektning yangi ishlanmalarini ishlab chiqish, kashfiyotlar yoki ixtirolarni, foydali modellarni yaratish, ularni amaliyotga joriy etish bo'yicha mavjud barcha intellektual kadrlar, axborot, moddiy-texnik va boshqa resurslari yig'indisidan iborat bo'ladi (5.2-jadval).

5.2-jadval

Innovatsion faoliyatni rivojlanishiga ta'sir etuvchi tarkibiy qismlar

Tarkibiy qismlar	Mazmuni
Xodimlar salohiyati	Ishchilar tarkibi, ishchilarning malaka darajasi, xodimlarni tayyorlash, malakasini oshirish va qayta tayyorlash tizimi
Moliyaviy iqtisodiy salohiyat	Moliyaviy barqarorlik, likvidlilik, foydalilik, korxona rentabelligi, bozordagi mavqeyi, innovatsiyalarning foydaliligi, asosiy kapital, ITTKIga investitsiyalar, moliyalashtirish manbalari
Ishlab chiqarish texnologik salohiyati	Ishlabchiqarishfondlariningholativatexnologikdarajasi, ishlabchiqarishningzamonaviyinnovatsionvaaxborottexnologiyalari, ilg'oruskunalar, materiallar, laboratoriyavaofisjihozlari
Ilmiy-texnik salohiyat	ITTKIlarni o'tkazish, ITTKIlar natijalarini tijoratlashtirish darajasi, yangi ilmtalab ishlanmalarni ishlab chiqish tajribasi, intellektual mulk ob'ektlari (ro'yxatga olingan va joriy qilish bosqichigacha olib borilgan).
Tashkiliy boshqaruv salohiyati	Tashkiliy tuzilma, innovatsion infratuzilma, innovatsion menejmentning samaradorligi, innovatsiyalarni boshqarishning marketing strategiyalari, innovatsiyalarni moliyalashtirishni tashkil qilish, intellektual mulk bo'yicha qonunchilik darajasi intellektual mulkni boshqarish
Innovatsion faollik omillari	Korxonaning mulk shakli o'lchamlari, tarmoq mansubligi, korxona xodimlarining innovatsion faoliyatini amalga oshirishga tayyorligi va qobiliyati

Innovatsion faoliyatni samaradorligini oshiruvchi va uni tashkil etuvchi asosiy tarkibiy qismlaridan ko'rinadiki, innovatsion salohiyat xodimlar, moliyaviy iqtisodiy, ishlab chiqarishning texnologik, ilmiy-texnik, tashkiliy boshqaruv salohiyatidan, innovatsion faollik omillaridan tashkil topsa, innovatsion faollik innovatsion

tizimning asosiy unsurlari – bilim, texnologiyalar, AKTlardan samarali foydalanish imkoniyatlari, shuningdek barcha yangiliklarni joriy qilishga tayyorgarlikni tavsiflaydi.

Innovatsion faoliyatga ta'sir etuvchi tashkiliy innovatsiyalar – bu biznesni yuritishda, ish o'rinlarini yoki tashqi aloqalarni tashkil etishda yangi uslublarni ishlab chiqishdir. Bunday innovatsiyalar boshqaruv va transaksion xarajatlarni qisqartirish, korxona tomonidan ishchilarning ish o'rinlari (ish vaqtlari) bilan ta'minlanganlik darajasini oshirish, mehnat samaradorligini oshirish, bozorda mavjud bo'lmagan aktivlarga yo'l topish yoki etkazib berish narxini kamaytirish yo'li bilan korxona faoliyatining samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan bo'ladi.

Umuman olganda innovatsiyalarni turlarga ajratganda turli olimlarni yondashuvi xilma xildir. Masalan, Valras va Bomollar innovatsiyalarni turlarga ajratishda mikroiqtisodiy tomondan yondashib, har bir turdagi innovatsiyani model ko'rinishidagi hisob kitobini olib borishgan. Ularga ko'ra, innovatsiyalarning mahsulot turini kengaytirishdagi ahamiyati asosiy e'tibor markazi bo'lgan. Romerning fikricha esa innovatsiyalarni turlarga ajratishda biznesga kirib kelish imkoniyatini bera olish va qilingan xarajatlarini hech qiyinchiliksiz qoplay olish asosiy me'zon sifatida keltirilgan.

Biznesni yuritishdagi innovatsiyalar tadbirkorlik faoliyatining yangi tashkiliy usullarini ishlab chiqishni bildiradi va ular quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- bilimlarni boshqarishning korporativ usullarini joriy etish;
- xodimlarning saviyasini oshirishga va ko'chib yurishini kamaytirishga mo'ljallangan o'qitish tizimini yo'lga qo'yish;
- ishlab chiqarish va etkazib berishni to'liq boshqarish, jumladan etkazib berish zanjirini, ishlab chiqarishni oqilona tashkil qilishni, shuningdek sifatni boshqarish tizimini joriy etish.

Innovatsion faoliyatda ish o'rinlarini tashkil etish bo'yicha innovatsiyalar – bu korxonaning alohida faoliyat turi doirasida yoki turli faoliyatlari (tarkibiy bo'linmalari) o'rtasida ishlarning bajarilishi bo'yicha xodimlar orasida javobgarlik va vakolatlarni taqsimlashning yangi usullarini yo'lga qo'yishdir. Shuningdek, faoliyat tarkibini belgilash, ya'ni faoliyatning turli yo'nalishlarini integratsiyalashtirish bo'yicha yangi konsepsiyalarini joriy etishdir.

3. Korxonani innovatsion salohiyati va uni aniqlash yo'llari.

Korxona innovatsion salohiyatining tarkibiy qismlari innovatsion salohiyatni o'rganish asosida biz innovatsion salohiyatni aniqlashda quyidagi asosiy yondashuvlarni qayd etishimiz mumkin:

- innovatsion faoliyatni amalga oshirishga jalb qilinishi mumkin bo'lgan resurslar majmui sifatida;
- innovatsion faoliyatni amalga oshirish imkoniyati sifatida;
- innovatsion faoliyatni amalga oshirishga tayyorgarlik sifatida;
- innovatsion faoliyatni amalga oshirish qobiliyati sifatida.

Fikrimizcha, quyidagi yondashuvlar o'zaro ta'sir kuchiga ega, innovatsion faoliyatga, qobiliyatga ega bo'lish bir qator imkoniyatlarning mavjudligi bo'lsa, o'z navbatida bu innovatsion salohiyatni amalga oshirishga imkoniyat va zarur bo'lgan tayyorgarlik darajasini ta'minlovchi muhim shartlardan biri hisoblanadi (5.3-jadval).

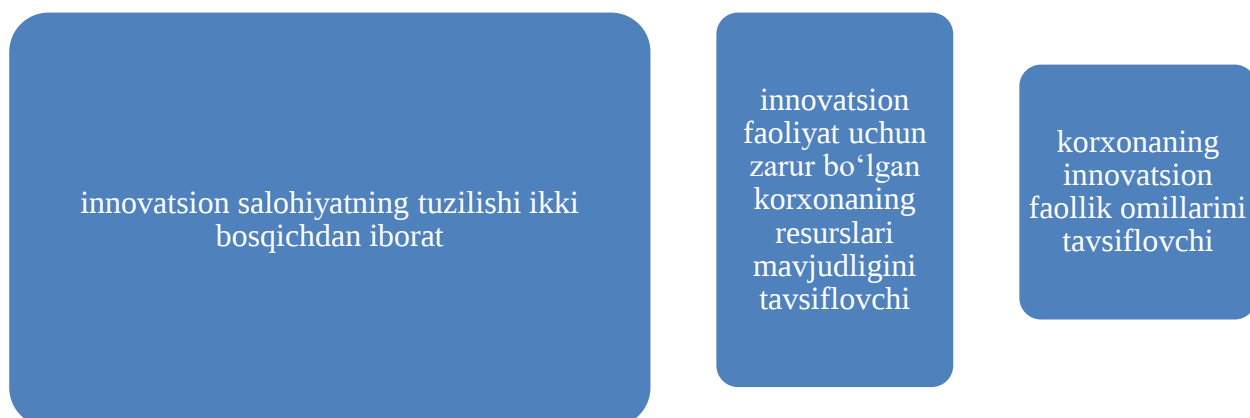
5.3-jadval

Innovatsion faoliyatda salohiyat tushunchasiga berilgan ta'riflar

Resurslar yig'indisi sifatida	Abrameshin A.Y., Voronina T.P., Molchanova O.P., Tixonova Y.A., Shlenov Yu.V., Kovalyov G.D., Srev V.V., Kantorovich A.A., Chernish V.V., Yuldashev N.K., Mirsaidova Sh.A., Goldman Y.D.
Innovatsion faoliyatni amalga oshirish imkoniyati sifatida	Mazin A., Lisin B.K., Fridlyanov V.N., Umarov I.YU., Saidkarimova S.S., Oblakulova SH.B.
Innovatsion faoliyatni amalga oshirishga tayyorgarlik sifatida	Gunin V.N., Brancheev V.B., Fatxuddinov R.A., Porshnev A.G., Gorfinkel V.YA., Bovin A.A., Cherednikova L.Y., Yakimovich V.YA., Ro'ziev A.S.
Innovatsion faoliyatni amalga oshirish qobiliyati	Bazilevich A.I., Kochetkov S.V., Qahhorov A.J.

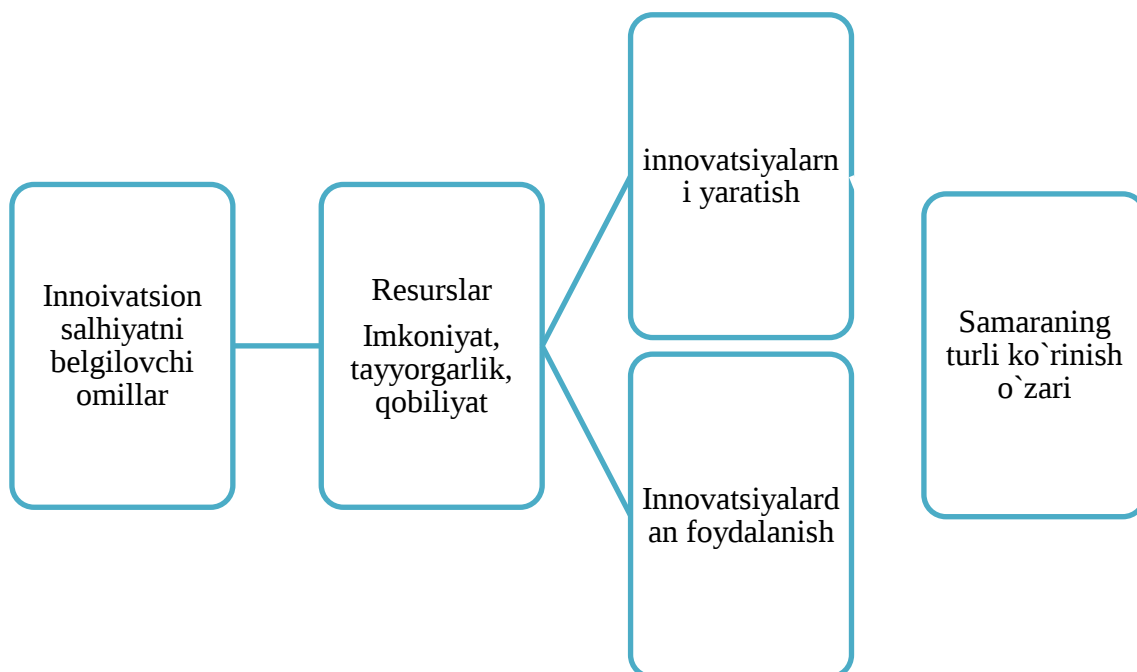
Innovatsion jarayonlarda salohiyatning iqtisodiy mohiyati va tadqiqot maqsadiga muvofiq keladigan ta'rifi deb quyidagi tahrirni keltiramiz: innovatsion faoliyatda salohiyat – turli xil samaralarga ega bo'lish maqsadida innovatsiyalarni mavjud resurs bazasi yordamida yaratishni va ulardan foydalanishni ta'minlashga korxonaning qobiliyati, imkoniyati va tayyorgarlik darajasidir.

Xulosa qilib aytganda, innovatsion faoliyatda salohiyat tuzilishini ikkita bosqichga ajratish mumkin(5.2-rasm).

5.2-rasm. Innovatsion faoliyatda salohiyat tuzilishi bosqichlari

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, sanoat korxonasining innovatsion faoliyat salohiyatini oshirish uchun har bir tarkibiy qismni tizimli ravishda takomillashtirib borishini ta'minlash lozim(5.3-rasm).

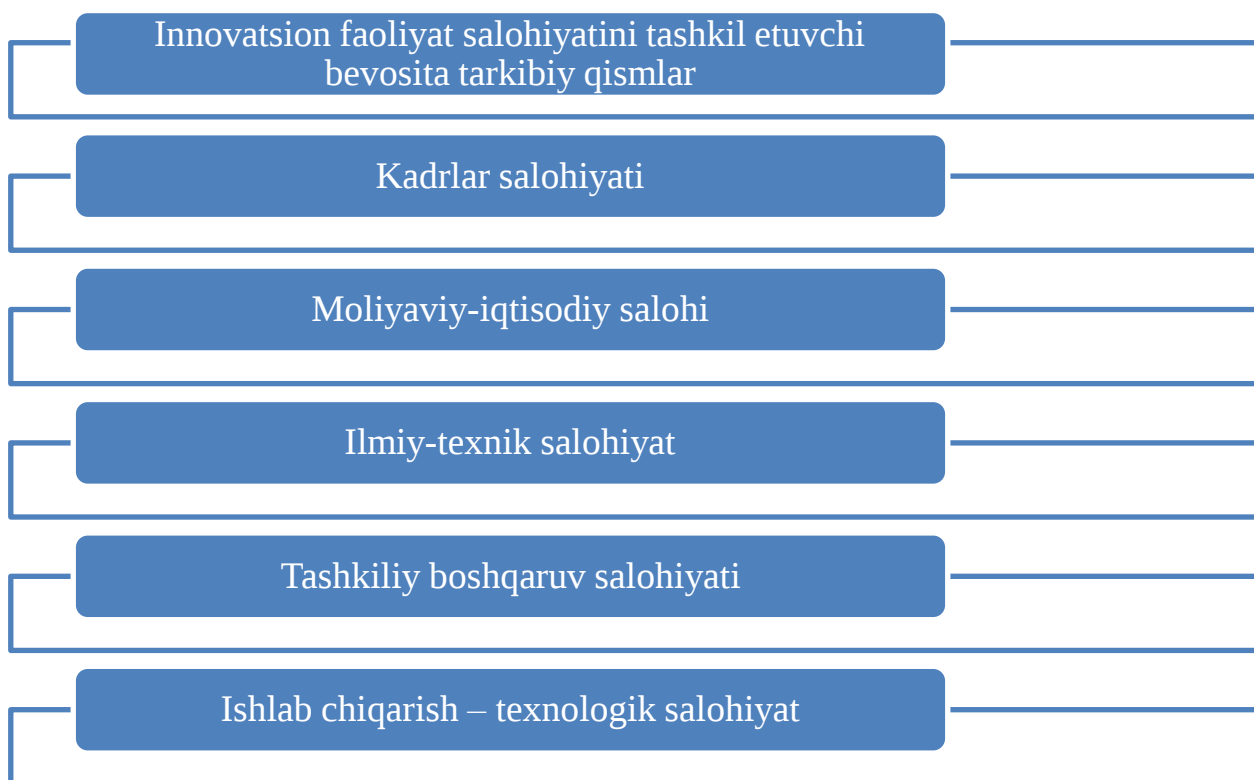

5.3-rasm: Innovatsion faoliyatni shakllanishga ta'sir etuvchi omillar

Sanoat korxonasida innovatsion faoliyat salohiyatini oshirish uchun har bir tarkibiy qismni tizimli ravishda takomillashtirilib borishini ta'minlash lozim.

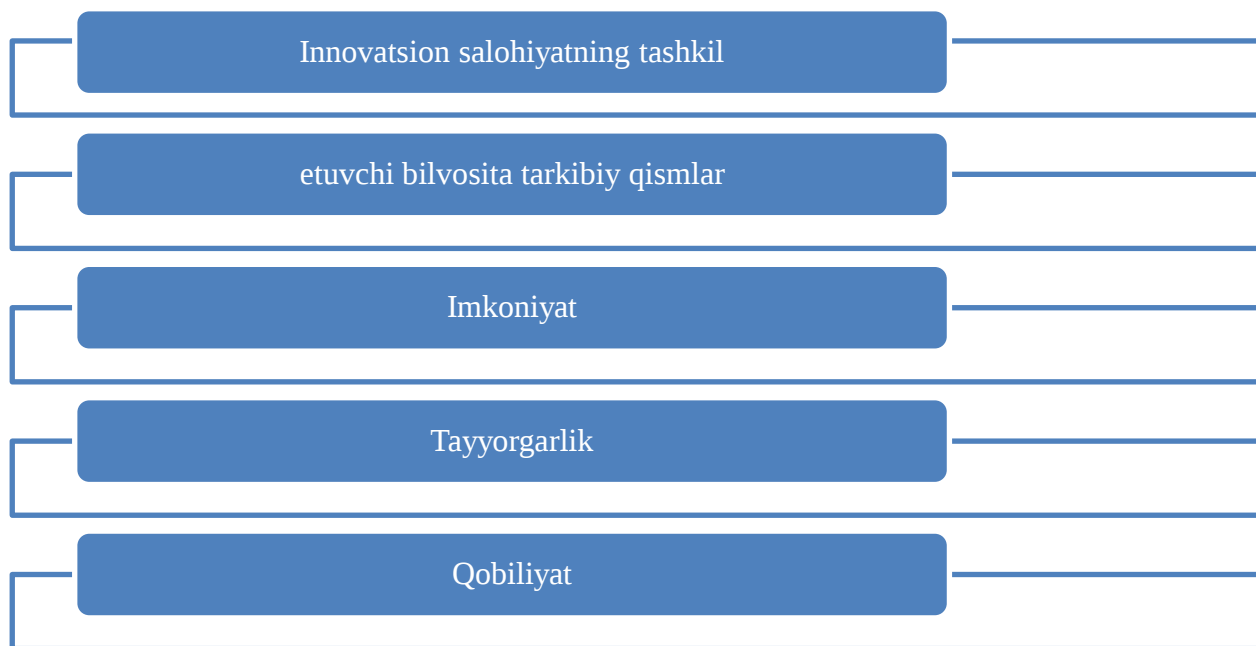
Fikrimizcha, innovatsion faoliyatning samaradorligi va innovatsion faoliyat salohiyati holatini u yoki bu tarkibiy qismning mavjudligi hamda sifatini aniqlab beradi.

Innovatsion faoliyat salohiyati biron-bir tarkibiy qismining yo'qligi yoki etishmasligi, uni qayta ko'rib chiqish va rivojlantirish zarurligini taqozo etadi. Sanoat korxonasi innovatsion salohiyatini rivojlantirishni faqatgina uning tarkibiy qismlarini rivojlantirish orqaligina amalga oshirish mumkin. SHu sababli, har qanday korxona innovatsion salohiyatini oshirish uchun uning birinchi darajali tarkibiy qismlarini rivojlantirishi lozim (5.4-rasm).

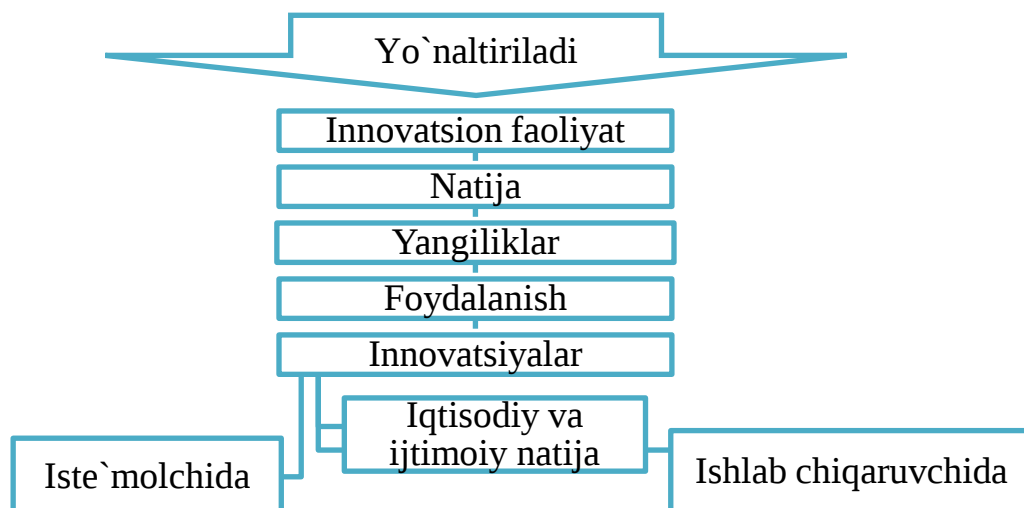
5.4- rasm. Innovatsion faoliyat salohiyatni bevosita tarkibiy qismlari

Shu bilan bir qatorda innovatsion faoliyatda salohiyatni ikkinchi darajali tarkibiy qismlarini shakllantirishga ham e'tibor qaratish zarur (5.5-rasm).

5.5-rasm. Innovatsion faoliyat salohiyatni bevosita tarkibiy qismlari

Chunki, korxona innovatsion faoliyat salohiyat darajasi muayyan dinamikada bo'lib, undagi o'zgarishlar iqtisodiy o'sishga yoki kamayishiga ham olib kelishi mumkin. Shuning uchun ham birinchi darajali ta'sir etuvchilar kadrlar salohiyati, moliyaviy, iqtisodiy, tashkiliy va texnologik salohiyatlar o'z ta'sirini ko'rsatadi (5.6-rasm).

5.6-rasm. Innovatsion faoliyatda salohiyat dinamikasi.

Demak, innovatsion faoliyatga ta'sir etuvchi salohiyat dinamikasi darajasi, unga turli omillarning ta'siri natijasida vujudga keladi (kadrlar tarkibining o'zgarishi, texnik ta'minotning o'zgarishi, mablag' jalb etish va boshqalar).

Korxonalarni innovatsion salohiyatini to'laqonli ob'ektiv baholash jarayoni, birinchidan, uni tavsiflovchi asosiy ko'rsatkichlar tarkibini aniqlash, ikkinchidan esa, ularga ta'sir ko'rsatuvchi omillarning ta'sir etish darajasini o'lchashdan tashkil topadi.

Korxonalar innovatsion salohiyatining shakllanishi va rivojlanishi yoki darajasi o'zgarishi ma'lum bir omillar ta'siri natijasida sodir bo'ladi. Korxona innovatsion salohiyatini boshqarishni ob'ektiv va har tomonlama tadqiq etish davomida, unga ta'sir o'tkazuvchi omillarni aniqlash va tizimlashtirish muammosi dolzarb va etarlicha ishlab chiqilmagan bo'ladi.

Innovatsion faoliyatda salohiyat omili deganda, korxona innovatsion o'sishining jadalligi va tavsifiga ta'sir o'tkazuvchi shartlar, sabab va ko'rsatkichlarni tushunamiz. Bunda innovatsion jarayon, ko'plab omillarning o'zaro ta'siri natijasi sifatida maydonga chiqadi.

Korxona innovatsion salohiyatining shakllanishi va amalga oshirilishi, ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlanmalaridan to mahsulotning ommaviy ishlab chiqarish yoki innovatsion texnologiyalarni qo'llanilishigacha, innovatsion jarayonni jadallashtiruvchi omillar va sharoitlar majmuining o'zaro tizimli ta'siri bilan bog'liq.

Innovatsion salohiyat amalga oshirilayotgan va tugatilish bosqichlaridagi mavjud innovatsion loyihalarda, shuningdek, innovatsion faoliyatning rivojlanish elementlarining barchasini o'zaro bog'lovchi vositalarni qamrab oluvchi infratuzilmada aks etadi.

Innovatsion faoliyatda salohiyatni shakllanishi va amalga oshirilishi, innovatsiyalarning ishlanishi va targ'ib qilinishini sekinlashtiruvchi va rag'batlantiruvchi omillar makro, mezo, mikrobosqichlarga ta'sir o'tkazadi. Makro va mezobosqich omillari innovatsion loyihalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishini belgilab beradi.

Aholining ongli faoliyati ijtimoiy belgilovchi mohiyatga ega bo'lib, mamlakatda amalga oshirilayotgan yangilanish va islohotlar jarayonida faol ishtirok etishni talab qiladi.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Innovatsion jarayon, g'oyalarni murakkab zanjirini ifodalab bering?
2. Innovatsion faoliyatga ta'sir etuvchi asosiy omillarni ko'rsatib bering?

3. Innovatsion faoliyatni boshqarishni qanday qonuniyatlarini bilasiz?
4. Innovatsion jarayonni amalga oshirish xususiyatlarini sharhlang?

6-mavzu INNOVATSION IQTISODIYOTDA INSON OMILINI FAOLLASHTIRISH

Reja:

1. Innovatsion iqtisodiyotda inson omilini o'rni.
2. Innovatsion iqtisodiyotda kadrlar tayyorlash tizimi.
3. Korxonada inson kapitali va uni baholash.
4. Innovatsion iqtisodiyotda inson omilini faollashtirish yo'llari.

1. Innovatsion iqtisodiyotda inson omilini o'rni.

Inson omilini faolligini oshirish, yangicha dunyoqarash va ishlab chiqarish madaniyatining shakllanishi murakkab jarayondir. U inson faoliyatini ongli asosini tashkil etadi. Inson omilining faolligi, turli xil ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy yangilanish va islohotlar jarayonlarini qo'llab-quvvatlash yoki aksincha, unga o'ziga xos munosabatni bildirish jarayonida shakllanib boradi. Inson omilining faolligi ijtimoiy jarayonlar va unda amal qiladigan ijtimoiy munosabatlarda namoyon bo'ladi. Ijtimoiy jarayonlarning bosh harakatlantiruvchi kuchi – xalq ommasining ongli faoliyatidir. Fuqarolar ijtimoiy-iqtisodiy hayotda faol ishtirok etmasalar, mavjud jarayonlar sustlashadi. Keng xalq ommasining faolligisiz mamlakatda islohotlar va rivojlanish ko'zda tutilganidek samara bermaydi.

Ilmiy menejment ta'limotining dastlabki davridan boshlab, boshqaruv ishini samarali tashkil etish bo'yicha inson omilini faollashtirishga bevosita va bilvosita ahamiyat qaratilgan. Masalan, F. Teylor kishi aql-zakovatiga katta e'tibor bergan. U korxona ustasi quyidagi to'qqiz sifatga ega bo'lish kerakligini ta'kidlagan:

aql-zakovat;
muayyan ma'lumot;
ish tajribasi;
odob;
g'ayrat;
ziyraklik;
halollik;
to'g'ri fikr yuritish;
yaxshi salomatlik.

Iqtisodiyotni boshqarish sohasining yana bir yirik nazariyotchisi G.Emerson (1853-1931) “Unumdorlikni o‘n ikki tamoyili” asarini yozib, bu asarda birinchi bo‘lib inson faoliyatini maqbullashtirishga qarashlar tizimini bayon qilib berdi. G.Emerson quyidagi tamoyillarga asoslangan maksimal mehnat unumdorligiga erishish usulini ishlab chiqdi va bular:

- aniq belgilangan g‘oya va maqsadlar;
- aqli rasolik;
- asosli maslahat;
- qat’iy intizom;
- xodimlarga nisbatan adolatli munosabat;
- markazlashtirish, tezkor, ishonchli, to‘liq, aniq va doimiy hisob-kitob;
- me’yor va tartib;
- sharoitini mo‘tadillashtirish;
- operatsiyalarni me’yorlash;
- yozma standart qo‘llanmalar;
- unumdorlik uchun rag‘batlantirish.

Ilmiy boshqaruv rivojlanishiga hisob-kitob va rejalashtirishning chizma usulini ishlab chiqqan Genri Gant (1861-1919) va ishni maqbullashtirish uchun standart harakatlarni qo‘llab, ayrim ishlarni bajarish usullarini taklif etkan Frenk Gilbert (1868-1924)lar salmoqli hissa qo‘shishgan. SHuningdek, menejment nazariyasiga fransuz muhandisi Anri Fayol boshqaruv vazifalarini maqbullashtirish – oldindan ko‘ra olish, tashkil etish, buyurish, kelishuv, nazorat qilishga tenglashtirgan.

Genri Ford ishlab chiqarish korxonalarini boshqarishning tashkiliy-texnikaviy tamoyillarini yaratdi. Bu faqat boshqaruv texnikasi va tashkil etishning rivojlanishida emas, balki mehnat unumdorligi o‘shishida ham yangi bosqich bo‘ldi. G.Ford ham F.Teylor singari kam xarajat bilan yuqori mehnat unumdorligiga erishishni maqsad qilib qo‘ygan bo‘lsa-da, lekin unga boshqa yo‘l bilan erishishga harakat qildi. YA’ni F.Teylor inson mehnatini tashkil etishga alohida e’tibor bergan bo‘lsa, G.Ford texnika, texnologiya, ishlab chiqarishni takomillashtirishga e’tibor qaratgan.

2. Innovatsion iqtisodiyotda kadrlar tayyorlash tizimi.

Xodimlarning o‘z imkoniyati va salohiyatidan foydalanish darajasining past bo‘lishi, ko‘p jihatdan ularning mehnatga ishtiyoqi yoki layoqatining yo‘qligida emas, balki faoliyatini to‘g‘ri tashkil eta olmaganligi, uni yaxshilash uchun qanday sifatlardan foydalanish zarurligi yoki qaysidir sifatlarni nazardan chetda qoldirib, imkoniyatlarini boy berayotganligini bilmay qolishligidadir. Shuning uchun mehnat

jamoalarida insoniy sifatlar samaradorligini doimiy ravishda oshirib borish borasida chora-tadbirlar amalga oshirish lozim.

Inson omili turmush tarzining rivojlanish xususiyati va yoʻnalishi bilan shakllanadi. Ularni tahlil qilish orqali oldinda turgan dolzarb vazifalarni aniqlab olish va xodimlarning amaliy faolligini oshirishga erishish mumkin.

Davlat innovatsion siyosati haqida gapirganda doimo innovatsion iqtisodiyot uchun kadrlar tayyorlash haqida yodda tutish lozim. Agar iqtisodiyotning anʼanaviy sektorlarida “kadrlar hamma narsani hal qiladi” qoidasi aksariyat holatlarda toʻgʻri boʻlib chiqsa, iqtisodiyotning koʻp ilm talab qiladigan sektorlarida ushbu fikrning ahamiyati bir necha marotaba ortadi.

Bilimlarga asoslangan iqtisodiyotda bilim vositalari birinchi darajali, eng muhim aktivlar hisoblanadi. Oqibatda etarli darajada bilimlarga ega boʻlibgina qolmay, ularni amaliyotda qoʻllay oladigan, bilimlar eskirib borishi bilan ularni uzluksiz yangilab beradigan malakali mutaxassislar tayyorlash juda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mutaxassislar tayyorlash masalalari bilan anʼanaviy ravishda oliy oʻquv yurtlari (OOʻY) shugʻullanib keladi. Biroq, soʻnggi yillarda xorij tajribasining koʻrsatishicha, OOʻY bu masalani mintaqaviy va federal hukumatlar, shuningdek, yirik biznes vakillari koʻmagida ancha samaraliroq hal etishlari mumkin ekan.

XXI asrda davlatlarning iqtisodiy oʻsishi koʻp jihatdan ishlab chiqarishning barcha sohalarini intellektuallashtirish va ilmiy-innovatsion taraqqiyot bilan taʼminlanadi. Rivojlangan mamlakatlarda YAIM oʻsishining 70%dan 85%igacha yangi texnologiyalar, asbob-uskunalar, yangi bilim yoki echimlarga ega boʻlgan mahsulotlar ulushiga toʻgʻri keladi. Fan-texnika taraqqiyoti (FTT) yutuqlari mamlakatimiz iqtisodiyotning turli tarmoqlariga tobora keng va chuqur kirib bormoqda. Innovatsion jarayonlarni ragʻbatlantirish fan, taʼlim va ishlab chiqarishning integratsiyasidan erishiladigan sinergetik samara vositasida mintaqalar va butun davlat jadal ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining tayanch elementiga aylanadi.

Mutaxassislarning iqtisodiyotni rivojlantirishdagi oʻrni toʻgʻrisida toʻxtalar ekanmiz, “Tyuksberi, Krandall va Kreyilar 20 ta eng koʻzga koʻringan innovatsiyalarning bergan samarasini tekshirishdi va undan xususiy tarzda olingan oʻrtacha daromad indeksi 27%ni tashkil qilgan boʻlsa, ijtimoiy bergan samarasi 99% koʻrsatkichga ega boʻldi. Bu esa, oʻz navbatida, 4 barobar koʻproq deganidir”¹⁰ deb taʼkidlashgan.

¹⁰Innovation economics : the race for global advantage / Robert D. Atkinson and Stephen J. Ezell, USA: Yale University Press, 2012. P 153

Milliy dasturini amalga oshirishning asosiy maqsadi belgilandi. Dasturning strategik maqsad va vazifalari bosqichma-bosqich amalga oshiriladi:

Birinchi bosqich -(1997-2000 y.y., o'tish bosqichi) kadrlar tayyorlash tizimi potensialini saqlab qolish, uning rivojlanishi uchun huquqiy, me'yoriy, ilmiy-metodik, moliyaviy-moddiy shart-sharoitlar yaratishdan boshlandi.

Ikkinchi bosqich - (2000-2005 y.y.) Milliy dasturni keng miqyosda amalga oshirish. Tizim faoliyatining samaradorligini, mehnat taqsimotini, ijtimoiy-iqtisodiy voqelikning monitoringi asosida uning asosiy g'oyalari va qoidalari o'rganildi.

Uchinchi bosqich (2005 - 2009 y.y.) to'plangan tajribalarni tahlil etish va umumlashtirish asosida va o'zgarib borayotgan, ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlarni e'tiborga olgan holda, uni takomillashtirish va yanada rivojlantirish yo'llari belgilandi.

Mavjud modellarda inson kapitali uchun yo'naltirilgan investitsiyadan keladigan natijalarni baholashga qaratilgan. YA'ni mehnat resursini ayni holatdagi inson omili faolligini baholashning mexanizmi yo'q. Bu albatta korxonada resurslarining inson kapitali to'g'risidagi ma'lumotni bilishlik shaffofligiga o'z ta'sirini ko'rsatmay qolmaydi. Korxonaning biznes va boshqa faoliyatni baholovchilarga inson aktivining sifati to'g'risida har tomonlama keng ma'lumot bermaydi. Inson kapitalining qiymati (salohiyati) noma'lum bo'lgach, investorlar ham inson kapitali uchun investitsiya kiritish bo'yicha qaror qabul qilishda qiynalishadi.

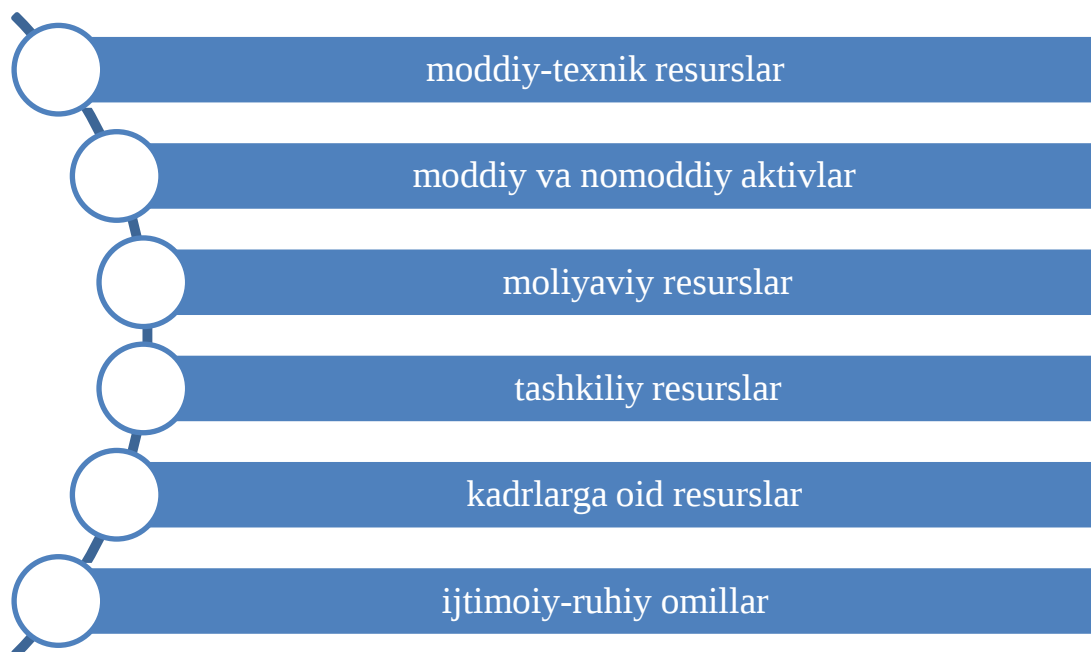
3. Korxonada inson kapitali va uni baholash.

Korxona biznesini va inson kapitali qiymatini doimiy baholab borish inson kapitalini uzluksiz rivojlanishi natijasida korxonaning raqobatdoshligini orttirib boradi va biznesning jozibadorligini oshiradi. Inson kapitali konsepsiyasi mualliflaridan S.Fisher inson kapitali xususida shunday deydi: "Inson kapitali tug'maqobiliyat va iste'dod hamda egallangan malakani ham o'zida jam etadi".

Jahondagi turli mamlakatlarda turmush sifatini baholash uchun Pokistonlik iqtisodchi Mahbub ulXaq boshchiligidagi BMT ekspertlar guruhi tomonidan integral ko'rsatkich – inson salohiyatini rivojlantirish indeksi (ISRI) ishlab chiqildi. Bu o'rinda mazkur indeksning konseptual tarkibi Hindistonlik iqtisodchi olim Nobel mukofoti laureati Amartiya San izlanishlari natijasi asosida yaratilganligini ta'kidlash lozim.

Mahbub ul haqning ta'kidlashicha, "Insonni rivojlantirish konsepsiyasi bugungi kunda eng yaxlit rivojlanish modeli hisoblanadi. U iqtisodiy o'sish, ijtimoiy investitsiyalar, odamlar imkoniyatlarini kengaytirish, asosiy ehtiyojlarni qondirish va

ijtimoiy himoya tizimini tashkil etish, siyosiy va madaniy erkinliklar hamda inson hayoti barcha boshqa sohalarni qamrab oladigan rivojlanishning barcha masalalarini mujassamlashtirgan. U tor ma'nodagi texnokratik yoki haddan tashqari falsafiy konsepsiya emas. U hayotni aks ettiradi. Korxonaning innovatsion salohiyati elementlariga quyidagilarni kiritish mumkin (6.1-rasm).

6.1-rasm. Korxonaning innovatsion salohiyati elementlari.

Shundan kelib chiqib, korxona innovatsion jarayonlarni tashkil etish uchun ixtiyorida quyidagilarga ega bo'lishi lozim:

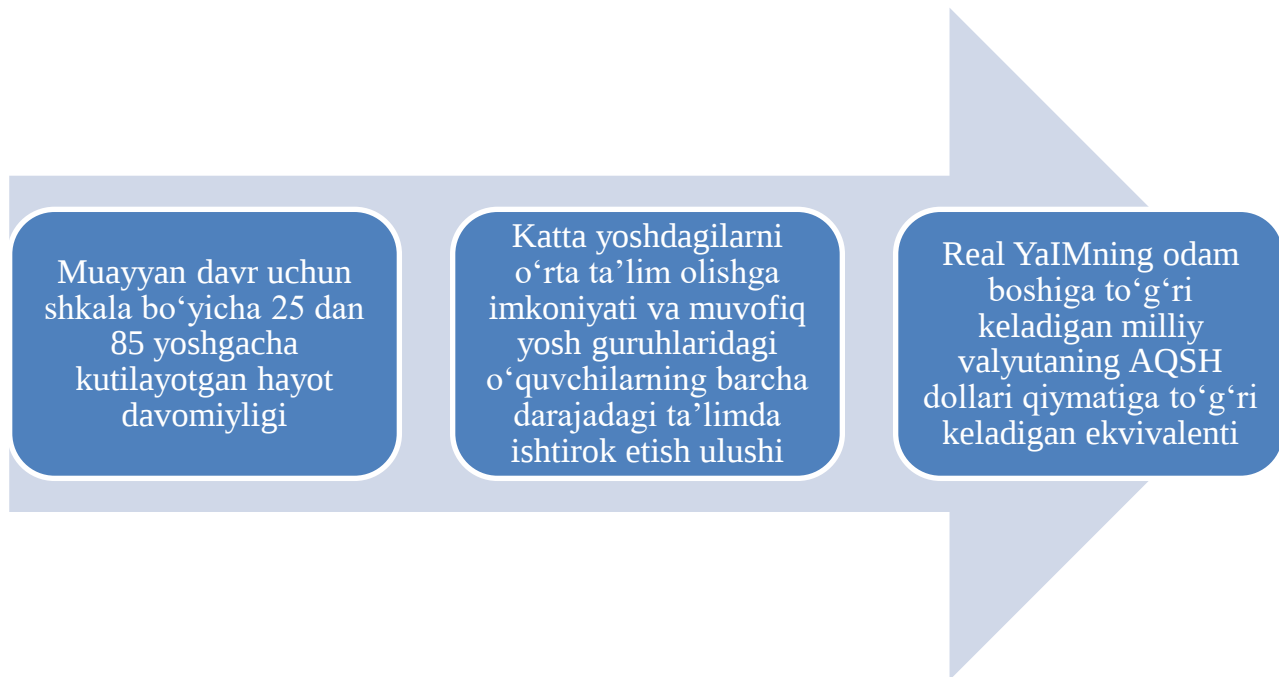
- g'oya va ishlanmalarni moliyalashtirish uchun etarli pul mablag'lar;
- yangi mahsulotni yaratish va ommaviy ravishda ishlab chiqarish uchun tegishli moddiy-texnika bazasi;
- yangiliklarni amalga oshirish va uni joriy etish uchun qobiliyatli xodimlar;
- har qanday innovatsion jarayon asosida yotuvchi asosiy g'oyalarni ishlab chiqish imkoniyati.

Mazkur masalada turmush darajasi (yoki farovonlik darajasi) bilan turmush sifatini farqlay olishi kerak. Turmush darajasi moddiy farovonlik darajasini, ya'ni odamlarning moddiy ehtiyoji qondirilganligining darajasini ifoda etadi. Uning mamlakat bo'ylab o'rtacha ko'rsatkichini aholi jon boshiga YaIM ko'rsatkich ifoda qiladi.

Turmush sifati esa “nomoddiy” yoki pulda ifodalanmaydigan hamda faqat pul bilan belgilanmaydigan xususiyatlar: odamlarning salomatligi va umr ko'rish

davomiyligi, dam olish vabo'sh vaqtini o'tkazish, madaniy rivojlanish, o'zligini namoyon qilish, bilimlar, va ma'naviy boylikning boshqa ne'matlaridan foydalanish imkoniyatlarini qamrab oladi.

ISRIning hisoblash usuli bo'yicha kompleks ko'rsatkichlardan uchtasining o'rtacha arifmetik qiymati olinadi. Bu ekspertlar tomonidan baholanadigan BMTning milliy statistik ma'lumotlari va hisobotlari ko'rsatkichlariga tayanadi (6.2-rasm).

6.2-rasm. BMTning milliy statistik ma'lumotlari va hisobotlari ko'rsatkichlari.

Dunyo tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, qaysi mamlakatda davlatning iqtisodiyotga aralashuv darajasi kam bo'lib, inson omilining faolligi yuqori bo'lsa, ushbu mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy hayotida demokratik tamoyillar ustuvorlik kasb etadi. Jamiyat taraqqiyotining asosiy tamoyillaridan biri demokratik va fuqarolik jamiyat qurish jarayonida fuqarolarning mamlakatda amalga oshadigan yangilanish va islohotlardagi faoliyatini ta'minlash uchun shart-sharoit yaratishdan iborat. Bu kabi omillar iqtisodiy hayotda hamda davlat va jamiyat boshqaruvida amalga oshiriladigan islohotlar jarayonida ham o'ziga xos uyg'unlikni taqazo etadi.

4. Innovatsion iqtisodiyotda inson omilini faollashtirish yo'llari.

Inson hayoti – uning sifatlari majmuida qaror topadi. Ushbu sifatlar ikkiga bo'linadi, birinchisi, ijobiy ahamiyat kasb etuvchi – fazilatlar, ikkinchisi esa uning aksi bo'lgan salbiy tomoni hisoblanadi. Biz buni, ya'ni inson fazilatlarini insoniy

sifatlar tarzida qo'llashni tavsiya etamiz. Chunki insoniy sifatlar deganda faqat insonlarning inson sifatida shakllanishi va namoyon bo'lishini ta'minlovchi xislatlar nazarda tutiladi. Bu sifatlardan oqilona, to'g'ri va omilkorlik bilan foydalanish, inson umrini bezaydi, hayotini benuqson, betartib va samarali kechishini ta'minlaydi. Ya'ni inson omili faolligi – nafaqat kishilarda mehnat faoliyatini tashkil etish, balki insoniyligini tashkil etish xususiyatiga ham egadir.

Inson fe'l-atvori va faoliyatini tashkil etuvchi insoniy sifatlarga butun faoliyat davomida ustuvor ahamiyat qaratib kelindi. Lekin hayotda, ayniqsa, ishlab chiqarishda inson faoliyatini tashkil etuvchi insoniy sifatlardan foydalanish darajasini qoniqarli deb bo'lmaydi. Chunki, inson omilining ob'ekt sifatida qanday elementlardan tashkil topganligining muayyan tizimi yo'q. Hayotimizda, yoki ishlab chiqarishda insoniy sifatlarning qaysi birlaridan qay darajada foydalanyapmiz yoki foydalanishimiz lozimligini aniq tasavvur eta olmaymiz.

Sinergetika – o'zini-o'zi tashkil etish tizimi qonunlarining turlicha tabiatini o'rganuvchi fan yo'nalishidir. O'z tabiatiga ko'ra murakkab jonzot hisoblangan insonning fe'l-atvori va faoliyat doirasi shunchalik murakkabki, uning amalda namoyon bo'lish holatlari va omillari benihoyadir. Shu jihatdan ham har qanday jamiyat salohiyatini, uning imkoniyatlarini namoyon etishda, baholashda inson omili muhim o'rin egallab, jamiyat ulardan samarali foydalanishdan o'ta manfaatdordir. Bir so'z bilan aytganda inson omili – murakkab tizim, ya'ni sinergetikadir. Olamdagi barcha borliq(er, quyosh, planetalar, galaktikalar, hayvonu o'simliklar)ning bifuraksiya (kuchli muvozanatlik holatidagi davrlar) va ularning paradigma (tashkil etish madaniyati)larining sinergiyasi amalga oshadiki, bunda ular o'zlarining mavjudlik muvozanatini ta'minlaydi. Inson omilining sinergiyasi yuqorida qayd etilgan borliqlarning sinergetikasida aql bovar qilmaydigan darajada ko'pdir. Ya'ni, jonsiz tabiat ob'ektlari, tabiat qonunlari ta'siri ostida harakatda bo'ladi. Jonli hayvonlar esatabiat hodisalari bilan birgalikda instinkt ta'siri ostida bo'ladi. Inson ularning barchasini o'zida qamragan holda yana aqlni ham o'z hayotida uyg'unlashtiradi. O'zi zarra bir mavjudot bo'lishiga qaramay, inson olamning qonuniyatlarini kashf etadi, hodisalariga o'z ta'sirini o'tkazishga qodir. Shu sababli inson, inson omili nihoyat darajadagi murakkab tuzilmadir. Uni hech qachon bittayoki bir nechta fanlar orqali mohiyatini sir-sinoatini ochib bo'lmaydi.

Sinergetika yordamida insoniy sifatlarning barchasidan boshqaruvda samarali qo'llashni o'rganish, buning uchun qanday mezonlarga tayanish zarurligi ular orasidagi bog'liqlik qonuniyatlarini shrganishdan iboratdir.

Mehnat jamoalarining umumiy faoliyati natijalariga erishishida inson faoliyatiga ta'sir etuvchi insoniy sifatlar tizimi va ularning o'lchov mezonini yo'qligi ko'p imkoniyatlarni boy berilishiga olib kelmoqda. Shuning uchun insoniy sifatlarining xususiyatlarini tahlil etilib, tizimi va mezonini toppish juda dolzarb masalalardan biriga aylangan. Axir olamdagi barcha narsa o'lchovli hisoblanadi. Buning uchun dastavval insoniy sifatlar majmuasini ishlab chiqib va shu orqali ularni turkumlab borish lozim.

Bunday tizimni yaratishdan maqsad uning yordamida insonni mukammal darajada shakllantirish, inson faoliyatini tashkil etishga ta'sir etuvchi asosiy elementlar ochib berishdan iboratdir.

Inson faoliyatiga ta'sir etuvchi insoniy sifatlar tizimi shunday qurilishi kerakki, u keng qamrovli, imkoniyatlari beqiyos, cheksiz, ochiq, barcha uchun qulay va foydalanish imkoniyati mavjud bo'lmog'i darkor.

Insoniy sifatlardan to'laqonli va barchasidan samarali foydalanish insoniyat oldida turgan eng murakkab va eng dolzarb masalalardan biri bo'lganligi bois bu borada ko'plab olimlar, tadqiqotchilar o'zlarining g'oya va nazariyalari, ishlanmalari va qarashlarini ilgari surmoqdalar. Inson faoliyatiga ta'sir etuvchi omillardan keng va samarali foydalanishning ko'plab muqobil variantlari, shakllari ishlab chiqilib hayotga tadbiiq etilgan. Lekin inson fe'l-atvori va faoliyatini tashkil etuvchi insoniy sifatlarining tartibga solingan tizimi, ularning o'lchov mezonlari va bir-biriga bog'liqlik darajasi hanuzgacha yaratilmagan. Ularning muayyan tizim-majmuasini ishlab chiqmasdan, har bir insoniy sifatning vazifalari nimalardan iborat ekanligini bilmasdan, ulardan faol darajada foydalanib bo'lmaydi. Bularsiz insoniy sifatlarining qaysi turlaridan qanday foydalanilayotganligini aniqlashqiyin masala bo'lib, inson faoliyati doirasidan chetda qolib ketayotganligini aniqlash mavhumligicha qolmoqda.

Inson faoliyatini faollashtirish ko'plab insoniy sifatlar ta'sirida yuzaga keladi. Shu boisdan inson faoliyatiga ta'sir etuvchi sifatlar tizimini ko'rib olmoq kerak. Ularning har birini qanday ahamiyatga ega ekanligining tavsifini ishlab chiqish juda muhim masaladir. Shuningdek, ularning har birini insoniy sifatlar to'plamidagi o'rni, salmog'i va mezonini ishlab chiqish zarur. Bu keng qamrovli, imkoniyatlari cheksiz, ochiq, barcha uchun qulay, foydalanish imkoniyati yuqori darajada aniq va ijtimoiylashtirilgan tizim shaklida qaror topmog'i lozim.

Inson fe'l-atvori va faoliyatiga ta'sir etuvchi insoniy sifatlarining har biridan alohida foydalanish yoki bir tomonlama qarab chiqish hech qachon kutilgan natija bermaydi. Chunki, insoniy sifatlar majmua tarzida bir-biri bilan uzviy bog'langan holda mavjud bo'ladi. Shuning uchun inson faoliyatini tashkil etuvchi insoniy

sifatlarni majmua tarzida ko'rish, ularning o'zaro uzviylik darajasini aniqlash, sifatidagi o'zgarishlar oqibatda ular insonni shakllantirishda qanday kuch va ahamiyatga ega ekanligini o'rganish juda muhimdir. Chunki, inson faqat jisman emas, ruhiyati bilan ham yashaydi. Shuning uchun uning faoliyatida ruhiyati ham hal etuvchi vazifani o'taydi.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Xizmatlar sohasidagi innovatsiyalarga ta'rif bering?
2. Marketing innovatsiyalari va narxlarni shakllantirishdagi innovatsiyalarga ta'rif bering?
3. Tashkiliy va biznesni yuritishdagi innovatsiyalarni ayting?
4. Jarayonlar bo'yicha va marketing innovatsiyalari o'rtasidagi farq nimada deb hisoblaysiz?

7-mavzu

INNOVATSION IQTISODIYOTDA XIZMATLAR BOZORINI RIVOJLANTIRISH

Reja:

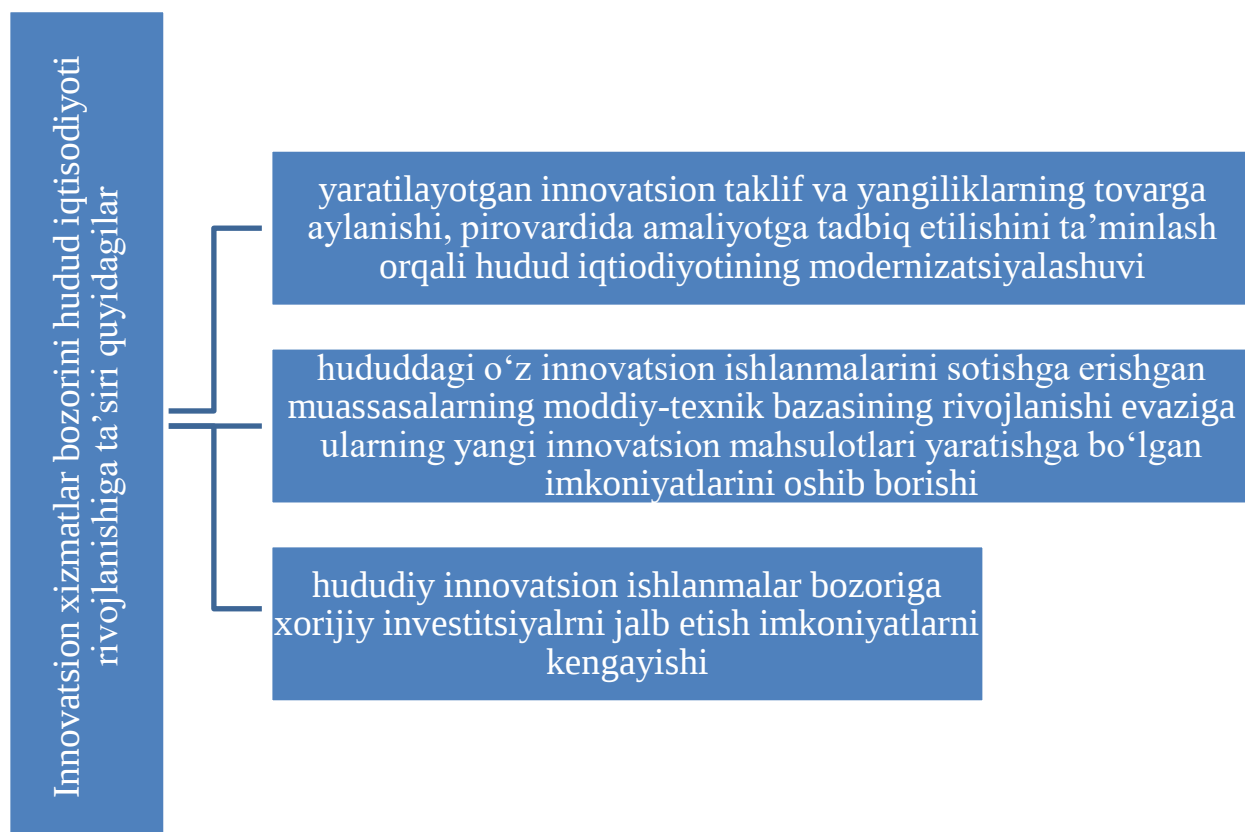
1. Iqtisodiyotni rivojlantirishda innovatsion xizmatlar bozorini ahamiyati.
2. Innovatsion xizmatlar bozorini asosiy tarkibi.
3. Hududiy innovatsion xizmatlar bozorini rivojlantirish yo'llari.
4. Innovatsion xizmatlar bozori infratuzilma elementlarining o'zaro aloqasi.

1. Iqtisodiyotni rivojlantirishda innovatsion xizmatlar bozorini ahamiyati.

Barcha bozorlar kabi innovatsion xizmatlar bozori talab va taklif, raqobat asosida, ta'kidlash joizki, mazkur bozor anan'aviy tovarlar va xizmatlar bozoridan o'zining bir qator xususiyatlari bilan keskin farqlanadi. Innovatsion xizmatlar mahsuli aksariyat hollarda muayyan buyurtma asosida emas, mustaqil ravishda (ishlab chiqaruvchining o'z tashabbusi bilan) yaratiladi va bozorga chiqariladi. Bundan tashqari, yangi innovatsion mahsulot yoki xizmat uni amalga tadbiq etish bilan bog'liq qo'shimcha amallar, xarajatlar va jarayonlarni amalga oshirishni talab etadi. Ularning amaliyotda qanchalik foydali bo'lishini oldindan baholash mushkulligi sabab mazkur mahsulot yoki xizmatlar bilan bog'liq risk darajasi yuqori.

Hududlarda innovatsiya xizmatlari bozori xususida so'z borganda ayrim hollarda bozorga taklif etilayotgan innovatsion mahsulot uning potensial iste'molchilarining texnologik jihatdan etarlicha tayyor emasligi tufayli ham talabga ega bo'lmasligi mumkinligi ehtimolini hisobdan chiqarish mumkin emas.

Innovatsion xizmatlar bozori hudud iqtisodiyoti rivojlanishiga ta'siri quyidagi jihatlar va natijalarda namoyon bo'ladi (7.1-rasm).

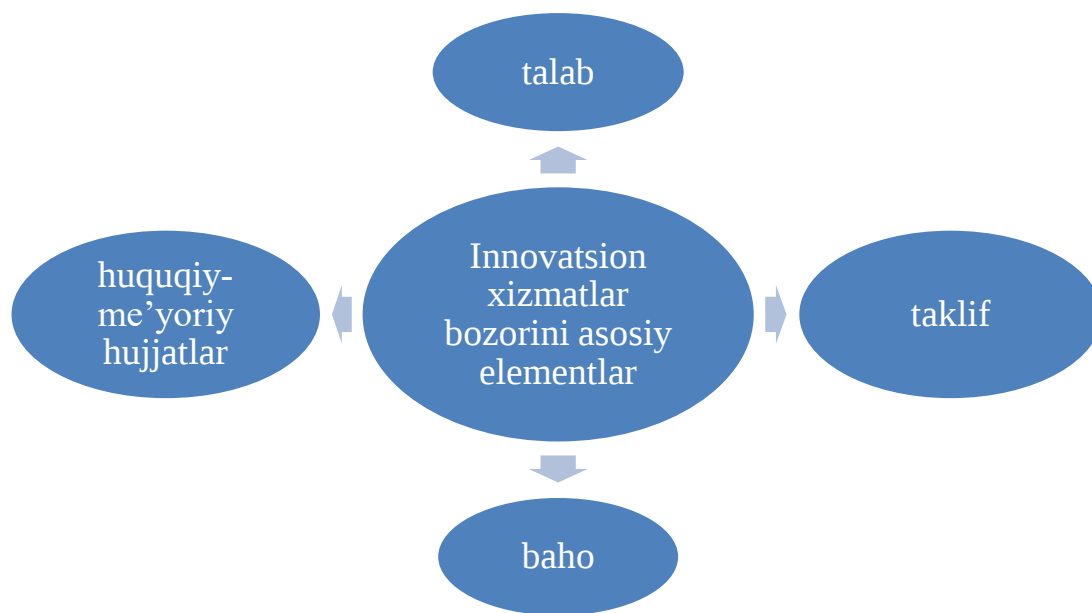
7.1-rasm. Innovatsion xizmatlar bozorini hudud iqtisodiyoti rivojlanishiga ta'siri

Innovatsion xizmatlar bozori o'ziga xos makroiqtisodiy funksiyalarni ham bajaradi. Bu mahsulot ishlab chiqarishga moddiy va moliyaviy xarajatlarni qisqartirish orqali iqtisodiy o'sishning noinflyasion rag'batlantirishda namoyon bo'ladi.

Mamlakat hududlarini rivojlantirishning eng asosiy vazifalaridan biri yarim hududlarni turli omillar ta'sirida rivojlanishida boshqalarga nisbatan jiddiy ortda qolishi, ya'ni hududlar o'rtasida rivojlanish bo'yicha differensiyani kuchayib borishini bartaraf etish yoki oldini olishdan iborat. Mazkur vazifani amalga oshirishda innovatsion xizmatlar bozorining salohiyatini ham jalb etish mumkin. Bu ob'ektiv sabablarga ko'ra (resurslar kamligi, geografik joylashuvning noqulayligi va h.k.) rivojlanishda ortda qolayotgan hududlarda turli mexanizmlar orqali innovatsion xizmatlar bozorini ustuvor rivojlantirish orqali mazkur hududning

raqobatbardoshligini ta'minlash yo'li bilan amalga oshirilishi mumkin. Shu tariqa hududlarda innovatsion xizmatlar bozorini rivojlantirish ularning raqobatbardoshligini hamda barqaror rivojlanib borishini ta'minlashning asosiy shartlaridan biri bo'libgina qolmay, mamlakat hududlarining mutanosibrivojlanishini ta'minlaydi.

Innovatsion xizmatlar bozorining yuzaga kelishi uchun zarur bo'lgan eng asosiy elementlar qatoriga quyidagilarni kiritishimiz mumkin (7.2-rasm).

7.2-rasm. Innovatsion xizmatlar bozorini shakllantiruvchi asosiy elementlar

Mazkur baza innovatsion xizmatlar bozori barqaror faoliyat yuritishi uchun zarur rag'batlantiruvchi omillarni qo'llab-quvvatlash hamda bozor ishtirokchilari o'rtasidagi iqtisodiy-huquqiy munosabatlarni tartibga solishga xizmat qilishi lozim.

O'z navbatida hududlarda innovatsion xizmatlar bozori bir qator asosiy shartlar va tamoyillarga javob berishi zarur, xususan: texnik-texnologik, tashkiliy-iqtisodiy darajaga muvofiq bo'lish, iqtisodiy ishlab chiqarish kuchlari darajasiga mutanosibligini ta'minlaydi; universallik (iqtisodiyotning barcha tarkibiy qismlari va darajalari uchun xos bo'lgan umumiy tamoyillarga asoslanishi) bilan hududiy o'ziga xoslikning (hududiy ixtisoslashuvni hisobga olish, bevosita hududning o'zida, uning strategik manfaatlari hisobga olgan holda shakllantirilishi) uyg'unligini ta'minlashidan iborat.

2. Innovatsion xizmatlar bozorini asosiy tarkibi.

Innovatsion mahsulot va xizmatlarni yaratuvchilar va innovatsion mahsulot va xizmatlardan foydalanuvchilardan tashqari, innovatsion xizmatlar bozorining yana bir

ishtirokchisi sifatida innovatsion mahsulot va xizmatlarni yaratuvchilar va undan foydalanuvchilarning o'zaro aloqasini ta'minlashga xizmat qiluvchi vositachi korxonalarni ko'rsatish mumkin. Bunday korxonalarga innovatsiya markazlari, patent-litsenziyakorxonalari, axborot-konsultativ xizmatlari ko'rsatuvchi korxonalar, marketing agentliklari kabilarni kiritish mumkin.

Garchi mazkur korxonalarning asosiy vazifasi ushbu aloqani ta'minlashdan iborat bo'lsada, ayrim hollarda ular innovatsiyalar bozorida talab mavjud bo'lgan innovatsion ishlanmalarni ishlab chiqarishni moddiy yokiboshqa reurslarni jalb etgan holda raqobatlantirish yo'li bilan ularga egalik qilish va kelgusida ularni sotish vazifalari bilan ham shug'ullanishlari mumkin. Bunday korxonalar odatda innovatsion bozor keng rivojlangan, innovatsion ishlanmalar ehtiyoj yuqori bo'lgan hududlarda faoliyat yuritadi. Ilmiy adabiyotlarda keltirilgan hududiy innovatsion xizmatlar bozori sub'ektlari tarkibiga kiritilishi mumkin sub'ektlarning tizimlashtirilgan holati keltirilgan (7.1-jadval).

7.1-jadval

Innovatsion xizmatlar bozori sub'ektlarining tarkibi

Sub'ektlar	Funksiyalari
Mahalliy davlat va boshqaruv idoralari	Innovatsion xizmatlarni qo'llab-quvvatlash, innovatsion xizmatlardan foydalanish
Akademik muassasalar	Kelgusida innovatsiyaga aylantirish uchun fundamental va tajriba asoslarni yaratish
Oliy o'quv yurtlari (OO'Y)	O'qitish va bilimlarni tarqatish OO'Y qoshidagi innovatsiya markazlari, biznes-inkubatorlar orqali
Tarmoq ITI konstruktorlik binolari	Yirik va kichik biznes korxonalari, boshqa buyurtmachilar, shuningdek o'z tashabbusi bilan amalga oshirilayotgan tadqiqotlar va ishlanmalar negizida innovatsion faoliyat olib borish
Kichik va o'rta innovatsion korxonalar	Murakkab bo'lmagan innovatsion ishlanmalarni olib borish va ta'minlash
Texnoparklar, innovatsiyamarkazlari	Kichik va o'rta innovatsion korxona va korxonalar uchun xizmatlar ko'rsatish. Yuqori texnologiyali va ilmiy sig'imga ega mahsulotlari marketingini ta'minlash
Kichik biznes sub'ektlari	Murakkab bo'lmagan innovatsion ishlanmalarni olib borishni ta'minlash. Innovatsiyalarvayangitexnologiyalarnio'zlashtirish,

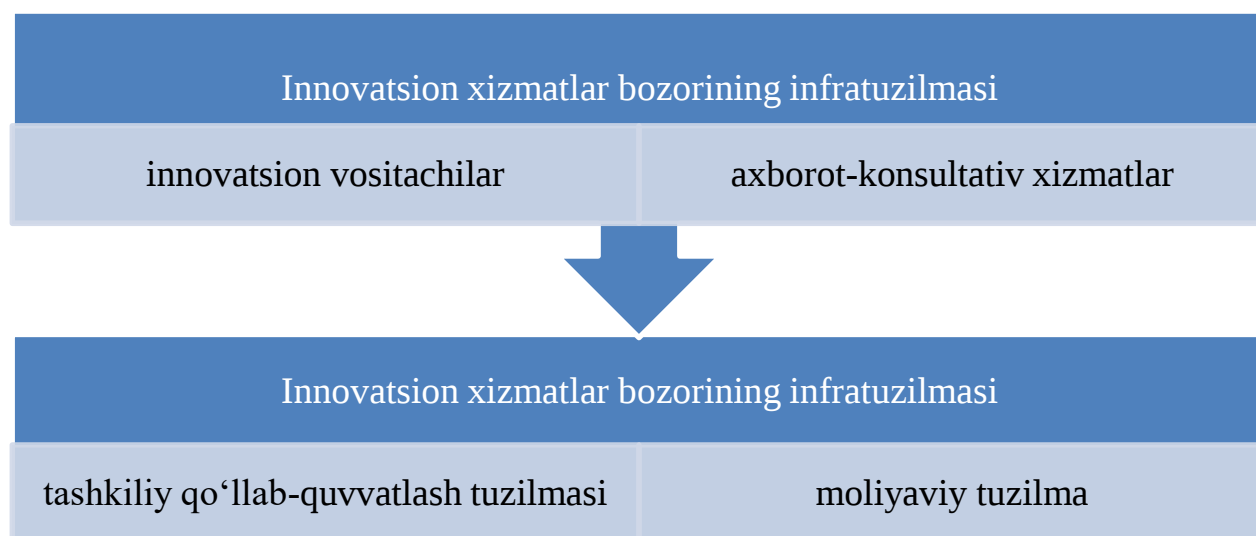
	amaliyotgatadbiqetish
Yirik korxona va korxonalar	Yangi mahsulotlarni tijorat mahsulotlariga aylantirish, yangi innovatsion mahsulotlarni seriyali ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish, innovatsiyalar va yangi texnologiyalarni o'zlashtirish, amaliyotga tadbic etish
Konsalting firmalar	Innovatsiya faoliyati sub'ektlariga konsalting xizmatlarini ko'rsatish

Innovatsion xizmatlar bozorini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirishga qaratilgan hududiy siyosatni shakllantirishda mazkur bozorni haraktga keltiruvchi eng asosiy sub'ektlardan hisoblangan biznes tuzilmalarining funksiyalari hamda rolini aniqlab olish juda muhim.

XXI asr dastlabki kunlaridanoq dunyo rivojlanishining barcha jabhalarida iqtisodiyot, siyosat, ijtimoiy jarayonlar, demografiya, geosiyosiy va geoiqtisodiy jarayonlar yangi sifat o'zgarishlaridan darak bermoqda. SHu narsa tobora yaqqol ko'zga tashlanib bormoqdaki, geostrategik holat, fan va texnika yutuqlari, kadrlar va ilmiy salohiyat, tabiiy resurslar kabi mavjud ob'ektiv omillardan samarali foydalangan mamlakatlar rivojlanish borasida ancha ilgari ketgan. Bu mamlakatlar ichki iqtisodiy, siyosiy va xalqaro munosabatlar yangicha tizimini shakllantirib, odamlar hayot tarzini yanada yuqori darajaga etkazib oldi. Ushbu ijtimoiy tizimga AQSH va G'arbiy Evropaning bir qator mamlakatlari, sharqda esa Yaponiya misol bo'la oladi.

3. Hududiy innovatsion xizmatlar bozorini rivojlantirish yo'llari.

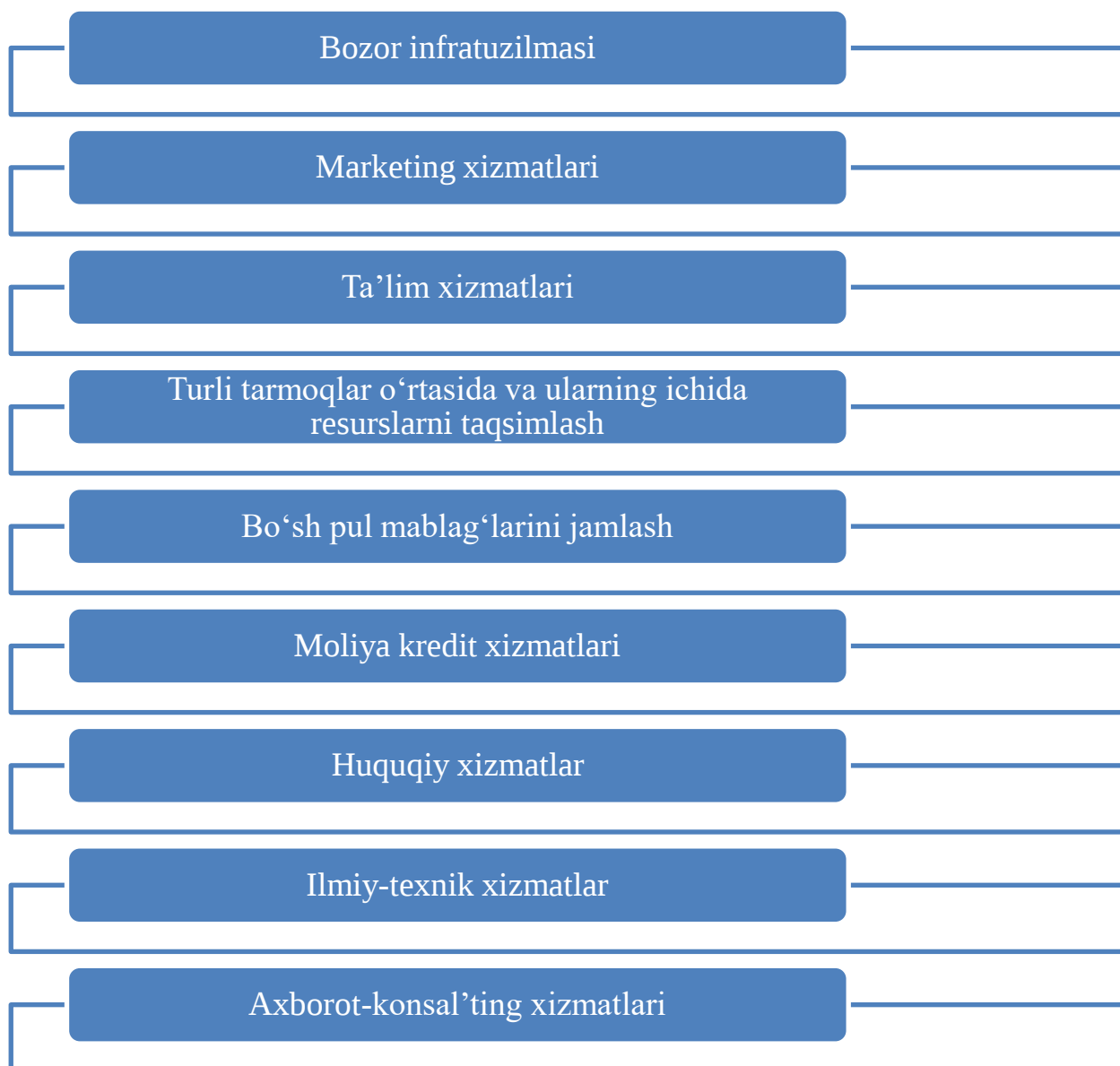
Hududiy innovatsion xizmatlar bozorining rivojlanish darajasi va mufaqqiyatli faoliyat yuritishi ko'p jihatdan zarur infratuzilmaning yaratilganligi bilan bog'liq. Innovatsion xizmatlar bozorining infratuzilmasi degandainnovatsiya mahsulotlari va xizmatlar bozorini to'laqonli faoliyat yuritishini ta'minlaydigan sub'ektlar, resurslar va maslahat xizmatlar majmuasini tushunish mumkin. Innovatsion xizmatlar bozorining infratuzilmasini shartli ravishda quyidagi guruhlariga ajratish mumkin (7.3-rasm).

7.3-rasm. Innovatsion xizmatlar bozori infratuzilmasini guruhlash

Innovatsion xizmatlar bozori infratuzilma elementlarining o'zaro aloqasixema tarzda tarkib topishi maqsadga muvofiqdir.

Keltirilgan innovatsion xizmatlar bozori infratuzilma majmuasining har bir elementi o'zining funksiyalarini amalga oshirish mexanizmi hamda mazkur mexanizmlarning faoliyatini ta'minlaydigan maxsus va ko'p funksiyali korxonalar shaklida tegishli tuzilmaviy elementlariga ega bo'lishi zarur. Ko'zda tutilayotgan infratuzilma majmuasi mulkchilik shakli va maqomidan qat'iy nazar barcha sub'ektlarga xizmat ko'rsatadigan o'ziga xos tarmoqning asosi hisoblanadi (7.4-rasm).

7.4-rasm. Innovatsion xizmatlar bozori infratuzilma elementlarining o'zaro aloqasi

Y.V.Xolopenkovaning fikricha bugungi kunda hududlar iqtisodiyotining innovatsion rivojlanishi ko'p hollarda ularning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga erishish sifatida qaraladi. Bunda mamlakat iqtisodiyotining innovatsion rivojlanishi hududlar iqtisodiyotining o'zaro va chambarchas bog'liqligi hamda hududlarning o'zaro yagona innovatsion muhitga integratsiyalashuvi jarayonlari asosida innovatsion rivojlanishiga bevosita asoslangan bo'ladi.

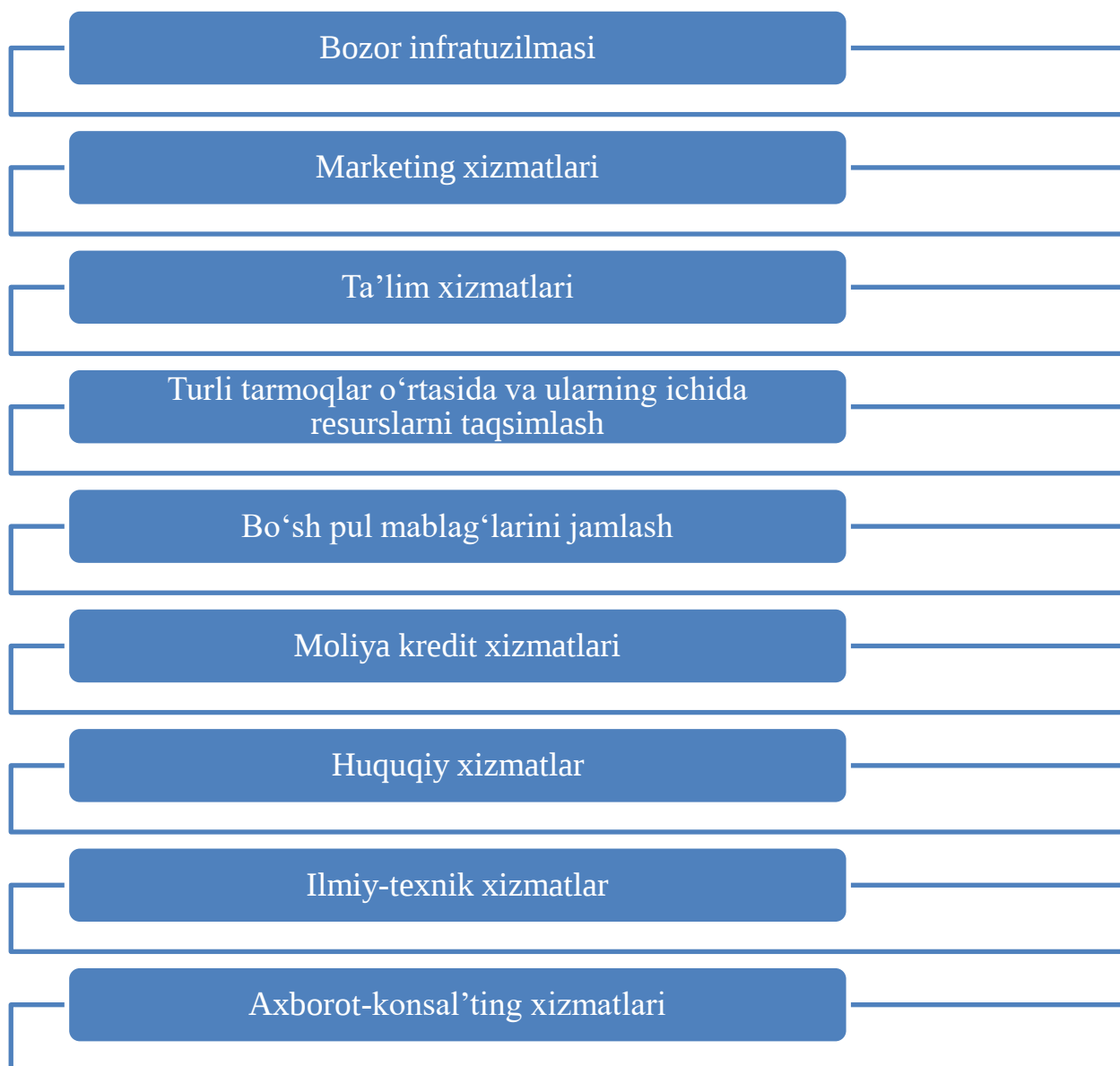
4. Innovatsion xizmatlar bozori infratuzilma elementlarining o‘zaro aloqasi

Keltirilgan innovatsion xizmatlar bozori infratuzilma majmuasining har bir elementi o‘zining funksiyalarini amalga oshirish mexanizmi hamda mazkur mexanizmlarning faoliyatini ta‘minlaydigan maxsus va ko‘p funksiyali korxonalar shaklida tegishli tuzilmaviy elementlariga ega bo‘lishi zarur. Ko‘zda tutilayotgan infratuzilma majmuasi mulkchilik shakli va maqomidan qat’iy nazar barcha sub’ektlarga xizmat ko‘rsatadigan o‘ziga xos tarmoqning asosi hisoblanadi (7.5-rasm).

Y.V.Xolopenkovaning fikricha bugungi kunda hududlar iqtisodiyotining innovatsion rivojlanishi ko‘p hollarda ularning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga erishish sifatida qaraladi. Bunda mamlakat iqtisodiyotining innovatsion rivojlanishi hududlar iqtisodiyotining o‘zaro va chambarchas bog‘liqligi hamda hududlarning o‘zaro yagona innovatsion muhitga integratsiyalashuvi jarayonlari asosida innovatsion rivojlanishiga bevosita asoslangan bo‘ladi.

M.N.Popov ijtimoiy-iqtisodiy muhitni hududlardagi investitsion loyihalarning amalga oshirilishining kompleks baholavchi ko‘rsatkichlar tizimi sifatida ko‘rib, mamlaktning yagona iqtisodiy muhitida hududiy omillardan unumli foydalanuvchining sharti va sharoiti deb hisoblanadi. Shu tariqa ijtimoiy-iqtisodiy muhitning holati bir qator omillar asosida belgilanadi, shu jumladan, innovatsiyalarni rivojlantirish omillari bilan ham.

O.A.Staritseva va N.N.Avakumova o‘zlarining “Hududlarni rivojlantirishning institutsional asoslari” deb nomlangan ilmiy-tadqiqotlarda milliy iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishning institutsional asoslarini mamlakat hududlarida amalga oshiriladigan islohotlar bilan bog‘lashadi.

7.5-rasm. Innovatsion xizmatlar bozori infratuzilma elementlarining o'zaro aloqasi

Umuman olganda, iqtisodiyot fanida innovatsion faoliyatga oid ma'lumotlar shundan dalolat beradiki, bu aylanishning nazariy asoslari juda keng bo'lib, uning aosiy xususiyatlarini xorij olimlaridan N.Druker, N.D.Kondratiev, J.Grossi, Y.Shumpeter, M.Porter va boshqalar tomonidan chuqur o'rnatilgan.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Xizmatlar sohasidagi innovatsiyalarga ta'rif bering.
2. Marketing innovatsiyalari va narxlarni shakllantirishdagi innovatsiyalarga ta'rif bering.
3. Jarayonlar bo'yicha va marketing innovatsiyalari o'rtasidagi farqnimada
4. Tashkiliy va biznesni yoritishdagi innovatsiyalar.

8-mavzu INNOVATSIYALARNING SOHALAR BO`YICHA TURLARI

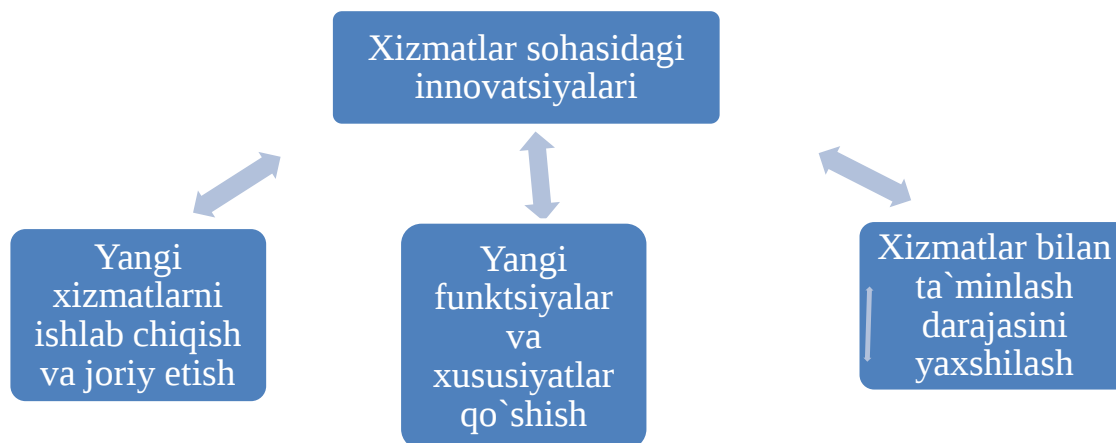
Reja:

1. Xizmatlar sohasidagi innovatsiyalar.
2. Marketing innovatsiyalari.
3. Narxlarni shakllantirishdagi innovatsiyalar.
4. Tashkiliy va biznesni yoritishdagi innovatsiyalar.

1. Xizmatlar sohasidagi innovatsiyalar

Bozor iqtisodiyotida innovatsiyalarni tizimli taqdim etish uslubi xalqaro standartlarga asoslangan, va ularga muvofiq *innovatsiya* deganda, bozorga kirib kelgan yangi yoki takomillashtirilgan mahsulot, amaliyotda qo'llanilayotgan yangi yoki takomillashtirilgan texnologik jarayon yoki ijtimoiy xizmatlarga bo'lgan yangicha yondashuv ko'rinishidagi innovatsiyaviy faoliyat natijasi tushuniladi.

Ushbu muammo bo'yicha ko'p sonli tadqiqotlar amalga oshirilgan bo'lishiga qaramasdan, bugungi kunda innovatsiyaviy faoliyat sohasida yagona, umumiy tarzda qabul qilingan terminologiya mavjud emas. Shuning uchun ham adabiyotlarni qisqacha tahlilini keltirish va innovatsiyaviy faoliyat sohasidagi asosiy tushunchalarni aniqlashtirish maqsadga muvofiq bo'ladi.

8.1-rasm. Xizmat sohasidagi innovatsiyalar.¹¹

Xizmatlar sohasidagi mahsulotlar bo'yicha innovatsiyalar o'z ichiga quyidagilarni oladi:

- printsiipal jihatdan yangi xizmatlarni ishlab chiqish va joriy etish;

¹¹ Michek E. Porter The Competitive Advantage of Nations, Harvard Business Review, march-april 1990.

- mavjud xizmatlarga yangi funktsiyalar va xususiyatlar qo'shish orqali uni takomillashtirish;
- xizmatlar bilan ta'minlashda (masalan, ularning samaradorligi va tezligi nuqtai-nazaridan) sezilarli darajada yaxshilanishlar.

Xizmatlar sohasidagi jarayonlar bo'yicha innovatsiyalar xizmatlarni ishlab chiqarish va taqdim etishning yangi yoki sezilarli darajada takomillashtirilgan usullarini ishlab chiqish va joriy etishni o'z ichiga oladi.¹²

Quyidagi o'zgartirishlar, agar ular yangi yoki sezilarli yaxshilangan xizmatlarni, ularni ishlab chiqarish va etkazib berish usullarini joriy etishga bevosita bog'liq bo'lmasa, texnologik innovatsiyalar hisoblanmaydi:

- tashkiliy va boshqarish bo'yicha o'zgartirishlar (jumladan: boshqarishning ilg'or usullariga o'tish, jiddiy o'zgartirilgan tashkiliy tuzilishni joriy etish, tashkilotning iqtisodiy strategiyasida yangi yoki sezilarli o'zgartirilgan yo'nalishlarni amalga oshirish);

- sifat standartlarini joriy etish.

2. Marketing innovatsiyalari

Innovatsiyaviy jarayon samaradorligini oshirishda esa boshlang'ich marketing tadqiqotlari va bozor tahlili ayniqsa muhim hisoblanadi. Innovatsiyalarni boshqarish ilmiy-texnik g'oya shakllanishidan tortib uni tijorat asosida amalga oshirilishigacha bo'lgan barcha qadamlar (boshqaruv tsikllari) yig'indisini qamrab oladi. Har bir yangilik g'oyasi yaratilishidan uni amalga oshirilishigacha bo'lgan vaqt davri innovatsiyaviy tsikl deb ataladi. Innovatsiyaviy jarayonlar amalga oshirishning samardorligi ko'pgina omillarga bog'liq bo'ladi: boshqaruv sifati va to'liqligi; boshqaruv tizimidagi har bir alohida bo'g'in ishining o'zaro muvofiqligi, axborot-uslubiy ta'minoti va hokazolar shular jumlasidandir. Innovatsiyalarni boshqarish tizimining yuqorida qayd etilgan barcha elementlari faoliyati to'liq o'zaro muvofiqlashtirilgandagina, ushbu jarayon butunligi va uzluksizligi, ilmiy-texnik natijalarga ega bo'lishi va ularni o'zlashtirish muddatlarini qisqarishi ta'minlanishi mumkin. Innovatsiyaviy faoliyat boshqaruvini tashkil etish, boshqaruv jarayonining barcha elementlarini yagona tizimga birlashtiradi va u innovatsiyani yaratish va amalga oshirishda, ya'ni innovatsiyaviy jarayonning o'zida shakllana boshlashi lozim. Korxonada innovatsiyaviy faoliyatni boshqarishning samarali tizimlarini yaratish va rivojlantirish imkoniyati ko'pgina omillarga bog'liq bo'lib, ishlab chiqarishning shakllangan darajasi, boshqaruv tizimi va mexanizmining ahvoli, boshqaruv tashkiliy tuzilmasining turi va yo'naltirilganligi, xo'jalik va innovatsiyaviy siyosat tendentsiyalari va boshqalar shular jumlasidandir.

Marketing innovatsiyalari deganda yangi yoki sezilarli yaxshilangan marketing uslublarini joriy etish tushuniladi. Bular o'z ichiga:

¹²Salixov S.A. Innovatsion faoliyatni boshqarish. Darslik. – T.: TDIU, 2013.

- mahsulotlarning dizayni va qadoqlanishida jiddiy o'zgartirishlar;
- mahsulotlarni sotish va taqdimoti bo'yicha, shuningdek ularni bozorlarga tanitish va olg'a siljitish bo'yicha yangi uslublardan foydalanish;
- yangi narx strategiyalarini shakllantirishni oladi (8.2-rasm).

8.2-rasm. Marketing innovatsiyalari.¹³

Bu o'zgartirishlar mahsulot iste'molchilarining ehtiyojlarini to'laroq qondirishga, sotish hajmini ko'paytirish maqsadida mahsulotlar va xizmatlar iste'molchilarining tarkibini kengaytirishga yo'naltirilgan bo'ladi. Mahsulot dizaynidagi o'zgartirishlar yangi marketing kontseptsiyasining bir qismi bo'lib, ular mahsulotning shakli va tashqi ko'rinishidagi o'zgartirishlarni o'z ichiga oladi. Bular mahsulotning funktsional va foydalanish xususiyalariga ta'sir ko'rsatmaydi. Shuningdek, bunday o'zgartirishlarga qadoqlanishi tashqi ko'rinishini ta'riflab beruvchi iste'mol mahsulotlari, ichimliklar, yovish vositalari kabi mahsulotlarning qadog'idagi o'zgartirishlar ham kiradi.

Mahsulotlarni sotish va taqdimoti bo'yicha yangi uslublardan foydalanish sotishni kengaytirish bilan bog'liqdir. Bunga logistika (xomashyo, tarkibiy qismlar va tayyor mahsulotlarni tashish va omborxonalarda saqlashni boshqarish) uslublari kirmaydi. Mahsulot (xizmat)larni bozorga tanitish va olib chiqishning yangi uslublaridan foydalanish tashkilotning mahsulot va xizmatlarini olib chiqish uchun yangi kontseptsiyalardan foydalanishni anglatadi.

3. Narxlarni shakllantirishdagi innovatsiyalar

Hozirgi kunda innovatsiyalarni amalga oshirishni rag'batlantiruvchi asosiy kuch sifatida, tovar bozorlaridagi keskin raqobat sharoitidagi potentsial daromad miqdori

¹³ Frascati Manual Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development, Paris 2002.

xizmat qilishi mumkin. Innovatsiyaviy o'zgarishlar omillari o'rtasida: uskunalar xarid qilish, loyiha-konstruktorlik va texnologik ishlar keng tarqalgan. Ichki va tashqi bozorlarda keskin raqobat mavjudligi innovatsiyalarning asosiy maqsadlarini belgilaydi.

Innovatsiyaviy jarayonlarning iqtisodiy rivojlanishdagi roli texnologik bazani yangilash, yangi mahsulotlar ishlab chiqarish, yangi bozorlarni egallash va bu bilan iqtisodiy o'sishning yanada yuqori sur'atlariga erishishda o'z aksini topadi. Innovatsiyaviy rivojlanish omillari zamonaviy bosqichdagi iqtisodiy o'sishning asosini tashkil etgan holda, ishlab chiqarish sohasining ko'pgina xususiyatlarini ham belgilaydi.

Narxlarni shakllantirishdagi innovatsiyalar – tashkilotning mahsulotlar va xizmatlar bilan savdo qilishi uchun yangi narx strategiyalaridan foydalanishini bildiradi. Marketing vositalaridagi mavsumiy, doimiy yoki boshqa joriy o'zgarishlar, agar ular yangilik olib kelmasalar, marketing innovatsiyalari hisoblanmaydi. Mahsulotlar bo'yicha innovatsiyalar bilan marketing innovatsiyalarini bir-biridan farqlovchi asosiy mezon – bu mahsulotning funktsiyalarida yoki undan foydalanish usullarida jiddiy o'zgarishlar mavjudligidir. Agar mahsulot va xizmatlarning funktsional yoki foydalanish xususiyatlari mavjud mahsulot va xizmatlarnikidan ancha yaxshilangan bo'lsa, bu mahsulotlar bo'yicha innovatsiyalar hisoblanadi. Mahsulot dizaynidagi o'zgarishlar esa, agar uning funktsional yoki iste'mol xususiyatlari sezilarli darajada o'zgarmagan bo'lsa, bu marketing innovatsiyalari hisoblanadi.

Jarayonlar bo'yicha va marketing innovatsiyalari o'rtasidagi farq quyidagicha namoyon bo'ladi. Jarayonlar bo'yicha innovatsiyalar mahsulot birliklariga xarajatlarni kamaytirish yoki sifatini oshirishga yo'naltirilgan ishlab chiqarish va mahsulotlarni etkazib berish usullarini takomillashtirish bilan bog'liqdir. Marketing innovatsiyalari esa sotish hajmini yoki mahsulotlar narxini (yangi narx strategiyalarini qo'llagan holda) oshirishga yo'naltirilgan bo'ladi.

4. Tashkiliy va biznesni yuritishdagi innovatsiyalar

Tashkiliy innovatsiyalar – bu biznesni yuritishda, ish o'rinlarini yoki tashqi aloqalarni tashkil etishda yangi uslublarni ishlab chiqishdir. Bunday innovatsiyalar boshqaruv va transaksion xarajatlarni qisqartirish, tashkilot tomonidan ishchilarning ish o'rinlari (ish vaqtlari) bilan ta'minlanganlik darajasini oshirish, mehnat samaradorligini oshirish, bozorda mavjud bo'lmagan aktivlarga yo'l topish yoki etkazib berish narxini kamaytirish yo'li bilan tashkilot faoliyatining samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan bo'ladi. Tashkilot bunday tashkiliy innovatsiyalarni birinchi bo'lib joriy etgan bo'lishi muhim emas.

Umuman olganda innovatsiyalarni turlarga ajratganda turli olimlarni yondashuvi xilma xildir. Masalan, Valras va Bomol innovatsiyalarni turlarga ajratishda

mikroiqtisodiy tomondan yondashib, har bir turdagi innovatsiyani model ko'rinishidagi hisob kitobini olib borishgan. Ularga ko'ra, innovatsiyalarning mahsulot turini kengaytirishdagi ahamiyati asosiy e'tibor markazi bo'lgan. Romerning fikricha esa innovatsiyalarni turlarga ajratishda biznesga kirib kelish imkoniyatini bera olish va IIR xarajatlarini hech qiyinchiliksiz qoplay olish asosiy me'zon sifatida keltirilgan.

Biznesni yoritishdagi innovatsiyalar tadbirkorlik faoliyatining yangi tashkiliy usullarini ishlab chiqishni bildiradi. Masalan, ular quyidagilarni o'z ichiga oladi: bilimlarni boshqarishning korporativ usullarini joriy etish; xodimlarning saviyasini oshirishga va ko'chib yorishini kamaytirishga mo'ljallangan o'qitish tizimini yo'lga qo'yish; ishlab chiqarish va etkazib berishni to'liq boshqarish, jumladan etkazib berish zanjirini, ishlab chiqarishni oqilona tashkil qilishni, shuningdek sifatni boshqarish tizimini joriy etish.

Ish o'rinlarini tashkil etish bo'yicha innovatsiyalar – bu tashkilotning alohida faoliyat turi doirasida yoki turli faoliyatlari (tarkibiy bo'linmalari) o'rtasida ishlarning bajarilishi bo'yicha xodimlar orasida javobgarlik va vakolatlarni taqsimlashning yangi usullarini yo'lga qo'yishdir. Shuningdek, faoliyatni strukturizatsiya qilish, ya'ni faoliyatning turli yo'nalishlarini integratsiyalashtirish bo'yicha yangi kontsepsiyalarini joriy etishdir.

Odatda, omillar yig'indisini ta'sir xarakteriga bog'liq holda quyidagilarga ajratishadi:

- iqtisodiy;
- texnik-texnologik;
- tashkiliy;
- ijtimoiy;
- huquqiy;
- ekologik.

Paydo bo'lishiga qarab ular ichki va tashqi omillar bo'lishi mumkin.

Ichki omillar:

- ishlab chiqarish bazasi rivojlanishining moddiy-texnik bazasi;
- tashkilot ixtisosligi va ishlab chiqarilayotgan mahsulotning maqsadi;
- boshqaruv turi va tashkiliy tuzilmasi;
- boshqaruv uslubi va uslubiyoti;
- ishlab chiqarishning yangilik darajasi;
- turli xil xodimlarning talab qilingan va mavjud malakaviy darajasi;
- xodimlarni rag'batlantirish tizimi;
- xodimlarning innovatsiyaviy faolligi darajasi;
- tashkiliy madaniyat va boshqalar.

Tashqi omillarga quyidagilarni kiritish mumkin:

- bozor tuzilmalari;
- soliq tizimi;

- qonuniy-huquqiy tizim;
- moliya-kredit tizimi;
- umumiy iqtisodiy, ijtimoiy va tashqi siyosiy xarakterga ega omillar;
- tarixiy va milliy omillar.

Nazorat va muhokama uchun savollar

5. Xizmatlar sohasidagi innovatsiyalarga ta'rif bering.
6. Marketing innovatsiyalari va narxlarni shakllantirishdagi innovatsiyalarga ta'rif bering.
7. Jarayonlar bo'yicha va marketing innovatsiyalari o'rtasidagi farqnimada
8. Tashkiliy va biznesni yoritishdagi innovatsiyalar.

9-mavzu	IQTISODIYOTDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN SAMARALI FOYDALANISH
----------------	---

Reja:

1. Iqtisodiyotda innovatsion texnologiyalarni ahamiyati.
2. Innovatsion texnologiyalar faoliyatini shakllantirish.
3. Innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish yo'llari.

1. Iqtisodiyotda innovatsion texnologiyalarni ahamiyati.

Aholi farovonligini oshirishning asosini mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish va uning ilg'or tarmoqlariga fan-texnika yutuqlarini olib kirish tashkil etadi. Prezidentimiz Sh.Mirziyoev ta'kidlaganidek, "Bugun biz davlat jamiyat hayotining barcha sohalarini tubdan yangilashga qaratilgan investitsion rivojlanish yo'liga o'tmoqdamiz. Bu bejiz emas, albatta. Chunki, zamon shiddat bilan rivojlanib borayotgan hozirgi davrda kim yutadi? Yangi fikr, yangi g'oya, innovatsiyaga tayangan davlat yutadi.

Innovatsiya - bu kelajak degani. Biz buyuk kelajigimizni barpo etishni bugundan boshlaydigan bo'lsak, uni aynan innovatsion g'oyalar, innovatsion yondashuv asosida boshlashimiz kerak.

Texnologiyalar transferi markazlari (TTM) ilmiy-texnik natijalarning tijoratlashuvini tezlatishi, kichik innovatsion korxonalar, jumladan, texnoparklar va innovatsion-texnologik markazlar tarkibida yaratishni ta'minlashi ko'zda tutilgan (9.1-jadval).

9.1-jadval

Texnologiyalar transferi markazining asosiy vazifalari¹⁴

Texnologiyaning rivojlanish bosqichlari	Texnologiyalar transferi bosqichlari
Ilmiy-tadqiqotchilik ishlari bosqichlarini bajarish Texnologiyani amalga oshirish imkoniyatini tekshirish	Tadqiqot natijalarini e'lon qilish Patent arizalari berish Anjuman va ko'rgazmalarda qatnashish Ilmiy-tadqiqotchilik ishlari natijalariga egalikhuquqini sotish
Tajriba-konstruktorlik ishlari bosqichlarini bajarish Mahsulotni sinov namunasi Texnologiya prototipi Texnik jihatdan amalga oshirish imkoniyatini tasdiqlash	Texnologiyani amalga oshirish uchun kichik korxona tashkil etish Texnologiyani sotish
Texnologiyani maromiga etkazish Bozor namunalari yaratish Sinov tariqasidagi sotuvlar Servisni tashkil qilish Ruxsatnoma olish Sertifikatsiya	Mahsulotni ko'paytirish (kichik seriyada) va sotish Foydalanuvchilarni o'rgatish Dillerlarni o'rgatish Servis Texnologiyani sotish Korxona aksiyalarini sotish Biznesni sotish
Sanoat texnologiyasi yaratish Ommaviy ishlab chiqarishni tashkil etish Mahsulotni sertifikatsiyalash va ishlab chiqarish Diversifikatsiya	Mahsulot va xizmatlarni sotish Servis Texnologiyani sotish Korxona aksiyalarini sotish Biznesni sotish
Ishlab chiqarishni kengaytirish Mahsulotlarni ko'paytirish Ishlab chiqarishnisertifikatsiyalash	Mahsulot va xizmatlar sotish Servis xizmati Foydalanuvchilarni o'rgatish

¹⁴Салихов С.А. Инновацион фаолиятни бошқариш. Дарслик. – Т.: ТДИУ, 2013. 24-25 б.

Ishlab chiqarish va mahsulotni yangilash Diversifikatsiya	Dillerlarni o'rgatish Texnologiyani sotish Korxona aksiyalarini sotish Biznesni sotish
--	---

Shuni ta'kidlash joizki, TTM tizimining samarali ishlashiga qator omillar to'sqinlik qiladi. Ularning orasidan quyidagilarni alohida ajratib ko'rsatish maqsadga muvofiq:

- mintaqalar miqyosida innovatsion jarayonlarni boshqarishning sust tashkil etilganligi;
- ko'pchilik TTMDa ichki va xorijiy bozorlarga chiqish bilan bog'liq muammolar;
- TTM tashkil qilish va faoliyat ko'rsatishi uchun resurslar bazasining etarli emasligi;
- innovatsion faoliyat kuchayishini rag'batlantiradigan me'yoriy-huquqiy asoslarni etarli darajada emasligi.

2. Innovatsion texnologiyalar faoliyatini shakllantirish.

Mamlakatda innovatsion faoliyatni shakllantirish va ularni kengaytirish maqsadida quydagi chora-tadbirlarni ko'rishi zarur (9.2-rasm):

9.2-rasm: Iqtisodiyotda innovatsion faoliyatni rivojlantirish yo'llari.

turli tarmoqlarda innovatsion klasterlarni rivojlantirish bo'yicha davlat tomonidan maqsadli innovatsion loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish;

erkin iqtisodiy zonalarda hududiy biznesni rivojlantirish dasturlarini innovatsion loyihalarini amalga oshirish chora-tadbirlari bilan uyg'unlashtirish;

innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash institutlari faoliyatini barcha darajada tarmoqlararo va ijrochi organlar bilan kelishilgan holda amalga oshirishni ta'minlash.

Shu bilan bir qatorda iqtisodiyotdagi korxonalarni innovatsion klasterlarga kirishini ta'minlovchi tashkiliy tadbirlarni amalga oshirish, ularni zaruriy axborot ta'minoti bo'yicha qo'llab-quvvatlash, klasterlar doirasida faoliyat yuritayotgan hukumat boshqaruv organlari, ilmiy-tadqiqot korxonalari va yirik ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlik masalalari bo'yicha innovatsion maslahat markazlarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu klasterlar doirasida innovatsion mahsulotlarni ishlab chiqarishga mo'ljallangan korxonalarni moliyaviy tomondan qo'llab-quvvatlash bo'yicha davlat va xususiy sherikchiligi asosida amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. Bu jarayonlarga davlat va mahalliy byudjet mablag'larinigina emas, balki venchur fondlar, yirik kompaniyalar va tijorat banklar kreditlarini jalb qilish uchun zarur sharoitlarni yaratish lozim. SHu bilan bir qatorda, innovatsion loyihalarni amalga oshirish uchun xalqaro moliyaviy resurslardan samarali jalb qilishga mas'ul bo'lgan franchayzing kompaniyalarni shakllantirish bugungi kunning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

3. Innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish yo'llari.

Hozirda innovatsion iqtisodiy faoliyatini samaradorligini oshirish va raqobatbardoshligini ta'minlashda innovatsion, yuqori texnologiyaga asoslangan, eksportga yo'naltirilgan va import o'rnini bosadigan korxonalar manfaatlarini himoya qilish va qo'llab-quvvatlash, ularning eksport salohiyatini oshirish va mamlakat eksport hajmida innovatsion mahsulotlar ulushini ko'paytirish lozim. Bu jarayonlarda quyidagilarga asosiy e'tibor qaratish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

innovatsion faoliyatni rivojlantirish uchun zaruriy infratuzilmani shakllantirish;

yuqori texnologiyalarga asoslangan ishlab chiqarishni tashkil etish;

yuqori qo'shilgan qiymatga ega eksportbop va import o'rnini bosadigan mahsulotlarni ishlab chiqish;

sanoat kooperatsiyasini rivojlantirish orqali yuqori texnologiyaga asoslangan ishlab chiqarishni mahallilashtirish jaryonlarini chuqurlashtirish;

innovatsion korxonalar tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulotlarni xalqaro standartlar bo'yicha litsenziyalash;

tashqi iqtisodiy faoliyat bilan bog'liq moliyaviy va boshqa xatarlarni sug'urta qilishni ta'minlash;

eksportyorlarga axborot-maslahat ko'magini tashkil qilish hamda maxsus imtiyozlar tizimini taqdim etish;

innovatsion mahsulotlar yarmarkasi va ko'rgazmalarini o'tkazish, reklamani tashkil qilish va xorijiy davlatlarda sheriklarni topishga ko'maklashish;

xalqaro bozorlarda milliy innovatsion mahsulotlar raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha shart-sharoitlar yaratish zarur.

Innovatsion faoliyatni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning ushbu yo'nalishi yuqori texnologiyaga asoslangan, eksportga yo'naltirilgan va import o'rnini bosadigan korxonalarda eksport salohiyatini oshirish va ularning tashqi iqtisodiy faoliyati samaradorligini ta'minlash imkonini beradi.

Jumladan, zamonaviy innovatsion infratuzilmani shakllantirishda quyidagilarga:

davlat organlari boshqaruvining innovatsion shakllarini joriy etish;

hududlar ijtimoiy-iqtisodiy salohiyatining barqaror o'sishi, aholinig hayot darajasi va farovonligi yuksalishi uchun zarur sharoitlarni ta'minlashga qodir bo'lgan fan va innovatsiya faoliyatini rivojlantirish;

innovatsion g'oyalar va texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etish sohasiga investitsiyalarni keng jalb etish;

innovatsion iqtisodiyotni rivojlanishini ta'minlovchi normativ-huquqiy bazani takomillashtirish;

ilmiy-tadqiqot va innovatsiya faoliyatini uyg'unligini ta'minlash;

mamlakatda yuqori texnologiyalar markazlari hamda chet el investorlari ishtirokida innovatsion markazlar faoliyatini tashkil etish va moddiy-texnika bazasini mustahkamlash;

ishlab chiqarishda resurs va energiya tejaydigan innovatsion texnologiyalarni, jumladan, muqobil energiya manbalaridan oqilona foydalanishning zamonaviy shakllarini keng qo'llash orqali faol joriy etish;

soliqni saqlash sohasida insonlar salomatligini samarali davolashga imkon beruvchi ilg'or innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish tizimni takomillashtirish;

agrar sohada innovatsion g'oyalar, ishlanmalar va texnologiyalardan samarali foydalanish orqali qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarning eksport salohiyatini oshirishga, mamlakatning oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash;

iqtisodiyotning real sektori tarmoqlarini har tomonlama rivojlantirishni ta'minlovchi zamonaviy axborot-kommunikatsiya, sanoat va boshqa innovatsion texnologiyalarni qo'llash;

innovatsiya faoliyati sohasida ilg'or xorijiy (xalqaro) korxonalar bilan, shu jumladan ularni nou-xau, nanotexnologiyalar va yuqori texnologik tovar (ish, xizmat)larni ishlab chiqarishning mahalliy bozoriga jalb qilish orqali hamkorlikni kengaytirish.

Shunday qilib, davlatning innovatsion iqtisodiyot tarmog'i faoliyatini kengaytirishga ko'maklashishi, samarali milliy innovatsion siyosatini olib borish, yuqori texnologiyaga asoslangan, eksportga yo'naltirilgan va import o'rnini bosadigan korxonalar faolligini rag'batlantirish, innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanishga xizmat qiladi.

Bu borada rivojlangan mamlakatlarda sanoat korxonalarining boshqarishda innovatsion texnologiyalar faoliyatni strategik va tizimli tashkil etishga alohida urg'u berilgan bo'lib, bundan aniq bir tarmoqda ishlab chiqarish samarali amalga oshirish, boshqaruvni markazlashtirish va innovatsion texnologiyalar faoliyatni yanada kuchayish jarayoni kelib chiqmoqda.

Nazorat va muhokama uchun savollar

4. Texnologiyalar transferi markazlarini ahamiyati.
5. Texnologiyaning rivojlanish bosqichlarini izohlang.
6. Iqtisodiyotda innovatsion faoliyatni rivojlantirish yo'llari qanday.
7. Innovatsion faoliyatni rivojlantirish uchun zaruriy infratuzilmani shakllantirish yo'llari.

10-mavzu	INNOVATSION IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY TAJRIBALARDAN FOYDALANISH
-----------------	---

Reja:

1. Innoatsion iqtisodiyotni rivojlantirishda xorijiy tajribalar.
2. Iqtisodiyoti yuqori darajada rivojlangan mamlakatlar tajribasi.
3. O'tish iqtisodiyoti mamlakatlari – MDH tajribasi.
4. Xorijiy davlatlardagi innovatsion klasterlarning rivojlanishi tahlili.

1. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishda xorijiy tajribalar.

Faol innovatsion siyosatni amalga oshirish muhim ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Innovatsion faoliyat bugungi kunda va yaqin kelajakda respublika iqtisodiyoti rivojlanishining muhim shartlaridan biri, ishlab chiqarish va tarmoqlarni modernizatsiyalashning real mexanizmlari bo'lib hisoblanadi.

Innovatsion siyosat uzoq muddatli istiqbolga mo'ljallangan va mamlakat qudrati va salohiyatining o'sishida muhim omil, iqtisodiyotning raqobatbardoshligi va mustahkam rivojlanishning hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu esa strategik muhim ilmiy-texnika va istiqbolli innovatsion loyihalarni etakchi ishlab chiqarish tarmoqlarini modernizatsiyalash, texnik va texnologik yangilash, mahalliy innovatsion texnologiyalarni faollashtirishni ko'zda tutadi.

Bizning fikrimizcha, mustahkam innovatsion jarayon uchun ilg'or rivojlangan mamlakatlarning innovatsion faoliyatini yaxshi bilish va innovatsion texnologiyalarni tatbiq qilish zarur.

Innovatsion faoliyat davlat boshqaruvi orqali tartibga solinadi (muayyan qonunchilik va soliqqa tortish orqali, davlat va ma'muriy usullar, yirik davlat dasturlari, mudofaa qudratini mustahkamlash, axborot kommunikatsiya texnologiyalarni, biotexnologiyalarni, noan'anaviy energetika va boshqalarni rivojlantirish). Undan tashqari, iqtisodiyoti yuqori darajada rivojlangan mamlakatlarda innovatsion faoliyat mustaqil yirik korporatsiyalar, universitetlar, venchur jamg'armalar va boshqalar bilan muvofiqlashtiriladi.

Xorijiy mamlakatlarda innovatsiya faoliyatini rivojlantirishning ilg'or tajribalarini ikki guruhga ajratish mumkin:

iqtisodiyoti yuqori darajada rivojlangan mamlakatlar (AQSH, Buyuk Britaniya, Fransiya, Germaniya, Xitoy) tajribasi;

bozor iqtisodiyotiga o'tayotgan rivojlangan mamlakatlar (Rossiya, Ukraina, Bellarussiya, Moldoviya, Ozarbayjon, Armeniya, Qozog'iston, Qirg'iziston) tajribasi.

2. Iqtisodiyoti yuqori darajada rivojlangan mamlakatlar tajribasi.

AQSH. Stenford universiteti qoshidagi "Silikon vodiysi" nomi bilan tanilgan birinchi va yirik ilmiy-tadqiqot va texnologik park, o'z ichida butun bir yaxlit ilmiy-sanoat kompleksiga ega. Bu erda boshqaruv vositalari va kompyuter tizimlari, mikroprosessorasboblari asosiy rivojlanishi mavjud. SHuningdek, bu erda 1980yilda AQSHda ilk bor innovatsion jamg'arma tashkil etildi. Innovatsion faoliyat

AQSHning ko'pgina davlat departamentlari orqali qo'llab-quvvatlanadi. Masalan, energetika, qishloq xo'jaligi, mudofaa, aerokosmik kompleks va boshqalar.

Hozirgi kunda innovatsion ishlanmalarning korxonachisi bo'lgan AQSHning ko'pgina universitetlarida ilmiy park, transfer texnologiyalari bo'yicha bo'linmalar, texnologik innovatsion markazlar va boshqa infratuzilmalar, shuningdek ilmiy-texnik ishlarni innovatsion ishlanmalarga o'tkazishni qo'llab-quvvatlovchi davlat jamg'armalari tashkil etilgan. Ushbu tuzilmalarning innovatsion faoliyati hukumat bilan bir qatorda yirik transkontinental korporatsiyalar tomonidan ham qo'llab-quvvatlanadi.

Buyuk Britaniya. Innovatsion faoliyat beshta vazirlik tasarrufida bo'lib, Innovatsiya va tajriba biznesi, Mudofaa, Atrof muhit va qishloq xo'jaligi, Energetika va iqlim o'zgarishi, Xalqaro rivojlanish vazirliklari qo'llab-quvvatlaydi. Mamlakatda ilmiy markazlar, universitetlar, kichik innovatsion firmalarning innovatsion ishlanmalarni qo'llab-quvvatlovchi rivojlangan va samarali amal qiluvchi tizimi qaror topdi. Ular innovatsion faoliyatni oltita maxsus kengashlar orqali moliyalashtiradi (oliy ta'lim muassasalari bo'yicha, fan va texnologiyalarni tashkil etish sohasida, biotexnologiyalar, texnik va tabiiy fanlar bo'yicha, tibbiy tadqiqotlar bo'yicha va atrof muhitni o'rganish bo'yicha). Ajratilgan mablag'lar etakchi universitetlar, yirik markazlar va noyob jahon miqyosidagi ilmiy laboratoriyalari – Rezerford, eplton va boshqalar, shuningdek xususiylashtirilgan ilmiy-tadqiqot muassasalariga taqsimlanadi. Innovatsion mahsulotni tijoratlashtirish bo'yicha transfer texnologiyalari va bilimlarni uzatish, shartnomalar bo'yicha maxsus sektorlar, shuningdek mintaqaviy rivojlanish agentligi va boshqalar shug'ullanadilar.

Innovatsiya ishlanmalarining asosiy qismini universitetlarda amalga oshirilganligi tufayli, 1999 yil Buyuk Britaniyada Oliy ta'lim innovatsiya fondi tashkil qilingan. Innovatsiya sohasida Oksford, Kembridj va xalqaro universitetlarida innovatsiya fondlar tashkil qilingan. Kembridj universitetida innovatsiya parki tuzilgan, uni maxsus kompaniya boshqaradi. Bristol universitetida innovatsion fondlarni maxsus Biznes rivojlanishi tezlatuvchi Markaz boshqaradi. Ushbu hamma tadbirlar innovatsiya kompaniyalarini o'z mahsulotlari bilan jahon bozoriga chiqishiga olib keladi.

Germaniya. Hukumat doimiy ravishda tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash dasturlari va innovatsion loyihalarni moliyalashtirishni oshirib boradi. Germaniyaning Iqtisodiyot va mehnat federal vazirligi ilmiy, texnologik va innovatsion faoliyatni rivojlantirish uchun, shu jumladan innovatsion jarayonlarni tartibga solish bo'yicha qator imtiyozlarni ishlab chiqqan va amalga oshirmoqda.

1984yilda 20 gektar maydonni egallaydigan tarkibiga 3 mindan ortiq yuqori malakali mutaxassislar kirgan texnologiklar parki qurilgan.

Xitoy. Xitoyda hozirgi kunda innovatsion faoliyat qizg'in rivojlanish pallasida, so'nggi yillarda ustuvor innovatsion yo'nalishlar bo'yicha 140dan ortiq texnologiyalar tashkil etilgan. Ular mahalliy innovatsion texnologiyalar va boshqa innovatsion mahsulotlarni ichki va jahon bozorlariga faol etkazib bermoqda.

3. O'tish iqtisodiyoti mamlakatlari – MDH tajribasi.

MDH davlatlarida innovatsion faoliyatni muvofiqlashtirish va boshqarish bo'yicha butunlay boshqacha tizim yuzaga kelgan. Bu davlatlarning aksariyatida rivojlangan innovatsion infratuzilma yaratilmagan innovatsion sohadagi qonunchilik esa rivojlanish bosqichida turibdi. Xususan, MDHning qator davlatlarida (Ukraina, Moldoviya, Armaniston, Qozog'iston, Qirg'iziston) u yoki bu nomlanishda innovatsion faoliyat to'g'risida qonunlar qabul qilingan. Rossiyada 2011yilda "Fan va ilmiy-texnika siyosati to'g'risida"gi Federal Qonunga (1996yilda qabul qilingan) qo'shimcha № 254-raqamli Federal qonunni qabul qilish orqali 4 shtrix maxsus bobi kiritildi. Boshqa mamlakatlarda (Belarussiya, Ozarbayjon) innovatsiya faoliyatining shu kabi qonuniy asoslarini shakllantirishga qaratilgan ishlar olib borilmoqda. Misol uchun, 2010-yilda Bellarussiya Prezidentining farmoni bilan milliy innovatsion tizim yaratildi. Mazkur tizim mamlakatda innovatsion faoliyatini barqaror rivojlanishini ta'minlovchi qonuniy, tuzilmaviy va funksional kontinentlarni o'zida mujassamlaydi.

Ta'kidlash joizki, MDH davlatlarida innovatsion faoliyat faqatgina tashkiliy shakllanish bosqichida turibdi, shuning uchun innovatsion infratuzilma va texnoparklar tashkil etilmoqda. Misol uchun Rossiyada ushbu faoliyatga oxirgi misollardan biri sifatida Federal qonun asosida innovatsion markaz tashkil etilganini ta'kidlash mumkin. Etakchi akademik institutlar va ilmiy markazlarda innovatsiya faoliyati bo'yicha muayyan tajriba to'plangan. Ustuvor ilmiy va innovatsion yo'nalishlar bo'yicha butun ilmiy muassasalar tizimini birlashtiradigan Novosibirsk akademik shaharchasi kompleksi va universiteti, Kurchatov ilmiy markazi, Zelenograd, Pushin, Fryazinsk va Arzamazsk ilmiy markazlarining tajribalari ma'lum. Rossiya, Ukraina va Bellarussiya akademiyalarida innovatsion faoliyat va ilmiy hajmdor mahsulotlarni yaratishda muayyan tajriba to'plangan.

4. Xorijiy davlatlardagi innovatsion klasterlarning rivojlanishi tahlili.

Innovatsion klaster texnologiyalarini qo'llash butun dunyo bo'ylab anchagina keng rivojlandi. Aksariyat Evropa davlatlari o'zlari uchun eng maqbul bo'lgan klasterlar asosida iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqishdi. Bunda rivojlangan mamlakatlar hukumatlari o'z kuch harakatlarini mavjud klasterlarni qo'llab-quvvatlash va yangi tarmoqli tuzilmalarni yaratishga qaratmoqdalar. Davlat nafaqat innovatsion klasterlarni yaratish tashabbuskori, balki tashkil etiladigan klasterlarning faol ishtirokchisi ham hisoblanadi. Misol sifatida Germaniya tajribasini olish mumkin. Germaniyada 1995-yildan beri Bio Regio nomli biotexnologik klasterlar tizimi faoliyat ko'rsatadi. Mazkur klasterlashtirish yo'nalishi Buyuk

Britaniyada ham faol tarzda rivojlanmoqda. Edinburg, Oksford va Janubiy-SHarqiy Angliya hududlarida biotexnologik firmalarning faoliyatini yo‘lgan qo‘yish uchun qulay sharoitlar yaratilgan. Jahon tajribasida klasterlar asosida iqtisodiyotni rivojlantirishning bir nechta markazlari mavjud bo‘lib, ular innovatsion klasterlarni yaratish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Ular quyidagilar: Amerika, G‘arbiy Evropa, Osiyo va Lotin Amerikasi modellari. YUqorida tilga olingan modellarning solishtirma xarakteristikasi berilgan (10.1-jadval).

10.1-jadval

Xalqaro iqtisodiyotdagi klaster modellarini solishtirma xarakteristikasi

Qiyoslash mezonlari	Amerika modeli	G‘arbiy Evropa modeli	Osiyo modeli	Lotin Amerikasi modeli	Rossiya model
Klaster tashkil etish maqsadi	Axborot tarqatish, marketing ishlarini yuritish, logistika masalalar	Innovatsion rivojlanishni avj oldirish maqsadida tarmoqli tuzilmalar	Subshartnoma asosida ishlab chiqarishni optimallashtirish innovatsion rivojlanish barqarorligi	Tor ixtisoslik yo‘nalishlarda innovatsion jarayonlarni kuchaytirish	Tarmoqli tuzilmalarni rivojlantirish

Xorijiy davlatlardagi innovatsion klasterlarning rivojlanishi tahliliga ko‘ra, mazkur tuzilmalarning asoslari sifatida texnoparklar, texnologiyalar, yuqori texnologiya hududlarini e‘tirof etish mumkin.

Ma‘lumki, innovatsion jarayon texnologiyalar transferi asosida yotadi. Texnologiyalar transferi o‘zining chiziqli ko‘rinishda rivojlanishiga muvofiq qo‘yidagi asosiy bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

fundamental ilmiy tadqiqotlar;

amaliy tadqiqotlar;

innovatsion ishlanmalar;

yangi texnologiyalarni ishlab chiqarishga joriy etish;

marketing va texnologiyalar tijorati (tayyor mahsulotlarni bozorga chiqarish).

Texnologiyalar transferining barcha bosqichlarini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun quyidagi shart-sharoitlarni amalga oshirish zarur:

olimlar tomonidan yaratilgan yangi g‘oyalar va yangiliklar zarur;

g‘oyadan to ilmiy hajmdor mahsulotga aylanish mumkin bo‘lgan real patentlangan ilmiy natijaga bo‘lgan yo‘lni bosib o‘tish lozim. Buning uchun etarli moddiy-texnik, tajriba-eksperimental va moliyaviy ta‘minot kerak bo‘ladi. Bu erda ishlab chiqarish tarmoqlari tomonidan investitsiya berilishi muhimdir;

ilmiy ishlanma ishlab chiqarish tarmog'ining amalda qiziqishini uyg'otishi va uni texnologik jarayonlarga joriy etilishi lozim;

sanoat sinovi uchun ishlab chiqarish tarmog'ida tegishli infratuzilma va sharoit yaratilgan bo'lishi zarur;

innovatsion mahsulot ichki va xalqaro bozorlarda to'lovga qodir talabga ega bo'lishi lozim, ya'ni import o'rnini bosadigan va eksportga yo'naltirilgan bo'lishi zarur.

Xususiy vaaksioner kapital, venchur kapital ishtirokida, innovatsion jarayonni tashkil qilish, uni barcha bosqichlarida innovatsiyalarni amalga oshirish va taqdim etilgan maqsadli investitsiyalar mavjud sanoatga innovatsiyalarni targ'ib qilish lozim.

Davlat yoki boshqa korxonalar topshirig'iga asosan innovatsion jarayon oxirgi bosqichni tashkil qilish va boshqarish orqali menedjerlar guruhini ishga solish va zaruriy infratuzilmaniyaratish orqali amalga oshiriladi.

Shuni qayd qilish kerakki, ko'pgina mahalliy ilmiy ishlanmalar butun sharoitda amalda bo'lgan texnologiyalar va ishlab chiqarilgan mahsulotlarning guruhiga to'g'ri kelmaydi. Ishlab chiqaruvchilarga tayyor va yaxshi reklama qilingan yangi texnologiya yoki mahsulotlarni sotib olish, ularning ishlab chiqarishdan ko'ra osonroq hisoblanadi. Respublika ishlab chiqaruvchilari hali ham yangi mahalliy ishlanmalarga mablag'larni ishonchsiz qo'ymoqda.

Davlat amaliy ilmiy-texnik dasturlari darajasida ilmiy loyihalarni moliyalashtirishda bu ishlarga qiziqqanlarni sanoat tomonidan ishtirok etishini ta'minlash va ayniqsa tarmoqlar, respublikaning etakchi sanoat ob'ektlari va ularning moliyaviy ishtiroki bilan yaratiladigan venchur fondlari loyihalar amaliy ishlanmalarning birinchi monitoringgini olib borish hamda innovatsiya bosqichiga o'tkazishi zarur. Sanoat tarmoqlarida ishlab chiqarishda innovatsion loyihalarni venchur fondlari orqali moliyalashtirishi kerak.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Zamonaviy innovatsion marketing strategik ko'rinishlarini sharhlab bering?
2. Yuqori texnologik tovarlarning innovatsion marketing xususiyatlari qanday tavsiflanadi?
3. Yangi innovatsion tovarlarni ishlab chiqarishda maqsadli bozorning tahlili.?
4. Innovatsion marketing strategiyasida texnologiyalar transferasi qanday tashkil etiladi?

11-mavzu	KORXONALARDA EKSPORT SALOHIYATNI OSHIRISHDA INNOVATSION MARKETING TEXNOLOGIYALARIDAN SAMARALI FOYDALANISH
-----------------	--

Reja:

1. Innovatsion marketing texnologiyalarini o‘ziga xos xususiyatlari.
2. Eksportni amalga oshirishda tarmoq marketingi.
3. Eksport tovarlarni brendlashni ahamiyati.
4. Butun jahon intellektual mulk tashkiloti.

1. Innovatsion marketing texnologiyalarini o‘ziga xos xususiyatlari

Marketing texnologiyalari bu - firmaning bozorda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga yo‘naltirilgan usullardir. Beshta asosiy marketing texnologiyalari mavjud: segmentlash, yo‘naltirish, joylashtirish, tahlil qilish (jumladan, sotuvni), bashoratqilish¹⁵.

Bunda bir necha turdagi innovatsion marketing texnologiyalaridan foydalaniladi (11.1-rasm).

Axborot marketing texnologiyalari bu eng yangi axborot texnologiyalarini qo‘llagan holda mahsulotni ilgari surish orqali sotuvni oshirish va yaxshilash borasida biznes yuritish bo‘yicha qator texnikalardir.

Bozorga samarali yo‘naltirilganlikni ta‘minlaydigan axborot tizimlari SRM sinfiga oid tizimlar hisoblanadi. Ushbu tizimlar aynan ko‘rsatkich uchun uzoq muddatli raqobatli ustunlik hisoblangan «sodiq» mijozlar keng bazasini yaratishga yo‘naltiriladi. Bunday tizimlar 90 yillarning o‘rtalarida vujudga kelgan bo‘lib, hozirgi paytda rivojlanish bosqichida turibdi.

Yuqorida keltirilgan ta‘rifga ko‘ra, SRM bu - mavjud va potensial mijozlar haqida barcha axborot manbalarini integratsiya qilish va ulardan maksimal darajada foydalanish imkoniyatidir. Shunday qilib, SRM texnologiyalari birinchi navbatda, axborot to‘plash, qayta ishlash va samarali foydalanish imkoniyatlarini belgilab beradi.

¹⁵Ильичева, И. в. Маркетинговые технологии: учебно-методическое пособие / И. в.Ильичева. - Ульяновск: УлГТУ, 2012 – 54 с.

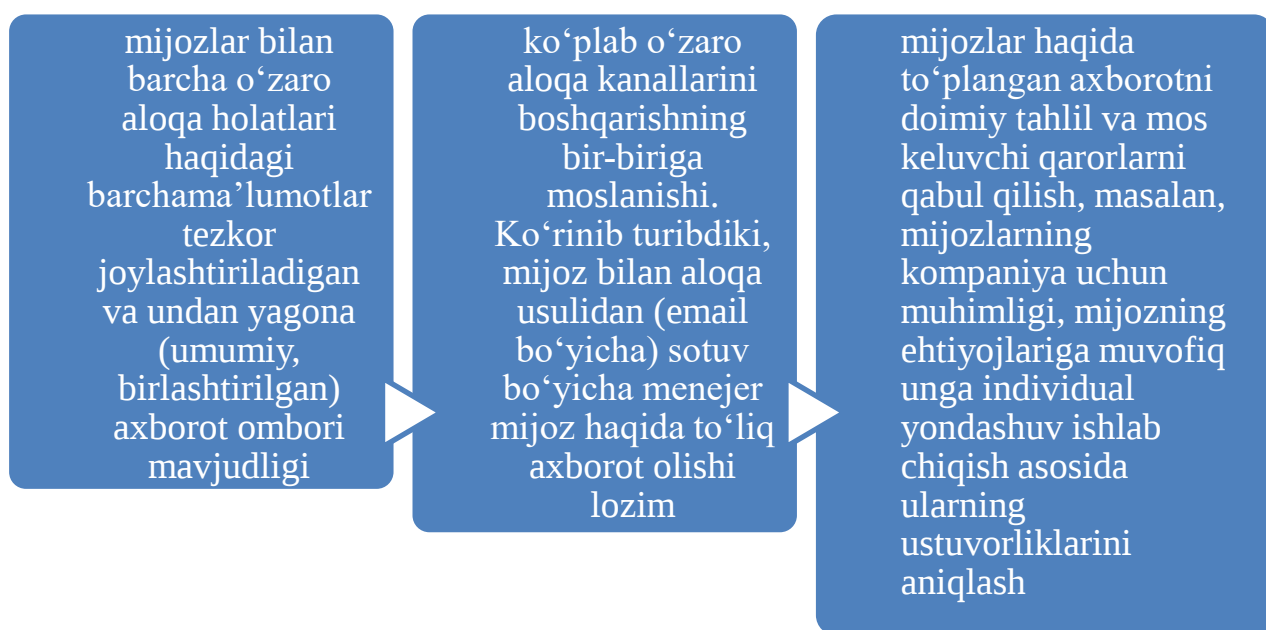
11.1-rasm. Innovatsion marketing texnologiyalari.

Mamlakatimizda SRM tizimlar endi ommalashmoqda. Turli seminarlar, taqdimotlar o‘tkazilmokda, dasturiy mahsulotlar namoyish etilmoqda. Biroq SRM texnologiyalarniommalashtirish bu aksiyalarda hozirgacha asosiy e’tibor mijozlar bilan mahsulot va xizmatlarni ilgari surish, sotish va qo‘llab-quvvatlash bilan bog‘liq masalalar bo‘yicha uzluksiz aloqa qilish imkoniyatiga, ya’nijarayon faolligiga qaratiladi. Ushbu faoliyat SRM texnologiyalarning juda muhim elementi hisoblanadi. Biroq u mijozga yo‘naltirilganlik strategiyasi berishi mumkin bo‘lgan imkoniyatlarning faqat bir qisminigina amalga oshiradi.

SRM strategiyalarni amalga oshirishda ham tezkor ham strategik tahlilni ta’minlashi, korxonaning sotuv va marketing sohasida boshqaruv qarorlari qabul qilishni qo‘llab-quvvatlash va vaziyatni baholashi lozim bo‘lgan vositalar ham bundan kam ahamiyat kasb etmaydi. SRMtizimlarida bunday vositalar yo‘qligi ularni joriy qilish bo‘yicha loyihalar muvaffaqiyatsizligining asosiy sabablaridan biri hisoblanadi.

SRM atamasi bilan qoidaga ko'ra, nafaqat mijozlar bilan o'zaro munosabatlarni boshqarish funksiyalaridan iborat bo'lgan axborot tizimlarini, balki mijozga yo'naltirilgan strategiyani o'zini ham belgilanadi. Ushbu strategiyani mohiyati shundan iboratki, mijozlar bilan eng qalin aloqalar o'rnatish uchun mijozlar, sotuv, marketing tadbirlariga javoblar, bozor tendensiyalari haqida turli axborot manbalarini birlashtirish lozim.

SRM strategiyasini qo'llab-quvvatlaydigan axborot texnologiyalarini tasniflash uchun uning asosida yotadigan quyidagi tamoyillarni keltirib o'tamiz (11.2-rasm).

11.2-rasm. SRM strategiyasini qo'llab-quvvatlaydigan axborot texnologiyalarini tasniflash tamoyillari.

mijozlar bilan barcha o'zaro aloqa holatlari haqidagi barchama'lumotlar tezkor joylashtiriladigan va undan yagona (umumiy, birlashtirilgan) axborot ombori mavjudligi;

ko'plab o'zaro aloqa kanallarini boshqarishning bir-biriga moslanishi. Ko'rinib turibdiki, mijoz bilan aloqa usulidan (email bo'yicha) sotuv bo'yicha menejer mijoz haqida to'liq axborot olishi lozim;

mijozlar haqida to'plangan axborotni doimiy tahlil va mos keluvchi qarorlarni qabul qilish, masalan, mijozlarning kompaniya uchun muhimligi, mijozning ehtiyojlariga muvofiq unga individual yondashuv ishlab chiqish asosida ularning ustuvorliklarini aniqlash.

Mos ravishda, marketingni rejalashtirish metodologiyasida ikkita qismni ajratish mumkin. Birinchidan ma'lumot to'plash va qayta ishlash, ikkinchidan boshqaruv marketing qarorlari qabul qilish. Ma'lumot to'plash va qayta ishlash har bir korxona uchun o'ziga xos sanaladi. Ular korxona turi, texnologik imkoniyatlar va an'analarga bog'liq bo'ladi.

2. Eksportni amalga oshirishda tarmoq marketingi.

Tarmoq marketingi bu - kompaniyaning mustaqil vakillari yoki distribyutorlar tomonidan mahsulot yoki xizmatlar haqida axborotni to'g'ridan-to'g'ri tarqatish bilan bog'liq biznes. Tarmoq marketingining asosiy vazifasi maksimal sondagi odamlarni axborot bilan qamrab olish hisoblanadi. Tarmoq marketingining zamonaviyroq sanalgan MLM (Multi-Level Marketing) tushunchasi «Ko'p tarmoqli marketing» sifatida izohlanadi. Tarmoq marketingida mahsulot yoki xizmatni tarqatishga juda ko'p odam jalb qilinadi. Tarmoq marketingi sohasida faoliyat yuritadigan juda ko'p kompaniyalar mavjud. Har qanday mahsulot yoki xizmat bugungi kunda tarmoq marketingi tizimi yordamida tarqatiladi¹⁶

Tarmoq marketingi to'g'ridan-to'g'ri sotuv usuli bilan chakana savdoning eng tarqalgan varianti. Tarmoq marketingi uchun tovar ishlab chiqaruvchi va sotuvchi o'rtasida ulgurji savdo firmalari yo'qligi xarakterli tovarning butun harakati yangi ustama narxlar yuzaga keltirmagan holda tarqatuvchilar tarmog'ida ro'y beradi. Keng tarmoqlangan tarqatuvchilar tarmog'i vujudga keladi. Tovlar ishlab chiqaruvchi kompaniya sotuv hajmini oshirganlik uchun qo'shimcha chegirmalar taqdim etgan holda tarmoqning o'sishini rag'batlantiradi. Tarmoq marketingida qoidaga ko'ra ommaviy axborot vositalarida reklama kampaniyalari o'tkazilmaydi -sotuvchining o'zi tovarni xaridorga taqdim etadi, tovar xususiyatlari haqida ma'lum qiladi, uning afzalliklarini namoyish etadi.

Tarmoq marketingi bu – tovar va xizmatlarni inson bilan insonning bevosita aloqa qilishidan foydalangan holda ishlab chiqaruvchidan iste'molchiga etkazib berish ko'zda tutilgan tarmoq (ko'p pog'onali) korxona yaratishni nazarda tutadigan marketing konsepsiyasi. Tarmoq marketingi harakatlantiruvchi kuch sifatida amal qiladi.

3. Eksport tovarlarni brendlashni ahamiyati.

Brend mavjudligi va muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatishining albatta qilinishi kerak bo'lgan sharti umumiy firma uslubiga - korxona obrazining vizual va

¹⁶www.marketing.kharkov.ua/marketing/setevoy-marketing.html

mazmuniiy birligiga rioya qilish hisoblanadi. Firma uslubining elementlari quyidagilar hisoblanadi: mahsulot nomi, logotipi, tovar belgisi, xizmat ko'rsatish belgisi, firma nomi, firma ranglari, korxona xodimlarning maxsus kiyimlari ranglari va uslubi, shuningdek, korxonaga tegishli bo'lgan boshqa intellektual mulk ob'ektlari.

Brendlash tovar belgilarini bozorga ilgari surish tor ma'nosida poligrafiya usullari, sheklografiya, gul tikib bezash, bosma naqsh usullari, reklama, jumladan, ommaviy axborot vositalaridagi reklama yordamida amalga oshiriladi.

Brendni tovar, xizmat yoki kompaniya bilan bog'liq ravishda tasavvur qilinadigan kompleksli tushunishda bunday obraz shakllantirishning barcha jihatlarini hisobga olish muhim. Provayderishlab chiqaruvchi va iste'molchimiz o'rtasida kommunikatsiyalar jarayonida barcha sezgi organlari - ko'rish, eshitish va harakatni his qilish organlari ishga tushadi. SHu sababli, brendlashga to'laqonli kompleksli yondashuvda shuningdek, firma ovoz bilan rasmiylashtirishi (musiqiy logotip, firma oxangi), kinestetik rasmiylashtirish (aroma-imzo. aroma-marketing, va shunga o'xshash muqobil marketingshakllari) haqida gapiriladi.

Samarali brendlash uchun brenddan o'rin olgan barcha tasavvurlar va tavsifnomalar kompleksini etkazadigan personaj tobora ko'prok foydalanilmoqda. Personajdan foydalanish brend bilan muvaqqat darajada ham (reklama kompaniya), doimiy darajada ham (logotip va nom bilan birgalikda brendbukka kiritilgan) ishlashga imkon beradi. Personaj brend va uning tavsifnomalarini aks ettirilishi ham, iste'molchini aks ettirishi va shu tariqa uning kutilayotgan iste'mol reaksiyalari va tasavvurlarini ko'rsatishi ham mumkin.

Brending bu – uzoq davr davomida savdo markasi yoki markasiz mahsulotning uni yakuniy iste'molchi uchun yanada jalb etuvchan qiladigan qo'shilgan qiymati, emotsional yoki oqilona “belgisini” yaratish orqali brend imidjini shakllantirish jarayonidir¹⁷.

Brending quyidagicha ta'riflanadi: xaridor ongida tovar obrazini yaratish, tovar belgisi obrazining nufuzi, sifati, mashhurligi va jalb etuvchanligini qo'llab-quvvatlash, belgilangan tovar markasiga nisbatan uzoq muddatli xaridorlar afzal ko'rishini shakllantirishdir.

4. Innovatsion marketing texnologiyalaridan foydalanishni takomillashtirish.

¹⁷Ильичева, И. В. Маркетинговые технологии: учебно-методическое пособие / И. В.Ильичева. - Ульяновск: УлГТУ, 2012. – 78 с.

Kross-marketing – bir vaqtning o‘zida bir nechta yo‘nalish bo‘yicha iste’molchilarni jalb qilishga imkon beradigan texnologiya eng katta foyda keltiradigan texnologiya hisoblanadi.

Usulning mohiyati quyidagidan iborat bo‘lib, ikki yoki undan ortiq kompaniya o‘z mahsulotlarini ilgari surish uchun birgalikda aksiya tashkillashtiradi. Bunda reklama qilinadigan tovar yoki xizmatlar bir-biriga yo‘ldosh bo‘ladi va go‘yoki bir-birini to‘ldirib turadi. Kross-marketing turli tovarlar va xizmatlarni ilgari surishda faol qo‘llanadi.

Call-markaz bu – ko‘p sonli telefon qo‘ng‘iroqlari bilan ishlash tizimi. Umuman olganda, faqat bitta korxonaehtiyojlari uchun ishlaydigan “ichki” Call-markazlar mavjud (masalan, uyali aloqa kompaniyasining abonentlar xizmati), lekin ko‘pchilik hollarda sall-markaz turli resurslar bilan ishlash va buning hisobiga pulni tejash maqsadida inson va texnika resurslaridan parallel ravishda foydalanishga imkon beradi.

Call-markazning har bir operatori tizimga kirish uchun o‘z nomi va paroliga ega bo‘lib, uning ayni paytda sall-markaz xizmat ko‘rsatayotgan turli mavzulardagi qo‘ng‘iroqlarga xizmat ko‘rsatishdagi malakasining tavsifi ularga bog‘langan bo‘ladi. Birorta telefon raqamidan qo‘ng‘iroq kelib tushganda tizim avtomatik ravishda qo‘ng‘iroq qaysi raqamdan kelib tushgani va qaysi mavzuga mansub ekanligini aniqlaydi. SHundan keyin, mavzuni aniqlagach, tizim qo‘ng‘iroqni suhbat mavzusida javob bera oladigan bo‘sh operatorga yo‘naltiradi.

Call-markazlar iskoniyatlarining rivojlanishida navbatdagi qadam IP kanallar (elektron pochta, chat va forumlar) orqali iste’molchilar bilan muloqot qilish imkoniyatlarining qo‘shilishi hisoblanadi va hosil bo‘lgan struktura “kontakt markaz” nomini oladi.

Internetglobal miqyosda sotuv hajmini oshirish uchun mo‘ljallangan yangi texnologiyalar taklif etadi. Intranet va extranet ilovalari bilan bog‘liq bo‘lishi kerak bo‘lgan internetdagi korporativ web-sahifa biznesning asosiga aylanmog‘i lozim. Marketing tashabbuslari amalga oshiriladigan asosiy joyga web-sahifa aylanadi, chunki bu iste’molchi eslab qoladigan asosiy narsadir. Tashrif buyuruvchi kompaniya sahifasiga tashrif buyurishi bilan, asosiy vazifa uni kerakli joyga yo‘naltirish va unga amalga oshishi lozim bo‘lgan harakatlarda yordam berishi qisoblanadi.

Kompaniyalar va iste’molchilar o‘rtasida axborot ayirboshlash uchun web-ilovalar, pochta dasturlari, tarmoq konferensiyalari va chatlardan foydalaniladi. Bu ilovalar juda ommalashgan, foydalanish uchun sodda bo‘lib, barqaror ishlashi bilan

ajralib turadi, Shu sababli, korxonaga maksimal darajada muvafaqqiyat ta'minlaydigan variantlarni tanlab olish uchun ularning qanday ishlashini bilish zarur.

Internet marketing texnologiyasidan kutilayotgan asosiy vazifa nafaqat yangi iste'molchilar topish, balki saytga mavjud iste'molchilarning qaytishini ham kafolatlashdir. Buning uchun uning xodimlari iste'molchilar savollariga tez va aniq javob beradigan hamda ularga yuzaga keladigan muammolarni hal qilishda tezkor yordam ko'rsatadigan sotuvga ko'maklashish xizmatini tashkil qilish zarur. Mijozlarning va ularning so'rovlari o'ziga xosliklarini yaxshiroq bilib olish uchun marketing ma'lumotlarini to'plash va tahlil qilish, shu tariqa, biznes uchun muhim qarorlarni axborot bilan qo'llab-quvvatlashni ta'milashi lozim.

Mobil marketing – ularni amalga oshirishda uyali aloqa (mobil) telefoni, smartfon yoki cho'ntak portativ komp'yuteri (KPK) foydalaniladigan kommunikatsiyalar interaktiv marketing vositasi¹⁸.

Mobil marketingning asosiy afzalliklari – reklama kampaniyasiga boshqa vositalarni integratsiya qilish hisobiga reklama imkoniyatlarini kengaytirishdan iborat.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, korxonalar faoliyatida innovatsion marketing texnologiyalari usullaridan samarali foydalanish orqali tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, yangi raqobatbardosh tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni va xizmatlar ko'rsatishni o'zlashtirish, ushbu mahsulotlar va xizmatlar bilan nafaqat ichki bozorga, balki jahon tovar va xizmatlar bozoriga kirib borish, umuman korxona iqtisodiyotini yuksaltirishga hamda samarali faoliyat yuritishiga muhim ahamiyat kasb etadi.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Innovatsion marketing texnologiyalarini o'ziga xos xususiyatlari nimadan iborat?
2. Eksportni amalga oshirishda tarmoq marketingini ahamiyati?
3. Eksport tovarlarni brendlashni ahamiyatini izohlang?
4. Kross-marketing bu nima?
- 5.

12-mavzu O'zbekiston milliy innovatsion tizimi

Reja:

1. O'zbekiston milliy innovatsion tizimi va uning ahamiyati.

¹⁸Ульяновский А.В. Маркетинговые коммуникации: 28 инструментов миллениума / А.В. Ульяновский М.: Эксмо, 2008. – с.17

2. Fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi.
3. O'zbekistonning jahon bozoridagi fan sig'imi yuqori mahsulotlardagi roli va o'rni.
4. O'zbekiston Respublikasida texnologik innovatsiyalar.

1. O'zbekiston milliy innovatsion tizimi va uning ahamiyati

Barcha mamlakatlar shu jumladan, O'zbekiston uchun ham zamonaning eng dolzarb iqtisodiy ta'limotlaridan biri hisoblangan innovatsiyalarning iqtisodiy nazariyasi hozirda o'zining shakllanish bosqichida. Shu bois zamonaviy innovatsiya nazariyalarining asosiy mazmunini bir tizimga keltirish muammolari dolzarb bo'lib turmoqda.

Yurtimizda ham iqtisodiyotda tub o'zgarishlarni amalga oshirish, modernizatsiya va diversifikatsiya jarayonlarini izchil davom ettirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Xususan, Birinchi Prezidentimiz I.A. Karimovning "O'zbekistonda amalga oshirilayotgan investitsiya siyosatining o'ziga xos xususiyati mahalliy xomashyo resurslarini chuqur qayta ishlashni ta'minlaydigan, yuqori texnologiyalarga asoslangan yangi ishlab chiqarishlarni tashkil etishga qaratilgan investitsiya loyihalariga ustuvor ahamiyat berilayotganida namoyon bo'lmoqda" – deb ta'kidlagan so'zlaridan ham mamlakatimizda innovatsion iqtisodiy-siyosatga nechog'lik ahamiyat berilayotganini bilish mumkin.¹⁹

O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy islohotlar kontseptsiyasiga asosan, mamlakatimizda intellektual va texnologik salohiyatni oshirishning uzoq muddatli stsenariylarida asosiy yo'nalish-innovatsiyalarni rivojlantirish, korxonalarda innovatsion faoliyat bilan faol shug'ullanishni rag'batlantirish ko'rsatib o'tilgan. Bu iqtisodiyotning ustuvor soha va tarmoqlarini innovatsion rivojlantirishning yangi modellarini shakllantirish imkonini beradigan strategik milliy innovatsiya tizimini yaratish bilan bog'liq.

Haqiqatan ham, milliy innovatsiya tizimi ilm-fan, sanoat va jamiyat o'rtasida shunday uzviy munosabatlar tizimini shakllantiradiki, unda innovatsiyalar iqtisodiyotni rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi, innovatsion taraqqiyot ehtiyojlari esa ilmiy faoliyat ravnaqini belgilab beradi va rag'batlantiradi. Shu bois barcha mamlakatlar milliy innovatsiya tizimiga tayangan holda milliy raqobatbardoshlikning yuqori darajasiga erishish va saqlab turish siyosatini olib borishadi.

Milliy innovatsiya tizimining birinchi kontseptual poydevori o'tgan asrning 80-yillarida yaratilgan. Lundvall, Frimen va Nelson uning asosiy maqsadlarini ta'riflab berishgan. Ularning xulosalari zamonaviy iqtisodiyotni taraqqiy ettirishning asosiy

¹⁹ Karimov I.A. Mamlakatimizni 2014 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2015 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi.

omili biznesni rivojlantirish manfaatlaridagi innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar ekanligi, institutsionallik innovatsion faoliyat mazmuni va tuzilmasiga ta'sir qiluvchi omil hisoblanishi va ilmiy bilim iqtisodiyotni rivojlantirishda muhim rol o'ynashi to'g'risidagi g'oyalardan iborat bo'lgan. Innovatsion rivojlanish samaradorligi ko'rsatkichlarini o'zgarishi quyidagicha (12.1-jadval).

Innovatsion rivojlanish samaradorligi ko'rsatkichlarini o'zgarishi²⁰

Ko'rsatkichlar	2014	2015	2016	2017
Mehnat unumdorligining o'sish sur'atlari, o'tgan yilga nisbatan %da	97,2	99,0	105,6	105,6
Mashina va asbob-uskunalarining eskirish darajasi, %	52,7	52,4	50,9	50,5
Asosiy vositalarning yangilanish darajasi, %	17,1	12,6	18,9	12,9
Mashina va asbob-uskunalarini yangilanish muddati, yil	7,0	11,0	7,0	9,0
Mashina va asbob-uskunalarini chiqib ketish darajasi, %	1,1	3,2	6,3	2,8

Olimlarning umumiy fikricha, milliy innovatsiya tizimini milliy chegaralar doirasida ilmiy bilimlar va texnologiyalarni ishlab chiqish va kommertsialash bilan mashg'ul, maqsad-vazifalari turlicha bo'lgan tuzilmalarning, jumladan, davlat idoralarning integratsiyasi jarayoni va natijasi sifatida e'tirof etish joiz. Ular mustahkam milliy ildizlarga, an'analarga, siyosiy va madaniy xususiyatlarga ega institutlar majmuasi bilan ta'minlanadi (E.Kondrat'eva). G.Gol'dshteynning qayd etishicha, samarali milliy innovatsiya tizimini yaratishning muhim sharti davlat undan asosiy manfaatdor bo'lishiga, innovatsion faoliyatning ustuvor yo'nalishlarini har yili belgilashi va zarur resurslar bilan ta'minlashiga bog'liqdir.

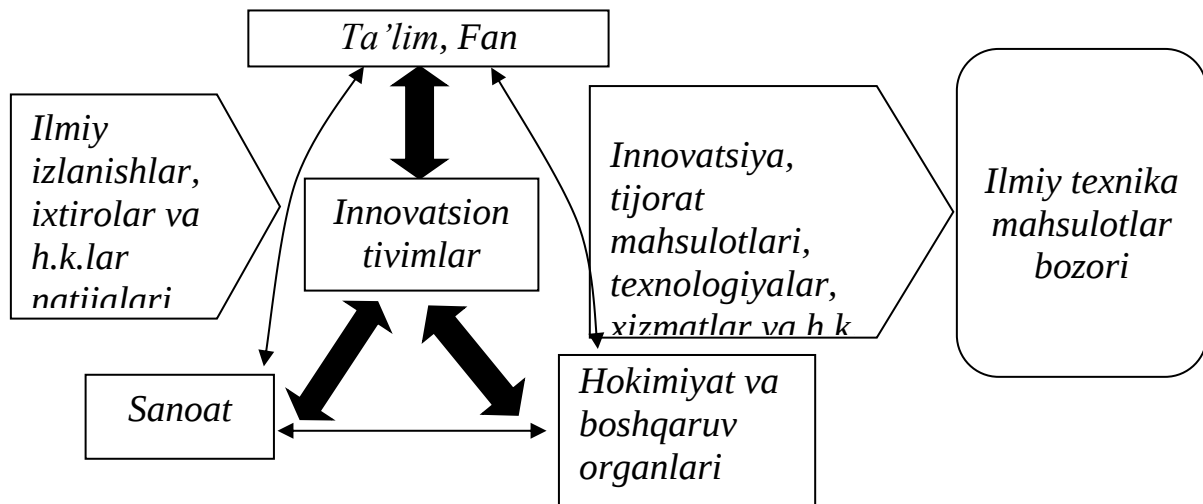
Bugun har bir mamlakat ilg'or iqtisodiyot nazariyasiga asoslangan o'z milliy innovatsiya tizimini yaratishga intilmoqda. Biz bir necha rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlarning muvaffaqiyatli va kutilgan natijani bermagan tajribasini tahlil qildik. Pirovardida har qaysi mamlakatda bu tizimni rivojlantirish strategiyasi amaldagi davlat makroiqtisodiy siyosati, me'yoriy-huquqiy qonunchilik, to'g'ridan-to'g'ri va bevosita davlat boshqaruvi shakllari, ilmiy-texnologik va sanoat salohiyati, ichki tovar va mehnat bozorining holati, tarixiy-madaniy rivojlanish darajasi bilan uyg'unlikda belgilanganini aniqladik.

2. Fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi

²⁰ www.webofscience.com - Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

Fanning zimmasiga jamiyatga yangi imkoniyatlar berish kabi asosiy vazifa yoklatilsa, yangilikni joriy etishning asosiy vazifasi insonlar yashash tarziga ta'sir qilishdan iborat bo'ladi. Demak, yangilikni joriy etish birinchi bo'lib mahsulot yoki xizmatni qo'llash emas, balki yangi g'oya va ilmiy natijalarni tijorat darajasida o'zlashtirishdir.

Fan, ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi aloqadorlikni chizma ko'rinishida quyidagicha tasvirlash mumkin (12.1-rasm).

12.1-rasm. Fan, ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik

Fundamental izlanishlar o'zining harakat dinamikasiga ega. Ular amaliy ishlab chiqarish faoliyati talabiga to'g'ridan-to'g'ri bog'liq emas. Fundamental fanlar aksariyat hollarda tub o'zgarishlarga olib keluvchi ixtirolar va yangiliklar yaratishi mumkin. YArim o'tkazgichlar, lazer, gen muhandisligi, o'ta o'tkazuvchanlik va shu kabilar ishlab chiqarish va xizmatlar sohasida yangi yo'nalishlar ochilishiga sabab bo'ladi. SHunga qaramay, yangi ixtirolar innovatsion jarayonlarning bir bo'lagi bo'lishi uchun, bozor chig'irig'idan o'tishi kerak. Fundamental fanning hamma natijalari ham ishlab chiqarishga zudlik bilan tatbiq etilavermaydi (innovatsion jarayonlar aynan ishlab chiqarish sohasida amalga oshiriladi).

3. O'zbekistonning jahon bozorida fan sig'imi yoqori mahsulotlardagi roli va o'rn

Bugungi kunda jamiyat shu darajada taraqqiy etib ketdiki, unda o'z o'rniga ega bo'lishni istagan har qanday mamlakat yoki kompaniya raqobatga kirishmog'i shart bo'lib qoldi. Rivojlangan mamlakatlarda yohud dunyo sahnida aynan mana shunday raqobatbardosh kompaniyalargina o'z hayotlari davomiyligini saqlab qolishi mumkin. Shunday kompaniyalar ham borki, ular insoniyat tamaddunidan 20-30 yil ilgari yorishadi.

Zamonaviy innovatsion muhit holati ayrim ob`ektiv sabablarga ko`ra qisqa muddat ichida mahalliy biznesning innovatsion darajasi yoqori bo`lishiga imkon bera olmaydi va shu sababdan uning rivojlanishi davlatning ko`plab yo`nalishlari bo`yicha kuch sarflashini talab qiladi. Bunda quyidagi muammolarga e`tibor qaratish zarur:

- biznesning ilmiy-texnik axborotlarga ega bo`lishi uchun tranzaktsiya xarajatlari juda katta;
- yangi texnologiyalarning qiymat va bozor risklari korxonalar, ayniqsa, kichik korxonalar uchun juda katta;
- innovatsion loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirish uchun o`z resurslarini taklif etuvchi moliyaviy va investitsion institutlarning keng kamrovli va diversifikatsiyalangan bozori mavjud emas;
- xususiy sektordagi ko`plab korxonalarda innovatsion boshqaruv qarorlari tizimi shakllantirilmagan;
- fanni ishlab chiqarish bilan bog`lab turishi mumkin bo`lgan innovatsion vositachilar instituti rivojlangan tarmog`i yaratilmagan;
- raqobatli muhit mahalliy korxonalarni innovatsiyalarni jalb qilishga etarli darajada rag`batlantirmaydi;
- iqtisodiy rivojlanishning hozirgi bosqichida biznes texnologiyalarining asosiy massasida biznesni tashkil qilishning mablag`larni namunaviy tovarlar ishlab chiqarish yoki ular bilan savdo qilishga kiritishni nazarda tutuvchi an`anaviy yondashuvlar ustunlik qiladi.

4. O`zbekiston Respublikasida texnologik innovatsiyalar

Iqtisodiy adabiyotlarda innovatsiya nazariyalarini bir butun sifatida tadqiq etilgan ishlar juda ham kam uchraydi. Innovatsiya mavzusining evolyutsiyasiga keladigan bo`lsak, adabiyotlar tahlili quyidagi tarixiy bosqichlarni aniqlash imkonini berdi:

- 1910 - 1930 yy. – nazariyaning fundamental asoslari shakllanishi;
- 1940 - 1960 yy. – avvalgi davr tayanch innovatsion g`oyalarni rivojlantirish va batafsil o`rganish;
- 1970- yy.ning o`rtasidan to hozirga qadar.

Innovatsiyalarning fundamental asoslari shakllanishida “katta to`lqinlar” nazariyasi asoschisi N.D. Kondrat`evning tadqiqotlaridan boshlash to`g`riroq bo`lardi. Holbuki, u katta to`lqinlar shakllanishida texnik o`zgarishlarning rolini aniq ko`rsatib bermagan bo`lsa-da, katta to`lqinlarning ko`tarilishi chog`ida amalga oshmagan ixtirolar amalda o`z ifodasini topishini nazarda tutgan.

N.D. Kondrat`ev o`zining tadqiqot faoliyati natijasida quyidagi asosiy holatlarni aniqlagan:

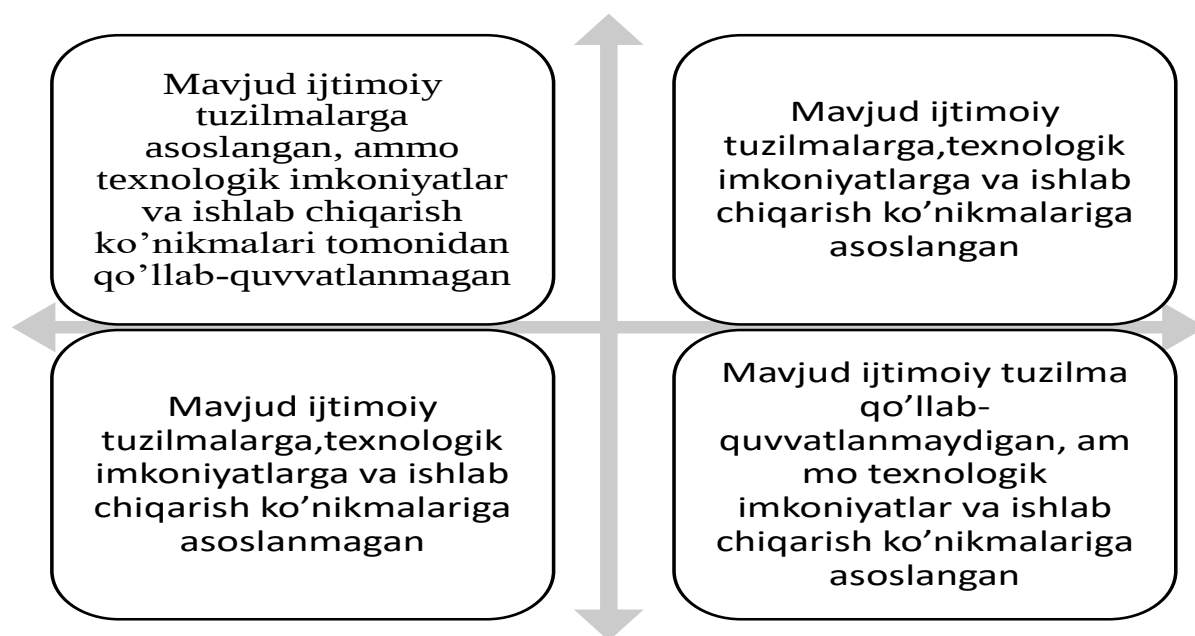
- sanoat ishlab chiqarishda almashinuv fazalari ketma-ketligining davriyligini aniqlagan;
- davrlarning ko`pligini isbotlagan;

- davrlar modelini ishlab chiqqan

Keyinchalik uning ilmiy qarashlariga Y. Shumpeter tomonidan qo'shimcha kiritildi va u katta to'lqinlarning paydo bo'lishida texnik o'zgarishlar asosiy o'rin tutishini asoslab berdi.²¹

Jamiyat va tabiat rivojlanishi qonuniyatlarini yaxlit holda, tizimlar rang barangligida anglash oldindan ko'ra bilish uchun zarur asos va zamin hisoblanadi. Istalgan bir fanning asosiy funktsiyasi shundan iborat. Biroq bu har qanday yirik xo'jalik, ijtimoiy va ekologik qarorlar qabul qilishda ham amaliy zarurat hisoblanadi.

Boshlanich xolatni baholash va undan foydalanishda ikki narsani inobatga olish zarur. Birinchidan, tabiiy qonunlardan farqli o'laroq ijtimoiy rivojlanish qonuniyatlari jamiyatning o'zidagi tub o'zgarishlar bilan birgalikda o'zgarishi mumkin. Industrial jamiyatdan postindustrial jamiyatga o'tish bulardan keyingisiga xos bo'lgan konuniyatlar tizimini yangidan o'rganib chikish zarurligini ko'rsatadi (12.2-rasm).

12.2-rasm. Ijtimoiy va texnologik innovatsialarni o'zaro bog'liqligi²²

Ikkinchidan, ijtimoiy konun va konuniyatlar tarkibi bir turda emas, ular ierarxik bo'lib, bilishning turli darajalarini aks ettiradi. Statika qonunlari evolyosion rivojlanish davrida nisbatan muvozanatli xolatda ijtimoiy-iqtisodiy tizimlar faoliyat ko'rsatuvchi struktura va shart-sharoitlarni aks ettiradi. Tsiklik dinamika konuniyatlari tizim dinamikasidagi notekislikni, sikllar boskichlarining almashish konuniyatlari va tizimlar rivojlanish sikllarining o'zini, jamiyatning innovatsion

²¹ Shumpeter Y. Business Cycles. Vol. 1, 2. New York, 1939.

²² Linton? 2009, Abemathy and Clark, 1985

yangilanish jarayonining to'liqsimonligini ochib beradi. Bu davriy o'zgarayotgan voqelikni anglashning ikkinchi bosqichidir. Bilishning oliy bosqichi - sosiogenetika qonuniyatlari bo'lib, unda ijtimoiy-iqtisodiy tizimlar dinamikasida nasliylilik, o'zgaruvchanlik va tanlov yiindisi (birikuv) hisoblanadi. Sosiogenetika qonuniatlari tizimning innovatsion yangilanishi chuqurligi va sarhadlarini baholashga ko'maklashadi.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Innovatsion faoliyatni amalga oshirishda hamkorlik shartnomalarni ahamiyati.
2. Innovatsion texnologiyalarni yaratishda hozirgi davr ilm fanning ahamiyati.
3. O'zbekistonda intellektual mulk yotuvchilaridan foydalanishning iqtisodiy samaradorligini aniqlash.

13-mavzu INTELLEKTUAL KAPITAL, INTELLEKTUAL MULKNI SHAKLLANTIRISH VA BOSHQARISH

Reja:

1. O'zbekiston Respublikasining intellektual mulk sohasidagi strategiyasi.
2. Patent huquqining rivojlanish tarixi.
3. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida intellektual mulkni O'zbekistonda muhofazalash.
4. Butun jahon intellektual mulk tashkiloti.

1. O'zbekiston Respublikasining intellektual mulk sohasidagi strategiyasi.

Intellektual mulk agentligi tomonidan intellektual mulk tizimini rivojlantirish maqsadida O'zbekiston Respublikasining intellektual mulk sohasidagi Strategiyasi ishlab chiqiladi. Ushbu hujjat maqsadi intellektual mulk sohasini rivojlantirishning keyingi yo'nalishlarini va intellektual mulk tizimidagi manfaatdor davlat tashkilotlari, ularning vazifalari va vakolatlarini belgilash, shuningdek, alohida e'tiborga molik asosiy muammolarni ochib berishdan iboratdir. Strategiya vazifalari quyidagilardan iborat: intellektual mulk sohasini rivojlantirish masalasiga tizimli yodoshuvni va muammoli masalalarning bartaraf etilishini ta'minlash; davlat idoralarining o'zaro hamkorligini kuchaytirish, jumladan, intellektual mulk borasidagi qonunchilikni bir xilda talqin etilishi borasida; qatnashuvchi tomonlarning mas'uliyatini oshirish; ilmiy-texnik ijodkorlik va innovatsion fikrlash/tadbirkorlik uchun qulay shart-sharoit yaratish; qatnashuvchi barcha tomonlarda intellektual mulkka nisbatan hurmat hissini shakllantirish. Ushbu hujjatning ishlab chiqilishi quyidagi dolzarb muammolarning yechimini talab etadi:

- Intellektual mulk sohasida band bo'lgan barcha davlat tashkilotlarining uyushqoqlik bilan ishlashiga, intellektual mulkni himoyalash va uni

kommersiyalashtirishga erishish. - Tadbirkorlik va ilm-fan sub'ektlarining, xuddi shuningdek, davlat tashkilotlari xizmatchilari va boshqaruv tizimi xodimlarining huquqiy savodxonligini oshirish. - Intellektual mulk tizimini va unga nisbatan hurmat hissini rivojlantirib borish iqtisodiyotni innovasion jihatdan rivojlantirish asoslari sifatida belgilanishi lozim. - Umuman olganda, intellektual mulk davlat taraqqiyoti va xalqning moddiy farovonligini oshirishda muhimdir, degan nuqtai nazarni shakllantirish.

Strategiyani yaratishda Sanoat mulkini muhofaza qilish bo'yicha Parij konvensiyasi, O'zbekiston Respublikasining intellektual mulk sohasiga doir qonunlari, 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar Strategiyasi, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmon va Qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarorlari, shuningdek, Butunjahon intellektual mulk tashkilotining (bunday keyin - BIMT) milliy Strategiyani ishlab chiqish bo'yicha uslubiy ko'rsatmalari huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Qonun talablariga rioya etilishida mavjud muammolarni kompleks hal etish, mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqarishning samarali mexanizmlarini joriy etish, mualliflar va huquq egalarining munosib haq olish huquqlarini ta'minlash, yuksak badiiy saviyadagi asarlar yaratilishini rag'batlantirish, ushbu jarayonlar va munosabatlarda davlat nazorati amalga oshirilishini ta'minlash maqsadida Intellektual mulk agentligi tomonidan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi mualliflik huquqi va turdosh huquqlar tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi qarori loyihasi tayyorlandi. Ushbu Qaror loyihasi mualliflik huquqini samarali himoya qilish, mualliflar va huquq egalariga mutanosib haq to'lash mexanizmlarini yaratish va mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqarishni amalga oshiruvchi "O'zbekiston mualliflari jamiyati" nodavlat-notijorat tashkilotini tuzishni nazarda tutadi.

Hozirda loyiha mutasaddi vazirlik va idoralar bilan kelishish bosqichida. Shuningdek, Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoev tomonidan saylovoldi dasturlarida ham, madaniyat, san'at, adabiyot va matbuot olamiga kirib kelayotgan iqtidorli yoshlarni moddiy va ma'naviy jihatdan rag'batlantirish, ularni har tomonlama qo'llab quvvatlash maqsadida ko'rilayotgan chora tadbirlarning biri sifatida adabiy, badiiy va san'at asarlar uchun to'lanadigan qalam haqi miqdorini qayta ko'rib chiqish, ijodiy va intellektual mulk egalarining manfaatlarini himoya qilish masalalari diqqat markazida bo'lishi ta'kidlangan edi. Hozirda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 8 yanvardagi "Mualliflik haqi va boshqa haq to'lash stavkalarini tasdiqlash to'g'risida"gi 8-son Qaroriga tegishli o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish jumladan, unga muvofiq, mualliflarga to'lanadigan qalam haqi (gonorarlari) stavkalarini oshirish va ijodkorlarni moliyaviy rag'batlantirishni nazarda tutuvchi tegishli normativ huquqiy hujjat loyihasi ishlab chiqilgan. Ushbu Qaror

loyihasi mutasaddi vazirliklar bilan hamkorlikda ishlab chiqildi va tegishli vazirlik va tashkilotlarga imzolash uchun kiritilgan.

2. Patent huquqining rivojlanish tarixi

Patent huquqi. U dastlab feodalizmning so`ngi davrlarida feodal jamiyat negizida xo`jalik yoritishning kapitalistik usuli vujudga kelib, rivojlana boshlashi bilan yozaga keldi. Patent huquqi – ishlab chiqarishning kapitalistik usuli ustun kelishi va hokimiyatning burjuaziya yo`liga o`tishi natijasida shakllandi (13.1-jadval).

13.1-jadval

Interaktiv davlat xizmatlari yagona portali orqali “Ixtiroga patent olish” interaktiv xizmatini ko`rsatish reglamenti²³

1. Xizmat tavsifi (pasporti)

1.1. Xizmat nomi

Interaktiv davlat xizmatlari yagona portali orqali “Ixtiroga patent olish” (matnda bundan keyin- davlat xizmati) Xizmat natijasi ixtiroga patent olishdan iborat.

1.2. Xizmatni ko`rsatadigan tashkilotlar va blanklarni olish joyi

Arizalarni qabul qilishni O`zbekiston Respublikasi Intellektual mulk Agentligi amalga oshiradi. Manzil: O`zbekiston Respublikasi, 100000, Toshkent sh., Mustaqillik sh/k, 59. Telefonlar: +998(71) 252-50-33, +998 (71) 232-50-33 Veb-sayt: www.ima.uz E-mail: info@ima.uz
--

1.3. Huquqiy asoslar

1. O`zbekiston Respublikasining Fuqarolik Kodeksi, 1997 yil 1 mart, № 257-1</li><li>2. O`zbekiston Respublikasining “Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to`g`risida”gi Qonuni;3. Ixtiroga O`zbekiston Respublikasi patentini berish uchun talabnoma tuzish, topshirish va ko`rib chiqish qoidalari;

1.4. Xizmatdan foydalanuvchilar

Yagona portalda ro`yxatdan o`tgan barcha yuridik va jismoniy shaxslar

²³ “Investitsiya faoliyati to`g`risida” Qonun. Toshkent, 2014 yil 9 dekabr`, O`RQ-380-son.

1.5. Bajarish muddati

Xizmat 3-5 yil davomida taqdim etiladi
--

1.6. Tasdiqlovchi hujjatni berish muddati

Intellectual mulk Agentligi bir ish kuni davomida talabnoma kelib tushganligini tasdiqlaydi

Innovatsion musobaqa patentlar poygasini o'z ichiga olib, firmalararo innovatsiyada birinchilikka sazovor bo'lish deganidir. Patentlar poygasida birinchilikni olgan firma o'z mahsulotini sotishda maxsus huquqqa ega bo'lib bozorda o'z monopoliyasiga 15 yildan 20 yilgacha bo'lgan davrda erishadi.

3. Intellectual mulkni O'zbekistonda muhofazalash

O'zbekistonda Milliy patent tizimi yaratilish tarixiga nazar soladigan bo'lsak, 1992-2011 yillar - intellektual mulk ob'ektlari muhofazasi bilan shug'ullanuvchi vakolatli organlar Davlat patent idorasi va Mualliflik huquqi agentligi tashkil etildi, jahon patent tizimi amaliy ish tajribasini o'rganish va iqtisodiy oyoqqa turish yillari bo'ldi. Ushbu davrda bevosita intellektual mulk ob'ektlarini huquqiy jihatdan muhofaza qilish sohasidagi qonunlar qabul qilindi, bular: Tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to'g'risida"gi, "Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to'g'risida", "EHM uchun dasturlar va ma'lumotlar bazalari to'g'risida", "Seleksiya yutuqlari to'g'risida", "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida", "Integral mikrosxemalar topologiyalarini huquqiy muhofaza qilish to'g'risida".

Shuningdek, Butunjahon intellektual mulk tashkiloti (BIMT) ga va intellektual mulk sohasidagi 10 dan ortiq xalqaro shartnomalarga a'zo bo'ldi, hamda xalqaro hamkorlikni rivojlantirdi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 24 maydagi "O'zbekiston Respublikasining Intellectual mulk agentligini tashkil etish to'g'risida"gi Qarori bilan Davlat patent idorasi va Mualliflik huquqi bazalarida O'zbekiston Respublikasi Intellectual mulk agentligi tashkil etildi. Natijada xalqimizning ilmiy-texnikaviy ijod erkinligidan samarali foydalanishi uchun yanada kengroq sharoitlar yaratildi. Intellectual mulk sohasida yagona davlat siyosatini yuritish, yagona yondashuvni ta'minlash, mamlakatimizning ushbu sohadagi xalqaro shartnomalarini tayyorlash va hayotga tatbiq etish bo'yicha yaxlit tizim vujudga keldi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 20 oktyabrdagi PQ-2637-sonli "O'zbekiston Respublikasining Intellectual mulk agentligi faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq O'zbekiston Respublikasi intellektual mulk agentligi tarkibiy tuzilmasi hamda O'zbekiston

Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016 yil 24 noyabrdagi 394-sonli qarori bilan O'zbekiston Respublikasi Intellektual mulk agentligi to'g'risidagi Nizomi tasdiqlandi.

Ushbu qarorning asosiy maqsadi intellektual mulk ob'ektlarini xalqaro norma va standartlarga muvofiq huquqiy himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish, unga xos bo'lmagan va umrini o'tab bo'lgan vazifalarni bekor qilish, shuningdek O'zbekiston Respublikasining Intellektual mulk agentligi faoliyatiga zamonaviy interfaol davlat xizmatlarini joriy etishdan iborat bo'lib, quyidagilar O'zbekiston Respublikasining Intellektual mulk agentligining asosiy vazifalari va faoliyati yo'nalishlari etib belgilandi:

intellektual mulk sohasida yagona davlat siyosatini amalga oshirishni ta'minlash, ixtirolar, foydali modellar, sanoat namunalari, tovar belgilari hamda boshqa intellektual mulk ob'ektlarini huquqiy himoya qilish;

ixtirolar, sanoat namunalari, foydali modellar, tovar belgilari va boshqa intellektual mulk ob'ektlarini ekspertizadan o'tkazish, ro'yxatga olish va hisobga qo'yishni tashkillashtirish;

Davlat patent fondi va intellektual mulkning rasmiy ro'yxatga olinganligi to'g'risida ma'lumotlar bazasini shakllantirish va olib borish, iqtisodiyotning real sektorining xo'jalik yurituvchi sub'ektlari, ilmiy tashkilotlar, olim va mutaxassislarning ma'lumotlardan samarali foydalanishi uchun ularning saqlanishi va foydalanish qulayligini ta'minlash;

intellektual mulk sohasiga zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish, tadbirkorlik sub'ektlari va aholiga "bir darcha" tamoyili asosida interfaol davlat xizmatlarini ko'rsatish;

milliy intellektual mulk ob'ektlarini chet elda huquqiy himoya qilishni ta'minlash bo'yicha korxonalar va tashkilotlarga konsultativ va amaliy ko'mak berish, shuningdek intellektual mulk sohasida xalqaro hamkorlikni kengaytirish;

intellektual mulk sohasida mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish.

4. Butun jahon intellektual mulk tashkiloti

Butun jahon intellektual mulk tashkilotining tarixi 1883 va 1886-yillardan Sanoat mulkini muhofaza qilish Parij konvensiyasi va Adabiy va badiiy asarlarni muhofaza qilish Bern konvensiyasi qabul qilingandan boshlangan. Bu Konvensiyalar "Xalqaro byorolar" deb nomlangan o'z kotibiyatlarini tashkil etishni ko'zda tutgan edi. 1893-yilda bu ikki kotibyat "Intellektual mulkni muhofaza qilish bo'yicha birlashgan xalqaro byorolar" yoki fransuz tilida qisqartirilgan BIRPI nomi ostida yagona kotibiyatga birlashtirildi.

Hozirgi Butun jahon intellektual mulk tashkiloti (qisqartirilgan shaklda "BIMT", ingliz tilida - "WIPO", fransuz va ispan tillarida — "OMRI") 1967-yil 14-iyolda imzolangan "Butun jahon intellektual mulk tashkilotini ta'sis etish Konvensiyasi"ga muvofiq tuzilgan. Bu Konvensiya 1970-yilda kuchga kirgan.

Hozirda BIMT Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) tizimi tarkibiga (1974-yil dekabridan) kiruvchi ixtisoslashgan muassasadan iborat. 2001yil 1-yanvariga kelib tashkilot 175 davlatni birlashtirdi.

Biz 2016-2017 yillarda “Bloomberg innovatsion indeksi” da quyidagi dunyo mamlakatlarini ko’rishimiz mumkin (13.1-rasm).

Bloomberg innovatsion indeksi 2017

2017	2016	mamlakatlar	Umumiy natijasi
1.	1.	Janubiy Koreya	89,00
2.	3.	Shvetsiya	83,98
3.	2.	Germaniya	83,92
4.	5.	Shvetsariya	83,64
5.	7.	Finlandiya	83,26
6.	6.	Singapur	83,22
7.	4.	Yaponiya	82,64
8.	9.	Denmark	81,93
9.	8.	AQSH	81,44
10.	11.	Isroil	81,23

Rossiya 65,24(26-o'rin), Turkiya 57,11(37-o'rin),
Qozog'iston 45,56 (48-o'rin).

13.1-rasm. Bloomberg innovatsion indeksi²⁴

Xozirda intellektual mulk ob'ektlarini xalqaro norma va standartlarga muvofiq huquqiy himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish, unga xos bo'lmagan va umrini o'tab bo'lgan vazifalarni bekor qilish, shuningdek O'zbekiston Respublikasining Intellektual mulk agentligi faoliyatiga zamonaviy interfaol davlat xizmatlarini joriy etish zarur.

Nazorat va muhokama uchun savollar

6. Mualliflik huquqi va turdosh huquqlarni ta'riflang

7. Butun jahon intellektual mulk tashkilotining vazifasi nima?

O'zbekistonda intellektual mulk muxofazasi qay darajada?

²⁴ www.search.ebscohost.com Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

14-MAVZU. ILMIY KASHFIYOTLAR, IXTIROLAR VA LITSENZIYALASH

Reja:

1. “Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to`g`risida”gi O`zbekiston Respublikasi Qonuni.
2. Ilmiy kashfiyotlar. Kashfiyot obektlari. Kashfiyotni aniqlash tartiblari.
3. Sanoat mulki ob`ektining huquq sub`ektlari.
4. Patent berish haqidagi talabnomani ekspertizadan o`tkazish.

1. “Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to`g`risida”gi O`zbekiston Respublikasi Qonuni

O`zbekiston Respublikasining “Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to`g`risida”gi Qonuni 06.05.1994-yilda qabul qilingan va mazkur qonunga 30.07.2008 da o`zgartirish kiritilgan. Ushbu Qonunning asosiy maqsadi O`zbekiston Respublikasidagi ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari huquqiy muhofaza qilish hamda ulardan foydalanish sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat. Sanoat mulki obektlari to`g`risidagi qonun hujjatlari va boshqa hujjatlardan iborat.

O`zbekiston Respublikasi Davlat patent idorasi sanoat mulki obektlarini huquqiy muhofaza qilish sohasidagi davlat siyosatining amalga oshirilishini ta`minlaydi.

Patent idorasi sanoat mulki obektlariga patent berish haqidagi talabnomalarni ko`rib chiqish uchun qabul qiladi, ular bo`yicha davlat ekspertizasini o`tkazadi, ularni davlat ro`yxatiga oladi, sanoat mulki obektlariga patentlar beradi, rasmiy axborotnoma nashr etadi, sanoat mulki obektlari to`g`risidagi qonun hujjatlarining qo`llanilishiga doir qoidalar qabul qiladi va tushuntirishlar beradi hamda O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan Patent idorasi to`g`risidagi nizomga muvofiq boshqa vakolatlarni amalga oshiradi (14.1-jadval).

Ishlab chiqarish texnikasi yoki yangi jarayon ko`rinishidagi texnik o`zgarishlar texnik ixtirolar va kashfiyotlarni ta`riflash uchun ishlatiladi. Bunday kashfiyotlar ishlab chiqarish va xarajatlarni firma va sanoat tarmoqlari darajasida o`zgartirishi mumkin. Soluning neoklassik o`sish modelida texnologik rivojlanish kashfiyotlar tufayliligiga to`xtalib o`tilgan. Texnologik jarayonning bir nechta pog`onaga ega ekanligiga ham batafsil to`xtalib o`tilgan.

Kashfiyot deb bilim darajasiga tubdan o`zgartirish olib kiradigan ilgari noma`lum bo`lgan, ammo obektiv mavjud moddiy nuqtaning hodisa, xossa va qonuniyatlarini tushuntirib beruvchi ta`limotga aytiladi.

14.1-jadval

**Ixtiro, foydali model, sanoat namunasi haqidagi talabno
malarning tuzilishi²⁵**

№	Ixtiro haqidagi talabnoma quyidagilarni o'z ichiga oladi	Foydali model haqidagi talabnoma quyidagilarni o'z ichiga oladi	Sanoat namunasi haqidagi talabnoma quyidagilarni o'z ichiga oladi
1.	Ixtironing muallifi (hammuallifi) va kimning nomiga patent berish so'ralayotgan bo'lsa, ana shu shaxs, shuningdek ularning turar joyi yoki joylashgan manzili ko'rsatilgan patent berish haqidagi arizani	Foydali modelning muallifi (hammuallifi) va kimning nomiga patent berish so'ralayotgan bo'lsa, ana shu shaxs, shuningdek ularning turar joyi yoki joylashgan manzili ko'rsatilgan patent berish haqidagi arizani	Sanoat namunasining muallifi (hammuallifi) va kimning nomiga patent berish so'ralayotgan bo'lsa, ana shu shaxs, shuningdek ularning turar joyi yoki joylashgan manzili ko'rsatilgan patent berish haqidagi arizani
2.	Ixtironi uni amalga oshirish uchun etarli darajada to'liq ochib berilgan tavsifni	Foydali modelni uni amalga oshirish uchun etarli darajada to'liq ochib berilgan tavsifni	Buyomning tashqi ko'rinishi haqida to'la-to'kis, bor tafsiloti bilan tasavvur qilish imkonini beruvchi buyom aks ettirilgan tasvirlar turkumini, rasmni
3.	Ixtironing mohiyatini ifodalovchi hamda uning tavsifiga to'la muvofiq bo'lgan formulasini	Foydali modelning mohiyatini ifodalovchi hamda uning tavsifiga to'la muvofiq bo'lgan formulasini	Agar sanoat namunasining mohiyatini ochib berish uchun zarur bo'lsa, buyom umumiy ko'rinishining chizmasi, ergonomik sxemasi, konfeksion xaritasini
4.	Agar ixtironing mohiyatini tushunish uchun zarur bo'lsa, chizmalar va boshqa materiallarni	Agar foydali modelning mohiyatini tushunish uchun zarur bo'lsa, chizmalar va boshqa materiallarni	Sanoat namunasining undagi muhim belgilar majmuini aks ettirgan tavsifi

²⁵ “Investitsiya faoliyati to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni. Toshkent, 2014 yil 9 dekabr.

2. Ilmiy kashfiyotlar. Kashfiyot obektlari. Kashfiyotni aniqlash tartiblari.

Kashfiyotni himoya qilish maqsadi:

- Ilmiy mazmun ishonchliligini tasdiqlash uchun;
- Muallif va davlat ustunligini o`rnatish;
- Kashfiyot muallifining xususiyatlarini tan olish va unga tegishli imtiyozlar

berish;

- Kashfiyot bilan bog`liq ilmiy-texnologik masalalarni hal qilishda ko`maklashish;

- Fan va texnikada, foydalanish uchun kashfiyotlarni davlat tomonidan ma`lumot uchun qabul qilinishi va hisobga olinishi (14.2-jadval).

14.2-jadval

Kashfiyotlarni aniqlash bosqichlari²⁶

Kashfiyotni aniqlash bosqichlari	Amalga oshiriladigan ishlar
<i>1-bosqich</i>	Asos qidiruv tadqiqotni ilmiy-amaliy injenerlik tadqiqotdan ajratish lozim. Tadqiqotning obekti tabiiy yoki texnik bo`lishi mumkin va uni tartibli amalga oshirish kerak.
<i>2-bosqich</i>	Kashfiyot predmeti hodisa, xossa, qonuniylikni oldindan belgilash.
<i>3-bosqich</i>	Kashfiyot shakliga muvofiq kashfiyot predmeti qat`iy shakllantiriladi.
<i>4-bosqich</i>	Bunda ilmiy qoidalar jamoatchilik tomonidan muhokama qilinadi.

O`zbekiston Respublikasining “Elektron hisoblash mashinalari uchun yaratilgan dastur va ma`lumotlar bazalarining huquqiy himoyasi to`g`risida”gi Qonuni 06.05.1994-yilda qabul qilingan va 05.04.2002 va 30.08.2002-yillarda o`zgartirishlar kiritilgan. Ushbu Qonun EHM uchun dastur va ma`lumotlar bazalarini yaratish, ularning huquqiy himoyasi va ulardan foydalanish bilan bog`liq munosabatlarni O`zbekiston Respublikasida tartibga soladi.

Qoraqalpoiston Respublikasida EHM uchun yaratilgan dasturlar va ma`lumotlar bazalarining huquqiy himoyasi borasidagi munosabatlar Qoraqalpoiston Respublikasining qonun hujjatlari bilan ham tartibga solinadi.

²⁶Salixov S.A. Innovatsion faoliyatni boshqarish. Darslik. T.: TDIU, 2013 y.

O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari yoki bitimlarida ushbu Qonunda nazarda tutilganidan o'zgacha qoidalar belgilangan bo'lsa, xalqaro shartnoma yoki bitim qoidalari qo'llaniladi.

Ushbu Qonun EHM uchun yaratilgan dastur va ma'lumotlar bazalarini mualliflik huquqi obektlari sirasiga kiritadi.

Vazifasi va afzalliklaridan qat'i nazar, obektiv shaklda ifodalangan, bosib chiqarilgan hamda bosib chiqarilmagan, muallif (hammualliflar) ijodiy faoliyatining natijasi bo'lgan, EHM uchun yaratilgan har qanday dastur va ma'lumotlar bazalariga nisbatan mualliflik huquqi tatbiq etiladi. EHM uchun yaratilgan dastur yoki ma'lumotlar bazasiga mualliflik huquqi aksi isbotlanmagunga qadar saqlanib qolaveradi.

3. Sanoat mulki ob'ektining huquq sub'ektlari

Sanoat mulki ob'ektining muallifi. Ijodiy mehnati bilan sanoat mulki ob'ektini yaratgan jismoniy shaxs shu ob'ektning muallifi deb e'tirof etiladi.

Agar sanoat mulki ob'ekti bir nechta jismoniy shaxsning birgalikdagi ijodiy mehnati asosida yaratilgan bo'lib, ular o'rtasida tuzilgan shartnomada boshqacha qoida nazarda tutilgan bo'lmasa, ularning barchasi shu ob'ektning teng huquqli hammualliflari deb e'tirof etiladi.

Mualliflik huquqi boshqaga o'tkazilmaydigan va topshirilmaydigan shaxsiy nomulkiy huquqdir.

Patent egasi. Sanoat mulki ob'ektining patenti quyidagilarga beriladi:

sanoat mulki ob'ektining muallifiga (hammualliflariga) yoki uning (ularning) merosxo'riga (merosxo'rlariga);

muallif yoki uning merosxo'ri tomonidan patent berish haqidagi talabnomada yoki sanoat mulki ob'ekti ro'yxatdan o'tkazilgunga qadar Agentlikka topshirilgan talabnoma beruvchini o'zgartirish haqidagi arizada ko'rsatilgan yuridik va (yoki) jismoniy shaxslarga (ularning o'zi rozi bo'lgan taqdirda);

ushbu moddada nazarda tutilgan hollarda ish beruvchiga.

Xodim tomonidan o'z xizmat vazifalarini yoki ish beruvchidan olgan aniq topshiriqni bajarish munosabati bilan yaratilgan sanoat mulki ob'ektining patentiga bo'lgan huquq, agar bu hol ular o'rtasida tuzilgan shartnomada nazarda tutilgan bo'lsa, ish beruvchiga tegishli bo'ladi.

Ish beruvchi sanoat mulki ob'ektini sir saqlagan taqdirda muallifga (hammualliflarga) mutanosib ravishda haq to'lashi shart, haq miqdori shartnomada belgilanadi.

Patent egasi bo'lmagan, o'z xizmat vazifalarini yoki ish beruvchidan olgan aniq topshiriqni bajarish munosabati bilan yaratilgan sanoat mulki ob'ektining muallifi (hammualliflari) tegishli sanoat mulki ob'ektidan foydalanilganligi yoxud unga oid litsenziya sotilganligi uchun haq olish huquqiga ega. Sanoat mulki ob'ektidan foydalanilganlik yoki unga oid litsenziyani sotganlik uchun tushayotgan

mablag'lar hisobidan muallifga (hammualliflarga) to'lanadigan haqning miqdori, uni to'lash shartlari va tartibi muallif (hammualliflar) hamda ish beruvchi o'rtasidagi shartnomada belgilanadi.

Patent egasining sanoat mulki ob'ektidan foydalanish huquqi. Agar sanoat mulki ob'ektidan o'z xohishicha foydalanish boshqa patent egalarining huquqlarini, shu jumladan boshqa shaxslarning mazkur ob'ektdan foydalanishini taqiqlab qo'yish huquqini buzmasa, bunday foydalanish patent egasiga tegishlidir, shu zaylda foydalanish ushbu Qonunga muvofiq patent egasining huquqini buzish deb hisoblanmaydigan hollar bundan mustasno.

Bir nechta patent egasiga qarashli bo'lgan sanoat mulki ob'ektidan foydalanish borasidagi o'zaro munosabatlar ular o'rtasidagi kelishuvga binoan belgilanadi. Bunday kelishuv bo'lmagan taqdirda, har bir patent egasi muhofaza qilinayotgan sanoat mulki ob'ektidan o'z xohishicha foydalanishi mumkin, lekin qolgan patent egalarining roziligisiz ob'ektga mutlaq litsenziya berishga yoki patentni o'zga shaxsga topshirishga haqli emas.

Patent egalari patent ro'yxatga olingan sanadan boshlab uch yil mobaynida sanoat mulki ob'ektidan foydalanmasa yoki etarli darajada foydalanmasa, ushbu muhofaza etilayotgan sanoat mulki ob'ektidan foydalanishni xohlovchi va foydalanishga tayyor har qanday shaxs, patent egasi litsenziya shartnomasi tuzishdan bosh tortgan taqdirda, o'ziga majburiy nomutlaq litsenziya berishni so'rab sudga iltimosnoma bilan murojaat qilishi mumkin.

4. Patent berish haqidagi talabnomani ekspertizadan o'tkazish.

Agentlik patent berish haqidagi talabnoma bo'yicha rasmiy ekspertiza, foydali model' haqidagi talabnoma ekspertizasi hamda ixtiro haqidagi talabnomaning yoki sanoat namunasi haqidagi talabnomaning mohiyati bo'yicha ilmiy-texnika ekspertizasidan iborat bo'lgan davlat ekspertizasini o'tkazadi.

Talabnoma beruvchi patent berish haqidagi talabnoma topshirilgan sanadan e'tiboran ikki oy mobaynida talabnomada ko'rsatilgan sanoat mulki ob'ektining mohiyatini o'zgartirmagan holda unga tuzatishlar, aniqliklar yoki qo'shimcha materiallar kiritish huquqiga ega. Patent berish haqidagi talabnoma bo'yicha tuzatishlar, aniqliklar yoki qo'shimcha materiallar patent boji to'langan taqdirda, ko'rsatilgan muddat o'tganidan keyin, lekin Agentlik patent berish haqida qaror qabul qilguniga qadar taqdim etilishi mumkin.

Belgilangan talablar buzilgan holda rasmiylashtirilgan patent berish haqidagi talabnoma yuzasidan talabnoma beruvchiga so'rov yuborilib, unda shu so'rov yo'llangan sanadan e'tiboran uch oy ichida tuzatishlar kiritilgan yoki etishmayotgan materiallarni taqdim etish taklif qilinadi. Agar talabnoma beruvchi so'ralgan materiallarni yoki belgilangan muddatni uzaytirish to'g'risidagi iltimosnomani ko'rsatilgan muddatda taqdim etmasa, patent berish haqidagi talabnoma chaqirib olingan hisoblanadi. Belgilangan muddat talabnoma beruvchining iltimosnomasiga

ko'ra shu muddat o'tgan sanadan keyin ko'pi bilan o'n ikki oyga uzaytirilishi mumkin.

Sanoat mulki ob'ekti birligi talablari buzilgan holda topshirilgan patent berish haqidagi talabnoma yuzasidan talabnoma beruvchiga tegishli so'rov unga yuborilgan sanadan e'tiboran uch oy muddat ichida ushbu ob'ektlardan qaysi biri ko'rib chiqilishi lozimligini xabar qilish hamda tegishincha talabnoma hujjatlariga aniqliklar kiritish taklif qilinadi. Dastlabki talabnoma materiallariga kiritilgan boshqa ob'ektlar alohida talabnomalarga ajratilishi mumkin. Agar talabnoma beruvchi ushbu ob'ektlardan qaysi birini ko'rib chiqish zarurligini xabar qilmasa va aniqlik kiritilgan materiallarni taqdim etmasa, ixtiro, foydali model' formulasida yoki sanoat namunasi tavsifida birinchi qilib ko'rsatilgan ob'ekt davlat ekspertizasidan o'tkaziladi.

Davlat ekspertizasi so'rovi bo'yicha materiallarni taqdim etishning talabnoma beruvchi tomonidan o'tkazib yuborilgan muddatlari, belgilangan muddatlarni uzaytirish muqarrarligini taqozo etgan sabablar tasdiqlangan va patent boji to'langan taqdirda, Agentlik tomonidan tiklanishi mumkin. O'tkazib yuborilgan muddatlarni tiklash to'g'risidagi iltimosnoma talabnoma beruvchi tomonidan o'tkazib yuborilgan muddat tugagan kundan boshlab ko'pi bilan o'n ikki oy ichida topshirilishi mumkin.

Talabnoma beruvchi sanoat mulki ob'ekti tegishli davlat reestrda davlat ro'yxatidan o'tkazilgunga qadar davlat ekspertizasining istalgan bosqichida patent berish haqidagi talabnomani chaqirib olishi mumkin.

Patent berish haqidagi talabnoma materiallaridagi ma'lumotlar Agentlik tomonidan sir saqlanishi kerak va ular haqidagi axborot talabnoma beruvchi yoki patent egasining roziligisiz berilmaydi. Talabnoma materiallaridagi axborotni ixtiro haqidagi talabnoma to'g'risidagi yoki foydali model' va sanoat namunasi davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi to'g'risidagi ma'lumotlar rasmiy ravishda e'lon qilingunga qadar oshkor etganlik qonunga muvofiq javobgarlikka sabab bo'ladi.

Agar ixtiro haqidagi talabnoma yoki foydali model' haqidagi talabnoma materiallarida davlat sirlarini tashkil qilgan ma'lumotlar mavjud bo'lsa, bunday talabnoma bo'yicha ish yuritish qonun hujjatlarida belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

Agentlik tomonidan ko'rib chiqish uchun qabul qilib olingan patent berish haqidagi talabnomalar talabnoma beruvchilarga qaytarilmaydi.

Rasmiy ekspertiza. Rasmiy ekspertiza patent berish haqidagi talabnoma topshirilgan sanadan boshlab ikki oy o'tgandan keyin Agentlik tomonidan o'tkaziladi. Talabnoma beruvchining iltimosnomasiga binoan rasmiy ekspertiza ko'rsatilgan muddat o'tmasidanoq boshlanishi mumkin. Bu holda talabnoma beruvchi iltimosnoma topshirilgan paytdan boshlab qo'shimcha patent boji to'lamasdan talabnoma materiallariga o'z tashabbusi bilan qo'shimchalar, tuzatishlar va aniqliklar kiritish huquqidan mahrum bo'ladi.

Rasmiy ekspertiza mobaynida taqdim etilgan taklifning huquqiy muhofaza ta'minlanadigan sanoat mulki ob'ektlariga qay darajada muvofiqligi ko'rib chiqiladi.

Rasmiy ekspertiza natijalari bo'yicha Agentlikning qarori talabnoma beruvchiga ma'lum qilinadi.

Talabnoma beruvchi Agentlikning qarori ustidan qaror yuborilgan sanadan e'tiboran uch oylik muddat ichida Apellyatsiya kengashiga apellyatsiya berishi mumkin. Apellyatsiya kengashi apellyatsiya kelib tushgan sanadan e'tiboran ikki oylik muddat ichida uni ko'rib chiqishi lozim.

Apellyatsiya kengashining qarori ustidan qaror qabul qilingan sanadan e'tiboran olti oy ichida sudga shikoyat qilinishi mumkin.

Foydali model' haqidagi talabnoma ekspertizasi. Agentlik patent boji to'langan taqdirda foydali model' haqidagi talabnomani ekspertizadan o'tkazadi. Patent boji rasmiy ekspertizaning talabnoma ko'rib chiqishga qabul qilingani to'g'risidagi qarori talabnoma beruvchiga yuborilgan sanadan e'tiboran uch oy ichida to'lanishi mumkin. Ko'rsatilgan muddat o'tkazib yuborilgan taqdirda talabnoma chaqirib olingan deb hisoblanadi.

Agar ekspertiza natijasida talabnoma foydali modellar sifatida muhofaza qilinadigan ob'ektlarga taalluqli bo'lmagan taklif to'g'risida ekanligi aniqlansa, Agentlik patent berishni rad etish haqida qaror qabul qiladi, talabnoma beruvchi bundan xabardor qilinadi.

Agar talabnoma ekspertizasi natijasida foydali model' haqidagi talabnoma materiallari qo'yilgan talablarga mos ekanligi aniqlansa, Agentlik foydali modelga patent berish to'g'risida qaror qabul qiladi, talabnoma beruvchi bundan xabardor etiladi.

Foydali model' sifatida talabnomada ko'rsatilgan ob'ektning patentga layoqatlilik shartlariga muvofiq emasligi aniqlangan taqdirda Agentlik foydali modelga patent berishni rad etish to'g'risida qaror qabul qiladi, talabnoma beruvchi bundan xabardor etiladi.

Talabnoma beruvchi Agentlikning qarori ustidan qaror yuborilgan sanadan e'tiboran uch oylik muddat ichida Apellyatsiya kengashiga apellyatsiya berishi mumkin. Apellyatsiya kengashi apellyatsiya kelib tushgan sanadan e'tiboran ikki oylik muddat ichida uni ko'rib chiqishi lozim.

Apellyatsiya kengashining qarori ustidan qaror qabul qilingan sanadan e'tiboran olti oy ichida sudga shikoyat qilinishi mumkin.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Ilmiy kashfiyotlar nima ularni obektlari ularni aniqlash usullarini sharhlab bering?

2. O'zbekiston Respublikasida ilmiy kashfiyotlarni muhofazalash qanday amalgam oshiriladi?

3. Ilmiy kashfiyotlar to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasini qaysi qonunlarini bilasiz?

4. O`zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining rivojlanishida ilmiy kashfiyotlarning roli nimalardan iborat?

**15-mavzu: INNOVATSION IQTISODIYOTDA MENEJMENT
STRATEGIYALARI (4 soat)**

Reja:

1. Zamonaviy innovatsion strategiyalar va innovatsiyalar marketingi
2. Innovatsion marketingni shakllantirishning kontseptual asoslari.
3. Ilmiy tadqiqot, ishlanma va texnologiyalarni natijalarini tijoratlashuvi strategiyasini ishlab chiqishda maqsadli bozor tahlili.
4. Yangi mahsulot va texnologiyalarni bozorga kirish strategiyasi.
5. Yuqori texnologik mahsulotlarning marketing xususiyatlari.

1. Zamonaviy innovatsion strategiyalar va innovatsiyalar marketingi

O'zbekiston Respublikasida o'tkazilgan Respublika "Innovatsion g'oyalar, ishlamalar va texnologiyalar", "Sanoat yarmarkasi va kooperatsion birjalar yarmarkasi"da taqdim etilgan ilmiy-tekshirish ishlamalari va texnologiyalari, qo'shma korxonalarda ishlab chiqarilgan tovar va xizmatlarni sifat ko'rsatkichlari xalqaro ISO/MEK standart talablariga mosligi va O'zbekistonda lokalizatsiya qilingan import o'rnini bosuvchi va eksportga yo'naltirilgan ko'plab tovarlar ishlab chiqarilmoqda. Yuqori tartibdagi raqobat afzalliklari (yangi ilmiy ishlamalar, texnologiyalar, novotarlarning innovatsion monopoliyasi)ga asoslangan innovatsion rivojlanishi yangi sohalar va yangi bozorlarga faol bostirib kirishni tashkil qilish uchun katta strategik imkoniyatlar yaratadi. Bu strategik imkoniyatlar o'z navbatida iqtisodiy o'sishning sifatidan yangi salohiyatini yaratadilar. Kompaniyaning har tomonlama rivojlanishi strategiyalarining variantlar berilgan.

Tashkilot uchun har tomonlama rivojlanishning oltita strategiyalari eng katta ahamiyatga ega:

1. Birlashmalar, yutib yuborishlar yoki yangi va qo'shma korxonalar tashkil qilish asosida yangi sohaga kirib borish.

2. Turdosh sohalarida har tomonlama rivojlanish.

3. Turdosh bo'lmagan sohada har tomonlama rivojlanish.

4. Ishlab chiqarishni yig'ishtirish va tuzatish.

5. Aralash har tomonlama rivojlanish va qayta qurish.

6. Ko'p millatli har tomonlama rivojlanish.

Agar yangi sohaga kirib borish, yangi kompaniya yoki qo'shma korxonani tashkil qilish strategiyasi har tomonlama rivojlanmagan kompaniya tomonidan kuchli va foydali raqobat o'rinlarini egallash uchun qo'llanilsa, qoloq ishlab chiqarishlarni yig'ishtirish va tugatish va transmilliy har tomonlama rivojlanish maqsadidagi qayta qurish va har tomonlama rivojlanish maqsadidagi qayta qurish va har tomonlama rivojlanish strategiyasi, qoidaga ko'ra, kuchli va etarlicha keng har tomonlama rivojlangan korporatsiyalarda vujudga keladi.

2. Innovatsion marketingni shakllantirishning kontseptual asoslari

XXI asrning ikkinchi va uchinchi o'n yilliklardagi dunyoning innovatsion o'zgarishlari ishlab chiqarishning postindustrial iqtisodiy uslubining shakllanishi bilan ifodalanadi. Garchi bu jarayon uzoq muddatli va ziddiyatli bo'lsada, hozirdanoq uning asosiy jihatlari ko'zga tashlanmoqda.

Birinchidan, bu integral iqtisodiy tuzum. Bu xususiy mulkchilikka yo'naltirilgan, har tomonlama raqobatli ko'rinishdir. Bozor iqtisodiyoti tadbirkorlarning shaxsiy tashabbuslari va innovatsion faolligi bilan hozirgi va kelajakdagi avlodlar uchun munosib turmush tarzini ta'minlash, davlatning marketing strategik-innovatsion funktsiyalarini amalga oshirish, bozor iqtisodiyotining davlat tomonidan tartibga solinishi hamda inson kapitali va tabiiy resurslar muhitini takror ishlab chiqarishni ta'minlovchi nobozor sektorining rivojlanish darajasi yuqoriligi bilan bolashga imkon beradi.

Ikkinchidan, bu ko'p ukldli iqtisodiyot bo'lib, unda har bir iqtisodiy ukld unga xos bo'lgan o'rin egallab, boshqa ukldlar ustidan hukmronlik qilmaydi va ular bilan uyunlashadi. Bu erda gap turli ukldlarning optimal tarzda uyunlashuvi va hamkorligi haqida boradi:

- texnologik o'sishni amalga oshiruvchi, monopoliyaga qarshi kurash bo'yicha kuchli nazorat va diqqat ostida bo'lgan ishlab chiqarish markazlashuv darajasi yuqori tarmoqlarda ishlab chiqarish strukturasini o'zgartiruvchi yirik biznes.

- millionlab fuqarolarning tadbirkorlik tashabbuslari uchun keng imkoniyatlar ochib beruvchi, innovatsion faollikning yuqoriligi bilan ajralib turuvchi, yirik ishlab chiqarishdan bo'shatiluvchi va mehnat bozoriga yangi kirib keluvchi ishchi kuchiqing bandligini ta'minlovchi kichik va o'rta biznes.

- strategik ahamiyatga ega tarmoqlar va nobozor sektorida mujassamlashgan hamda davlatning strategik innovatsion funktsiyalarini amalga oshirishni ta'minlovchi davlat ukldi,

- aholining hayot faoliyati muhitini (uy-joy-kommunal xo'jalik va atrof-muhit muhofazasi), ma'anaviy takror ishlab chiqarish salohiyatidan foydalanishni (maktablar, madaniy muassasalar va xokazo) ta'minlovchi munitsipal ukld;

- inson faoliyati va takror ishlab chiqarishda eng muhim funktsiyalarni bajaruvchi, uy va shaxsiy oilaviy xo'jalik bilan ifodalanuvchi natural ukld.

Shunisi muhimki, har bir ukld unga xos bo'lgan funktsiyalarni bajarish bilan birga egallab turgan o'rnida eng samarali bo'lishi lozim, chunki iqtisodiy o'sish sur'atlari va ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlik bog'liq bo'ladi.

3. Ilmiy tadqiqot, ishlanma va texnologiyalarni natijalarini tijoratlashuvi strategiyasini ishlab chiqishda maqsadli bozor tahlili

XXI asr dastlabki kunlaridanoq dunyo rivojlanishining barcha jabhalarida - iqtisodiyot, siyosat, ijtimoiy jarayonlar, demografiya, geosiyosiy va geoiqtisodiy

jarayonlar yangi sifat o'zgarishlaridan darak bermoqda. YAqin o'tmishda etarlicha barqaror va muvozanatli bo'lgan bu jarayonlar duch kelayotgan o'zgarishlar girdobi ortidan zamonaviy fan vaqti kelganda ulgurmay ham qolmoqda.

Shu narsa tobora yaqqol ko'zga tashlanib bormoqdaki, geostrategik holat, fan va texnika yutuqlari, kadrlar va ilmiy salohiyat, tabiiy resurslar kabi mavjud ob'ektiv omillardan samarali foydalangan mamlakatlar rivojlanish borasida ancha ilgari ketgan. Bu mamlakatlar ichki iqtisodiy, siyosiy va xalqaro munosabatlar yangicha tizimini shakllantirib, odamlar hayot tarzini yanada yuqori darajaga etkazib oldi. Ushbu ijtimoiy tizimga AQSH va ☐arbiy Evropaning bir qator mamlakatlari, sharqda esa YAponiya misol bo'la oladi.

Fan - texnika va texnologiyalarning zamonaviy yutuqlaridan foydalana olmagan mamlakatlar vujudga kelgan sharoitlarga moslasha olmay, rivojlanish yo'lida ancha ortda qolib ketmoqda. Bunday tendensiya yangi emas, albatta. U XX asrda ham tadqiqotchilar tomonidan kuzatilgan. Uchinchi ming yillik bo'sag'asida bu tendensiya yanada kuchayib, uning ta'siri ostida iqtisodiyoti rivojlanmagan mamlakatlar faol xalqaro iqtisodiy va siyosiy munosabatlar doriyasidan chetga chiqib qolmoqda. Bu mamlakatlar global xarakterga ega, o'ta murakkablashgan munosabatlar tizimida teng huquqli hamkor bo'la olmaydilar. Ular jahon ijtimoiy jarayonlarining ishtirkochilariga aylana olmaydilar, ularga eng yaxshi holatda kuzatuvchilar roli ajratiladi.

4. Yangi mahsulot va texnologiyalarni bozorga kirish strategiyasi.

Hozirgi sharoitlarda iqtisodiyotning eng muhim tavsifnomasi fan, ilg'or texnologiyalar, texnologik bazalarning qanday holatda ekanligi bo'lib, bu o'z navbatida mamlakatda ishlab chiqarilgan mahsulotlar raqobatbardoshlik darajasini belgilab beradi.

Rivojlangan davlatlarning texnologik yutuqlaridan foydalanish, bu sohada avvalo, MDH mamlakatlari bilan hamkorlik o'rnatish, xalqaro mehnat taqsimoti va kooperatsiyadan imkon qadar keng foydalanishga intilish zarur. Bunday jarayonlar butun dunyoda ro'y bermoqda. YUqorida qayd etib o'tildiki, texnologik jihatdan ilg'or mamlakatlar yagona texnologik makon tuzgan bo'lib, mamlakatimiz unga teng huquqli hamkor bo'lib kirishi, ayrim yo'nalishlarda esa etakchilik uchun kurashishi lozim, buning uchun esa milliy texnologik darajada etarlicha yuqori bo'lishi zarur.

Bu borada Prezidentimiz LKarimov o'z asarlarida uzoq muddatga, ya'ni 2009-2014 yillarga mo'ljallangan dastur ishlab chiqish to'g'risidagi masalaga alohida e'tibor qaratdilar. Bu dasturda iqtisodiyotimizning asosiy tarmoqlarini modernizatsiya qilish va texnik yangilash, mamlakatimizning yangi marralarni egallashi uchun kuchli turtki beradigan va jahon bozorida raqobatdoshligini ta'minlaydigan zamonaviy innovatsiya texnologiyalarini joriy qilish bo'yicha maqsadli loyihalar o'z ifodasini topadi.

Mazkur keng koiamli dasturni amalga oshirish uchun mamlakatimizda so'nggi yillarda jiddiy tayyorgarlik ko'rib kelinmoqda. Jahon iqtisodiy inqirozi bu jarayonni yanada jadallashtirishga turtki berib, uni har tomonlama tezlashtirishni taqozo etmoqda.

5. Yuqori texnologik mahsulotlarning marketing xususiyatlari

Fan-texnika taraqqiyotining asosiy tarkibiy qismlaridan biri innovatsion faoliyat, iqtisodiy rivojlanishning mazkur yo'nalishida faoilikni ta'minlovchi omillarni, shuningdek, innovatsion jarayonlarni qo'lab-quvvatlovchi va tartibga soluvchi tashkiliy tuzilmalar xususiyatlari o'rganish va ulardan foydalanish hisoblanadi.

Innovatsion faoliyatni davlat tomonidan tartibga solish va rag'batlantirish haqida yuqorida shakllantrilgan uezis jahon tajribalaridan kelib chiqqan holda mamlakatimizdagi vaziyatda innovatsion o'sish strategiyasini amalga oshirish ustuvor hisoblansada, bir qator sabablarga ko'ra bugungi kunda uni amalga oshirib bo'lmaydi.

Muvaffaqiyatga erishish uchun mamlakat korxonalari hamkorlar e'tiborini jalb qilish o'zaro raqobatlashishi lozim. Buning uchun nima sababdan xorijiy firmalar strategik ittifoq va hamkorlikka qadam qo'yishini aniq tasavvur etish lozim.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Zamonaviy innovatsion marketingni strategik ko'rinishlarini sharxlab bering.
2. Yuqori texnologik tovarlarning innovatsion marketing xususiyatlari qanday tavsiflanadi?
3. Yangi innovatsion tovarlarni ishlab chiqishda maqsadli bozor tahlili.

16-mavzu: INNOVATSION MARKETING FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Reja:

1. Innovatsion marketing faoliyatini ahamiyati.
2. Innovatsion marketingni o'ziga xos jihatlari.
3. Innovatsion marketing faoliyatini takomillashtirish.

1. Innovatsion marketing faoliyatini ahamiyati.

Ilmiy tadqiqot, ishlanma va texnologiyalarni natijalarini tijoratlashuvi strategiyasini ishlab chiqishda maqsadli bozor tahlili. Innovatsion faoliyat yo'nalishlari eng avvalo ishlab chiqarishni takomillashtirish vazifalari va imkoniyatlari bilan emas balki iste'molchilarning yangi mahsulot tavsifnomalari borasida nimalarni afzal ko'rishini o'rganish natijalari bilan belgilanishi lozim. Yangi mahsulot ishlab chiqarishni o'zlashtirishda ushbu mahsulotni tajriba joylarida so'ngra esa bozorda tekshirib ko'rishga ko'proq e'tibor qaratish kerak. Yangi mahsulotlar

ishlab chiqarish bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar o'rtasida o'tkazilgan so'rovlar yangi mahsulot muvaffaqiyatining quyidagi omillari aniqlab berdi (16.1-jadval).

16.1-jadval ma'lumotlaridan kelib chiqadiki, asosiy muvaffaqiyat omili mahsulotning bozor talablariga moslashganligi hisoblanadi. Bu innovatsion marketingning asosiy kompetensiyasi hisoblanadi.

Innovatsion marketing texnologiyalarining o'ziga xos xususiyati shundaki, ular jismoniy jihatdan mavjud mahsulot bilan emas, balki uning ishlab chiqarilayotgan konsepsiyasi bilan ishlaydilar. Bu esa an'anaviy marketingdan farqli ravishda, marketing tadqiqotlari o'tkazishda katta qiyinchiliklar yuzaga keltiradi.

Innovatsion marketing innovatsiyalar bozori konyunkturasini o'rganish, innovatsion loyihani biznesloyihalashtirish, uni amalga oshirishdan tortib innovatsiyalarni bozorga harakatlantirish, innovatsiyalar diffuziyasi va daromad olishgacha bo'lgan butun innovatsion siklning tizimli integratsiyasini ifodalaydi.

16.1-jadval.

Yangi mahsulotning muvaffaqiyat omillari.

Muvaffaqiyat omili	%
Mahsulotning bozor talabiga moslashganligi	8
Mahsulotning firma imkoniyatlariga muvofiqligi	5
Mahsulotning texnologik ustunliklari	6
Yangi mahsulotlarning firma rahbariyati tomonidan qo'llab-quvvatlanishi	2
Yangi modellar tanlashda baholash jarayonlaridan foydalanish	5
Qulay raqobat muhiti	2
Tashkiliy tuzimaning yangi mahsulot ishlab chiqish vazifalariga muvofiqligi	4

Innovatsion marketing ob'ekti intellektual mulk, yangi materiallar va tarkibiy qismlar, yangi mahsulotlar, yangi jarayonlar, yangi bozorlar, tovar va xizmatlarni siljitish yangi usullari, boshqaruvning yangicha tashkiliy shakllari hisoblanadi.

Innovatsiyalar yaratish mamlakatimizda doimo muhim ahamiyatga ega bo'lib kelgan. Biroq bugungi kunga kelib, raqobat kurashida innovatsiyalar ishlab chiqarishni emas, ularni amaliy qo'llashni tashkillashtirishdan iboratdir. Korxonalarda innovatsion marketingni iste'molchilar xulq-atvorini o'rganishda turli strategiyalardan foydalanish talab etiladi, ya'ni o'zaro munosabatlar marketing,

ijtimoiy marketing, B2B, B2C, xolistik marketing, “yashil” marketing, geomarketing, tarmoq marketing, taassurotlar marketinggi, neyromarketing strategiyalari kabi turlardan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu innovatsion marketing strategiyasi turlaridan mamlakatimiz korxonalarida, ularning yangi mahsulot ishlab chiqarishida hamda xizmat ko'rsatishida yangi bozor segmentlarini o'zlashtirishda, korxonaning raqobatli ustunligini yaratishda samarali foydalanish maqsadga muvofiqdir.

2. Innovatsion marketingni o'ziga xos jihatlari.

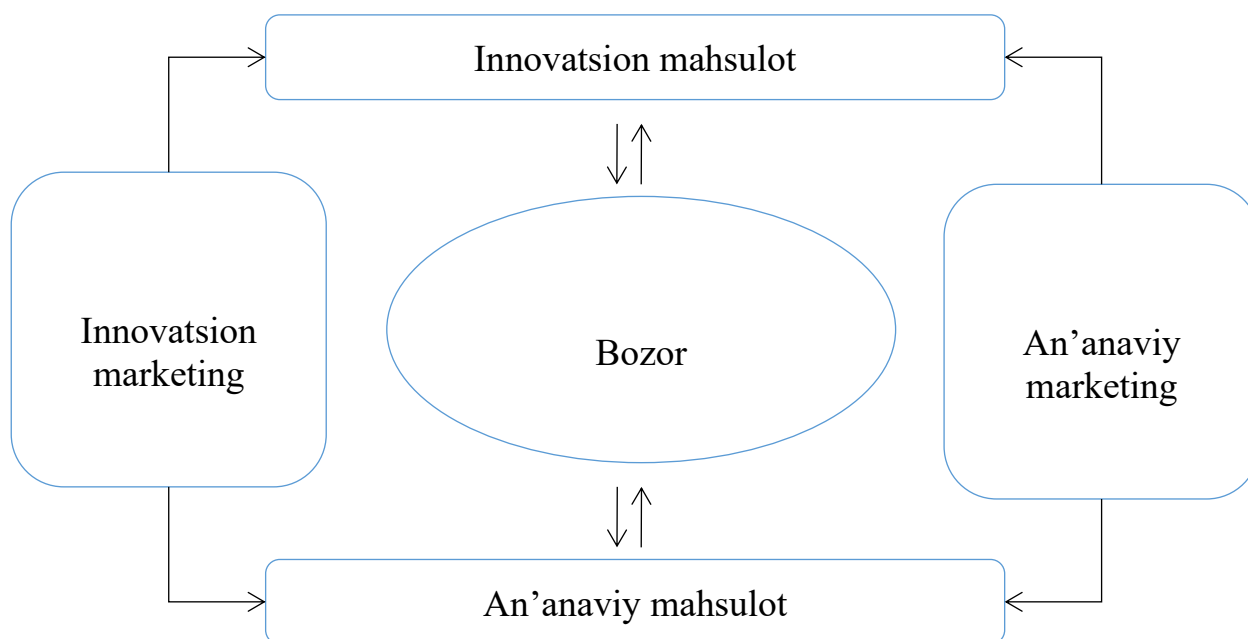
Xizmat ko'rsatishda esa **“innovatsion marketing”**, ayirboshlash natijasida yangiliklarga bo'lgan ehtiyojni qondirish orqali foyda olishga yo'naltirilgan inson faoliyati majmui hisoblanadi. Bu faoliyat yangiliklarga ehtiyojni aniqlashdan tortib yangi innovatsion xizmatlarni yaratish, bozorga kirib borish, xizmatlarning hayotiylik davri, amaliyotda qo'llash, innovatsion xizmatlarni sotib olish uchun xaridorlarni qiziqishini orttirish, yangiliklarga bo'lgan talabni va ularni yaratilish istiqbollari aniqlash kabi vazifalarni o'z ichiga oladi. Xizmat ko'rsatish innovatsiyasi va xizmatlar innovatsiyasi ilm-fan va amaliyotga etarli darajada qo'llanilmagan keng tushunchali atamadir.

Innovatsion mahsulotdan innovatsion xizmatning farqli belgilaridan beri, innovatsion xizmat yangilik bozordagi muvaffaqiyati tegishli texnik bilimlarni amalga oshirish jarayonini kamroq talab qiladi. Innovatsion xizmatni tijoratlashtirishda texnikaga nisbatan ko'proq iqtisodiy va ijtimoiy sohadagi jarayonlarni qamrab oladi.

Yuqoridagi ko'rib o'tilgan olim va mutaxassislarning innovatsion marketingga bergan ta'rif va tavsiflarini tahlil qilar ekanmiz, ular tomonidan asosan innovatsion mahsulotni bozorga siljitish bilan bog'liq marketing faoliyati nuqtai nazaridan yondashilganligini guvohi bo'lamiz. Lekin, ularni fikricha biz, marketingni iqtisodiy faoliyat sifatida o'zini olib ko'radigan bo'lsak, unda qo'llaniladigan yangi vosita va usullar ham innovatsion faoliyat bo'lib yuzaga chiqadi. Bundan kelib chiqib, innovatsion marketingga quyidagicha mualliflik tarifini keltirishni lozim topdik.

Innovatsion marketingga, yangi tovarlarni izlash, mahsulotlarni yaratish va amaldagi mahsulotni takomillashtirib borish hamda innovatsion texnologiyalar yordamida tijoratlashtirishga yo'naltirilgan faoliyat deb ta'rif berishimiz mumkin.

Demak, innovatsion marketingga berilgan ta'rifdan kelib chiqib mahsulotni siljitishda marketingning u yoki bu vositasidan foydalanishimiz mumkin (16.1-rasm).

16.1-rasm. Innovatsion marketing bilan an'anaviy marketing vositasida mahsulotning bozorga siljitishning umumiy ko'rinishi

Ushbu marketing vositalari mahsulot siljitish holatidan foydalanishni quyidagicha ifoda etiladi:

an'anaviy marketing vositalaridan innovatsion mahsulotlarni siljitishda foydalanish;

an'anaviy mahsulotni innovatsion marketing vositalari bilan siljitishda foydalanish;

innovatsion marketingdan an'anaviy mahsulotlarni hamda innovatsion mahsulotlarni siljitishda qo'llash.

Korxonada marketing faoliyatini tashkil etish I.Ansoff va ko'plab xorijiy tadqiqotchilar tomonidan "mahsulot-bozor" portfeli doirasidagi muhim bir yo'nalish sifatida o'rganilgan. Har bir mahsulot bozordagi talabning har qanday sharoitida sotilishi va uning iqtisodiy natijadorligi bilan belgilanadi. SHuning uchun biz mavjud bo'lgan va innovatsion mahsulotni bozorga siljitishda pozitsiyasini belgilovchi "mahsulot-talab-marketing" matritsiyasi asosiy jarayon hisoblanadi.

3. Innovatsion marketing faoliyatini takomillashtirish.

Narxlarni shakllantirishdagi innovatsiyalar korxonaning mahsulot va xizmatlar bilan savdo qilishi uchun yangi narx strategiyalaridan foydalanishini bildiradi. Marketing vositalaridagi mavsumiy, doimiy yoki boshqa joriy o'zgarishlar yangilik olib kelmasalar bu jarayon marketing innovatsiyalari hisoblanmaydi. Mahsulotlar

bo'yicha innovatsiyalar bilan marketing innovatsiyalarini bir-biridan farqlovchi asosiy mezon – bu mahsulotning funksiyalarida yoki undan foydalanish usullarida jiddiy o'zgarishlar mavjudligidir. Agar mahsulot va xizmatlarning funksional yoki foydalanish xususiyatlari mavjud mahsulot va xizmatlardan yaxshilanishi bu mahsulotlar bo'yicha innovatsiyalar hisoblanadi. Mahsulot dizaynidagi o'zgarishlar esa uning funksional yoki iste'mol xususiyatlari sezilarli darajada o'zgarmagan bo'lsa, bu marketing innovatsiyalari hisoblanadi.

Jarayonlar bo'yicha va marketing innovatsiyalari o'rtasidagi farq quyidagicha namoyon bo'ladi. Jarayonlar bo'yicha innovatsiyalar mahsulot birliklariga xarajatlarni kamaytirish yoki sifatini oshirishga yo'naltirilgan ishlab chiqarish va mahsulotlarni etkazib berish usullarini takomillashtirish bilan bog'liqdir. Marketing innovatsiyalari esa sotish hajmini yoki mahsulotlar narxini (yangi narx strategiyalarini qo'llagan holda) oshirishga yo'naltirilgan bo'ladi.

XX asrning ikkinchi yarmida G'arbda kuzatilgan o'ziga xos bashorat shov-shuvi Rossiya bashoratchilik maktabi etakchisi I.V.Bestijev Lada tomonidan tuzilgan klassik bashoratchilik antologiyasida yaqqol tasvirlab berilgan. Intellektual va siyosiy doiralarda qizg'in munozaralarga sabab bo'lgan o'nlab fundamental asarlarda jahon rivojlanishi istiqbollari turli ssenariylardaeng yorokin ranglardan boshlab katastrofik holatlargacha asoslab berilgan. Uzoq muddatli u yoki bu bashorat ssenariylarini asoslab berish uchun foydalanilgan ko'plab global modellar yaratilgan. Ushbu bashoratchilikka BMT ham qo'shilgan bo'lib, uning tarkibida "Bashorat va istiqbolli tadqiqotlar" bo'limi tashkil qilingan. Nobel mukofoti sovrindori V.V.Leontev rahbarligidagi BMT ekspertlar guruhi tomonidan o'tgan asrning 70 yillarida o'ziga xos tarmoqlararo balansning mintaqalararo modeli asosida jahon iqtisodiyoti rivojlanishining 2000 yilgacha bo'lgan bashoratlari ishlab chiqilgan.

Biroq 80 yillar oxirlariga kelib bashoratchilik to'liqini pasaya boshladi vabuning sababi oddiy edi. Jahon industrial jamiyatdan postindustrial jamiyatga o'tib, tendensiyalar o'zgardi va chuqur bifurkatsiyalar klasteri vujudga keldi. Avvalgi bashoratlarda va ularning metodologik asoslari bu muhitda o'z ta'sir kuchini yo'qotgan bo'lib, yangi metodologiya esa hali rivoj topmagan edi.

O'tish davrida ijtimoiy va texnologik tizimlar traektoriyasi keskin o'zgaradi. Ularning ayrimlari o'tmishda qolib ketib, ularning o'rniga yangilari paydo bo'ladi va jahon miqyosida keng tarqaladi. Bu davrda oldindan ko'ra bilishning qiyinligi an'anaviy inqilobiy paradoks e'lon qilingan bo'lib, maqsadlar va amalda erishilgan natijalar o'rtasidagi farqlar bilan ham izohlanadi. Lekin shunga qaramay XX asrning yirik olimlari qalamiga mansub bo'lgan eng oxirgi asarlardan birida insoniyatning

rivojlanishiga doir asosli bashoratlar, ekologik va sivilizatsiya inqirozlarining bartaraf etilishiga qaratilgan.

Sivilizatsiya strategiyasining paydo bo'lishi hayotiy ahamiyatga ega bo'lib u tabiat strategiyasi bilan muvofiqlashtirilgan bo'lishi lozim. Bu esa insoniyat tarixida uning kuch-quvvati o'sishi bilan birga kuzatiluvchi sifat yangiligidir. Bizni nafaqat ekologik balki sivilizatsiya inqirozi kutib turibdi. O'z mohiyatiga ko'ra biz sivilizatsiya tarixining butkul yangicha bosqichi esa butun xalqlar oldida sog'lom turmuz tarzini shakllantirish strategiyasini ishlab chiqishdan iborat. Bunday strategiyani uzoq muddatli bashoratlarsiz, tabiat va jamiyat rivojlanishining muqobil yo'llarini oldindan ko'ra bilmasdan turib amaliy jihatdan ishlab chiqish mumkin emas.

Yuqoridagi mulohazalardan kelib chiqib har bir faoliyatda yangicha qarash, yangi xomashyolarni yaratish va ishlab chiqarishga sarflash, iste'molchilar ehtiyojini to'laqonli qondirishga qaratilgan faoliyatini amalga oshirish, innovatsion mahsulotni siljitishgacha bo'lgan barcha jarayonlarning har birida innovatsion marketingni o'zida namoyon qiladi.

Nazorat va muhokama uchun savollar

Zamonaviy innovatsion marketingni strategik ko'rinishlarini sharhlab bering?

2. Yuqori texnologik tovarlarning innovatsion marketing xususiyatlari qanday tavsiflanadi?

3. Yangi innovatsion tovarlarni ishlab chiqishda maqsadli bozor tahlili?

17-mavzu. INNOVATSION LOYIHALARNI MOLİYALASHTIRISH TIZIMI (4 soat)

Reja:

1. Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish tizimining ahamiyati.
2. Innovatsion dastur.
3. Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish manbalari.

1. Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish tizimining ahamiyati.

Innovatsiya loyihasining asosiy maqsadlaridan biri – korxona yuqori sifatga ega bo'lgan kerakli miqdorda mahsulot ishlab chiqarish layoqatiga ega ekanligini raqobatchilarga isbotlashdan iborat.

“Innovatsion loyiha” tushunchasi bir qancha nuqtai nazardan qaralishi mumkin:

– innovatsion maqsadlarga erishishga xizmat qiladigan tadbirlar yig'indisi sifatida;

- innovatsion faoliyatni amalga oshirish jarayoni sifatida;
- ushbu tadbirlarni asoslovchi va bayon qiluvchi hujjatlar paketi sifatida.

Ushbu uch jihatlar innovatsion loyiha uchun innovatsion faoliyatini tashkil qilish va maqsadli boshqarish shakllari sifatidagi ahamiyatini ko'rsatadi.

Shunday qilib, innovatsion loyiha – bu resurslar, muddatlar va ijrochilar bo'yicha o'zaro bir-birini asoslaydigan hamda o'zaro bir-biriga bog'liq bo'lgan, ilmfan va texnika taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlarida muayyan maqsadlar (vazifalar)ga erishishga qaratilgan jarayonlarning murakkab tizimidir.

Innovatsion loyihalarni amalga oshirish uchun ularni moliyaviy asoslash va investitsiyalash muhim ahamiyatga ega. Bunda loyihaviy moliyalashtirish jarayonlari nuqtai nazaridan o'ziga xos xususiyatlarga ega innovatsion loyihalarni farqlash kerak:

- a) investitsion loyihalar, masalan, yangi sanoat ob'ektlari qurilishiga (energetika, transport, aloqa va h.k.) yirik kapital qo'yilmalar;
- b) ilmiy-texnik (innovatsion) – ilg'or texnologiyalar, yangiliklar, mahsulotlar va xizmatlar.

Ushbu ikki xil loyiha o'rtasida muhim farqlar mavjud:

1. Sanoat ob'ektlariga kapital qo'yilmalar haqidagi mavjud moliyaviy axborot, hattoki eng oddiy ilmiy-texnik loyihalarga qaraganda, ayniqsa, ularning erta bosqichlarida, ishonchliroqdir;

2. Innovatsion ilmiy-texnik loyihalar mavhumlikning yuqori darajasiga ega ekanligi bilan farq qilib, ular shunday afzallikka egaki, ular ishlanmaning erta bosqichidayoq katta bo'lmagan moliyaviy yo'qotishlar bilan to'xtatib qo'yilishi mumkin;

3. Ilmiy-texnik loyihalarda axborot investitsiyaviy loyihalarga qaraganda ko'proq cheklanganligi va mos emasligi bilan farq qiladi. Bu esa mustaqil ekspertlarning loyihalarini baholash bo'yicha fikrlarini korrelyatsiyalashni nihoyatda qiyinlashtiradi;

4. Innovatsion loyihalar ko'p mezonliligi va yuqori darajali mavhumligi bilangina farq qilmasdan, balki sifatli baholash bo'yicha ham farqlanadi.

“Loyiha” tushunchasi bilan bir qatorda, “innovatsion dastur” degan tushuncha ham mavjud. Bu tushunchalar o'zaro chambarchas bog'langan. Dastur – bu loyiha shakllaridan biri, dasturlash esa (dasturni shakllantirish) – loyihalar hayot tsikli bosqichlaridan biri bo'lsa-da, ularning xususiyatlari anchagina farqlanadi, dastur qo'shimcha qator yangi xususiyatlarni orttiradi.

Innovatsion texnologiyani xalq xo'jaligiga tadbqiq qilishda iqtisodiy samaradorlikni quyidagi usullarda baholash mumkin:

Yangi texnika va texnologiyalarni joriy etish uchun uning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini aniqlash kerak. SHu sababli yangi texnika va texnologiyalarni joriy etish asosida ishlab chiqarishda yuqori ko'rsatkichlarga erishish uchun texnik chora-tadbirlarning qaysi biri foydali ekanligini aniqlash zarur.

Fan-texnika tarakkiyoti tadbirlari iqtisodiy samarasini hisoblash tartibi uslubiy ko'llanmalarda izoxlab berilgan.

Ularga quyidagilar kiradi:

- kapital qo'yimlarning iqtisodiy samaradorligini aniqlash bo'iicha namunali metodika;

- xalq xo'jaligida yangi texnika, ixtirochilik va ratsionalizatorlik tavsiflaridan foydalanishning iqtisodiy samaradorligini aniqlash metodikasi;

- korxonalar va ishlab chiqarish birlashmalari boshqaruvining avtomatlashtirilgan tizimining iqtisodiy samaradorligini hisoblash metodikasi;

- boshqaruvning avtomatlashtirilgan tizimi samaradorligini;

- mehnatni ilmiy tashkil etish, ya'ni MIT bo'iicha tadbir-choralarning iqtisodiy samaradorligini aniqlash metodikasi;

- atrof-muhitni muhofaza etish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish uchun sarflangan xarajatlarning iqtisodiy samarasini aniqlash uchun vaktinchalik metodika.

Undan tashqari, tarmoq vazifalari, ilmiy-tekshirish institutlari, loyiha tashkilotlari, oliy o'quv yurtlari ham metodik materiallar tayyorlashlari mumkin.

U qanday qilib aniqlanadi? Yangi ishlamalarni iqtisodiy samaradorligi barcha ishlab chiqarish tarmoqlarida, ilmiy-tekshirish institutlarida, loyihalash tashkilotlarida tegishli tadbirlarni avvalgi yillardagi o'zlashtirish natijalarini ifodalovchi xujjatlar asosida aniqlanadi. Ilmiy-texnikaviy tadbirlarning ko'p yillik tajribalariga asoslangan turli ko'rsatkichlar, jumladan, mashina va texnikaviy vositalarni ishlab chiqish xamda ulardan foydalanish natijasida erishiladigan yillik iqtisodiy samaradorlik quyidagicha aniqlanadi:

$$E = [3_1 \cdot a - 3_2 \cdot P] \cdot A_2 - S$$

Bu erda: 3_1 va 3_2 — mavjud va yangi texnika yordamida maxsulot birligini ishlab chiqarish xarajatlari;

a — yangi texnikaviy vositalarning sifatini, nisbiy afzalligini ifodalovchi koeffitsient bo'lib:

$$a = \frac{Q_2 P_1 + E_H}{Q_1 P_2 + E_H} \text{ hisoblanadi.}$$

Bu erda: Q_1 va Q_2 — mavjud va yangi texnikaviy vositalar birligi yordamida yil davomida ishlab chiqarilgan maxsulot hajmi;

P_1 va P_2 — mavjud va yangi texnikaviy vositalar kiyma-tida ularni tiklash uchun ajratmalar salmoi;

E_H — yangi texnikadan foydalanish davrida erishiladigan samaradorlik. U quyidagi formula yordamida aniqlanadi:

$$P = \frac{[U_1^1 - U_2^1] - E_H[K_2^1 - K_1^1]}{P_2 + E_H}$$

Bu srda: U_1^1 va U_2^1 - mavjud va yangi tsxnikadan foydalanish davridagi joriy xarajatlar;

K_1^1 va K_2^1 — mavjud va yangi tsxnikadan foydalanish bilan bog'liq bo'lgan kapital qo'yilmalar;

E — kapital qo'yilmalarining norma darajasidagi samaradorlik koeffitsienti;

A_2 — yangi texnika joriy etilgandan keyin uning yordami bilan ishlab chiqariladigan maxsulot hajmi;

S — yangi tsxnikani loyihalashtirish xarajatlari.

Yangi texnika samaradorligini hisoblash qiyosiy samara-dorlikni aniqlash tamoyillariga asoslanadi. yangi tsxnikadan foydalanishning iqtisodiy samaradorligini aniqlash metodikasi asosida amalga oshiriladi.

Bu mstodikaga binoan iqtisodiy samara quyidagi formula yordamida ifodalanadi:

$$S = (X_1 - X_2) \times A_2$$

Bu srda: S — yillik iqtisodiy samara, so'm; X_1 va X_2 — yangi texnika yordami bilan tayyorlangan maxsulot birligiga sarflangan katgirilgan xarajatlar ($T + E_n \times K$);

A_2 — hisobot yilida yangi texnika yordamida ishlab' chiqarilgan mahsulotning yillik hajmi.

Yangi texnika va tsxnologiyani iqtisodiy samaradorligini rejalashtirish va bashorat qilishda uning bir qator asosiy texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlarga, jumladan foydani ko'payishi, mehnat unumdorligining oshishi, mehnat, moddiy va kapitallarning sig'imining pasayishi, maxsulot tannarxining kamayishiga ta'sir etishi hisobga olinadi. Masalan, yangi maxsulot-ni ishlab chiqarish hisobiga olinadigan rejali foydani ko'payishi quyidagi formula bilan aniqlanadi:

$$\Delta F_t [(B_t - T_t) \times A_t - (B_l - T_l) \times A_l]$$

Bunda: ΔF_t — kelgusi davrda foydani oshishi (so'm hisobida);

B_t va T_t — korxona ulgurji bahosi va yangi mahsulot birligining ishlab chiqarish tannarxi;

B_l va T_l — korxona ulgurji bahosi va almashtiriladigan mahsulotning yangi texnikaning joriy etilgungacha bo'lgan yil-dagi tannarxi (so'm hisobida);

A_t va A_l — kelgusi davrda ishlab chiqariladigan yangi maxsulot va yangi texnikami joriy etishgacha bo'lgan yildagi almashtiriladigan maxsulot xajmi (so'm hisobida).

2. Innovatsion dastur

Innovatsion dastur loyihalarning (mul'tiloyiha va megaloyihalar) murakkab kombinatsiyasi bo'lib, boshqaruv ob'ekti sifatida alohida loyihadan yoki o'zaro bir-biri bilan juda zaif bog'langan, tashkilot yoki uning ijrochilari tomonidan bajariladigan loyihalardan juda kuchli farq qiladi. Dasturni faqat yirik tashkilotlar birlashmasi, masalan, FPG (moliyaviy sanot guruhlar), yirik korporatsiyalar konsortsiumi, mintqa yoki megapolis, federal organlar va h.k.lar shakllantirishi va amalga oshirishi mumkin. Innovatsion dasturlarni shakllantirish va amalga oshirishga ko'plab misollar mavjud.

Innovatsion loyiha portfelini shakllantirish bosqichma-bosqich amalga oshiriladi:

1. Innovatsion loyihalarni dastlabki tanlash.

Bosqichning maqsadi – taqdim etilgan innovatsion loyihalarni umumlashtirilgan tahlildan o'tkazish va baholash. Ushbu bosqich quyidagi odimlarni o'z ichiga oladi:

a) innovatsiyalarni amalga oshirishning tashkilotning asosiy muammolari echimini taklif eta oladigan asosiy yo'nalishlarini belgilash;

b) ajratib olingan yo'nalishlar bo'yicha ekspertizalar olib borish uchun loyihalarni taqsimlash;

v) ekspertizaning ishchi usulini ishlab chiqish;

g) ekspert guruhlar ishini tashkil qilish (NIO yoki marketing bo'limi boshqa bo'linmalardan mutaxassislarni jalb etgan holda);

d) hisob-kitoblar va ekspertizalar natijalari bo'yicha loyihalarga dastlabki baho berish;

e) istiqboli yo'q loyihalarni chiqarib tashlash.

Mazkur bosqichda loyiha bitta eng muhim mezon (masalan, iqtisodiy samaradorlik mezoni) bo'yicha tanlanadi, bunda baholash parametri past bo'lgan loyihalarni chiqarib tashlashdan iborat oddiy qoidadan foydalaniladi.

2. Ustuvor (boshlang'ich) yo'nalishlar bo'yicha portfelni shakllantirish.

Bosqichning maqsadi – loyihalarni ustuvorliklar bo'yicha puxta tahlil qilish va taqsimlash. Bu erda quyidagi qadamlar ko'zda tutiladi:

a) innovatsion loyihalarni bir nechta mezonlar (3 – 5ta) bo'yicha tahlil qilish;

b) loyihalarning ustuvorlik darajasini aniqlash;

v) loyihalarni ustuvorlik darajalari bo'yicha taqsimlash.

Barcha loyihalar tegishli shkala bo'yicha, masalan, “past”, “o'rtadan past”, “o'rtadan yuqori”, “yuqori” baho bilan baholanadi.

“O'rtadan yuqori” yoki “yuqori” baho olmagan loyihalar dastlabki tanlov bosqichidayoq chiqarib tashlanadi va rad etilgan deb hisoblanadi.

Qolgan loyihalar ustuvorlik darajasi (sinfi) bo'yicha taqsimlanadi:

a) ustuvor loyihalar – bu umumiy samarasi (natijalar/sarf-xarajatlar) 70 – 80 %dan kam bo'lmaydigan loyihalardir;

b) ustuvor loyihalarining birinchi 20 – 30 %i o'ta ustuvor loyihalar hisoblanadi.

Loyihalarni ustuvorlik bo'yicha ranjirovkalash resurslarni loyihalar o'rtasida taqsimlash uchun kerak.

3. Moliyaviy va boshqa resurslarni innovatsiyalar portfeli ichida taqsimlash.

Bunda “xarajatlar – samaradorlik” sxemasiga asoslangan qaror qabul qilish qoidasidan foydalaniladi: birinchi navbatda, naqd pul mablag'lari iqtisodiy samaradorligi maksimal darajaga (ustuvorlik darajasiga) ega bo'lgan loyihaga ajratiladi.

Jahon amaliyotida “xarajatlar – samaradorlik”ni tahlil qilish barcha moliyani taqsimlash mexanizmlari uchun majburiy jarayondir. Buni shu bilan izohlash mumkinki, ushbu qoidani amaliy qo'llash qanchalik oson bo'lmasin, u quyidagilarga erishish imkonini beradigan loyihalar portfeli ta'minlaydi:

– berilgan cheklangan mablag'lar doirasida maksimal mumkin bo'lgan samaradorlik;

– talab etilgan natija va samaradorlik darajasiga eng minimal sarf-xarajatlar.

Korxonada shunday vaziyat yuzaga kelishi mumkinki, innovatsion loyihalarni amalga oshirishga innovatsion mablag'larning etarli emasligi to'sqinlik qiladi.

Bunday holda qo'shimcha investorlarni hamda xususiy moliyaviy mablag'larni izlab topish yoki mavjud innovatsion loyihalar portfeli o'zgartirish zarur bo'ladi.

1. Loyihalar portfeli aniqlashtirish – loyihalarining bir qismini o'ziga jalb qilishi ko'proq loyihalar foydasiga hamda investitsion mablag'larning miqdoriga qarab kesib tashlash.

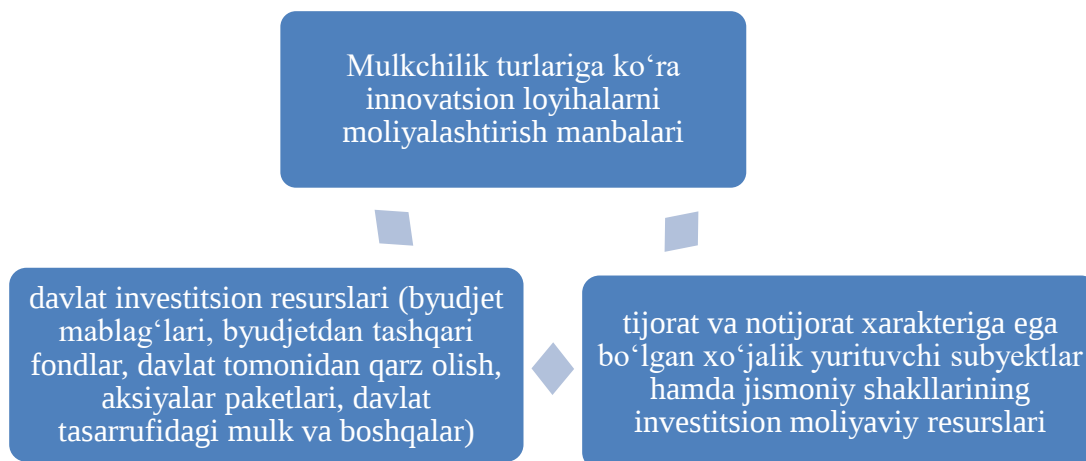
3. Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish manbalari.

Mulkchilik turlariga ko'ra innovatsion loyihalarni moliyalashtirish manbalari quyidagilarga bo'linadi (17.1-rasm):

- davlat investitsion resurslari (byudjet mablag'lari, byudjetdan tashqari fondlar, davlat tomonidan qarz olish, aksiyalar paketlari, davlat tasarrufidagi mulk);

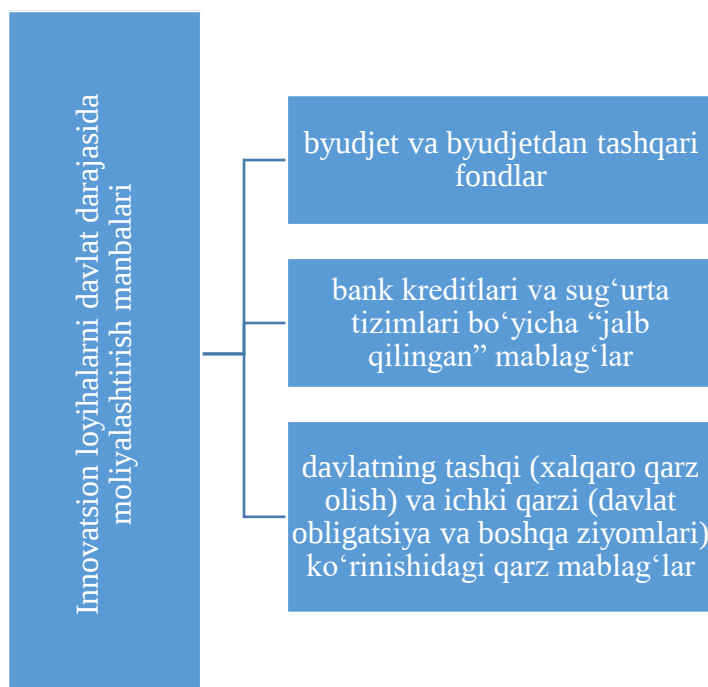
- tijorat va notijorat xarakteriga ega bo'lgan xo'jalik yurituvchi sub'ektlar hamda jismoniy shakllarining investitsion moliyaviy resurslari.

Bular qatoriga sug'urta kompaniyalari, investitsion fondlar va kompaniyalar, nodavlat nafaqa fondlarining investitsion resurslari va boshqa sub'ektlarni ham kiritish mumkin bo'ladi. Korxonalarga tegishli shaxsiy mablag'lari, tijorat banklari va boshqa kredit korxonalari hamda hukumat tomonidan maxsus vakil qilingan investitsion banklarning kredit resurslarini ham kiritish mumkin.

17.1-rasm: Mulkchilik turlariga ko'ra innovatsion loyihalarni moliyalashtirish manbalari.

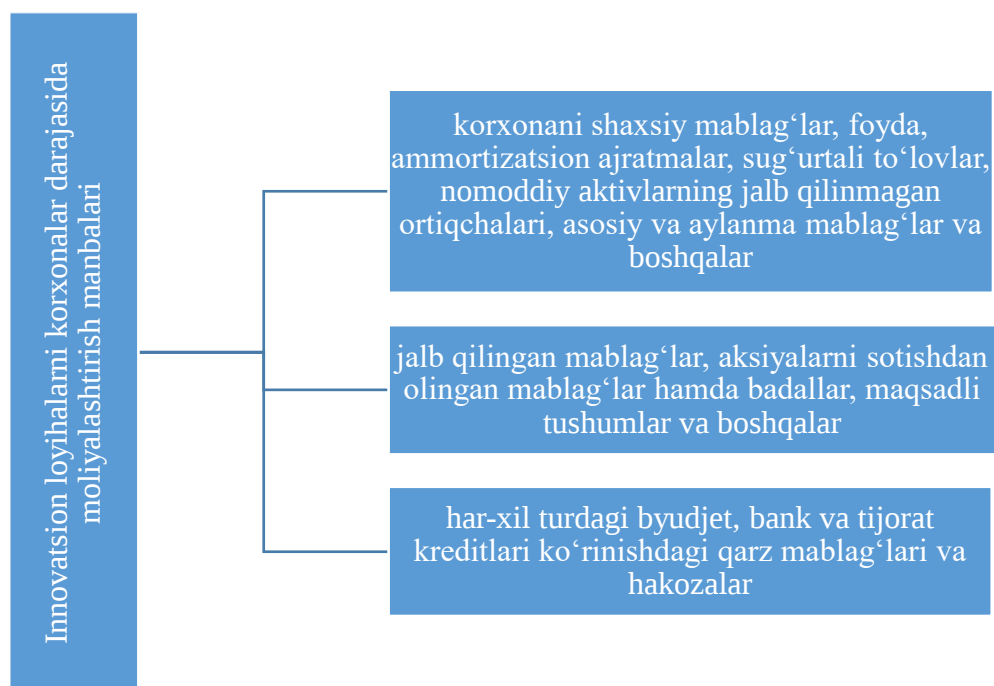
Innovatsion loyihalarni davlat darajasida moliyalashtirish manbalari quyidagilarni kiritish mumkin. Davlatga tegishli byudjet va byudjetdan tashqari fondlar, bank kreditlari va sug'urta tizimlari bo'yicha "jalb qilingan" mablag'lar, davlatning tashqi (xalqaro qarz olish) va ichki qarzi (davlat obligatsiya va boshqa ziyomlari) ko'rinishidagi qarz mablag'larini hisobidan amalga oshirish mumkin (17.2-rasm).

17.2-rasm: Innovatsion loyihalarni davlat darajasida moliyalashtirish manbalari.

Byudjetdan mablag' ajratilishi innovatsion loyihalarni moliyalashtirish faoliyatning har xil shakllarining muhim moliyaviy manbalari bo'ladi. Bular hisobidan maqsadli innovatsion dasturlar, davlatning ustuvor innovatsion loyihalari bajariladi. Innovatsion dastur loyihalarning (multiloyiha va megaloyihalar) murakkab kombinatsiyasi bo'lib, boshqaruv ob'ekti sifatida alohida loyihadan yoki o'zaro bir-biri bilan juda zaif bog'langan, korxona yoki uning ijrochilari tomonidan bajariladigan loyihalardan juda kuchli farq qiladi. Dasturni faqat yirik korxonalar birlashmasi, masalan, MSG (moliyaviy sanot guruhlar), yirik korporatsiyalar konsorsiumi, mintaqa yoki megapolis, federal organlar amalga oshirishi mumkin. Innovatsion dasturlarni shakllantirish va amalga oshirishga ko'plab misollar mavjud.

Innovatsion loyihalarni korxonalar darajasida moliyalashtirish manbalari quyidagilarga bo'linadi (17.3-rasm):

17.3-rasm: Innovatsion loyihalarni korxonalar darajasida moliyalashtirish manbalari.

korxonani shaxsiy mablag'lar, foyda, ammortizatsion ajratmalar, sug'urtali to'lovlar, nomoddiy aktivlarning jalb qilinmagan ortiqchalari, asosiy va aylanma mablag'lar;

jalb qilingan mablag'lar, aksiyalarni sotishdan olingan mablag'lar hamda badallar, maqsadli tushumlar va boshqalar;

har-har xil turdagi byudjet, bank va tijorat kreditlari ko'rinishdagi qarz mablag'lari va hakoza.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Innovatsion loyihalarni asosiy maqsadi nima?
2. Ilmiy-texnik loyiha bilan axborot investitsiyaviy loyihalar orasidagi farqni sharxlab bering.
3. Innovatsion loyihalarni ilmiy-texnik ahamiyati darajasi bo'yicha tasniflang.
4. Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish strategiyasini sharxlang.

18-mavzu. IQTISODIYOTDA INNOVATSION KLASSTERLARNI SHAKLLANTIRISH ZARURIYATI (4 soat)

Reja:

1. Innovatsion texnologiyalarni amalga oshirishda klaster usullarni qo'llashni ahamiyati.
2. Innovatsion faoliyatni klaster usulida qo'llashda uni davlat tomonidan boshqarish.
3. Innovatsion klasterlarni rag'batlantirish yo'llari.

1. Innovatsion texnologiyalarni amalga oshirishda klaster usullarni qo'llashni ahamiyati

Mamlakatimizning jahondagi iqtisodiyot va sanoati rivojlangan davlatlar qatoriga kirib borishining zarur sharti va mustaxkam poydevori bo'lib xizmat qiladi. Bunday vazifalarni talab darajasida amalga oshirish uchun xalq xo'jaligini turli soxalarida xalqaro standart talablariga mos bo'lgan raqobatdosh tovarlarni ishlab chiqarish uchun yangi innovatsion texnologiyalarni yaratib beradigan O'zbekiston respublikasini fani muhim ahamiyatga egadir.

Innovatsion marketing ilmiy-texnik va yangi g'oya, ishlama va texnologiyalarni hamda yaratilgan intellektual mulkni chuqur va har tomonlama o'rganib uning natijalarini zudlik bilan ishlab chiqarishga transfera qilish. Innovatsion marketing resurslari zamonaviy ilmiy-texnik axborotlar hisoblanib, ular iqtisodiy qimmat turadigan iste'mol bozori hisoblanadi. Ularni qidirish, tanish, maqsadga yo'naltirilgan ishlarni rejalashtirish, amalga oshirish va bular orqali o'z biznesini tashkil etish lozim bo'ladi.

Innovatsion marketingni asosiy o'rganadigan yo'nalishlari iqtisodiy, tashkiliy, boshqaruv, sotsial, psixologik, huquqiy faktorlari innovatsion jarayonlarga o'z ta'sirini o'tkazadi.

- ishlab chiqarish korxonalardagi innovatsion guruhlarini ishlari tezlik bilan tarqalishi innovatsion texnologik bilimlarni yuksalishiga raqobatbardosh bosimlarni boshqa klaster bo'limlarga o'tib korxona faoliyatini yuksalishiga olib keladi;

- yangi bilimlarni va texnologiyalarni tezlik bilan rag'batlantirilishi ishlab chiqarishda bo'limlarni shakllantirishga sababchi bo'ladi.

Oxirgi o'n yilliklar davrida yuqori ishlab chiqarish quvvatlariga ega bo'lgan davlatlarda klaster strategiyalari rivojlanib bormoqda. Bu esa dunyo ilm-faniga yangi g'oyalarni va ishlamalarni yaratish bo'yicha katta saboq bo'lmoqda. Shuning uchun bugungi kunda ishlab chiqariladigan tovarlarni sifat ko'rsatkichlari darajasini oshirishda zamonaviy yangi nanotexnologiyalar, asbob uskunalar, laboratoriyalar uchun aniqlikni va tezlikni oshirish uchun yangi usullar va priborlar ishlab chiqilgan. Klasterlar asosan yuqori bilim darajasi, talablariga raqobatbardoshlik mezonlariga javob beradigan markazlarda tashkil topmoqda. Hozirgi vaqtda klaster talablari bo'yicha olib borilayotgan ko'p ishlar iqtisodiy tomondan rivojlangan davlatlarda kuzatilmoqda. Klaster asosan yangi g'oyali ilm-fan yutuqlarini har tomonlama mutahassislar ishtirokida tashkil etilishi mumkin bo'lgan texnologiyalar va texnikalar orqali olingan yangi assortimentdagi tovarlarni yoki xizmatlarni zudlik bilan ishlab chiqarishga tadbiq etilishini ta'minlaydigan va bozor "chuqurligini" yangi talab uchun zarur bo'lgan raqobatbardosh tovarlar bilan ta'minlab maqsadga yo'naltirilgan foydani olishga qaratilgan bo'lishi kerak. Bunday zamonaviy talablarga javob beradigan ilmiy-tadqiqot ko'rsatkichlari bilan isbotlangan va xalq xo'jaligida ishlab chiqarishga yo'naltirilgan bunday ishlarni kichik biznes sub'ektlarida amalga oshirish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Klaster talablari siyosatini markazida esa har tomonlama o'zaro faoliyatlar bo'yicha bog'lanish orqali qatnashuvchilarni bir-biriga xizmat yuzasidan bo'lgan e'tibori va sadoqati birgalikda bajarilayotgan ishlarni tez va muvaffaqiyatli bo'lishini ta'minlaydi. Klaster sistemasini tashkil etishda kichik va katta ishlab chiqarish korxonalar orasidagi gorizantal bog'lanish esa bozorda bir guruhga oid tovarlarni zamonaviy talablariga mosligini ta'minlaydi.

Zamonaviy klasterlar, odatda bir yo'nalishga yo'naltirilgan bir qancha ishlab chiqarish bo'laklaridagi shu sohaga tegishli bo'lgan firmalarni maqsadga yo'naltirilgan zanjirni bo'laklari hisoblanib doimo ular ma'lum bir mahsulotlar yaratishga ixtisoslashgan bo'ladi.

Zamonaviy fan va texnologiya tobora raqobatli bozor kurashiga jalb qilib borilmoqda. Fundamental bilimlar va ularning yakuniy mahsuli - ilmiy texnik mahsulot — iqtisodiyotning globallashuvi sharoitlarida davlatlarning geosiyosiy manfaatlarini amalga oshirishning muhim omiliga aylanmoqda.

Aholining turmush farovonligi o'sishi, mamlakatning iqtisodiy o'sish sur'ati, ta'lim, fan va madaniyatning rivojlanishi, mudofaa qobiliyati bevosita yuqori texnologiyali kompleksni tarkibiy-texnologik qayta tuzishga bog'liq bo'lmoqda. Bu sohada yuqori malakali ilmiy, tadqiqotchi va muxandis kadrlar salohiyati katta rol o'ynaydi.

2. Innovatsion faoliyatni klaster usulida qo'llashda uni davlat tomonidan boshqarish

Innovatsion faoliyatni davlat tomonidan tartibga solish va rag'batlantirish haqida yuqorida shakllantirilgan tezis jahon tajribalaridan kelib chiqqan holda mamlakatimizdagi vaziyatda innovatsion o'sish strategiyasini amalga oshirish ustuvor hisoblansada, bir qator sabablarga ko'ra bugungi kunda uni amalga oshirib bo'lmayapti.

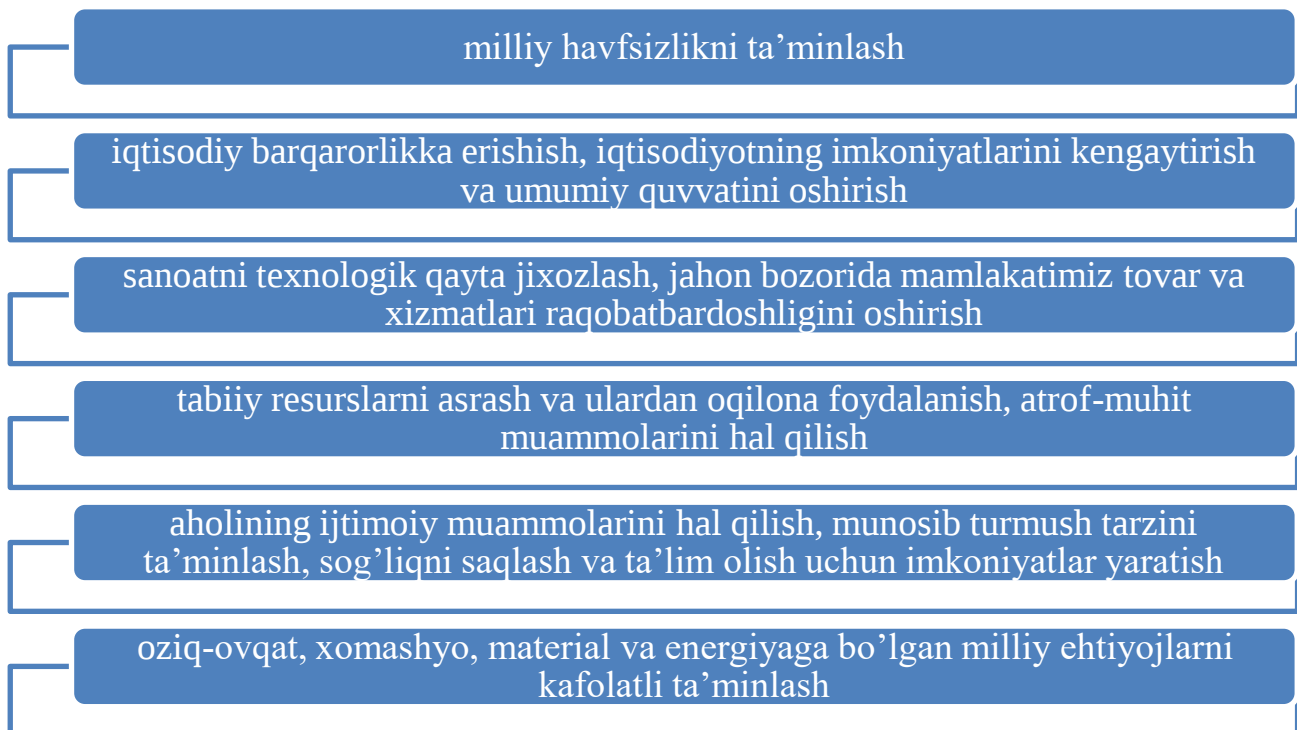
Shunday qilib, ta'kidlash mumkinki, xozirgi paytda mamlakatda investitsion faoliyat amalga oshirilayotgan sharoitlar quyidagicha tavsiflanadi:

- qonunchilik tomonidan yaqin, o'rta va uzoq istiqbollarga belgilangan milliy maqsadlar va ularga erishish bo'yicha aniq ifodalangan mexanizmlarning yaratilganligi;

- makroiqtisodiy barqarorlik vazifalariga bo'ysundirilgan davlat strukturalari faoliyati natijalari doim ham texnologik rivojlanish va innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash maqsadlariga mos kelavermasligi, ayrim xollarda esa unga zid kelishi;

- mamlakatning milliy havfsizligi, iqtisodiy barqarorligi va rivojlanishi manfaatlarini ta'minlash vositasi sifatida innovatsion faoliyatga davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashni amalga oshirish ehtiyojlarining hozirgi siyosiy darajada aniq ifodalanmaganligi.

Mamlakatning milliy maqsadlarini amalga oshirishga ko'maklashuvchi innovatsion siyosat o'tkazishni quyidagicha ifodalash mumkin (18.1-rasm).

18.1-rasm. Mamlakatning innovatsion siyosat o'tkazishni quyidagicha

ifodalash mumkin.

Boshqa mamlakatlar tajribalaridai kelib chiqqan holda innovatsion jarayonning tarkibiy qismlarini quyidagicha aks ettirish mumkin:

– akademik va tarmoq, institutlari, universitetlar va firmalarning ilmiy-tadqiqot bo'linmalari ular davlat tomonidan moliyalashtiriluvchi yoki boshqa turda qo'llab quvvatlanuvchi fundamental ilmiy-tadqiqotlar va izlanish loyihalari uchun mas'ul bo'ladi. Sanab o'tilgan tashkilotlar hisobotlar, turli hujjatlar, ixtirolar, ilmiy maqolalar shaklida intellektual mahsulot ishlab chikaradi hamda ilmiy kadrlar tayyorlash bilan shug'ullanadi;

– texnik va sanoat-texnik tashkilotlar— ular innovatsion nou-xauga ega bo'lib, boshlang'ich loyihalar ustida ishlaydilar, sinov namunalari yaratish va ularni sinab ko'rish bilan shug'ullanadilar, texnik tavsiflar, patentlar, standartlar va reglament tayyorlaydilar. Mazkur tuzilmalar namunalarni tayyorlash uchun kuchli ishlab chiqarish quvvatlari, professional va texnologik markazlarga ega bo'lishi kerak (18.2-rasm).

ilmiy va muhandis texnik xodimlar, shuningdek, innovatsion faoliyatning joriy muammolarini echishda talab qilinuvchi malakali kadrlar uchun ta'lim va o'qitish tuzilmalari

tadqiqot va loyihalarning bajarilishini nazorat qiluvchi hamda ularning sanoat sektori bilan o'zaro aloqalarini muvofiqlashtiruvchi tashkilotlar

mahsulot va xizmatlarga talabni va ularning tarqalishini o'rganish bilan shug'ullanuvchi konsalting tashkilotlari

ilmiy-texnik axborot xizmatlari — ular istiqbolli loyihalar haqida ma'lumot to'plash, tayyorlash va tarqatish bilan shug'ullanadi

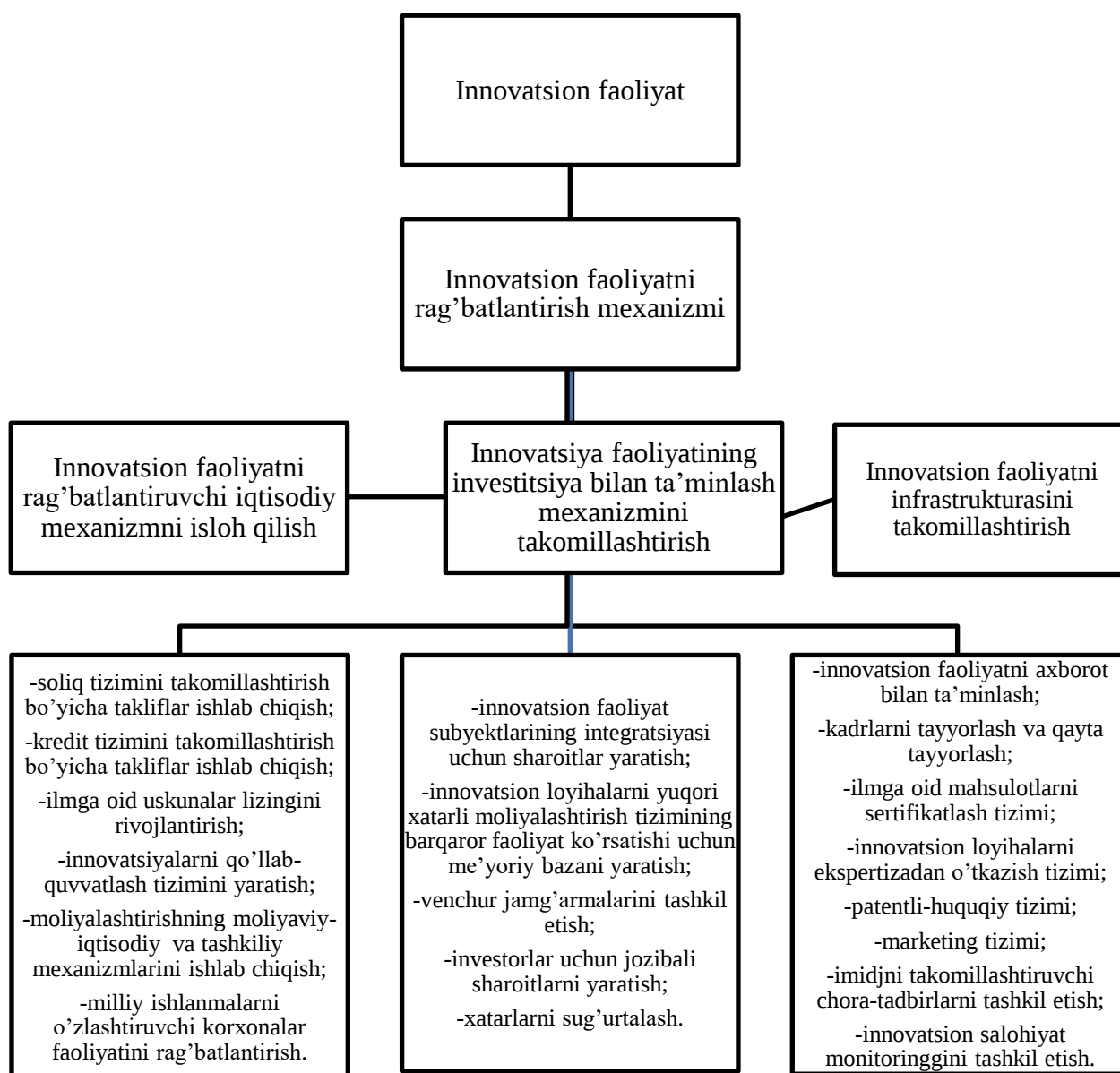
iste'molchilar va mahsulotni sotish masalalari bilan shug'ullanuvchi professionallarni birlashtiruvchi bozor strukturalari

18.2-rasm. Innovatsion faoliyatni klaster usulida boshqarish

Yuqorida sanab o'tilgan struktura birliklari o'rtasidagi aloqalar sxemasi murakkab bo'lib, bevosita aloqalarni ham, vositachilar va taqsimot tarmoqlari hamkorlikni ham qamrab oladi.

3. Innovatsion klasterlarni rag'batlantirish yo'llari.

Yangiliklarni amaliyotga joriy etish, innovatsion jarayonlarning holati innovatsion loyihalarni va innovatsion faoliyat infratuzilmalarni moliyalashtirish uchun mo'ljallangan moliyaviy institutlarning innovatsion faoliyat bo'yicha o'zaro bog'langan tizimini shakllantirishni talab etadi (5.4.3-rasm).

18.3-rasm. Mintaqada innovatsiya faoliyatini rag'batlantirish mexanizmi

Mazkur yo'nalishni amalga oshirishda quyidagi muommalarni hal etish lozim bo'ladi:

- solliq tizimini takomillashtirish bo'yicha takliflarni ishlab chiqish;
- solliq solinadigan bazani aniqlashtirish;
- solliq solish mexanizmini takomillashtirish;

korxonalarga investitsiya manbasi sifatida amortizatsion jamg'armalarni ko'paytirish imkoniyatini ta'minlash maqsadida amortizatsiya siyosatini o'zgartirish;
kredit tizimini takomillashtirish bo'yicha takliflarni ishlab chiqish;
ilmga oid uskunalar lizingini rivojlantirish;
chet el sheriklar bilan mahalliy ilmga oid mahsulotni chiqarish va uni tashqi bozorda sotish bo'yicha korxonalarni tashkil etish uchun sharoitlarni yaratish;
tashqi iqtisodiy faoliyatni faollashtirish;
ilmiy salohiyatni yanada to'laroq joriy etish hamda ilmiy-texnik, ishlab chiqarish va ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni echish uchun ilmiy-texnik, ilmiy korxonalar va muassasalarning innovatsiyalarini majmuaviy holda qo'llab-quvvatlash tizimini yaratish;
innovatsionsanoat majmualari va markazlari, texnoparklar, innovatsion korxonalar va alohida innovatsion loyihalarni moliyalashtirishning moliyaviy-iqtisodiy va tashkiliy mexanizmlarini ishlab chiqish;
milliy ilmiy-texnik ishlanmalarni o'zlashtiruvchi korxonalar faoliyatni rag'batlantirishdan iborat.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Zamonaviy innovatsion marketingni strategik ko'rinishlarini sharxlab bering.
2. Yuqori texnologik tovarlarning innovatsion marketing xususiyatlari qanday tavsiflanadi?
3. Yangi innovatsion tovarlarni ishlab chiqishda maqsadli bozor tahlili.

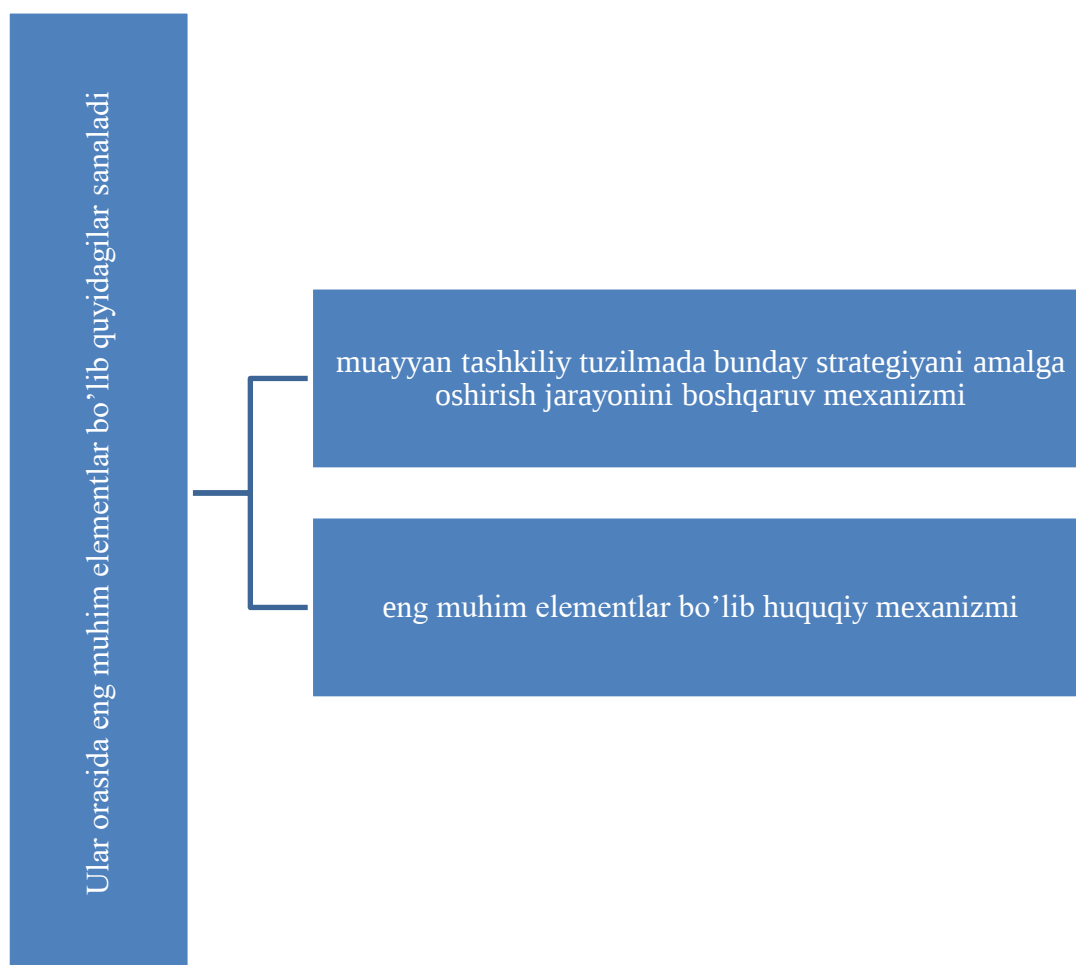
**MAVZULAR BO'YICHA TAQDIMOT
SLAYDLARI VA VIDEO ROLIKLAR**

1-mavzu: “INNOVATSION IQTISODIYOT” FANIGA KIRISH

Reja:

1. “Innovatsion iqtisodiyot” kursining obyekti va predmeti.
2. “Innovatsion iqtisodiyot” fanining o’rganish uslubiyati va usullari.
3. “Innovatsion iqtisodiyot” fanining bozor iqtisodiyoti sharoitida o’ziga xos ahamiyati.

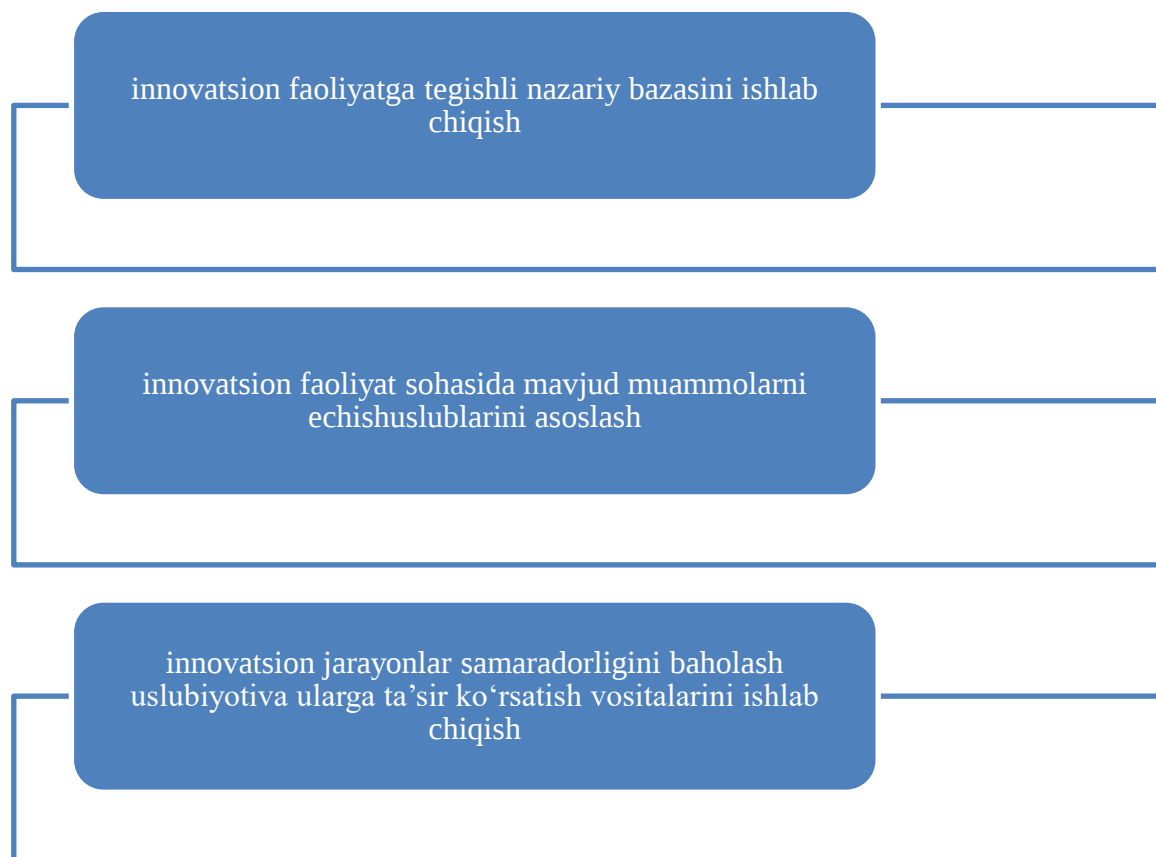

2-mavzu: INNOVATSION IQTISODIYOT TUSHUNCHASI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Reja:

1. Innovatsion iqtisodiyot tushunchasi.
2. Endogen va ekzogen innovatsiyalar haqida tushuncha.
3. Innovatsaviy nazariyani asosiy rivojlanish bosqichlari.

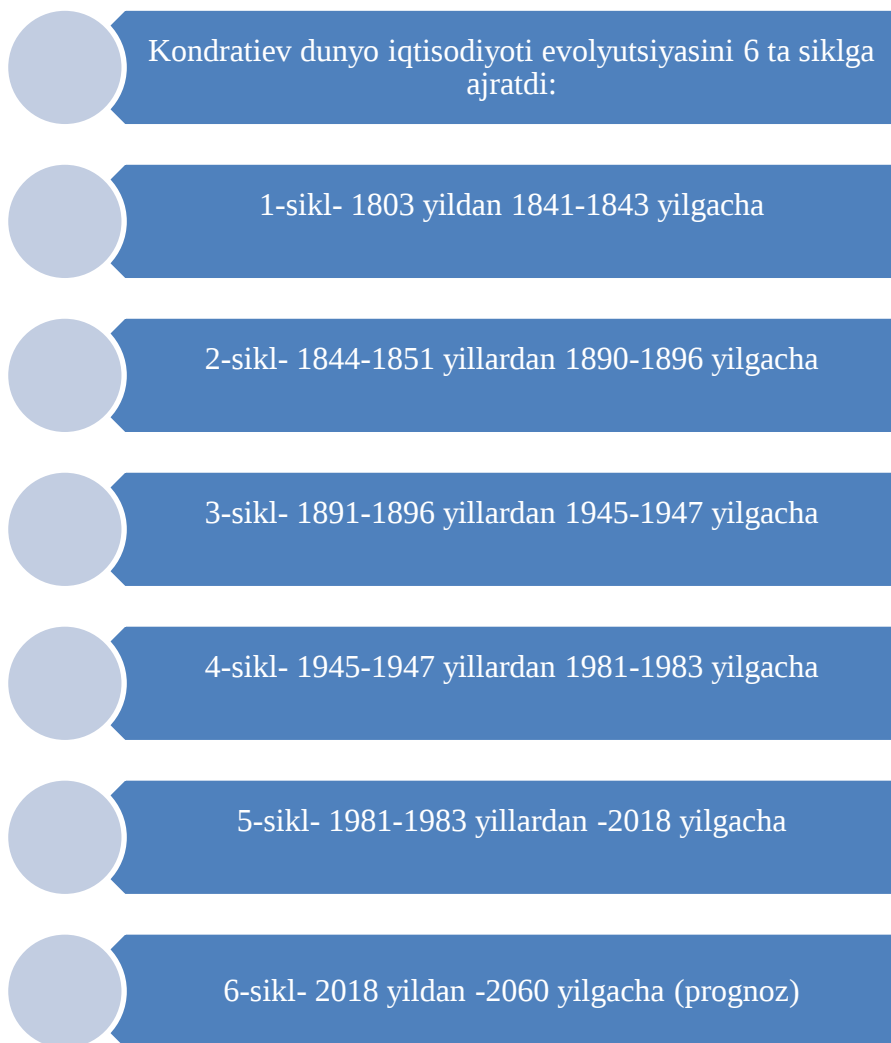

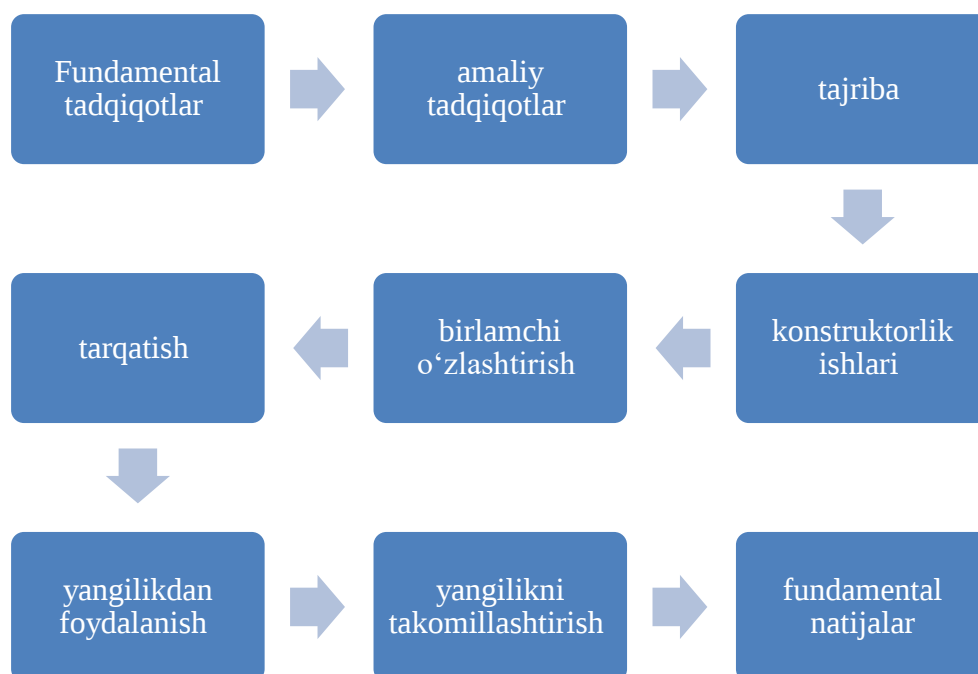

3-mavzu: INNOVATSION IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-USLUBIY ASOSLARI

Reja:

1. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishning ilmiy asoslari.
2. Innovatsion faoliyatni asosiy kategoriyalari.
3. Korxonalarda innovatsion faoliyatni samarali tashkil etish.

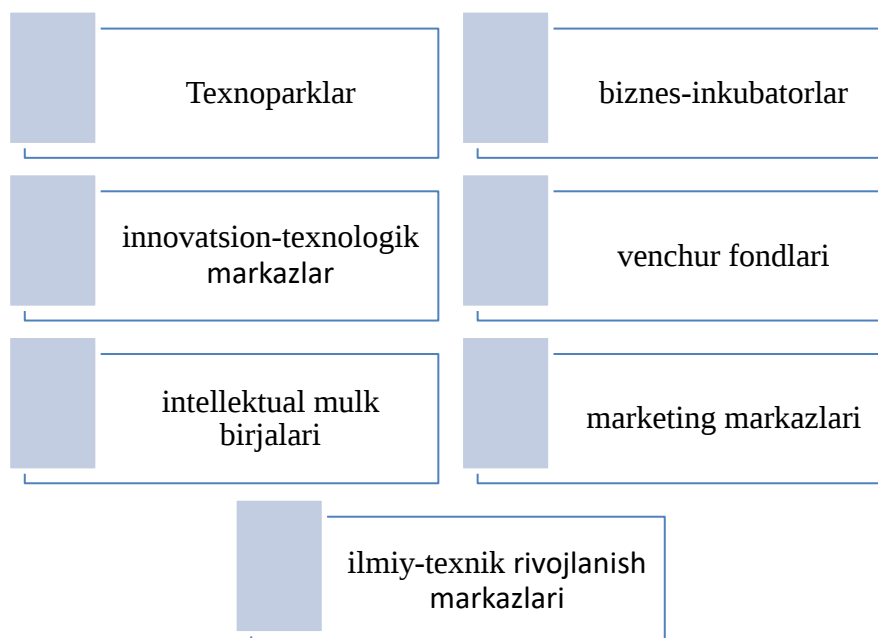

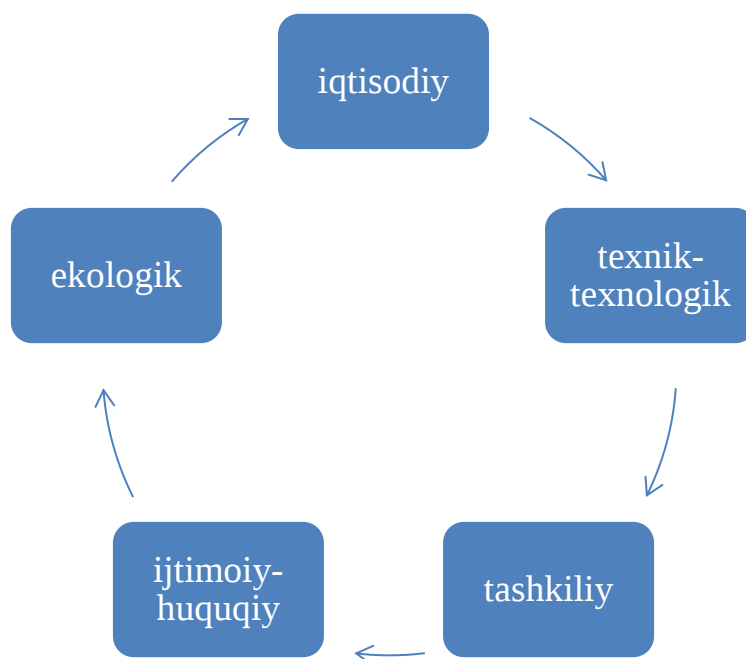
4-mavzu: INNOVATSION FAOLIYAT INFRATUZILMASINI TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARI

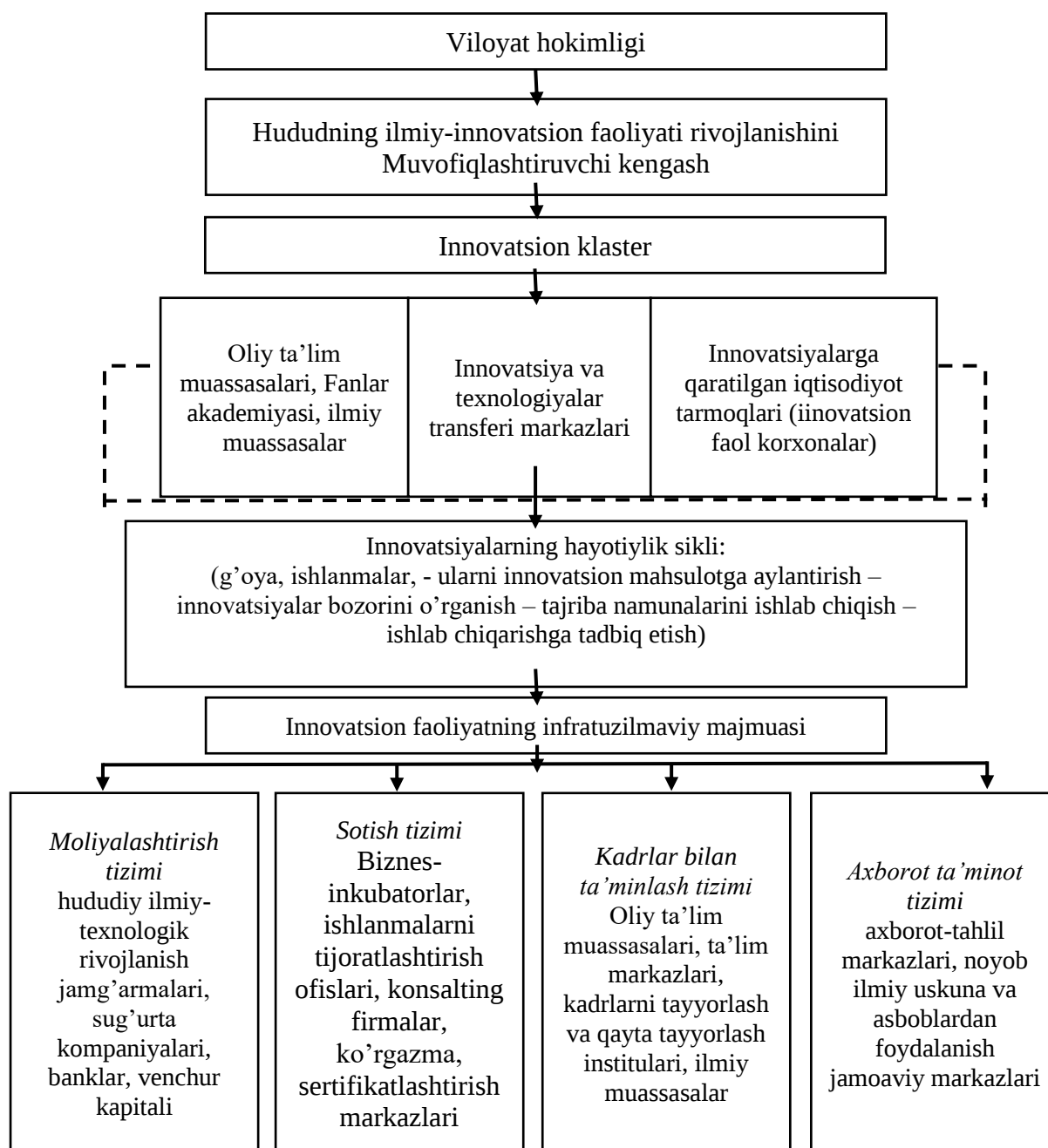
Reja:

1. Innovatsion faoliyatni rivojlantirish infratuzilmasi.
2. Innovatsion faoliyat infratuzilmasini rag'batlantirish yo'llari.
3. Innovatsion infratuzilmani davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash yo'llari.

Innovatsion tadbirkorlik uchun	Bevosita innovatsiyalash uchun
Joriy qiluvchi firmalar Muhandislik markazlari Injeniring firmalari Axborot xizmati ko'rsatuvchi firmalar Konsalting firmalari Reklama faoliyati bo'yicha firmalar Banklar va boshqa kredit korxonalari Innovatika ixtisoslashgan auditorlik firmalari Ilmiy-texnik shirkatlar Kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlash markazlari Sertifikatsiya markazlari Lizing kompaniyalari Patent-litsenziyalik korxonalar Biznes-inkubatorlar Texnologiyalar transferi markazlari Sug'urta kompaniyalari	Sanoat universitetlari va xalq xo'jaligining boshqa sektorlari Tadqiqotchilik majmualari Fanlar akademiyasi Kutubxonalar va ma'lumotlar to'plamlari Sinov tariqasidagi ishlab chiqarishlar Tajriba laboratoriyalari va markazlari Axborot xizmati ko'rsatuvchi firmalar Patent-litsenziyalik korxonalar Ilmiy parklar Innovatsion markazlar Innovatsion-ishlab chiqarish komplekslari

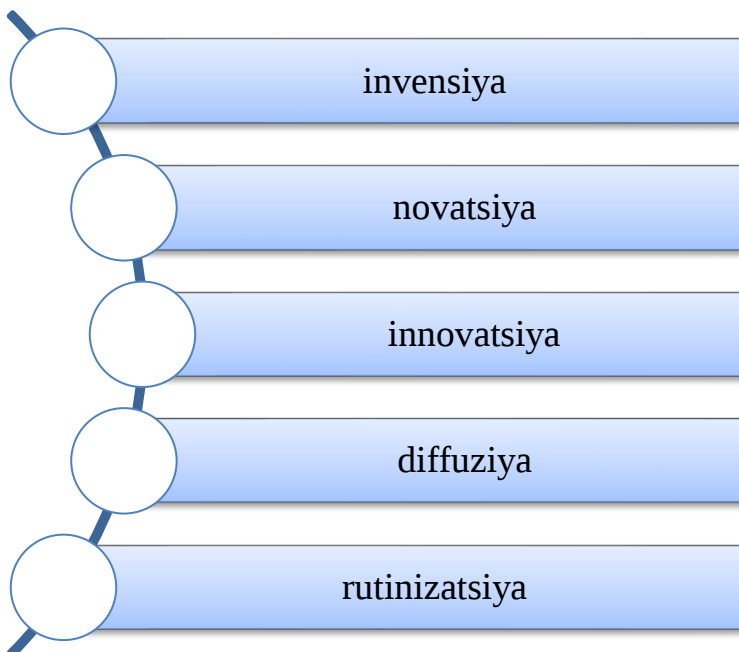

**5-mavzu: INNOVATSION IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH
OMILLARI**

Reja:

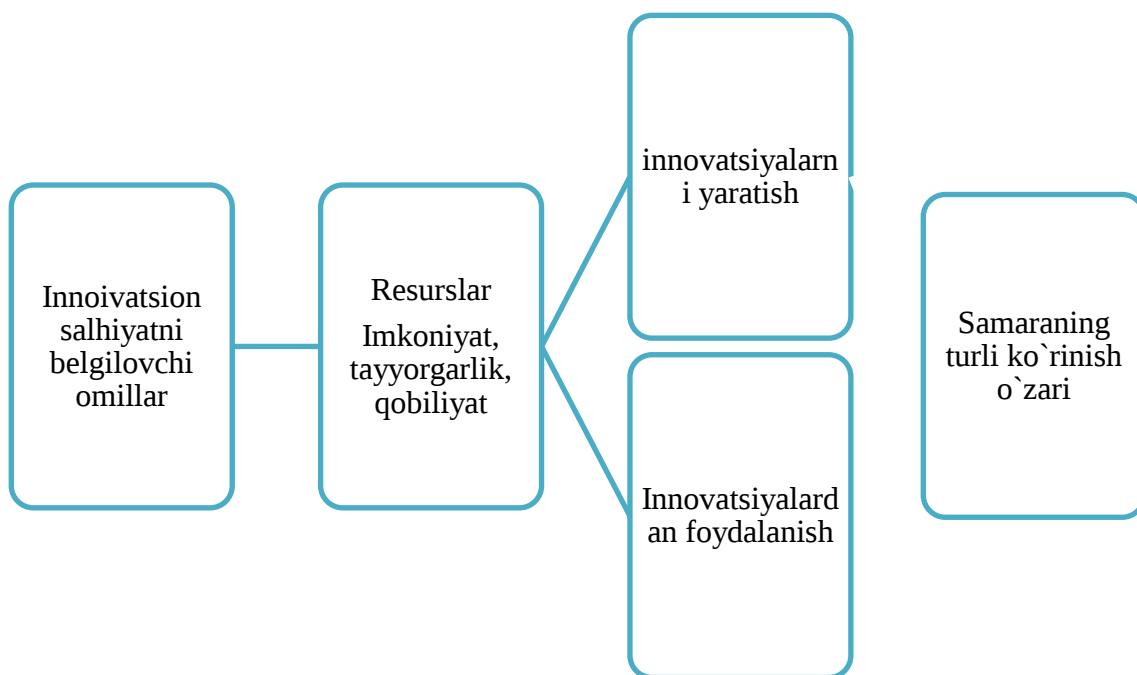
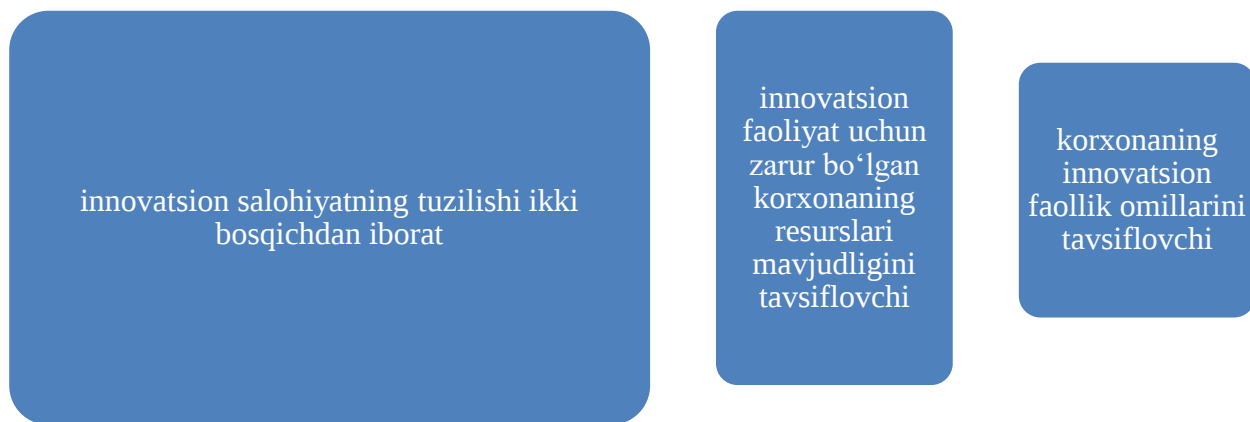
1. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar.
2. Innovatsion faoliyatni rivojlantirishning tarkibiy qismlari.
3. Korxonani innovatsion salohiyati va uni aniqlash yo'llari.

Mualliflar	Ta'rif
Abramishin A.Y Voronina T.P Molchanova O.P Tixonova Y.A SHlenov YU.V	Innovatsion faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan moddiy, moliyaviy, intellektual, ilmiy-texnik va boshqa resurslar yig'indisi
Kovalyov G.D	Ishlab chiqarishda yangiliklar yaratishga yo'naltirilgan yangi va takomillashgan mahsulotlarni olish texnologiyalarini joriy qilishga zarur bo'lgan o'z ichiga intellektual, moddiy va moliyaviy resurslarni qamrab olgan innovatsion resurslar majmui
Sarev V.V Kanorovich A.A CHernish V.V	Korxona oldida turgan ilmiy-texnik rivojlanish muammolarini hal qilishga mo'ljallangan kadrlar, moddiy- texnik va axborot resurslarining yig'indisi
Mazen A.	Korxonaning innovatsion faoliyatini amalga oshirish imkoniyatlarini ifodalovchi ko'rsatkich
Lisin B.K Fridlyanov V.N	Innovatsiyalarni joriy qilish va yangiliklarni kiritishni ta'minlash bo'yicha ilmiy-texnik, texnologik, infratuzilmaviy, moliyaviy, huquqiy, ijtimoiy-madaniy va boshqa imkoniyatlardir
Gunin V.N Baranchiev V.P Fatxuddinov R.A Gorfinkel V.YA CHernishev B.N Porshnev A.G	Korxonaning innovatsion maqsadlariga erishish uchun innovatsion loyiha yoki innovatsion o'zgarishlar dasturini amalga oshirish bo'yicha tayyorgarligi o'lchovi
Boven A.A. CHerednikova L.Y YAkimovich V.YA	Korxonani ham o'zining (ITTKI bo'limlarida o'z kuchi bilan yaratilgan) ham birovning (patent, litsenziya, nau-xau ko'rinishida sotib olingan) loyihasini amalga oshirishga tayyorgarlik darajasi
Jids G.I	Nafaqat yangiliklarni yaratish, balki ularni samarali qo'llash bo'yicha ijtimoiy ishlab chiqarishning tayyorgarlik darajasi
SHlyaxto I.V	Nafaqat yangiliklarni yaratish imkoniyati, balki ularni izchillik bilan jahon andozalar darajasida samarali qo'llashga tayyorgarlik imkoniyati
Bazilevich A.I	Ishlab chiqarish, boshqaruv, marketing, moliyaviy va boshqa faoliyat sohalarida innovatsiyalarni ishlab chiqish hamda joriy qilish qobiliyati
Kochetkov S.V	Amalda mavjud resurslar doirasida qo'yilgan innovatsion maqsadlarga erishish qobiliyati
YUldoshev N.K. Mirsaidova SH.A Goldman Y.D	Innovatsion salohiyat – o'z ichiga innovatsion faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan moddiy, moliyaviy, aqliy, axborot, ilmiy-texnik resurslarni oluvchi turli xildagi majmuadir
Zaynutdinov SH.N.	Innovatsionsalohiyat mamlakatning texnik va texnologiyasi yangilanishi, unda ilmiy texnika rivojlanishidagi darajasini, diversifikatsiya siyosatining kuchayishini anglatadi

Tarkibiy qismlar	Mazmuni
Xodimlar salohiyati	Ishchilar tarkibi, ishchilarning malaka darajasi, xodimlarni tayyorlash, malakasini oshirish va qayta tayyorlash tizimi
Moliyaviy iqtisodiy salohiyat	Moliyaviy barqarorlik, likvidlilik, foydalilik, korxona rentabelligi, bozordagi mavqeyi, innovatsiyalarning foydaliligi, asosiy kapital, ITTKIga investitsiyalar, moliyalashtirish manbalari
Ishlab chiqarish texnologik salohiyati	Ishlabchiqarishfondlariningholativatexnologikdarajasi, ishlabchiqarishningzamonaviyinnovatsionvaaxborottexnologiyalari, ilg'oruskunalar, materiallar, laboratoriyavaofisjihozlari
Ilmiy-texnik salohiyat	ITTKIlarni o'tkazish, ITTKIlar natijalarini tijoratlashtirish darajasi, yangi ilmtalab ishlanmalarni ishlab chiqish tajribasi, intellektual mulk ob'ektlari (ro'yxatga olingan va joriy qilish bosqichigacha olib borilgan).
Tashkiliy boshqaruv salohiyati	Tashkiliy tuzilma, innovatsion infratuzilma, innovatsion menejmentning samaradorligi, innovatsiyalarni boshqarishning marketing strategiyalari, innovatsiyalarni moliyalashtirishni tashkil qilish, intellektual mulk bo'yicha qonunchilik darajasi intellektual mulkni boshqarish
Innovatsion faollik omillari	Korxonaning mulk shakli o'lchamlari, tarmoq mansubligi, korxona xodimlarining innovatsion faoliyatini amalga oshirishga tayyorligi va qobiliyati

Resurslar yig'indisi sifatida	Abrameshin A.Y., Voronina T.P., Molchanova O.P., Tixonova Y.A., Shlenov Yu.V., Kovalyov G.D., Srev V.V., Kantorovich A.A., Chernish V.V., Yuldashev N.K., Mirsaidova Sh.A., Goldman Y.D.
Innovatsion faoliyatni amalga oshirish imkoniyati sifatida	Mazin A., Lisin B.K., Fridlyanov V.N., Umarov I.YU., Saidkarimova S.S., Oblakulova SH.B.
Innovatsion faoliyatni amalga oshirishga tayyorgarlik sifatida	Gunin V.N., Brancheev V.B., Fatxuddinov R.A., Porshnev A.G., Gorfinkel V.YA., Bovin A.A., Cherednikova L.Y., Yakimovich V.YA., Ro'ziev A.S.
Innovatsion faoliyatni amalga oshirish qobiliyati	Bazilevich A.I., Kochetkov S.V., Qahhorov A.J.

Innovatsion faoliyat salohiyatini tashkil etuvchi bevosita tarkibiy qismlar

Kadrlar salohiyati

Moliyaviy-iqtisodiy salohi

Ilmiy-texnik salohiyat

Tashkiliy boshqaruv salohiyati

Ishlab chiqarish – texnologik salohiyat

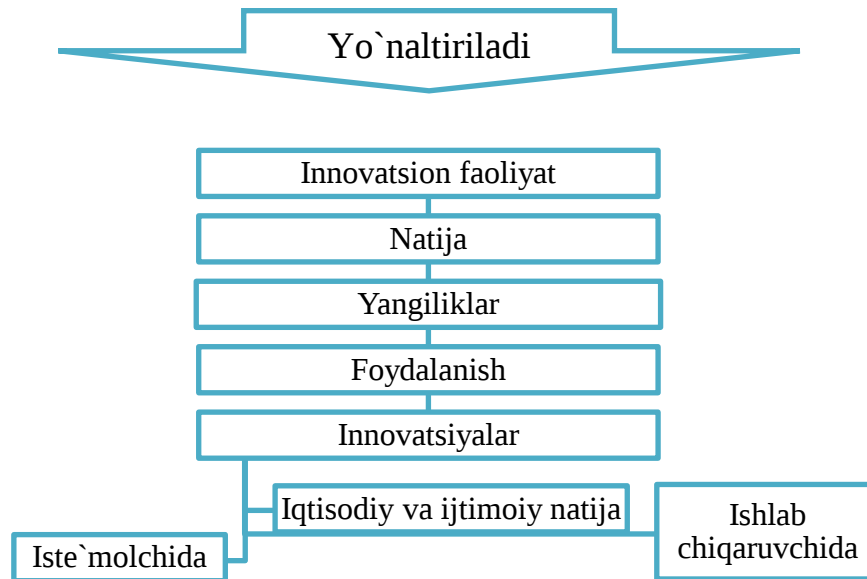
Innovatsion salohiyatning tashkil

etuvchi bilvosita tarkibiy qismlar

Imkoniyat

Tayyorgarlik

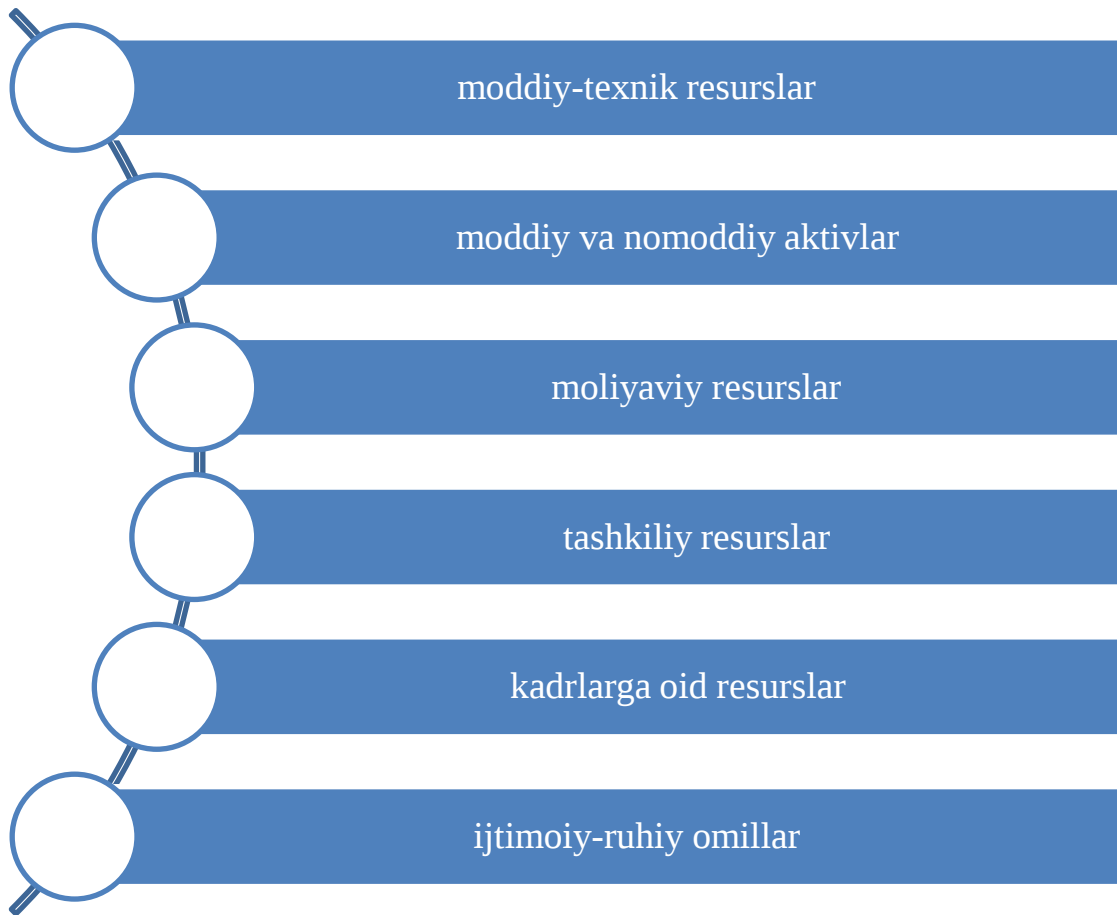
Qobiliyat

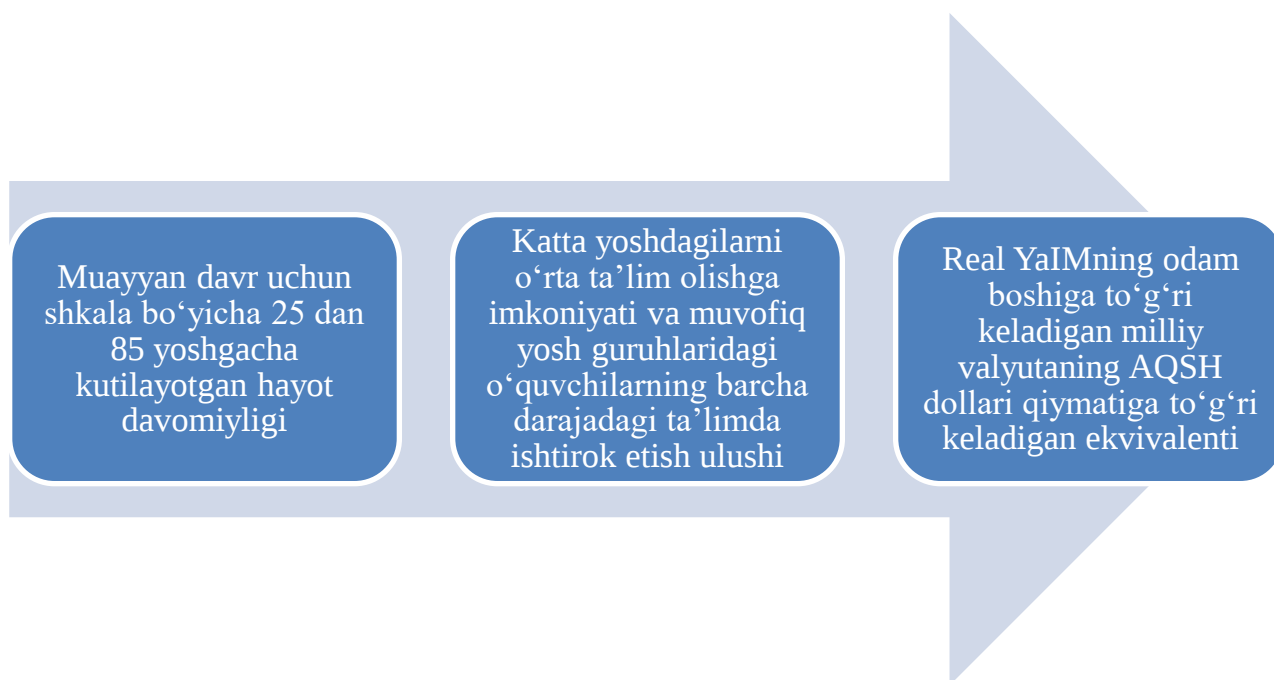

6-mavzu: INNOVATSION IQTISODIYOTDA INSON OMILINI FAOLLASHTIRISH

Reja:

1. Innovatsion iqtisodiyotda inson omilini o`rni.
2. Innovatsion iqtisodiyotda kadrlar tayyorlash tizimi.
3. Korxonada inson kapitali va uni baholash.
4. Innovatsion iqtisodiyotda inson omilini faollashtirish yo`llari.

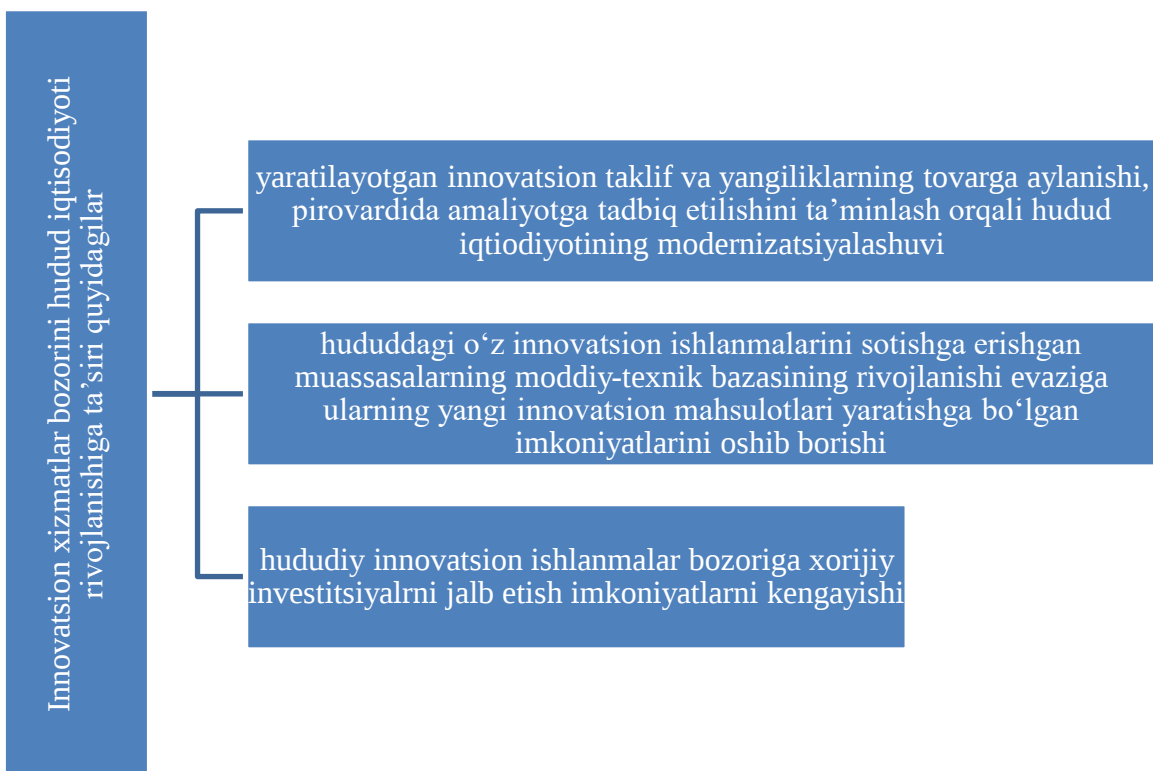

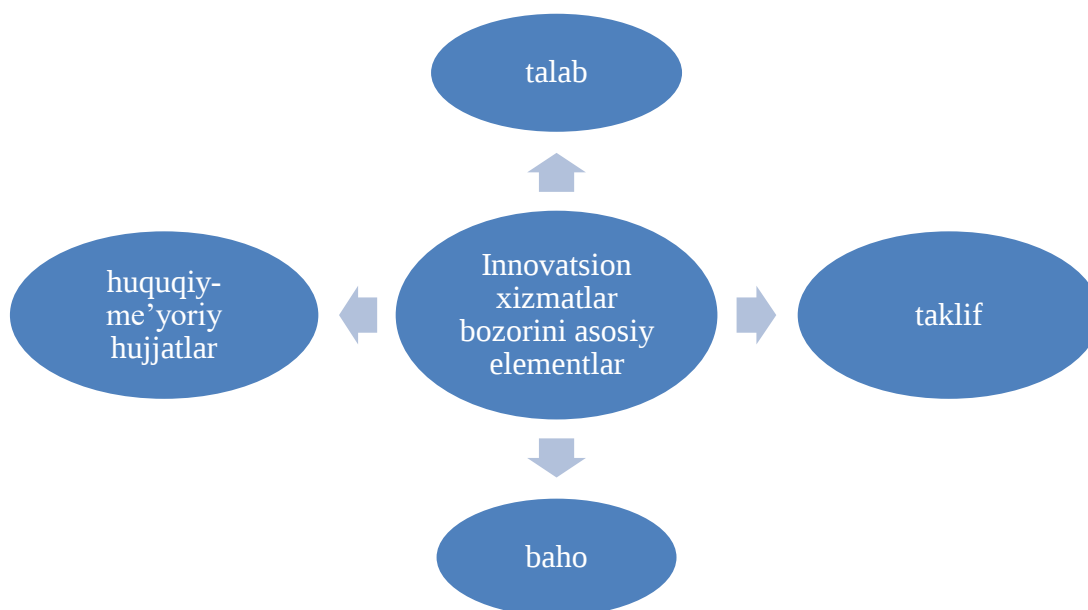

7-mavzu: INNOVATSION IQTISODIYOTDA XIZMATLAR BOZORINI RIVOJLANTIRISH

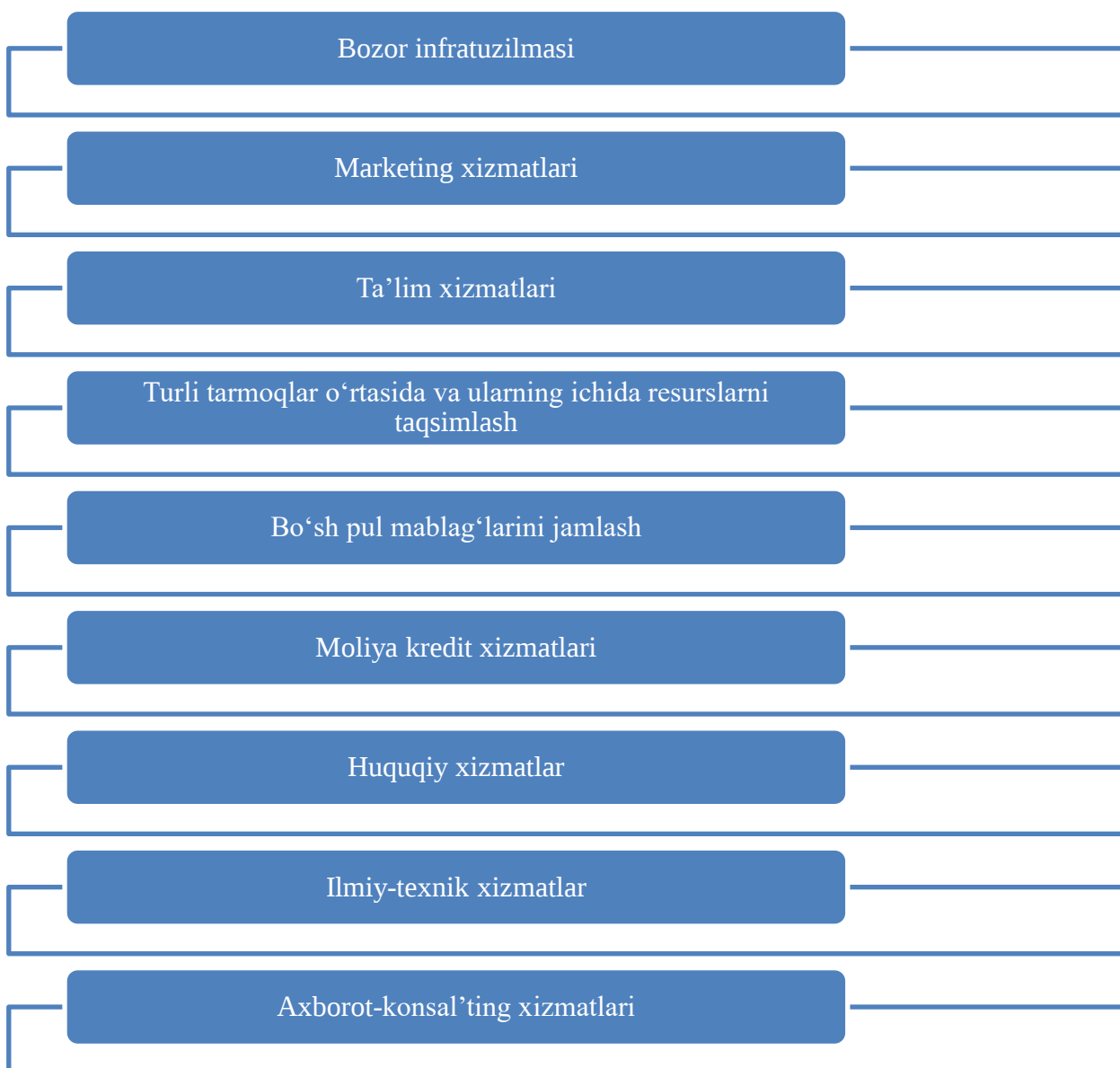
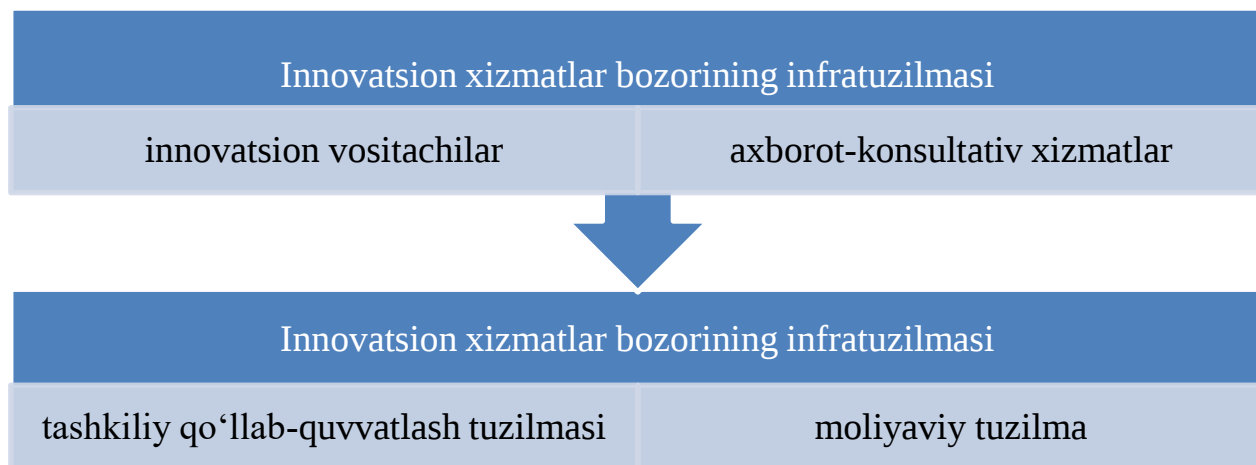
Reja:

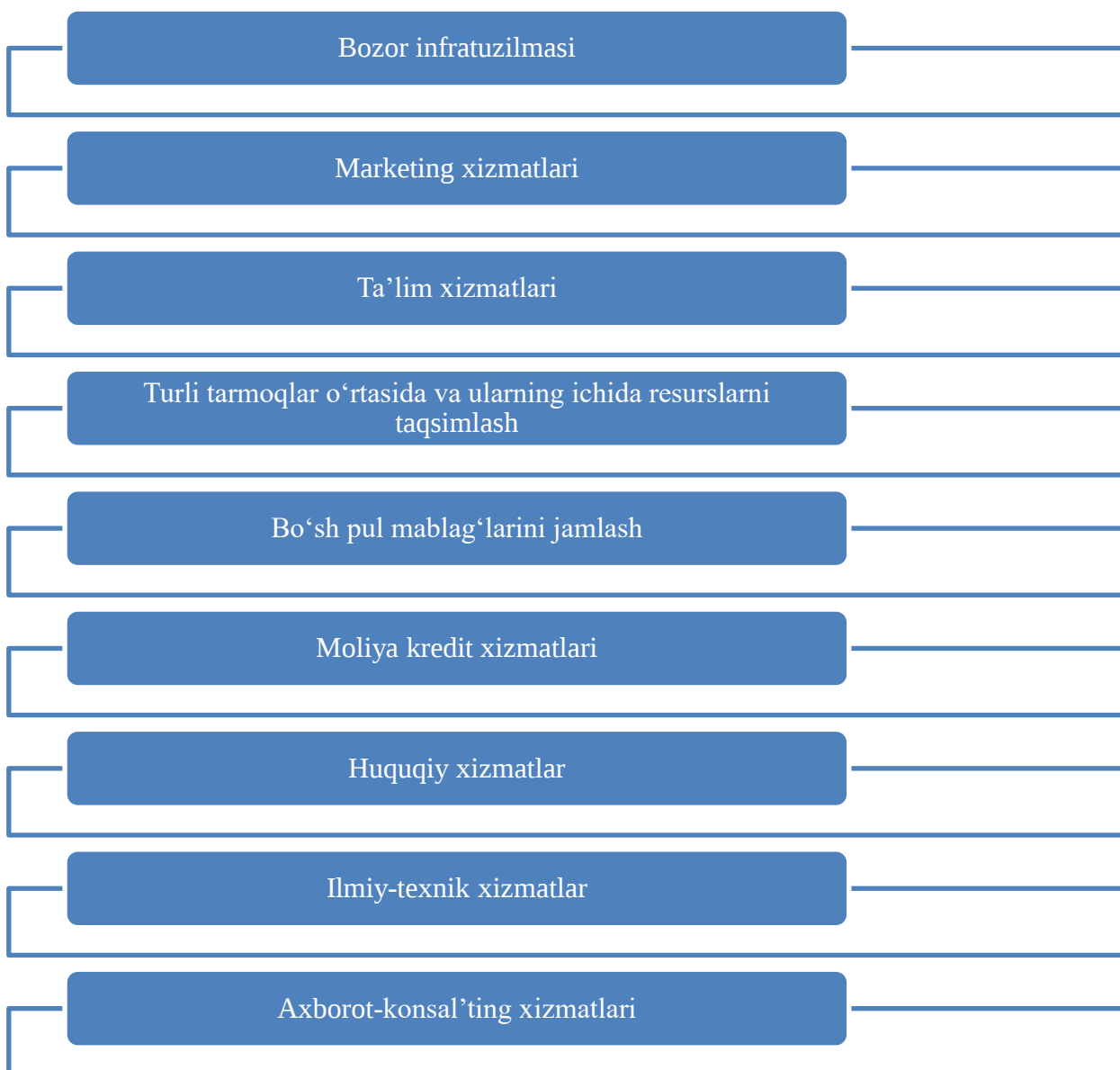
1. Iqtisodiyotni rivojlantirishda innovatsion xizmatlar bozorini ahamiyati.
2. Innovatsion xizmatlar bozorini asosiy tarkibi.
3. Hududiy innovatsion xizmatlar bozorini rivojlantirish yo'llari.
4. Innovatsion xizmatlar bozori infratuzilma elementlarining o'zaro aloqasi.

Sub'ektlar	Funksiyalari
Mahalliy davlat va boshqaruv idoralari	Innovatsion xizmatlarni qo'llab-quvvatlash, innovatsion xizmatlardan foydalanish
Akademik muassasalar	Kelgusida innovatsiyaga aylantirish uchun fundamental va tajriba asoslarni yaratish
Oliy o'quv yurtlari (OO'Y)	O'qitish va bilimlarni tarqatish OO'Y qoshidagi innovatsiya markazlari, biznes-inkubatorlar orqali innovatsiya faoliyatini olib borish
Tarmoq ITI konstruktorlik binolari	Yirik va kichik biznes korxonalari, boshqa buyurtmachilar, shuningdek o'z tashabbusi bilan amalga oshirilayotgan tadqiqotlar va ishlanmalar negizida innovatsion faoliyat olib borish
Kichik va o'rta innovatsion korxonalar	Murakkab bo'lmagan innovatsion ishlanmalarni olib borish va ta'minlash
Texnoparklar, innovatsiyamarkazlari	Kichik va o'rta innovatsion korxona va korxonalar uchun xizmatlar ko'rsatish. Yuqori texnologiyali va ilmiy sig'imga ega mahsulotlari marketingini ta'minlash
Kichik biznes sub'ektlari	Murakkab bo'lmagan innovatsion ishlanmalarni olib borishni ta'minlash. Innovatsiyalarvayangitexnologiyalarnio'zlashtirish, amaliyotgatadbiqetish
Yirik korxona va korxonalar	Yangi mahsulotlarni tijorat mahsulotlariga aylantirish, yangi innovatsion mahsulotlarni seriyali ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish, innovatsiyalar va yangi texnologiyalarni o'zlashtirish, amaliyotga tadbiq etish. Amaliy tadqiqotlar va ishlanmalar olib borish va moliyalashtirish
Konsalting firmalar	Innovatsiya faoliyati sub'ektlariga konsalting xizmatlarini ko'rsatish

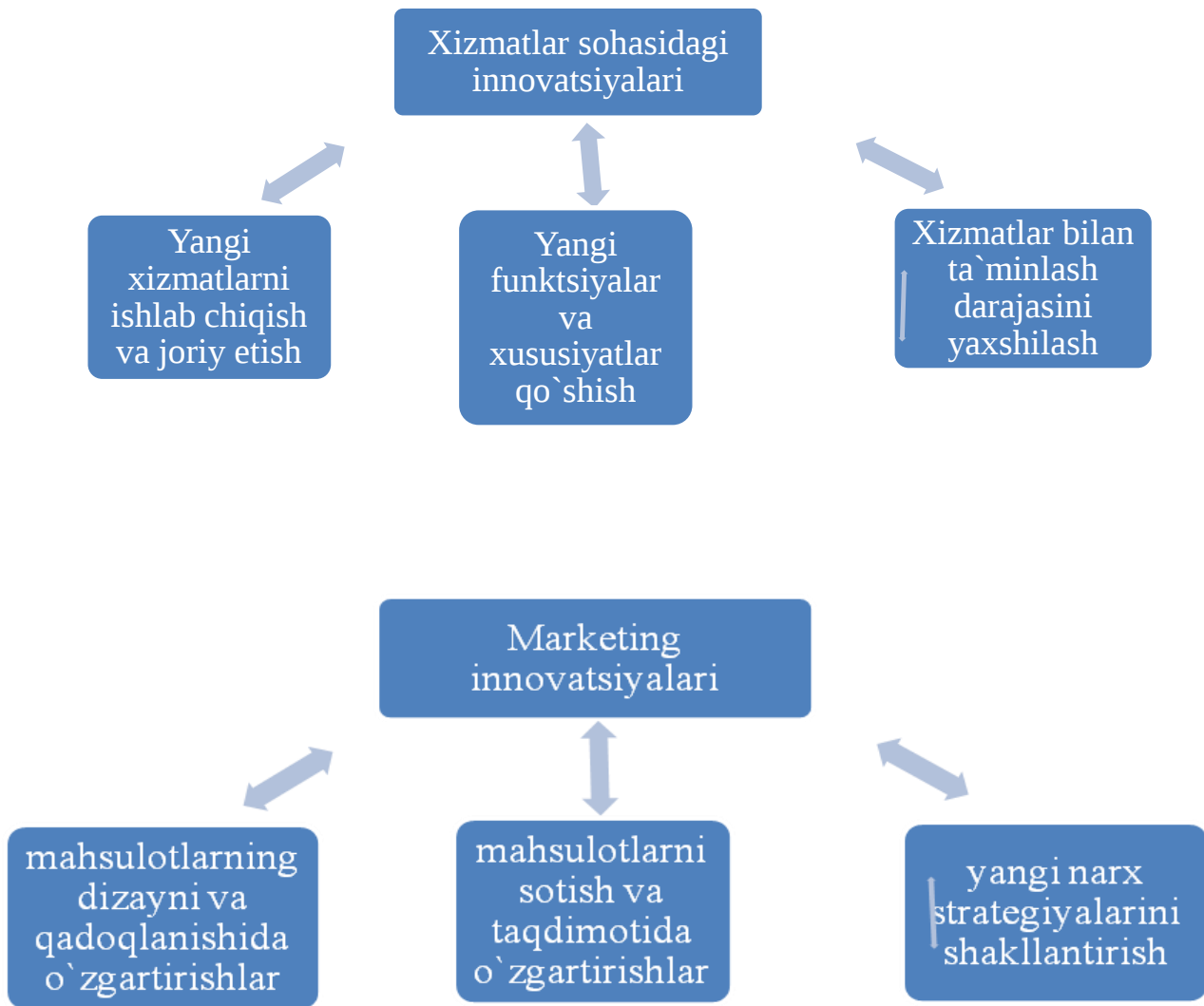

8-mavzu: INNOVATSIYALARNING SOHALAR BO`YICHA TURLARI

Reja:

1. Xizmatlar sohasidagi innovatsiyalar.
2. Marketing innovatsiyalari.
3. Narxlarni shakllantirishdagi innovatsiyalar.
4. Tashkiliy va biznesni yoritishdagi innovatsiyalar.

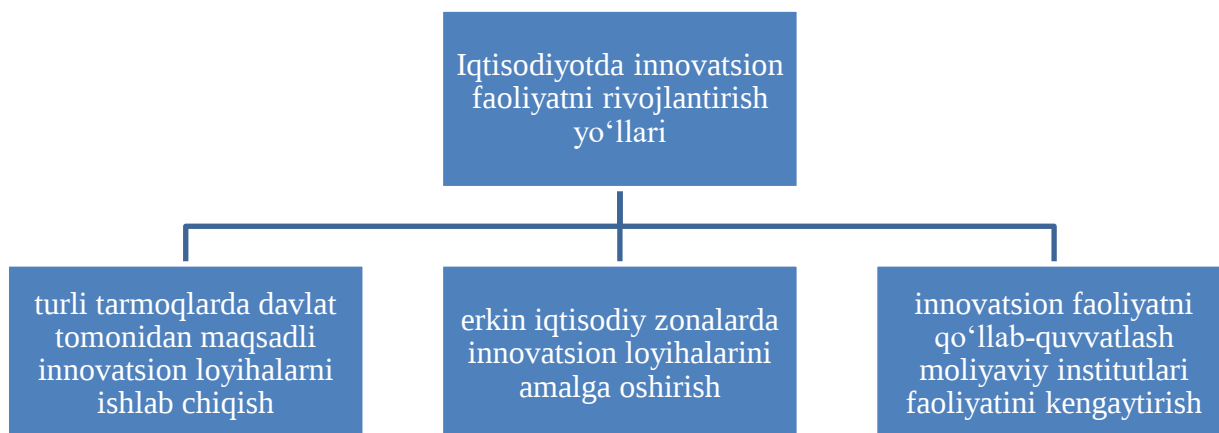

9-mavzu: IQTISODIYOTDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN SAMARALI FOYDALANISH

Reja:

1. Iqtisodiyotda innovatsion texnologiyalarni ahamiyati.
2. Innovatsion texnologiyalar faoliyatini shakllantirish.
3. Innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish yo'llari.

Texnologiyaning rivojlanish bosqichlari	Texnologiyalar transferi bosqichlari
Ilmiy-tadqiqotchilik ishlari bosqichlarini bajarish Texnologiyani amalga oshirish imkoniyatini tekshirish	Tadqiqot natijalarini e'lon qilish Patent arizalari berish Anjuman va ko'rgazmalarda qatnashish Ilmiy-tadqiqotchilik ishlari natijalariga egalikhuquqini sotish
Tajriba-konstruktorlik ishlari bosqichlarini bajarish Mahsulotni sinov namunasi Texnologiya prototipi Texnik jihatdan amalga oshirish imkoniyatini tasdiqlash	Texnologiyani amalga oshirish uchun kichik korxona tashkil etish Texnologiyani sotish
Texnologiyani maromiga etkazish Bozor namunalari yaratish Sinov tariqasidagi sotuvlar Servisni tashkil qilish Ruxsatnoma olish Sertifikatsiya	Mahsulotni ko'paytirish (kichik seriyada) va sotish Foydalanuvchilarni o'rgatish Dillerlarni o'rgatish Servis Texnologiyani sotish Korxona aksiyalarini sotish Biznesni sotish
Sanoat texnologiyasi yaratish Ommaviy ishlab chiqarishni tashkil etish Mahsulotni sertifikatsiyalash va ishlab chiqarish Diversifikatsiya	Mahsulot va xizmatlarni sotish Servis Texnologiyani sotish Korxona aksiyalarini sotish Biznesni sotish
Ishlab chiqarishni kengaytirish Mahsulotlarni ko'paytirish Ishlab chiqarishni sertifikatsiyalash Ishlab chiqarish va mahsulotni yangilash Diversifikatsiya	Mahsulot va xizmatlar sotish Servis xizmati Foydalanuvchilarni o'rgatish Dillerlarni o'rgatish Texnologiyani sotish Korxona aksiyalarini sotish Biznesni sotish

10-mavzu: INNOVATSION IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY TAJRIBALARDAN FOYDALANISH

Reja:

1. Innoatsion iqtisodiyotni rivojlantirishda xorijiy tajribalar.
2. Iqtisodiyoti yuqori darajada rivojlangan mamlakatlar tajribasi.
3. O'tish iqtisodiyoti mamlakatlari – MDH tajribasi.
4. Xorijiy davlatlardagi innovatsion klasterlarning rivojlanishi tahlili.

Qiyoslash mezonlari	Amerika modeli	G'arbiy Evropa modeli	Osiyo modeli	Lotin Amerikasi modeli	Rossiya model
Klaster tashkil etish maqsadi	Axborot tarqatish, marketing ishlarini yuritish, logistika masalalar	Innovatsion rivojlanishni avj oldirish maqsadida tarmoqli tuzilmalar	Subshartnoma asosida ishlab chiqarishni optimallashtirish innovatsion rivojlanish barqarorligi	Tor ixtisoslik yo'nalishlarda innovatsion jarayonlarni kuchaytirish	Tarmoqli tuzilmalarni rivojlantirish

**11-mavzu: KORXONALARDA EKSPORT SALOHIYATNI OSHIRISHDA
INNOVATSION MARKETING TEXNOLOGIYALARIDAN
SAMARALI FOYDALANISH**

Reja:

1. Innovatsion marketing texnologiyalarini o‘ziga xos xususiyatlari.
2. Eksportni amalga oshirishda tarmoq marketingi.
3. Eksport tovarlarni brendlashni ahamiyati.
4. Butun jahon intellektual mulk tashkiloti.

axborot – marketing texnologiyalari

SRM

integratsiyalashgan marketing texnologiyasi

brend texnologiyasi

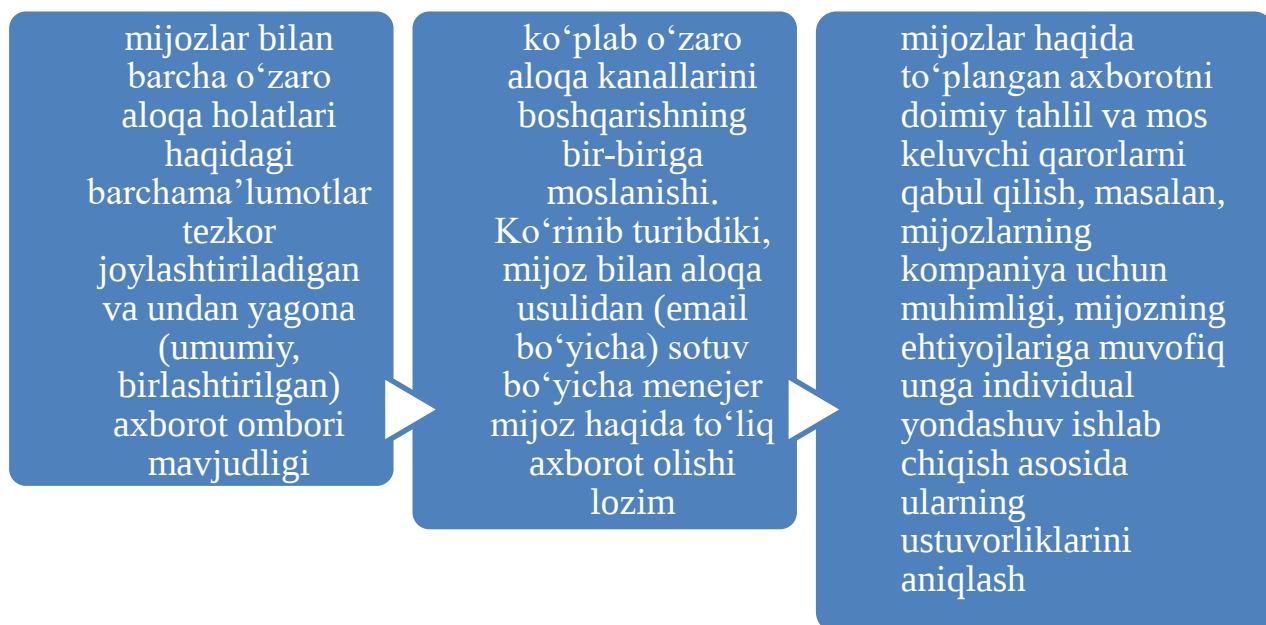
tarmoqlimarketing texnologiyasi

merchendayzing marketing texnologiyasi

virusli marketing texnologiyasi

kross marketing texnologiyasi

mobil marketing texnologiyalari

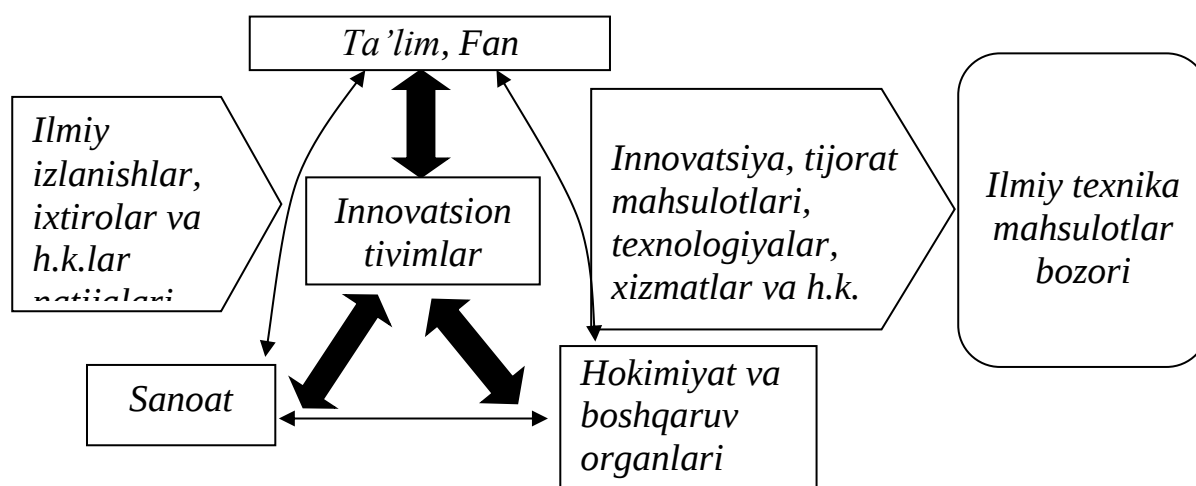

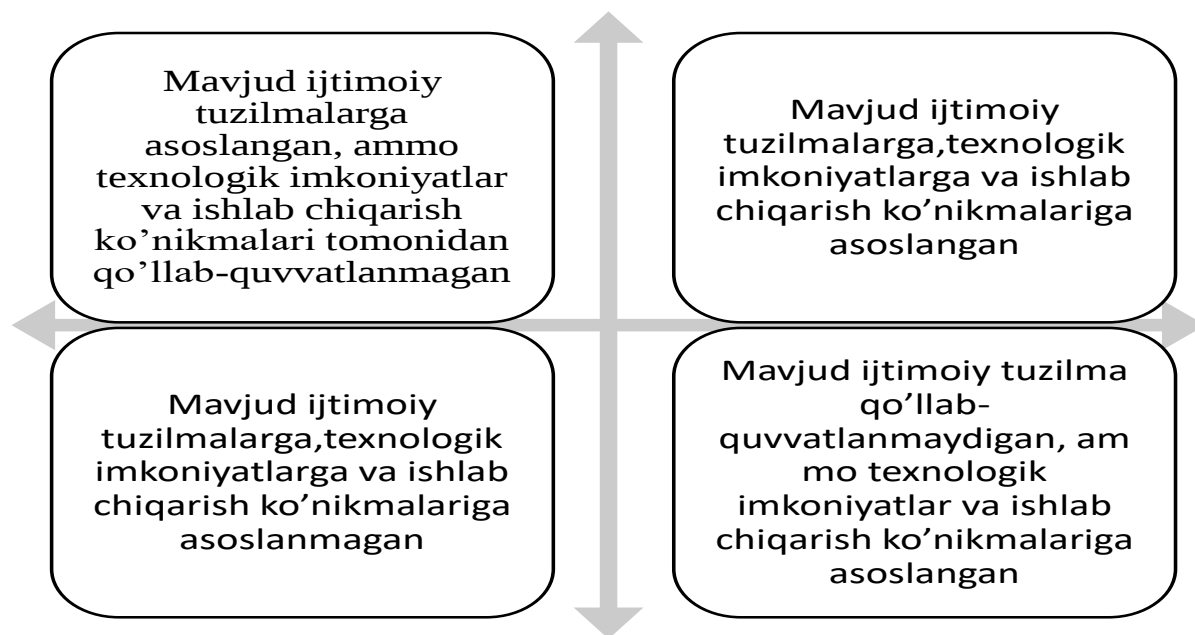
12-mavzu: O'zbekiston milliy innovatsion tizimi

Reja:

1. O'zbekiston milliy innovatsion tizimi va uning ahamiyati.
2. Fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi.
3. O'zbekistonning jahon bozoridagi fan sig'imi yoqori mahsulotlardagi roli va o'rni.
4. O'zbekiston Respublikasida texnologik innovatsiyalar.

Ko'rsatkichlar	2014	20015	2016	2017
Mehnat unumdorligining o'sish sur'atlari, o'tgan yilga nisbatan %da	97,2	99,0	105,6	105,6
Mashina va asbob-uskunalarining eskirish darajasi, %	52,7	52,4	50,9	50,5
Asosiy vositalarning yangilanish darajasi, %	17,1	12,6	18,9	12,9
Mashina va asbob-uskunalarini yangilanish muddati, yil	7,0	11,0	7,0	9,0
Mashina va asbob-uskunalarini chiqib ketish darajasi, %	1,1	3,2	6,3	2,8

13-mavzu: INTELLEKTUAL KAPITAL, INTELLEKTUAL MULKNI SHAKLLANTIRISH VA BOSHQARISH

Reja:

1. O'zbekiston Respublikasining intellektual mulk sohasidagi strategiyasi.
2. Patent huquqining rivojlanish tarixi.
3. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida intellektual mulkni O'zbekistonda muhofazalash.
4. Butun jahon intellektual mulk tashkiloti.

1.Xizmat tavsifi (pasporti)

1.1. Xizmat nomi

Interaktiv davlat xizmatlari yagona portali orqali “Ixtiroga patent olish”
(matnda bundan keyin- davlat xizmati)
Xizmat natijasi ixtiroga patent olishdan iborat.

1.2 Xizmatni ko’rsatadigan tashkilotlar va blanklarni olish joyi

Arizalarni qabul qilishni O’zbekiston Respublikasi Intellektual mulk Agentligi amalga oshiradi.
Manzil: O’zbekiston Respublikasi, 100000, Toshkent sh., Mustaqillik sh/k, 59.
Telefonlar: +998(71) 252-50-33, +998 (71) 232-50-33
Veb-sayt: www.ima.uz
E-mail: info@ima.uz

1.3 Huquqiy asoslar

4. *O’zbekiston Respublikasining Fuqarolik Kodeksi, 1997 yil 1 mart, № 257-1*
5. O’zbekiston Respublikasining “Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to’g’risida”gi Qonuni;
6. Ixtiroga O’zbekiston Respublikasi patentini berish uchun talabnoma tuzish, topshirish va ko’rib chiqish qoidalari;

1.4 Xizmatdan foydalanuvchilar

Yagona portalda ro’yxatdan o’tgan barcha yuridik va jismoniy shaxslar

1.5 Bajarish muddati

Xizmat 3-5 yil davomida taqdim etiladi

1.6. Tasdiqlovchi hujjatni berish muddati

Intellektual mulk Agentligi bir ish kuni davomida talabnoma kelib tushganligini tasdiqlaydi

Bloomberg innovatsion indeksi 2017

2017	2016	mamlakatlar	Umumiy natijasi
1.	1.	Janubiy Koreya	89,00
2.	3.	Shvetsiya	83,98
3.	2.	Germaniya	83,92
4.	5.	Shvetsariya	83,64
5.	7.	Finlandiya	83,26
6.	6.	Singapur	83,22
7.	4.	Yaponiya	82,64
8.	9.	Denmark	81,93
9.	8.	AQSH	81,44
10.	11.	Isroil	81,23

Rossiya 65,24(26-o'rin), Turkiya 57,11(37-o'rin),
Qozog'iston 45,56 (48-o'rin).

14-mavzu: ILMIY KASHFIYOTLAR, IXTIROLAR VA LITSENZIYALASH

Reja:

- 1.“Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to`g`risida”gi O`zbekiston Respublikasi Qonuni.
2. Ilmiy kashfiyotlar. Kashfiyot obektlari. Kashfiyotni aniqlash tartiblari.
- 3.Sanoat mulki ob'ektining huquq sub'ektlari.
- 4.Patent berish haqidagi talabnomani ekspertizadan o'tkazish.

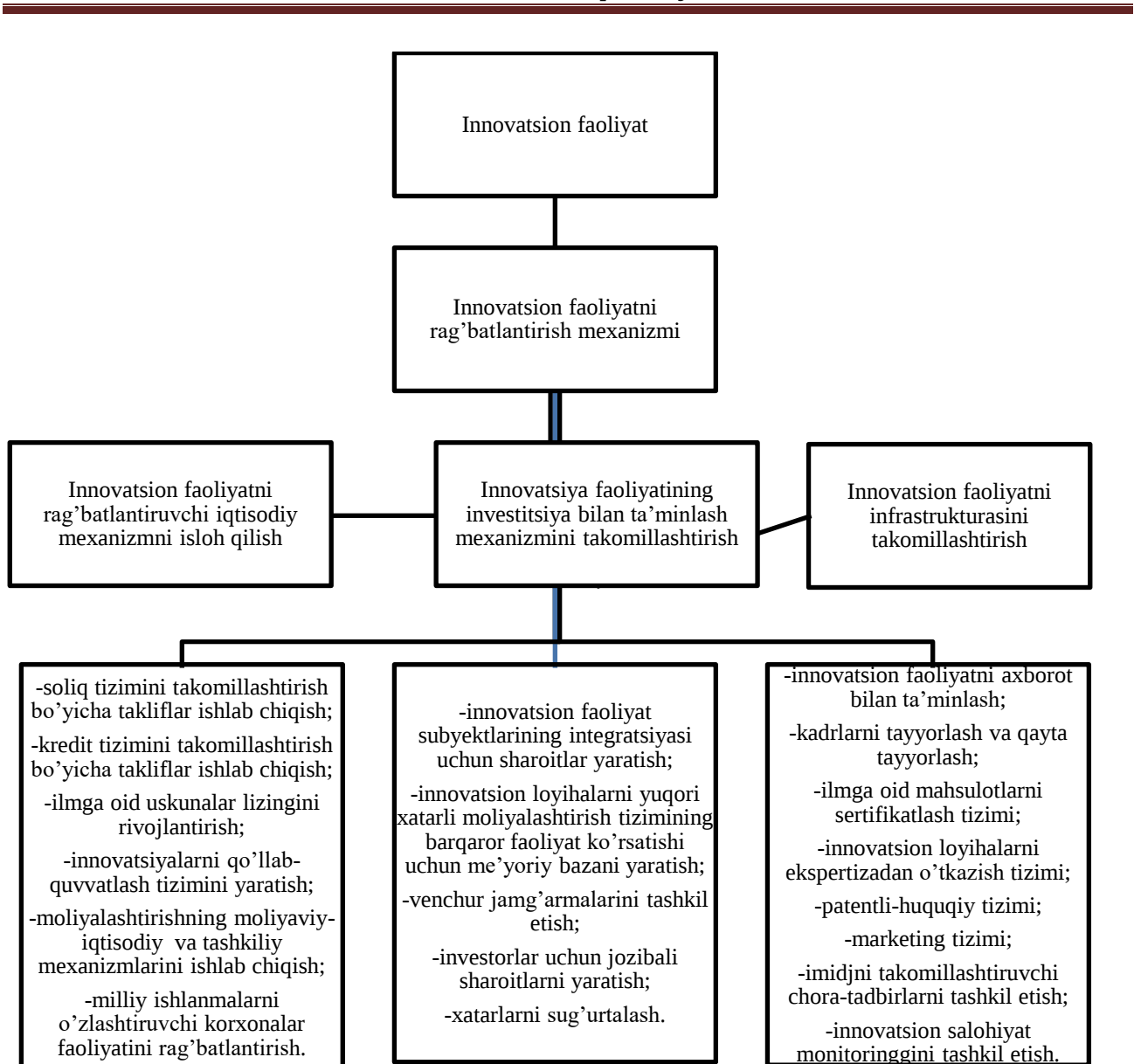
<i>№</i>	<i>Ixtiro haqidagi talabnoma quyidagilarni o`z ichiga oladi</i>	<i>Foydali model haqidagi talabnoma quyidagilarni o`z ichiga oladi</i>	<i>Sanoat namunasi haqidagi talabnoma quyidagilarni o`z ichiga oladi</i>
1.	Ixtironing muallifi (hammuallifi) va kimning nomiga patent berish so`ralayotgan bo`lsa, ana shu shaxs, shuningdek ularning turar joyi yoki joylashgan manzili ko`rsatilgan patent berish haqidagi arizani	Foydali modelning muallifi (hammuallifi) va kimning nomiga patent berish so`ralayotgan bo`lsa, ana shu shaxs, shuningdek ularning turar joyi yoki joylashgan manzili ko`rsatilgan patent berish haqidagi arizani	Sanoat namunasining muallifi (hammuallifi) va kimning nomiga patent berish so`ralayotgan bo`lsa, ana shu shaxs, shuningdek ularning turar joyi yoki joylashgan manzili ko`rsatilgan patent berish haqidagi arizani
2.	Ixtironi uni amalga oshirish uchun etarli darajada to`liq ochib berilgan tavsifni	Foydali modelni uni amalga oshirish uchun etarli darajada to`liq ochib berilgan tavsifni	Buyomning tashqi ko`rinishi haqida to`la-to`kis, bor tafsiloti bilan tasavvur qilish imkonini beruvchi buyom aks ettirilgan tasvirlar turkumini, rasmni
3.	Ixtironing mohiyatini ifodalovchi hamda uning tavsifiga to`la muvofiq bo`lgan formulasini	Foydali modelning mohiyatini ifodalovchi hamda uning tavsifiga to`la muvofiq bo`lgan formulasini	Agar sanoat namunasining mohiyatini ochib berish uchun zarur bo`lsa, buyom umumiy ko`rinishining chizmasi, ergonomik sxemasi, konfeksion xaritasini
4.	Agar ixtironing mohiyatini tushunish uchun zarur bo`lsa, chizmalar va boshqa materiallarni	Agar foydali modelning mohiyatini tushunish uchun zarur bo`lsa, chizmalar va boshqa materiallarni	Sanoat namunasining undagi muhim belgilar majmuini aks ettirgan tavsifi

Kashfiyotni aniqlash bosqichlari	Amalga oshiriladigan ishlar
<i>1-bosqich</i>	Asos qidiruv tadqiqotni ilmiy-amaliy injenerlik tadqiqotdan ajratish lozim. Tadqiqotning obekti tabiiy yoki texnik bo`lishi mumkin va uni tartibli amalga oshirish kerak.
<i>2-bosqich</i>	Kashfiyot predmeti hodisa, xossa, qonuniylikni oldindan belgilash.
<i>3-bosqich</i>	Kashfiyot shakliga muvofiq kashfiyot predmeti qat`iy shakllantiriladi.
<i>4-bosqich</i>	Bunda ilmiy qoidalar jamoatchilik tomonidan muhokama qilinadi.

15-mavzu: INNOVATSION IQTISODIYOTDA MENEJMENT STRATEGIYALARI

Reja:

1. Zamonaviy innovatsion strategiyalar va innovatsiyalar marketingi
2. Innovatsion marketingni shakllantirishning kontseptual asoslari.
3. Ilmiy tadqiqot, ishlanma va texnologiyalarni natijalarini tijoratlashuvi strategiyasini ishlab chiqishda maqsadli bozor tahlili.
4. Yangi mahsulot va texnologiyalarni bozorga kirish strategiyasi.
5. Yuqori texnologik mahsulotlarning marketing xususiyatlari.

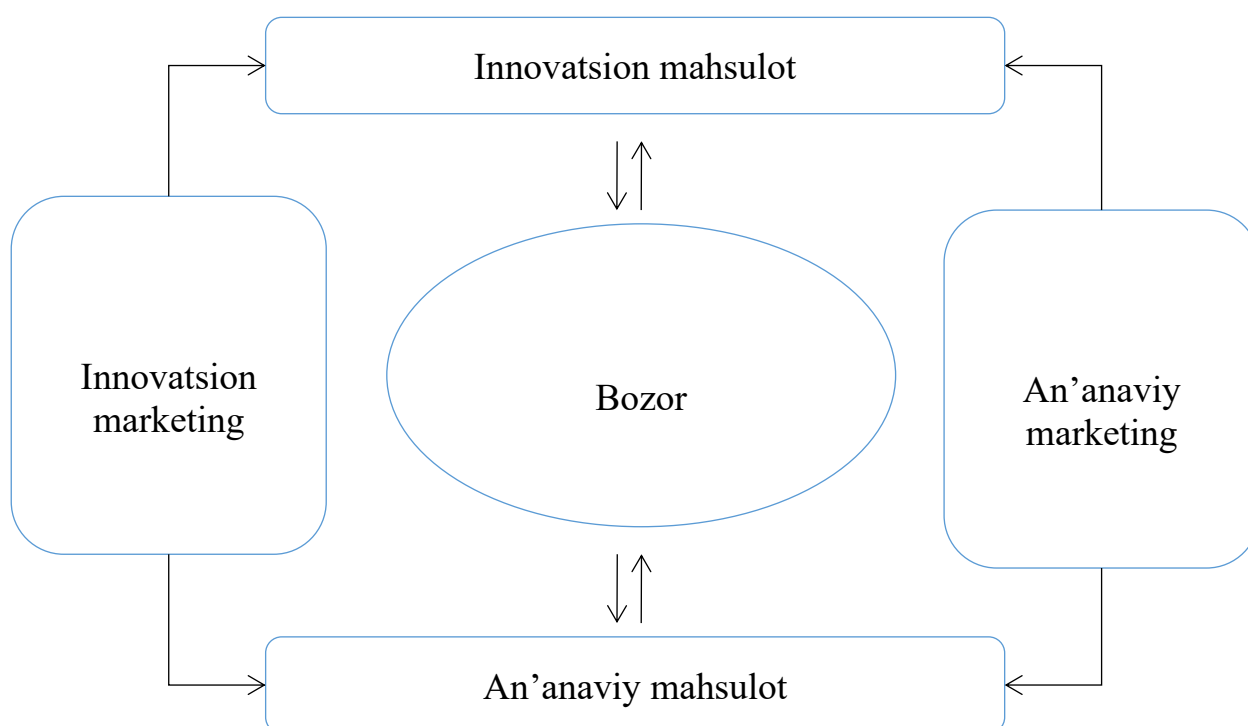

16-mavzu: INNOVATION MARKETING FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Reja:

1. Innovatsion marketing faoliyatini ahamiyati.
2. Innovatsion marketingni o'ziga xos jihatlari.
3. Innovatsion marketing faoliyatini takomillashtirish.

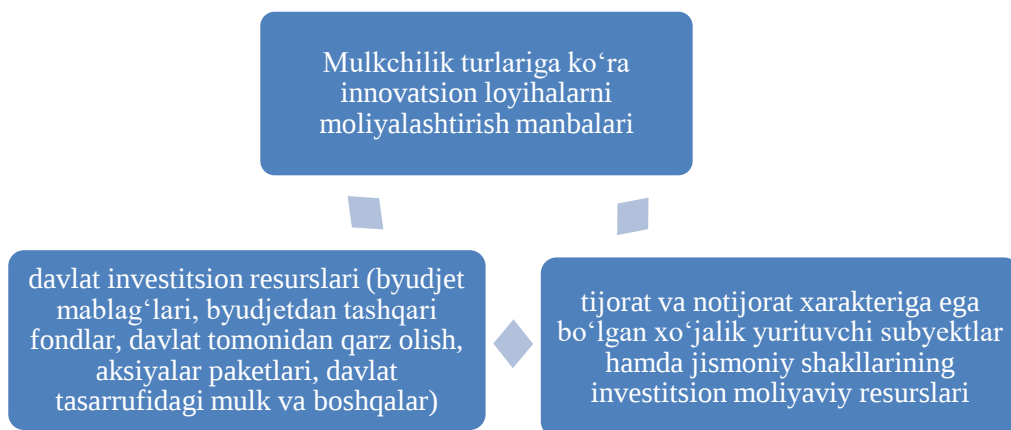
Muvaffaqiyat omili	%
Mahsulotning bozor talabiga moslashganligi	8
Mahsulotning firma imkoniyatlariga muvofiqligi	5
Mahsulotning texnologik ustunliklari	6
Yangi mahsulotlarning firma rahbariyati tomonidan qo'llab-quvvatlanishi	2
Yangi modellar tanlashda baholash jarayonlaridan foydalanish	5
Qulay raqobat muhiti	2
Tashkiliy tuzimaning yangi mahsulot ishlab chiqish vazifalariga muvofiqligi	4

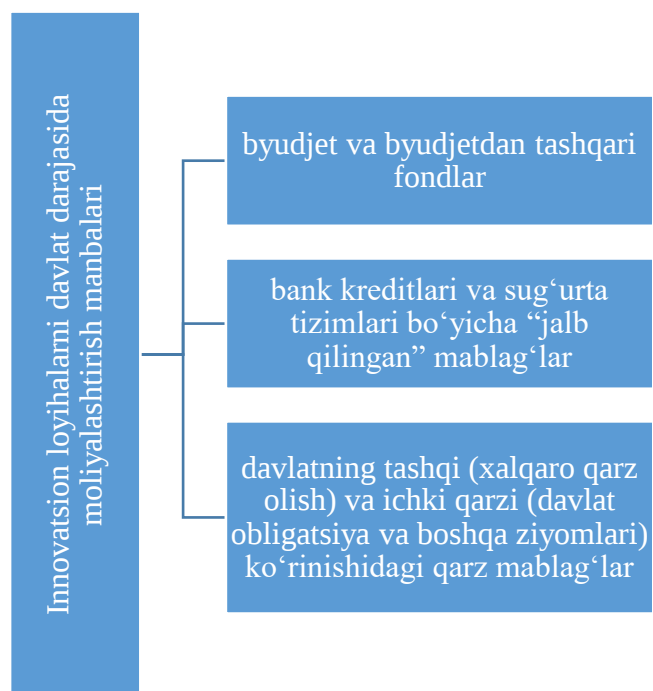

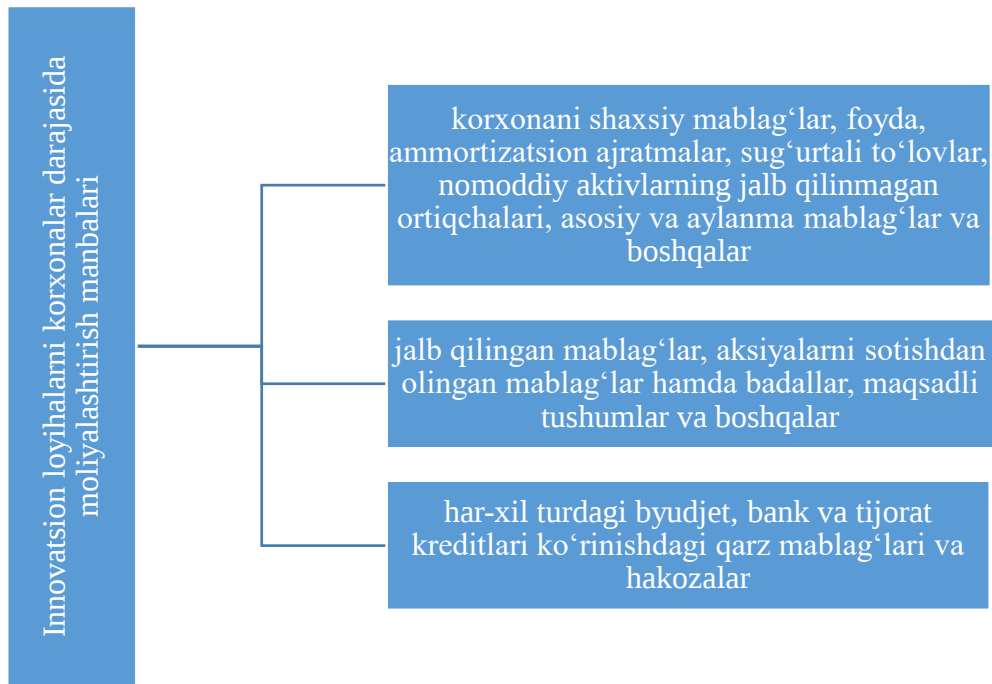
17-mavzu: INNOVATSION LOYIHALARNI MOLIYALASHTIRISH TIZIMI

Reja:

1. Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish tizimining ahamiyati.
2. Innovatsion dastur.
3. Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish manbalari.

18-mavzu: IQTISODIYOTDA INNOVATSION KLASTERLARNI SHAKLLANTIRISH ZARURIYATI

Reja:

1. Innovatsion texnologiyalarni amalga oshirishda klaster usullarni qo'llashni ahamiyati.
2. Innovatsion faoliyatni klaster usulida qo'llashda uni davlat tomonidan boshqarish.
3. Innovatsion klasterlarni rag'batlantirish yo'llari.

milliy havfsizlikni ta'minlash

iqtisodiy barqarorlikka erishish, iqtisodiyotning imkoniyatlarini kengaytirish va umumiy quvvatini oshirish

sanoatni texnologik qayta jixozlash, jahon bozorida mamlakatimiz tovar va xizmatlari raqobatbardoshligini oshirish

tabiiy resurslarni asrash va ulardan oqilona foydalanish, atrof-muhit muammolarini hal qilish

aholining ijtimoiy muammolarini hal qilish, munosib turmush tarzini ta'minlash, sog'liqni saqlash va ta'lim olish uchun imkoniyatlar yaratish

oziq-ovqat, xomashyo, material va energiyaga bo'lgan milliy ehtiyojlarni kafolatli ta'minlash

ilmiy va muhandis texnik xodimlar, shuningdek, innovatsion faoliyatning joriy muammolarini echishda talab qilinuvchi malakali kadrlar uchun ta'lim va o'qitish tuzilmalari

tadqiqot va loyihalarning bajarilishini nazorat qiluvchi hamda ularning sanoat sektori bilan o'zaro aloqalarini muvofiqlashtiruvchi tashkilotlar

mahsulot va xizmatlarga talabni va ularning tarqalishini o'rganish bilan shug'ullanuvchi konsalting tashkilotlari

ilmiy-texnik axborot xizmatlari — ular istiqbolli loyihalar haqida ma'lumot to'plash, tayyorlash va tarqatish bilan shug'ullanadi

iste'molchilar va mahsulotni sotish masalalari bilan shug'ullanuvchi professionallarni birlashtiruvchi bozor strukturalari

Fanga doir video ma'ruzalar, video roliklar

<https://www.youtube.com/watch?v=sR-qL7QdVZQ> Philip Kotler: Marketing
<https://www.youtube.com/watch?v=hZLMv5aexto4> Principles of Marketing
Strategy
<https://www.youtube.com/watch?v=H8aZr-Ula1w> Marketing Mix: Pricing
Strategies
<https://www.youtube.com/watch?v=XBmWEduod5k> Pricing Strategies
<https://www.youtube.com/watch?v=GZgFdPWtVGy> Promotion
<https://www.youtube.com/watch?v=ys7zx1Vc9po> The Seven Ps of the
Marketing Mix: Marketing Strategies
<https://www.youtube.com/watch?v=H8FANR-2u2Q> Strategic Planning: SWOT
TOWS Analysis
<https://www.youtube.com/watch?v=qbyb0ht-dsk> McDonalds SWOT
<https://www.youtube.com/watch?v=mCdcdF-b8AU> PEST Analysis
<https://www.youtube.com/watch?v=Zq391bgs6h0> - What is Market Research?
An Informative Presentation.
<https://www.youtube.com/watch?v=sdQfId91Y0g> - Ethical Behavior in
Marketing
https://www.youtube.com/watch?v=n_L4tBP_KFQ - Market Segmentation:
Geographic, Demographic, Psychographic & More - Study.com
<https://www.youtube.com/watch?v=IyJDjr33wAQ> - Live affiliate marketing
case study
https://www.youtube.com/watch?v=2Zwlb_lQ23I - Market Feasibility Study:
More Important Than a Business Plan
<https://www.youtube.com/watch?v=b0hle7pVLmM> How to Create a Digital
Marketing Strategy - A Silverstone Case Study
<https://www.youtube.com/watch?v=ZzPjSqym9P8> Infragistics Marketing
Dashboard Case Study
<https://www.youtube.com/watch?v=laTzwz08M94> Market segmentation: a case
study
<https://www.youtube.com/watch?v=bqaEhW3xOCk> Market Orientation and
Sales Orientation
<https://www.youtube.com/watch?v=IgqKinwxbZ4> Part 5: Marketing,
Community and Apps Case Study featuring Coca-Cola - Salesforce World Tour
Chicago
<https://www.youtube.com/watch?v=z-9Yxo02hRk> Case Study 2016: When
Content Marketing Meets SEO
<https://www.youtube.com/watch?v=lcoLoIyGw7I> Nike Marketing Strategy |
Successful Marketing #1

https://www.youtube.com/watch?v=9_XWp5fnXKc What is Marketing & Brand Strategy?

QO'LLANILADIGAN PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI SHARHI

QO'LLANILADIGAN PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI SHARHI

1. Ma'ruza mashg'ulotlarning tashkil etishning asosiy shakllari

Ma'ruza mashg'uloti – OO'YUda o'qitishni tashkil etishning etakchi shakli hisoblanadi, bilimlarni birlamchi egallashga yo'naltirilgan.

Ma'ruzani asosiy belgilanishi – o'qitishni nazariy asosini ta'minlab berish, o'quv faoliyatga va aniq o'quv fanga qiziqishni rivojlantirish, kursantlarga o'quv kursi ustidan mustaqil ishlash uchun orientirlarni shakllantirish.

Ma'ruza materiallarining mazmuni va hajmiga talablar

Ma'ruza materiallarining *mazmuni* quyidagi mezonlarga javob berishi lozim:

- yangilik, ilmiylik, asoslilik va axborot uchun belgilanganlik;
- aniq, ishonchli misol, fakt, asosnoma va ilmiy dalillarning mavjudligi;
- faktga asoslangan (statistik va v.h.) materiallarni ko'p emasligi.

Ma'ruza materiallarining *hajmi* rejalashtirilgan mavzuni yoritish uchun etarli bo'lishi kerak.

Ma'ruzalar turlari vaularga xos xususiyatlar

O'quv mashg'ulotning maqsadi	Ma'ruza turi, uning o'ziga xos xususiyatlari
<i>Kirish ma'ruzasi</i>	
Fan doirasida o'quv axborotini o'zlashtirish bo'yicha talabalar harakatining yo'naltiruvchi asosini ta'minlash.	Ta'lim berish tuzilishida motivatsion bosqich hisoblanadi. Uning vazifasi – o'quv fani mazmuni, uning o'quv jarayonidagi o'rni va kelgusidagi tezkor-xizmat faoliyatdagi ahamiyati to'g'risida dastlabki tasavvurlarni berish, talabalarni ishlash tizimida yo'naltirish, oldinda turgan mustaqil ishning uslubiyoti va tashkillashtirishi bilan tanishtirish, hisobot berish vaqti va baholashni aniqlashtirish.
<i>Axborotli ma'ruza</i>	
O'quv mavzu bo'yicha tasavvurni shakllantirish	Bu an'anaviy ma'ruza turi: ma'ruza rejasiga muvofiq o'quv materialini monologik tarzda izchillikda bayon etish.
<i>Muammoli ma'ruza</i>	

O'quv mashg'ulotning maqsadi	Ma'ruza turi, uning o'ziga xos xususiyatlari
Muammoni belgilash va uni echimini topishni tashkillashtirish/an'anaviy va zamonaviy nuqtai nazarlarni jamlash va tahlil qilish va v.h. orqali o'quv mavzusi bo'yicha tasavvurni/ bilimlarni shakllantirish.	Yangi bilimlar savol/vazifa/vaziyatlarning muammoligi orqali kiritiladi. Bu jarayonda talabalarning bilishi o'qituvchi bilan hamkorligiga va dialogiga asoslanadi, hamda izlanuvchilik faoliyatiga yaqinlashadi.
<i>Ko'rgazma ma'ruza</i>	
O'TVdan keng foydalanish orqali o'quv mavzusi bo'yicha tasavvurni/ bilimlarni shakllantirish.	Bunday ma'ruzani o'qish, ko'rib chiqilayotgan ko'rgazmali materiallarni ochib berishga va qisqacha sharhlashga olib keladi.
<i>Binar ma'ruza</i>	
Talabalarga munozara madaniyatini, muammoni hamkorlikda echishni namoyish etish orqali o'quv mavzusi bo'yicha tasavvurni/ bilimlarni shakllantirish.	Bunday ma'ruzani o'qish ikki o'qituvchi/2-maktabning ilmiy vakillari/olim va amaliyotchi/o'qituvchi va talabalarning dialogini o'zida namoyon etadi.
<i>Anjuman-ma'ruza</i>	
O'quv axborotni izlash, tanlash va bayon etish jarayonida talabalarning faol ishtiroklarida yoritib berish orqali o'quv mavzusi bo'yicha tasavvurni/ bilimlarni shakllantirish.	Oldindan belgilangan muammo va uni har tomonlama yoritib berish nazarda tutilgan ma'ruzalar tizimi (5-10 daq. davomiyligida) bilan, ilmiy-amaliy mashg'ulot ko'rinishida o'tkaziladi. Mashg'ulot yakunida o'qituvchi mustaqil ish va so'zga chiqishlarga yakun yasaydi, axborotni to'ldiradi/aniqlik kiritadi, asosiy xulosalarni ifodalaydi.
<i>Umumlashtiruvchi ma'ruza</i>	
Bilimlarni batafsil yoritish va aniqlashtirishlarsiz tizimlashtirish.	Ma'ruzada bayon etilayotgan nazariy holatlarning negizini kursning yoki katta bo'limlarning ilmiy-tushunchali va kontseptual asosi tashkil etadi.
<i>Maslahatli-ma'ruza</i>	

O'quv mashg'ulotning maqsadi	Ma'ruza turi, uning o'ziga xos xususiyatlari
Bilimlarni chuqurlashtirish, tizimlashtirish.	Turlicha stsensariy bo'yicha o'tishi mumkin. 1. "Savol-javoblar"- o'qituvchi bo'lim yoki to'liq kurs bo'yicha talabalar savollariga javob beradi. 2. "Savol-javoblar-munozaralar": o'qituvchi nafaqat savollarga javob beradi, balki javoblarni izlashni ham tashkillashtiradi.
<i>Yakuniy ma'ruza</i>	
Bilimlarni batafsil yoritish va aniqlashtirishlarsiz tizimlashtirish.	Kursni o'rganishni yakunlaydi, butun davr mobaynida o'tilganlarni umumlashtiradi. YAKuniy ma'ruzada o'qituvchi kursning asosiy g'oyalarini ajratadi, kelgusidagi tezkor-xizmat faoliyatda va boshqa fanlarni o'rganishda olgan bilimlarni qanday qo'llash yo'llarini ko'rsatadi, fan bo'yicha yakuniy nazorat xususiyatini tushuntiradi, yakuniy nazorat variantlarining murakab savollarini tushuntiradi.

2. Amaliy mashg'ulotlarni tashkil etishning asosiy shakllari

Amaliy mashg'ulot:

- o'quvchilarni o'qituvchi bilan va o'zaro faol suhbatga kirishishiga yo'naltirilgan,
- nazariy bilimlarni amaliy faoliyatda amalga oshirish uchun sharoitni ta'minlovchi,
- olingan bilimlarni amaliy foydalanish imkoniyatlarini muhokama qilishga mo'ljallangan mashg'ulotning o'qitish shakli.

Amaliy mashg'ulotning mazmuniga quyiladigan talablar

- muhokamaga munozarali savollar olib chiqiladi;
- muhokama qilinuvchi savollar ilm-fanning erishgan zamonaviy yutuqlari tomoni bilan ko'rib chiqiladi;
- nazariya va amaliyotni uzviy birligi ochib beriladi;
- muhokama qilinuvchi materialning talabalarning bo'lg'usi kasbiy faoliyati bilan aloqasi ta'minlanadi;
- ko'rib chiqilayotgan material adabiyotda mavjud emas yoki material, qisman bayon etilgan.

Amaliy mashg'ulotlar turlari va ularga xos xususiyatlari

Amaliy mashg'ulot turi	Amaliy mashg'ulot shakli, uning o'ziga xos
-------------------------------	---

	xususiyatlari
Talabalarning nazariy bilimlarini tizimlashtirish/ tuzilmaga keltirish/ mustahkamlash/ kengaytirish: - metodologik nuqtai nazaridan eng muhim va o'ziga xos fan mavzularining yaxshi o'rganish. - tushunish va o'zlashtirish uchun murakkab bo'lgan mavzu savollarini batafsil o'rganish. - kasbiy tayyorgarlik sifatini aniqlovchi, alohida asosiy bo'lgan mavzularni batafsil o'rganish.	Keng ko'lamli suhbat. Hamma uchun umumiy bo'lgan tavsiya etilayotgan majburiy va qo'shimcha adabiyotlar bilan mashg'ulotning har bir reja savollariga talabalarni tayyorgarligini nazarda tutadi. Faollashtirishni barcha vositalarini qo'llash bilan: so'zga chiquvchiga va barcha guruhga yaxshi o'ylab tuzilgan aniq ifodalangan savollar, so'zga chiquvchi talabalarni kuchli va kuchsiz tomonlariga talbalar diqqatlarini qarata olish, talabalar diqatti va qiziqishini, ish jarayonida ochib berilayotgan, yangi tomonlarga o'sha vaqtni o'zida ajratib ko'rsatish va boshqalar asosida ko'pchilik talabalarni savollarni muhokama qilishga jalb qilish imkonini beradi. Keng ko'lamli suhbat ba'zi savollar bo'yicha alohida talabalarni avvaldan rejalashtirilgan qo'shimcha ravishda so'zga chiqishlarini istisno qilmaydi, balki, taxmin qiladi. Biroq bunday ma'lumotlar muhokama uchun asos bo'lmaydi, balki muhokama qilingan savollar uchun to'ldiruvchi bo'ladi. Ma'ruza va referatlar muhokamasi. Muhokamaga 12—15 daqiqa davomiyligidagi 2-3 ma'ruzadan ko'p bo'lmagan ma'ruzalar olib chiqiladi. Ba'zida qo'shimcha ma'ruzachi va opponentlar (muxoliflar) belgilanadi. Oxirgi chiquvchilar mazmunni qaytarmaslik uchun, ma'ruza matni bilan tanishadilar. Biroq ko'p hollarda, ma'ruzachi va opponentlar, qo'shimcha ma'ruzachilardan tashqari, hech kim seminarga jiddiy tayyorlanmaydi. So'zga chiquvchilarni o'zlari ham faqat bir savolni o'rganadilar. SHu bilan birga, odatiy seminar ishiga "quruq nazariyalik" elementini kiritib, bunday mashg'ulotlar talabalarda ba'zi qiziqishlarni uyg'otadi. Talabalarni har birini qo'shimcha ma'ruzachi yoki opponent sifatida tayyorlanib kelishga o'rgatish juda muhim hisoblanadi. Referatli ma'ruzalarni yakuniy seminarda, uning asosiy savollari avvaldan muhokama qilib bo'lingan, katta bir mavzu bo'yicha ko'rib chiqish maqsadga muvofiq bo'ladi.

	<i>Press-konferentsiya.</i> Qisqa so'zga chiqishdan so'ng birinchi savol bo'yicha ma'ruzachiga (agarda ma'ruzalar bir qator talabalarga berilgan bo'lsa, o'qituvchining o'zi ulardan biriga so'z beradi) so'z beriladi. SHundan so'ng har bir talaba ma'ruza mavzusi bo'yicha unga savol berishi lozim. Savol va javoblar seminarining markaziy qismini tashkil etadi. Qancha ko'p jiddiy tayyorgarlik ko'rilsa, savollar shunchalik chuqur va mahoratli beriladi. Savollarga avval ma'ruzachi javob beradi, so'ngra u yoki boshqalar bo'yicha istagan bir talaba o'z fikrini bildirishi mumkin. Bunday holatlarda qo'shimcha ma'ruzachilar, agarda shundaylar belgilangan bo'lsa, faol bo'ladilar. O'qituvchi har bir muhokama qilinayotgan savol bo'yicha, yoki seminar yakunida o'z xulosasini qiladi. <i>O'zaro o'qish.</i> Tushunish va o'zlashtirish uchun eng ko'p murakkablikdagi savollarni o'rganish asosiy maqsadga ega bo'lgan, seminar. Seminar mobaynida talabalarni o'zaro o'qishga yo'naltirish muhim hisoblanadi: har kichik-guruhga mavzuning bir savoli beriladi, bu bo'yicha ular ishlaydilar va bunga asos (ekspert varaqlar – savolni yoritish rejasi, tayyorlangan ma'lumotlarni vizual taqdim etish bo'yicha tavsiyalar) beriladi. Ekspert guruhlarining ish natijalari taqdimotidan so'ng o'qituvchi xulosalar qiladi. <i>Yumoloq (yozma /og'zaki) stol.</i> O'tgan mavzu bo'yicha bilimlarni chiqurlashtirish va aniqlashtirish, bor bilimlarni safarbar qilish va har xil vaziyatlarda ularni qo'llash, o'z fikrlarini qisqa va asoslangan xolda bayon qilish ko'nikmalarini rivojlantirish asosiy maqsadga ega bo'lgan, seminar. Har xil stsenariylar bo'yicha o'tkazilishi mumkin. 1. «YOzma yumoloq stol» - talabaning savoli / echimi topilishi kerak bo'lgan g'oya yozilgan varaq, doira bo'yicha uzatiladi va har bir ishtirokchi o'z mulohazalarini qo'shadi. 2. «Og'zaki yumoloq stol» - har bir talaba qo'yilgan savolning javobiga o'z qo'shimchalarini kiritadi /
--	---

<i>Ilm-fanningalohida xususiy muammolarini chuqurroq ishlab chiqish.</i>	oldingi ishtirokchi tomonidan taklif qilingan g'oyani qo'llab-quvvatlaydi va rivojlantiradi. Spetsseminar. Bakalavriyatning 4 kursida, magistraturada o'tkaziladi. Ilmiy mavzu bo'yicha yosh tadqiqotchilarni muloqat maktabini ifodalaydi. Spetsseminar vaqtida talabalarning guruhlarda ishlashga va uni baholashga, ilmiy tadqiqotlar usullaridan foydalanishga intilishlari katta rol o'ynaydi. Spetsseminarning yakuniy mashg'ulotida o'quituvchi, qoidaga ko'ra, seminarlarni va talabalarning ilmiy ishlarini muhokama qilingan muammolarni kelgusida tadqiqotlar qilish istiqbollari va talabalarni ularda ishtiroq etish imkoniyatini ochib umumlashtiradi.
Maxsus (kasbiy) va umumo'quv ko'nikma va amaliy malakalarni shakllantirish: - amaliy muammoli vaziyatni tahlil qilish va echish jarayonida xarakteristik algoritmini aniqlash bilan bog'liq egallagan nazariy bilimlarni amaliy qo'llash.	Ta'limiy o'yin. O'qitish samaradorligini uning ishtiroqchilarini nafaqat bilimlarni olish jarayoniga faol jalb qilish, balki ularni (hozir va shu erda) foydalanish orqali oshirishga imkon beradi; o'zgaruvchan vaziyatlarda o'zini tutish taktika ko'nikmalarini shakllantiradi; vyirabatyvaet dinamik rolevogo povedeniya; amaliyot imitatsiyasini ifodalaydi; aniq ko'nikma va malakalarni shakllantirishga va ishlab berishga qaratilgan. Seminar natijaviyligini uning tashkiliy-uslubiy ta'minoti belgilaydi: o'yinning texnologik xaritasini ishlab chiqish; o'yin atributlarini va materiallar paketini: vaziyat bayoni, ishtiroksilar uchun yo'riqnoma, personajlar ta'rifi (agar o'yin roli yoki ishbilarmon bo'lsa) yoki vaziyatli ko'rsatmalar (agar o'yin modellashtiruvchi bo'lsa) tayyorlash. Amaliy topshiriqlarni bajarish. Amaliy topshiriqlarning ko'pchiligi kichik guruhlar tarkibida bajariladi va quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi: yo'riqnoma berish → o'quv topshiriqni bajarish bo'yicha yo'riqnoma bilan tanishish → topshiriqni bajarish → natijalarning ommaviy taqdimoti → natijalarni umumlashtirish va baholash. Masalalar echish bo'yicha mashq. Yakka tartibda amalga oshiriladi va quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi: yo'riqnoma berish –

	masalani echish – natijalarni tanlama taqdimoti - umumlashtirish. <i>Muammoli masalalar va vaziyatlarni echish.</i> Muammoli masalalar va vaziyatlarni ishlab chiqish juda katta mexnat talab qiladi. Lekin talabalar tomonidan amaliy kasbiy faoliyatdan olingan muammoli masalalarni echish va muammoli vaziyatlarni ko'rib tahlil qilish nazariyani haqiqiy amaliyot bilan bog'lashga imkon beradi. Bu o'qitishni faollashtirishga imkon beradi, talabalarga o'rganilayotgan materialni amaliy foydasini tushunishga yordam beradi. <i>Ta'lim beruvchi amaliy muammoli vaziyatlarni (keyslarni) echish.</i> Keys (muammoli vaziyatdan farqli ravishda) talabalarni muammoni ifodalash, muammoli vaziyatni tahlil qilish va baholash, uni maqsadga muvofiq echim variantlarini qidirishga yo'naltiruvchi tashkilotlar, insonlar guruhi yoki alohida individlarni hayotining muayyan sharoitlarini yozma ravishda taqdim etilgan bayonini o'z ichiga oladi. Keysni echish jarayoni quyidagi bosqichlarini o'z ichiga olish muhim: → muammoni yakka tartibda tahlil qilish va echish, → yakka tartibda topilgan echimni birgalikda (kichik guruhlarda) tahlil qilish, o'zaro maqbul echim variantini rasmiylashtirish, → guruh ishini taqdimoti, → muammoni echish usul va vositalarining eng maqbul variantini jamoaviy tarzda tanlash. Fiklash jarayoni, muammoli vaziyatni echish jarayonida paydo bo'lingan, mustaqil topilgan dalillar orientirlarni, kasbiy boyliklarni topishga va mustaqamlashtirishga, kelgusi kasbiy faoliyati bilan aloqani anglashga ko'maklashadi. <i>O'quv loyihalarning taqdimoti va baholanishi</i> Ushbu o'quv mashg'ulotini tayyorlashda o'qituvchining roli quyidagilardan iborat: loyiha topshirig'ini ishlab chiqish; talabalarga ma'lumotlarni izlashda yordam berish; o'zi axborot manbai bo'lishi; butun jarayonni muvofiqlashtiri; ishtirokchilarni qo'llab-quvvatlash va
--	---

	rag'batlantirish; uzluksiz qayta aloqani amalga oshirish; maslahat berish. Ushbu o'quv mashg'ulotida guruhlar o'z faoliyatining natijalari to'g'risida ma'ruza qilishadi va uni belgilangan shaklda taqdim etishadi (loyihaviy faoliyatning natijalarini, hamda loyiha maxsulotini tasviriy va og'zaki taqdimot ko'rinishida). O'qituvchi guruhlarining o'zaro baholanishini tashkillashtiradi va loyiha ishtirokchining faoliyatini baholaydi.
Talabalarni nazariy va amaliy tayyorgarlik darajasini nazorat qilish va baholash	Kollokvium. O'qituvchining talabalar bilan kollokviumlari (suhbatlashuvi) odatda kursning u yoki bu mavzusi bo'yicha bilimlarini aniqlash, uni chuqurlashtirish maqsadida olib boradi. U ko'pincha 1) dasturda ko'zda tutilmagan, lekin talabalarda qiziqish uyg'otgan qo'shimcha mavzular bo'yicha; 2) fanning alohida murakkab, lekin talabalar tomonidan etarli darajada o'zlashtirilmagan mavzulari bo'yicha qo'shimcha darslar mobaynida; 3) ohirgi seminar mashg'ulotlarida javob bermagan talabalarni birish darajasini aniqlash uchun. Seminar-kollokvium mobaynida ma'ruza, referat va boshq. YOzma ishlar tekshirilishi mumkin. YOzma (nazorat) ish. Talabalar nazorat savollariga javob beradilar/ testlarni echadilar/ nazorat topshiriqlarini bajaradilar. Ularning to'plamini to'g'ri tuzish muhim hisoblanadi: ular rejalashtirilayotgan o'quv materialni o'zlashtirish darajasiga mos kelishligi kerak va ularni tekshirishni ta'minlashi kerak.

3. Ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarda qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar

AQLIY HUJUM METODI

Aqliy hujum (breynstroming-aqllar to'zoni) – amaliy yoki ilmiy muammolar echish g'oyasini jamoaviy yuzaga keltirishda qo'llaniladigan metod.

☞Metod chegaralangan vaqt oralig'i ichida aniq muammo (savol, masala)ni echishning noan'anaviy yo'llarini izlash bo'yicha o'quvchilarni aqliy faoliyatini yo'naltirishga asoslangan.

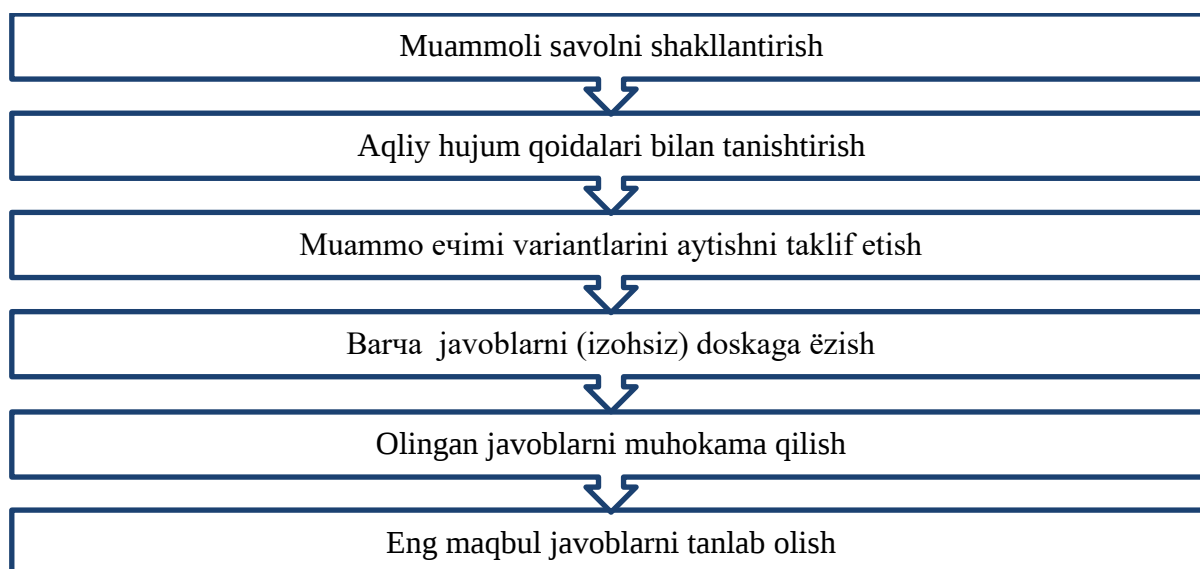
✪ O'quv mashg'ulotidagi aqliy hujum uchun muammoni tanlash quyidagi tamoyillar bo'yicha amalga oshiriladi:

- tanlangan muammo nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'lishi hamda o'quvchilarda faol qiziqish uyg'otishi kerak;

- ko'p har xil ma'nodagi echim variantlariga ega bo'lishi kerak.

O'qitish texnologiyasini ishlab chiqishda aqliy hujum metodi o'quv mashg'ulotining bir lavhasi yoki butun mashg'ulotni o'tkazish asosi sifatida rejalashtirilgan bo'lishi mumkin.

Aqliy hujum metodining texnologik chizmasi 1-rasmda keltirilgan.

Aqliy hujum metodining texnologik chizmasi

INSERT TEXNIKASI

INSERT (inglizcha so'zdan olingan bo'lib - **INSERT** – Interaktiv- interfaol **Noting** – belgilash **System** - tizim for-uchun **Effective** – samarali **Reading** – o'qish and– va **Thinking** – fikrlash degan ma'noni anglatadi).

1) Samarali o'qish va fikrlash uchun matnda belgilar qo'yishning interfaol tizimi hisoblanadi.

Matnni belgilash tizimi:

(√) - mening bilganimni tasdiqlovchi axborot;

(+) –men uchun yangi axborot;

(–) - menning bilganlarimga, zid axborot;

(?) - meni o'ylantirib qo'ydi. Bu bo'yicha menga qo'shimcha axborot kerak.

KEYS–STADI METODI

KEYS – (ingl. sase – to'plam, aniq vaziyat) – nazariy bilimlarni amaliy vazifalarni echish jarayonida qo'llash imkonini beruvchi *o'qitish vositasi*.

Keysda bayon qilingan vaziyatni o'rganib va tahlil qilib, o'quvchilar o'zining kelgusidagi kasbiy faoliyatida o'xshash vaziyatlarda qo'llashi mumkin bo'lgan tayyor echimni oladi.

Keysda bayon qilingan vaziyatlar (kasbiy), amaliy mashg'ulotlarda echiladigan vaziyatli masalalardan tubdan farq qilinadi. Agar vaziyatli masalalarda har doim shart (nima berilgan) va talab (nimani topish kerak) berilgan bo'lsa, keysda, qoidaga ko'ra, bunday parametrlar mavjud emas.

O'quvchiga taqdim etilgan ixtiyoriy keysda:

- keysning belgilanishi va topshiriq/savollar aniq ifodalangan bo'lishi kerak;
- bayon qilingan muammoli vaziyatni echish uchun kerakli va etarli xajmda ma'lumotlarni o'z ichiga olishi kerak
- keysni echish uchun *uslubiy ko'rsatmalar* bo'lishi kerak.

Keys–stadi (ingl.sase– to'plam, aniq vaziyat, stadi-o'qitish)–amaliy o'qitish vaziyatlarimetodi.

Keys-stadi - o'qitish, axborotlar, kommunikatsiya va boshqaruvning qo'yilgan ta'lim maqsadini amalga oshirish va keys-stadida bayon qilingan amaliy muammoli vaziyatni hal qilish jarayonida prognoz qilinadigan o'quv natijalariga kafolatli etishishni vositali tarzda ta'minlaydigan bir tartibga keltirilgan optimal usullari va vositalari majmuidan iborat bo'lgan o'qitish texnologiyasidir.

Ushbu metod o'quvchilarni quyidagilarga undaydi:

- muammoni shakllantirishga;
- amaliy vaziyatni tahlil qilish va baholashga;
- muammo echimini eng maqbul variantini tanlashga.

O'quv mashg'ulotning o'qitish texnologiyasini tanlashni ikki asosiy dalil belgilaydi:

1. Keysning hajmi (qisqa, o'rtacha miqdordagi, katta)
2. O'quv topshirig'ini taqdim etish usuli:
 - savolli (savollar keysdan keyin keltiriladi)
 - topshiriqli (topshiriq keys kirish qismining oxirida keltiriladi)

O'QUV LOYIHA METODI

Ushbu metodning mohiyati shundan iboratki, ma'lum muddat ichida (bitta o'quv mashg'ulot doirasidan 2-3 oy muddat ichida) ta'lim oluvchi guruhli yoki yakka tartibda berilgan mavzu yuzasidan loyiha topshirig'ini bajaradi. Uning vazifasi – muayyan foydalanuvchiga yo'naltirilgan yangi ma'lumot olish, belgilangan muddat ichida berilgan u yoki bu muammoni ilmiy, texnikaviy echimidan iborat.

O'quv loyihasi tushunchasi:

- muayyan iste'molchiga mo'ljallangan, muammolarni izlash, tadqiq qilish va echish, natijani noyob (moddiy yoki intellektual) mahsulot ko'rinishida rasmiylashtirishga qaratilgan. Talablarning mustaqil o'quv faoliyatini tashkil qilish *usuli*;

- nazariy bilimlar orqali amaliy vazifalarni echishga qaratilgan o'quv vosita va qurollari;
- rivojlantiruvchi, ta'lim-tarbiya hamda bilimlarni kengaytirish, chuqurlashtirish va malakalarni shakllantirishga qaratilgan *didaktik vosita*.

GRAFIK TASHKIL ETUVCHILAR

KLASTER (klaster-tutam, bog'lam)-axborot xaritasini tuzish yo'li- barcha tuzilmaning mohiyatini umumlashtirish va aniqlash uchun qandaydir biror asosiy omil atrofida g'oyalarni yig'ish asosida aniq biror mazmunni keltirib chiqaradi.

Bilimlarni faollashtirishni tezlashtiradi, fikrlash jarayoniga mavzu bo'yicha yangi o'zaro bog'lanishli tasavvurlarni erkin va keng jalb qilishda yordam beradi.

Klasterni tuzish bo'yicha o'quv topshirig'igayo'riqnoma

1. Katta qog'oz varag'i markazida kalit so'z yoki 1-2 so'zdan iborat mavzu nomini aylana ichiga yozing.

2. Kalit so'z bilan birlashdigan yon tomoniga kichkina hajmdagi aylana- "yo'ldoshcha" ichiga mavzu bilan aloqador so'z yoki so'z birikmasini yozing. Ularni chiziq bilan "bosh" so'zga bog'lang.

3. Ushbu "yo'ldoshcha"larda "kichik yo'ldoshlar" ham bo'lishi mumkin, ular ichiga yana so'z yoki iboralar yozib ajratilgan vaqt tugagunga qadar yoki g'oyalar tugamagunga qadar davom ettiriladi.

«**NIMA UCHUN?**» **SXEMASI** –muammoning dastlabki sababini aniqlash bo'yicha fikrlar zanjiri bo'lib,tizimli, ijodiy, tahliliy mushohada qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

«Nima uchun?» sxemasini tuzish bo'yicha o'quv topshirig'iga yo'riqnoma

O'quv topshiriqda ko'rsatilgan muammosababini aniqlash uchun:

1) Muammoni yozing va strelka chizig'ini chiqarib «Nima uchun?» so'rog'ini yozing.

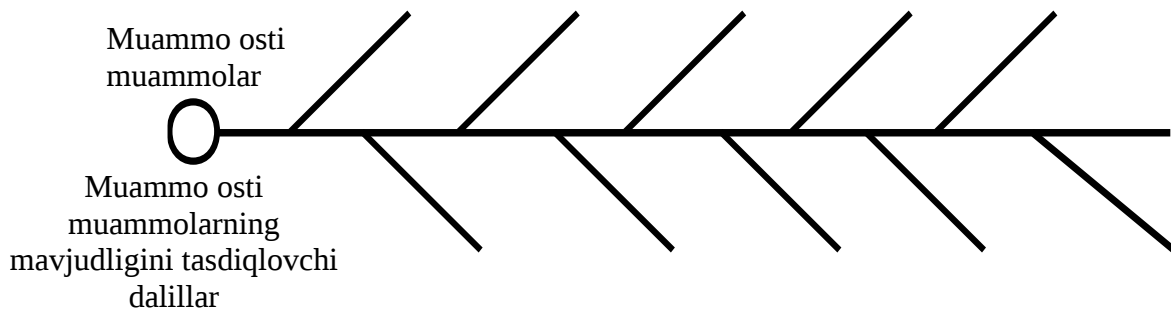
2) Savolga javob yozib nima uchun so'rog'ini takror yozib boravering. Bu jarayonni muammoning dastlabki sababi aniqlanmagunicha davom ettiring

«**BALIQ SKELETI**» **CHIZMASI** – bir qator muammolarni tasvirlash va uni echish imkonini beradi. Tizimli fikrlash, tuzilmaga keltirish, tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

“Baliq skeleti” sxemasini tuzish bo'yicha o'quv topshirig'iga yo'riqnoma

O'quv topshiriqda ko'rsatilgan muammo maydonini tavsiflash uchun:

1.«Baliq skeletini” chizing:

2. «Suyak»ning chap qismida (yoki yuqori suyakda) muammo osti muammoni yozing, o'ng qismida (pastki suyakda) – muammo osti muammoni amalda mavjud ekanligini tasdiqlovchi dalillarni yozing.

«QANDAY?» IERARXIK DIAGRAMMASI - muammo to'g'risida umumiy tasavvurlarni olishga, uning echimini topish usul va vositalarini topishga imkon beruvchi mantiqiy savollar zanjiridan iborat.

Tizimli, ijodiy, tahliliy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

**«Qanday?» diagrammasini tuzish bo'yicha o'quv topshirig'iga
yo'riqnoma**

«Qanday?» diagrammasini tuzishdan avval, siz quyidagilarni bilishingiz kerak: ko'p hollarda Sizga muammolar hal etishda «Nima qilish kerak?» haqida o'ylashga hojat bo'lmaydi. Muammo echimini topish uchun asosan «Buni qanday qilish kerak?» qabilida bo'ladi. «Qanday?» - muammoni hal etishda asosiy savol hisoblanadi.

1. Doira chizing va uning ichiga echilishi lozim bo'lgan muammoni yozing.

2. Ketma-ket ravishda «Qanday?» savolini qo'ying va shu savolga javob bering. SHu tartibda savollarni ketma-ket berib boravering va javoblarni o'ylab o'tirmasdan, solishtirmasdan, baholamasdan, tez-tez yozishda davom eting.

Maslahat va tavsiyalar:

YAngi g'oyalarni grafik ko'rinishda qayd etishni o'zingiz hal eting: daraxt yoki kaskad ko'rinishida, yuqoridan pastga yoki chapdan o'ngga. Eng muhimi esda tuting: nisbatan ko'p miqdordagi foydali g'oyalar va muammo echimlarini topishga imkon beradigan usul eng maqbul usul hisoblanadi.

Agarda siz muammoni echimini topish uchun to'g'ri savollar bersangiz va uning rivojlanish yo'nalishini namoyon bo'lishida ishonchni saqlasangiz, diagramma, siz har qanday muammoni amaliy jihatdan echimini topishingizni kafolatlaydi.

«NILUFAR GULI» CHIZMASI - muammoni hal etish vositasi. O'zida nilufar guli qiyofasini mujassam etgan. Uning asosini 9 ta katta kvadratlar tashkil etib, ularning har biri o'z navbatida to'qqizta kichik kvadratdan iborat.

Tizimli, ijodiy, tahliliy fikrlash qo'nikmalarini shakllantiradi.

«Nilufar guli» sxemasini tuzish bo'yicha o'quv topshirig'iga yo'riqnoma

O'quv topshiriqda ko'rsatilgan muammoni hal etish vositalarini topish uchun:

1) O'zida nilufar guli qiyofasini mujassam etgan sxemani chizing. Uning asosini 9 ta katta kvadratlar tashkil etib, ularning har biri o'z navbatida to'qqizta kichik kvadratdan iborat;

		B						
		D						

		Z						
B		Z		C				
D		A		F				
G		H		Y				

		C						
		F						

2) asosiy muammoni markaziy kvadratning markaziga yozing. Uni hal etish g'oyalarini markaziy kvadrat atrofida joylashgan qolgan sakkizta kvadratlarga yozing;

3) har bir ushbu sakkizta g'oyani markaziy kvadrat atrofida joylashgan sakkizta katta kvadrat markaziga o'tkazing, boshqacha aytganda, nilufar gulidan uning gul bargiga o'tkazing. SHunday qilib, ular har biri, o'z navbatida, yana bir muammo sifatida qaraladi.

MUSTAQIL TA'LIMGA OID TOPSHIRIQLAR

MUSTAQIL TA'LIMGA OID TOPSHIRIQLAR

1. Innovatsion faoliyatni bugungi infratuzilmasi.
2. Innovatsion bozor tuzilmasi va uning yangi texnologiyalar rivojlanishiga ta'siri .
3. Endogen o'sish nazariyasi va kapital jamlanishga ta'siri.
4. Bilimlar diffuziyasi.
5. Texnologiyalar ko'rinishidagi innovatsiyalar va ularni samaradorligi.
6. Innovatsiyalarni amalga oshirishda tanlovlarni ahamiyati.
7. Intellektual kapital, intellektual mulkni shakllantirish va boshqarish.
8. Texnologiyalar konsortsumning innovatsiyalarga ta'siri.
9. O'zbekistonda patent huquqini rivojlantirish tarixi.
10. Butun jahon intellektual mulk tashkiloti.
11. O'zbekiston Respublikasida ilmiy kashfiyotlarni muhofazalash yo'llari.
12. Sanoat na'munasini patentga layoqatlilik shartlari.
13. Sanoat tovar belgilarini turlari va ularga talabnomalar tuzish.
14. Ilmiy tadqiqot, ishlanmalar va texnologiyalarni natijalarini tijoratlashtirish bosqichlari.
15. Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish tizimi.
16. Innovatsion dasturlar va ularni amalga oshirish.
17. Jarayon innovatsiyalarini shakllantirish va rivojlantirish usullari.
18. Innovatsiya strategiyalarini ishlab chiqish yo'llari.
19. Innovatsion jarayonlarda klaster usullaridan foydalanish.
20. Innovatsion sohada kadrlarni boshqarish tizimi.
21. Innovatsion loyihalar portfelini shakllantirish.
22. Zamonaviy innovatsion strategiyalar va innovatsiyalar marketingi.
23. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishda xorij tajribasi.
24. Innovatsion faoliyatni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimi.
25. Patent, litsenziya va sertifikatlar olish uchun shartnomalar tuzish.
26. Sanoat tarmoqlarini rivojlantirishda innovatsion loyihalarning ahamiyati.

Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar tayyorlash va uni taqdimot qilish tavsiya etiladi.

GLOSSARIYLAR

GLOSSARIY

Atamaning o'zbek tilidagi nomlanishi	Atamaning rus tilidagi nomlanishi	Atamaning ingliz tilidagi nomlanishi	Atamaning ma'nosi
Innovatsiya	Innovatsiya	Innovation	bu qandaydir yangi yoki sezilarli darajada yaxshilangan mahsulot (tovar, xizmat) yoki jarayonni, marketingning yangi uslubini ish amaliyotida, ish joylarini tashkil qilishda yoki tashqi aloqalarda yangi tashkiliy uslubni iste'molga kiritishdir.
Innovatsion faoliyat	Innovatsionnyy aktiv	Innovative activity	innovatsiyani amalga oshirishga olib keladigan yoki shu maqsad bilan ko'zlab qilingan barcha ilmiy, texnologik, tashkiliy, moliyaviy, tijorat, marketing harakatlardir. Innovatsion faoliyat shuningdek qandaydir aniq innovatsiyani tayyorlash bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liq bo'lmagan tadqiqotlar va ishlanmalarni o'z ichiga oladi.
Texnologik innovatsiyalar	Texnologicheskie novinki	Technological innovations	bu yangi mahsulot va jarayonlarni ishlab chiqarish va joriy etish, shuningdek mahsulot va jarayonlarni sezilarli takomillashtirish; texnologik jihatdan yangi yoki sezilarli takomillashtirilgan xizmatlar, yangi yoki sezilarli takomillashtirilgan xizmatlarni ishlab chiqarish (ko'rsatish) usullarini ishlab

			chiqarish va joriy etish.
Mahsulot innovatsiyasi	Innovatsiya produkta	Product innovation	bu yangi yoki sezilarli darajada yaxshilangan tovar va xizmatlarni joriy etishdir. Masalan, texnika xususiyatlari, komponent va materiallari, ichiga o`rnatilgan dasturiy ta`minoti, foydalanuvchi uchun qulayligi yoki boshqa funktsional xususiyatlari.
Jarayon innovatsiyasi	Innovatsionnyy protsess	Process innovation	yangi yoki sezilarli darajada yaxshilangan ishlab chiqarish yoki etkazib berish uslubini, texnik jarayonlar, uskunalar va/yoki dasturiy ta`minotdagi sezilarli o`zgarishlarni joriy etishdir.
Marketing innovatsiyasi	Marketingovye innovatsii	Marketingovye innovatsii	bu firma tomonidan marketingning yangi uslubini joriy etish (mahsulotning dizayni va qadoqlash, uni joylashtirish, narx belgilash, bozorga chiqarish) agarda u firma tomonidan birinchi marta ishlatilayotgan bo`lsa.
Tashkiliy innovatsiya	Organizatsionnaya innovatsiya	Organizational innovation	bu firmaning ish amaliyotiga yangi tashkiliy uslubni joriy etish.
Nou-xau	Nou-xau	Know-how	bu ishlab chiqarish siri hisoblangan, egasi bu ma`lumotlarni uchinchi shaxslar tomonidan noqonuniy ishlatilishidan himoya qilish huquqiga ega bo`lgan, himoyalovchi hujjatlar (masalan, patentlar)

			bilan muhofazalanmagan va to'liq yoki qisman nashr qilinmagan texnik, tashkiliy yoki tijorat ma'lumotlaridir.
Tovar belgisi	Товарный знак	Trademark	bu biror ishlab chiqaruvchining tovar va xizmatlarini boshqa ishlab chiqaruvchining o'xshash tovar va xizmatlaridan farqlash uchun mo'ljallangan original grafik tasvir, raqam, harf yoki so'zlarning birikmasidir.
Ixtiro	Изобретение	Invention	bu turli sohalaridagi mahsulotga (xususan, qurilma, modda, mikroorganizm shtamlari, o'simlik va hayvonlar hujayralariga) yoki usulga (moddiy ob'ektlar ustidan harakatni amalga oshirish jarayoniga) tegishli texnik echim.
Foydali model	Полезная модель	Model	bu moslamaga taalluqli texnik echim. Ishlab chiqarish vositalarining konstruktiv bajarilishi va iste'mol qilish predmetlari hamda ularning tarkibiy qismi foydali modellarga kiradi.
Sanoat namunalari	Промышленные образцы	Industrial Designs	bu sanoat yoki hunarmandlik buyomlarining tashqi ko'rinishini belgilovchi badiiy-konstruktorlik echimidir.
Seleksion yotuqlar	Технологические новинки	Selection achievements	ijodiy mehnat orqali o'simlikning yangi navi yoki hayvonlarning yangi turini yaratish (aniqlash) kabi

			insonning aniq bir maqsadga qaratilgan faoliyatining natijasidir.
--	--	--	---

TAVSIYA ETILADIGAN ELEKTRON JURNALLAR VA INTERNET SAYTLAR

**TAVSIYA ETILADIGAN ELEKTRON JURNALLAR VA
INTERNET SAYTLAR**

Asosiy adabiyotlar

1. McConnell, Brue. Economics. Mcgraw-hill/Irwin, USA, 2013.
2. Tirole, Jean (Tir) The Theory of Industrial Organization. MIT Press, 2016.
3. Church J., and R.Ware. (CW) Industrial Organization. A Strategic Approach. Irwin. 2000.
4. Symeonidis, George. Industrial Economics. University of London Study Guide (SG), 2016 and Examiners' reports (ER), various years.
5. Laffont J.J. and Tirole J. Theory of incentives for procurement and regulation. MIT Press, 2017.
6. Peregudov L.V., Saidov M.X. Oliy ta'lim menejmenti va iqtisodiyoti. T: Moliya, 2016.
7. G.Konstantinov, S.Filonovich. Intellektual'noe predprinimatel'stvo ili printsipy obreteniya konkurentnogo preimushchestva v novoy ekonomike. (Elektron. resurs: http://mba.hse.ru/knowledge/files/intellektualnoe_predprinimatelstvo.pdf)
8. Volkov A.E., Remorenko I.M., Kuz'minov YA.I., Rudnik B.L., Frumin I.D., YAkobson L.I., Andruşak G.V., YUdkevich M.M. Rossiyskoe obrazovanie — 2020: Model' obrazovaniya dlya ekonomiki, osnovannoy na znaniyax: k IX Mejdunarodnoy nauchnoy konferentsii «Modernizatsiya ekonomiki i globalizatsiya», Moskva, 1-3 aprelya 2018 g. Moskva: Izd. dom GU-VSHE, 2018. 39 s. (Elektron resurs: <http://www.hse.ru/sci/publications/11010575.html>).

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. // Xalq so'zi gazetasi. 2017 yil 16 yanvar'.
2. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik o'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent : O'zbekiston, 2016. - 56 b.
3. Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2017. – 48 b
4. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent: : "O'zbekiston", 2017. – 488 b.
5. Mirziyoev Sh.M. 2017 yil 19 sentyabr Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 72-sessiyasidagi nutqi.// Xalq so'zi, 2017 yil 20 sentyabr'.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. // Xalq so'zi, 2017 yil 23 dekabr'.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoevning O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisga Murojaatnomasini keng jamoatchilik o'rtasida targ'ib

etishga bag'ishlangan ilmiy-ommabop qo'llanma./Nashr uchun mas'ul R.S. Qosimov. – T: "Ma'naviyat", 2018. - 320 bet.

8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 iyundagi PQ-3775-sonli "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori.// Xalq so'zi, 2018 yil 6 iyun'.

9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yilning 7 iyun'dagi "Har bir oila — tadbirkor" dasturini amalga oshirish to'g'risidagi Qarori// "Xalq so'zi", 2018 yil 8 iyun'

10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni "O'zbekiston respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida" 2017 yil 7 fevral', PF-4947-son.

11. O'zbekiston Respublikasining 2014-2017 yillarda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari. WWW/ stat.uz.

Elektron jurnallar

1. International Journal of Business Forecasting and innovation. www.inderscience.com

2. Ansoff matrix. www.free-management-ebooks.com

3. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. Ilmiy-elektron jurnal. www.iqtisodiyot.uz

4. Ekonomicheskoe obozrenie. www.cer.uz

5. Journal of Innovation. www.ama.org

6. Journal of Marketing Research. www.ama.org

Internet saytlar

1. www.mineconomy.uz (O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot vazirligi)

2. www.mehnat.uz (O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi)

3. www.mf.uz (O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi)

4. www.stat.uz (O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi)

5. www.ima.uz (O'zbekiston Respublikasi Intellectual mulk agentligi)

6. www.academy.uz (Fanlar akademiyasi)

7. <http://www.semi.rssi.ru>— Rossiya Federatsiyasi Markaziy-iqtisodiy matematika instituti sayti.

8. <http://www.nber.com>— AQSH iqtisodiy tadqiqotlar milliy byurosi sayti.

9. <http://www.webofscience.com>- Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

10. <http://www.scopus.com> – Xalqaro ilmiy maqolalar platformasi.

11. <http://www.elibrary.ru> – Rossiya ilmiy maqolalar indeksi.